

J O S E F H R O N E K

VYUČOVÁNÍ NÁBOŽENSTVÍ

NA NÁRODNÍCH ŠKOLÁCH

UVEDENÍ DO UČITELSKÉ PRAKSE

1 9 3 5

VYŠEHRAĐ, NAKLADATELSKÁ SPOLEČNOST S R. O. V PRAZE

JOSEF HRONEK:
VYUČOVÁNÍ
NÁBOŽENSTVÍ
na národních školách.

(Uvedení do učitelské praxe.)

Vyučování náboženství na školách národních působí zvláště začátečníkům značné obtíže; proto bylo voláno po knize, která by jim práci usnadnila a ulehčila. Příručka Hronkova chce být učitelům náboženství průvodcem při jejich vstupu do národních škol. Celé dílo je rozvrženo na tyto hlavní kapitoly: I. Z dějin vyučování katolickému náboženství. II. Rodina a škola. III. Metodika vyučování náboženského. IV. Z dějin obecného školství. V. Přehled právní organizace národního školství v republice Československé. — Důležitější normy právní, jakož i zákonné předpisy jsou uvedeny v doslovném autentickém znění. K doplnění vědomostí slouží podrobný soupis odborné pedagogické literatury. Kniha spojuje ideálně vyučovací teorii s praxí a jest tudíž vítaným kompendiem všem učitelům náboženství.

Stran 254. Cena Kč 19.50.

U všech knihkupců.

V Y U Č O V Á N Í N Á B O Ž E N S T V Í

NIHIL OBSTAT:

Mons. Dr. Lubomirus Petr,
censor.

IMPRIMATUR:

Pragae, die 29. martii 1935.
Prael. Dr. Theophilus Opatrný,
vicarius generalis.

N. E. 3776.

J o s e f H r o n e k

VYUČOVÁNÍ
NÁBOŽENSTVÍ
NA NÁRODNÍCH ŠKOLÁCH

Uvedení do učitelské praxe

1935

»VYŠEHRADE«, NAKLADATELSKÁ SPOLEČ. S R. O. V PRAZE

Všetchna práva, čítajíc v to právo překlada, vyhrazena.

PŘEDMLUVA.

Vyučování náboženství na školách národních působí začátečníkům značné obtíže, proto voláno po knize, která by jim práci usnadnila a ulehčila. Posledního obecného zpracování dostalo se otázkám náboženského vyučování Blandovou Pastorálkou ve škole (1883), Jindrovou Katechetikou (1904) a Skočdopolovou Rukověť katechety (Č. Budějovice 1909). Ač uvedené práce byly na svou dobu vynikajícími a dlouho plnily svůj úkol, dnes dílem dávno rozebrány, dílem zastaraly. Vývojem hospodářských, sociálních, kulturních a politických poměrů a novými zákonnými ustanoveními značně se změnil jednak ráz i funkce výchovného úkolu národní školy, jednak i vnitřní organisace školy vlivem nových ideí pedagogických a v důsledku rozvoje příslušných disciplín. Hluboký tento přerod zasáhl mocně i vyučování a výchovu náboženskou, jež přestává býti základem veřejného školství, kterým je v československé škole národní lidství a mravnost, výchova člověka (člena lidstva) a výchova občana (člena národa a státu), čili podle Hellpacha: humanita a nacionalita. A tak dnešní škola národní pozbyla dřívějšího rázu náboženského a změnila se v instituci světskou, nábožensky úplně neutrální. Vyučování náboženství jest fakultativně povinným předmětem, výchova náboženská je však úplně dobrovolná.

Příručka, sestavená na podnět nakladatelství Vyšehrad, chce býti učitelům náboženství průvodcem při jejich vstupu do národních škol. Podle staré osvědčené zásady »theoria sine praxi est currus sine axi-praxis sine theoria est currus sine via« spojena teorie vyučování s praxí, neboť obě k sobě patří jako cíl a cesta.

Nejde tu však o systematickou katechetiku, nebylo to možné pro krátkou lhůtu časovou, která nám byla dána, ani o dílo, které by vyčerpávalo podrobnosti právní organizace obecného školství, kompendium uvádí jen to, co každý učitel náboženství musí nezbytně znáti z platného obecněškolského práva. Důležitější normy právní jsou uváděny v doslovném textu. Pro doplnění vědomostí je třeba hlubšího studia pedagogiky (proto jest uváděna na příslušných místech odborná literatura) a zákonných předpisů v jejich autentickém znění.

Nakladatelství Vyšehrad upřímně děkuji za to, že mne vyzvalo k sepsání tohoto dílka a je naložilo; projevilo tím vzácné porozumění pro potřeby naší náboženské výchovy.

V Praze v únoru 1935.

Jos. Hronek.

HLAVA PRVNÍ.

Z DĚJIN VYUČOVÁNÍ NÁBOŽENSTVÍ.

I. V KŘESŤANSKÉM STAROVĚKU.

1. Ježíš Kristus jako Učitel. — 2. Katechumenát. — 3. Katechetické školy. — 4. První teoretikové křesťanství. — 5. Sv. Augustina De catechizandis rudibus.

1. Ježíš Kristus popřel starověký názor na svět a život a vytýčil cíl života vezdejšího mimo tento svět v království Božím na onom světě. »Ani oko nevidělo, ani ucho neslyšelo, ani na srdce lidské nevstoupilo, co připravil Bůh těm, kteří ho milují. Proti starověké kalokagathii hlásá učení Kristovo, že nutno člověka tělesného s jeho hříšnou přirozeností potlačit. »Kdožkoliv bude hledět život svůj zachovati, ztratí jej, a kdožkoli jej ztratí zachová jej.« (Jan 12, 25.)

Učení Kristovo obrací se k nejširším vrstvám lidovým, nejdokonalejší měrou uskutečňuje ideu bratrství a rovnosti. Prvními apoštoly a učedníky Kristovými jsou lidé prostí, neučení Řecká eleutheriotes, římská liberalitas nevyrovná se činné lásce k bližnímu, která vedle lásky k Bohu jest největším příkazáním učení Kristova.

Kristus jest »paidagogos«, jakého nebylo před ním ani po něm. Význam jeho spočívá v první řadě, že stanovil nový cíl a motivy výchovy a zároveň podal nové prostředky výchovné pro praxi.

a) Proklamuje osobní svobodu pro každého až k poslednímu otroku a nejmenšímu dítěti bez rozdílu stavu, národnosti a pohlaví a prohlašuje zároveň neobmezený nárok na výchovu pro každé dítě a jí odpovídající povinnost vychování a tak zajišťuje až dotud bezprávným nárok aspoň na potřebnou výchovu vzdělání. »Vizte, abyste nepohrdali některým z těchto maličkých, neboť praví vám, že andělé jejich v nebesích stále patří na tvář Otce mého, jenž jest v nebesích.« (Mat. 18, 10.) »Všichni zajisté syny Božími jste věrou... tu není žida ani pohana, není otroka ani svobodníka, není muže ani ženy, neboť všichni jste jeden v Kristu Ježíši.« (Gal. 3, 26.)

Apoštol Pavel, který z lásky k Mistru neúnavně se snažil

o to, aby co nejvíce lidí učinil účastny těch milostí a dobrodiní, jež nám Kristus zasloužil, nabádá: »Dítky, poslouchejte rodičů svých v Pánu (to je z lásky ke Kristu a proto, že on to chce), neboť je to spravedливо . . .« a rodiče varuje jednak před přílišnou přísností a tvrdostí, jednak před přílišnou shovívavostí a nekázní: »A vy, otcové, nepopouzejte ke hněvu dítek svých, nýbrž vychovávejte je v kázni a napomínání Páně.« (Efes. 6, 1; srovn. též Kolos. 3, 20.)

b) *Unum necessarium* — jednoho jest zapotřebí (Luk. 10, 42): oddati se věrou životu a činnou láskou Bohu, neboť v něm spočívá jediné spása a věčné blaho tvorů rozumných. Nebo »co platno člověku, kdyby celý svět získal . . .« (Mat. 6.)

c) Reformuje *manželství* (svátostný charakter — povinnosti rodičů k dětem).

d) Posílá své apoštoly ke všem národům a velí všechny učiti. (Mat. 28, 18.)

e) Autorita, základ nábožensko-mravní výchovy, jeho církvi ještě více zesílena.

f) Učení dotvrzoval svým příkladným životem. »Milujte se vespolek« — tím všichni učinění jsou sobě rovni. »Bud'te dokonalí, jako otec váš v nebesích dokonalý jest.« A cesta k tomu: »Vezmi kříž svůj a následuj mne!«

g) Jest nedostižným ideálem učitele, který dítky miluje: »Nechte dítek jíti ke mně a nebraňte jim . . .« Jako nikdo předtím upozornil na důležitost let dětství a projevil dojemnou lásku k mládeži. Jak hluboký dosah mělo slovo božského přítele dítek!

h) *Vyučoval názorně*, užívaje přirovnání z přírody, ze života lidského (paraboly a podobenství).

ch) Naukou o milosti a svátostech se dostává nadpřirozených zdrojů mravnosti.

(2) Po příkladu božského Učitele si vedli apoštolové a je-

jich učedníci. Křesťanství víc a více se rozšiřovalo. Církvi na tom velice záleželo, aby nově přistupujícím členům jak ze židovstva tak z pohanstva se dostávalo nejdokonalejší přípravy ke přijetí křtu sv. a vzdělání ve víře, jak patrně z řeči sv. Pavla v areopagu v Athénách. V pokřtěných rodinách židovských o křesťanskou výchovu bylo postaráno, jinak tomu bylo u přistupujících členů z pohanstva, u nichž o rodinnou výchovu náboženskou se nikdo nestaral. Tak vznikla ponenáhlu instituce zvaná katechumenát.

Za časů apoštolských náboženské vyučování postrádalo určité formy. Učení Kristovo shrnováno bylo v několik málo vět, které za pravidlo víry (*κάνων τῆς πίστεως*, regula fidei) a za odznak a podstatu jednoty pravověřících byly pokládány. Jakýsi pohled na obsah tohoto vyučování poskytuje Didaché (Doctrina duodecim apostolorum, kolem r. 90). Když od sklonku druhého století se rozvinula v uměleckou formu liturgie, možno pozorovati hlubší a soustavné vyučování a s ním stupňovité rozlišení katechumenátu.

První stupeň spočíval v přihlášce a zkoušce u biskupa nebo kněze, jenž zkoumal úmysly žadatelovy. Obstal-li, byl přijat mezi katechumeny. Přijetí pohana dělo se poznamenáním katechumena sv. křížem, vzkládáním rukou a podáním soli. Od té chvíle, protože byli dosud rudes (= nevědomí), byli vyučováni v hlavních pravdách víry (monotheistický pojem Boha, stvoření a zachování světa, starozákonná zjevení a dekalog) a sluli *ἀκροώμενοι* audientes (= slyšící).

Druhý stupeň tvořili t. ř. *γόνυ κλίνοντες*, genuflectentes (= klečící), kteří směli býti přítomni mši svaté až do konce evangelia a výkladu jeho, po kázání poklekli před biskupem, jenž jim udělil požehnání a propouštěl je, neboť následovala mše věřících. Katechumeni museli setrvati v katechumenátě určitou dobu, která trvala i několik let. Před při-

jetím křtu bylo jim udělováno systematické vyučování čtyřicetidenní. Competentes (= žadatelé), přihlásili se ke křtu sv. (nomen dare) a byli zapsáni do diptych (tabulek dvojmo složených, uvnitř voskem potažených). Od té chvíle sluli »vyvolení« neb »osvícení«, φωτισόμενοι (φωτισμός = illuminatio = křest) electi, illuminati a již více nebylo jim udělováno společné vyučování s předchozími katechumeny. Tento stupeň katechumenátu slul fotizómenát. V čem spočívalo vyučování fotizómenátu uvádí sv. Augustin: competentes catechizantur, exorcizantur, scrutantur. Katechese spočívala v odevzdání a odříkávání apoštolského vyznání víry a Otčenáše (traditio symboli a Pater noster, tessera fidei). Znění apoštolského vyznání víry kompetenti dosud neznali, byť obsah jeho byl jim dobře znám z předchozího vyučování. Taktéž nebyl jim ještě znám text Otčenáše, jakožto »modlitby věřících«, protože jen věřící mohou nazývati Boha Otcem.

Slavnostní křest s biřmováním a sv. přijímáním se konal o velikonocích a o letnicích.

Po něm následoval osmidenní kurs vyučování k utvrzení a o dosud v tajnosti skryté nauce o tajemstvích víry (»disciplina arcani«) na př. o Nejsvětější Trojici, o Eucharistii, o svátostech. O způsobu tohoto vyučování svědčí sv. Cyrila Jerus. 5 mystagogických katechesí.

Vyučování zakončoval obyčejně biskup, aby se přesvědčil, jak jsou katechumeni připraveni. Vyučování katechumenů bylo úkolem katechistů. Dělo se někdy v domě biskupově, při vzrůstajícím počtu katechumenů v nádvoří basilik nebo i ve zvláštním domě či škole zv. katechumenon.

Největšího rozkvětu dočkal se katechumenát ve století IV. a V. Později pozvolna upadal, až šestým stoletím přestal úplně. Zprvu doba katechumenátu byla zkracována, křest byl udělován i mimo velikonoce a letnice, později

nebylo ani možno jej vůbec držeti, když rozsáhlou činností misionářskou počet věřících nesmírně rostl a s ní také již skoro pravidelný křest nemluvnat.

3. Z přednášek pro katechisty, jimž svěřováno bylo vyučování katechumenů a pro filosoficky vzdělané křesťany, kteří jevíli o křesťanství zvláštní zájem, vyvinuly se první filosoficko-theologické vysoké školy, t. zv. katechetské školy (τῆς κατηχήσεως διδασκαλεῖον) z nichž proslula na sklonku druhého století škola alexandrijská; *Pantaenus*, *Kliment Alex.* a *Origines* byli trvalou její ozdobou. Později byly katechetické školy v Antiochii (*Theodor z Mopsuestie*, *Jan Zlatoústý*), Edese, Nisibis a jinde.

4. Vynikající učitelé katechumenů napsali své katechese a výklady, byli to především z řeckých Otců:

Klement Alexandrijský (200—215 ředitel katechetické školy alexandrijské) napsal trilogii: *Protrepticus* (či *Cohortatio ad gentes*), *Paedagogus a Stromata* (Στρωματεῖς) Migne, P. gr. 8. a 9.), z níž druhé dílo a z něho 2. a 3. kniha obsahuje pedagogické jeho názory a končí nadšeným hymnem na Krista.

Sv. Cyril Jerusalemský (315 až 386) v letech 345 až 351 jako katechista vyučoval v Jerusalemě, napsal κατηχήσεις φωτιζομένων 24 krásných katechesí (Migne, P. gr. 33, přel. dr. J. L. Sýkora), a to přípravnou katechesi a prvních 18, které měl k illuminandům a po křtu jejich pět katechesí mystagogických — μυσταγωγικαὶ κατηχήσεις (dogmatický a liturgický výklad křtu, biřmování, nejsvětější Svátosti oltářní a oběti mše sv.). Náleží k nejvzácnějším památkám křesťanského starověku.

Sv. Řehoř z Nyssy (331—395) ve své »Veliké katechetické řeči« Λόγος κατηχητικός ὁ μέγας (Migne, P. gr. 45, 9 až 106) o čtyřiceti kapitolách podává nejen zname-

nitý výklad a obranu hlavních článků víry, ale jest zároveň metodikou katechetického vyučování vzdělaných.¹⁾

Sv. *Basil* (330—379), biskup caesarejský, ve svém díle *Περὶ βαπτίσμου λόγος* vykládá nejen o křtu, ale o potřebě vyučování náboženského, o večeři Páně a o přikázáních.

Sv. *Jan Zlatoústý* (347—407), patriarcha cařihradský, žák slavného retora Libania, sem patří jeho *Catechesis ad illuminandos*. Své pedagogické názory uložil v homiliích (Migne, P. gr. t. 17—64) a zejména ve spisku »*De educandis liberis*« a v »*Proti nepřátelům mnišství*«. Zdůrazňuje výchovu křesťanského charakteru, vysoko cení význam učitelův a vedle rodiny nejdůležitějším místem křesťanské výchovy pokládá klášter. Jan Zlatoústý měl veliký vliv a byl velmi čteným autorem.²⁾

Z latinských Otců uvést dlužno sv. *Cypriana*, biskupa karthaginského († 258) a jeho dvě knihy *De oratione dominica*.

Nejoriginálnější postavou v starověku křesťanském jest sv. *Sofronius Eusebius Jeronym* (340 až 420), Dalmatinec, žák Donatův, vzdělaný stylista a výtečný linguistik, překladatel Písma sv. Pedagogické své názory uložil v listě Laetě a ke Gaudenciovi. Jeho názory o náboženské výchově dívek byly směrodatné pro celý středověk.³⁾

5. S hlubokou úctou a obdivem se skláníme před geniem — sv. *Aureliem Augustinem*, nejslavnějším mezi latinskými svatými Oci a učiteli církevními. Sv. Augustin (13. XI. 354—28. VIII. 430), patří mezi nejlepší pedagogy. Veliký biskup starokřesťanský do svého obrácení (386), které tak jedinečně krásně vylíčil ve svých *Vyznáních* (přel. M. Levý 1926), z nichž moderní pedagog si podtrhuje poznámky pedopsychologické, okusil všeho vzdělání světského, ale potom ve svých mnohých spisech (celkem 93 ve 232 knihách) staví se proti římské kultuře, jíž vytýká splendida vitia.

Hlavní jeho sem spadající spisy jsou: *De doctrina christiana libri IV.* (o vzdělání kleriků), *De magistro, Enchiridion ad Laurentium*, souhrn katechetické látky k opakování (přel. Kl. Kufner); zejména však *De catechizandis rudibus*, kniha »o náboženském vyučování nevědomých« (přel. F. Jokl), kterouž se stal zakladatelem křesťanské pedagogiky.

Jáhen kartaginský Deogracias, zvláště schopný ke katechizování, požádal svatého Augustina o pokyny, kterak si má vésti při počátečním vyučování náboženském. Sv. Augustin ve spise mu odpovídá:

1. Předně *účelem* náboženského vyučování jest, aby posluchač dospěl slyšením k víře, věrou k naději, naději k lásce, láskou k Bohu a bližnímu.

2. *Obsahem* má býti zjevení Boží Starého a Nového zákona, dějiny církve Kristovy; výklad desatera přikázání Božích a dvou přikázání lásky.

3. Co se týče *metody*, praví sv. Augustin, že nutno míti sic ke všem stejnou lásku, ale nelze všem podávati týž lék, vyučování nesmí býti šablonovité. Vypravováním, narratio, vzbudí zájem a pak připojí výklad. Výklad má obsahovati důležitější věci Starého a Nového zákona. Historická část výkladu žádá si ovšem metody akroamatické, ale u dospělejších svěřenců užije se formy dialogické. Především se vyloží nekonečná láska Boží k lidem. Otázkami se pak učivo zopakuje a ke konci připojí exhortatio.

4. Sv. Augustin si učitele náboženství představuje jako muže značného vzdělání a vynikající výmluvnosti, který má upřímou lásku ke svým žákům, vyučuje radostně, se zálibou (hilaritas), zachovává klid duševní, nedávaje najevo rozladění, starosti své, nehledá slávy své, ale věčné spásy duší, nezakládá si na výkladu svém, ale aby Bůh sám mluvil skrze něho. Pečuje i o tělesné blaho svých svěřenců.

K této první katechetice přistupují jeho katechese o symbolu, modlitbě, dekalogu, dále Sermones ad catechumenos (56 až 59, 212—14) a spisy De fide et symbolo, De fide et operibus, které jsou opravdová fundamenta artis catecheticae.

Sv. Augustin měl veliký vliv nejen na celý středověk, ale i až dodnes. Učil pravdám náboženským na základě biblickém — dnes moderní směr historicko-pragmatický, induktivní; jeho teoretický a praktický návod katechese nebyl dosud překonán lepším, takže i nejlepší katecheta musí

doznati se sv. Anselmem, i pokud pedagogiky se týká: Nihil potui invenire me dixisse, quod maxime B. Augustini scriptis non cohaereat.⁴⁾

II. OD ZÁNIKU KATECHUMENÁTU AŽ DO KONCE STŘEDOVĚKU.

1. Vyučování pokřtěných dětí. — 2. Počátek metodiky náboženské: Alkuin, Rhabanus Maurus, Tomáš Aq., Gerson. — 3. Schema náboženského vyučování. — 4. Bible chudých. — 5. Náboženské hry. — 6. Staročeské skladby, Tomáš ze Štítného.

1. Z odkazu starověku žil středověk. Vyučování pokřtěných dětí počátkům víry křesťanské měli na starosti *rodiče*. Proto snoubenci před uzavřením sňatku museli znáti rudimenta fidei. Rodiče zastupovali v této péči někdy i *křestní kmotrové*, kteří odtud sluli *patrini catechesis*.

Děti již v raném věku měli znáti *Otčenáš* a *Věřím v Boha*. Veřejné a společné vyučování se dalo ve školách klášterních a farních.

2. Praksi náboženskou vydatně podpořila metodika vyučování náboženského. Tak *Alkuin* (735—804) napsal výklad *Otčenáše* a *Věřím v Boha*, a to v otázkách a odpovědích, který Gatterer ne neprávem nazývá »Urtypus unserer modernen Katechismen«. Alkuinův žák *Rhabanus Maurus* († 856) je původcem první metodiky náboženské svým spisem *De disciplina ecclesiastica*. Mnoho cenných služeb prokázal vyučování náboženskému veliký učitel sv. *Tomáš Aq.* († 1274) svými výklady modlitby Páně, pozdravení andělského, symbola a desatera. Návod, jak děti učit a jim hlavní články víry vyložit, napsal učený kancléř pařížské university *Jan Gerson* († 1429) ve svém »Tractatus de

parvulis ad Christum trahendis«. Tomuto dílku blízko stojí traktát kartusiana *Dionysia Ryckela* († 1471) »De vita, moribus et eruditione scholasticorum.«

3. Středověké vyučování náboženské si vypracovalo určitý, všeobecný rámec, který obsahoval svod výkladů na Pater, Ave, Credo, decalog, svátosti, sedm hlavních hříchů a skutky milosrdenství. Formule samotné nebyly pro křesťany snad jen mechanickým odříkáváním nebo učením nazpaměť, nýbrž byly to vlastně jejich modlitby. Modlíce se, předesílali případný úvod, na příklad: »Dej nám prosíme, ó Pane, bychom jako tvoje hodné dívky znaly a věřily pravdy učení apoštolského: Věřím v Boha . . .«

Před vynálezem knihtisku čtení nebylo ještě rozšířeným zjevem, proto církve si pomáhala ve škole i v kostele různými názornými prostředky. Když pak se rozšířil knihtisk, veliké oblibě se těšily zpovědní knížky »zpovědními zrcadly« zvané, které byt obsahovaly jen výčet hříchů, přece neobešly se pravidelně bez stručného poučení o svátosti pokání, takže v nich můžeme spatřovati počátek katechismu.

4. S výhodou při vyučování užíváno bylo ve středověku t. zv. *bible chudých*, neučených (*biblia pauperum*). Tak nazývány byly rukopisy (později tisky a nástěnné malby, na př. cyklus maleb v křížové chodbě kláštera emauzského), v nichž na 35—50 obrázcích znázorněny byly hlavní výjevy z Nového zákona, a to od zvěstování až do posledního soudu, k nimž vpravo i vlevo připojen byl předobraz starozákonní a nahoře i dole dvě poprsí proroků, kteří drží v rukou pásku s proroctvím k příslušnému zjevu se vztažující. Nejvzácnější bible neučených se zachovaly ze 13. století (v klášteře v Kremži, ve dvorní knihovně ve Vídni, ve státní bibliotéce v Mnichově a j.), pojmenování bible chudých jest pozdější, ze století 15.

5. S oblibou pěstovány byly též *náboženské hry*. Vrcholný

akt Kristovy vykupitelské činnosti, jeho smírná oběť na kříži, věřícím ve středověku býval o velikonocích znázorňován životně scénickým podáním. Vznikly v X. století v proslulém klášteře Svatohavelském. V Čechách vyskytá se již ve XIII. století zvláštnost velikonočních slavností latinských, ale záhy se dostává do nich jazyk národní, na př. hry tří Marií, hry o vzkříšení Páně, Pláče Panny Marie a j.⁵⁾

6. I v české literatuře náboženské zachovalo se nám několik památek ze století XIV., které vznikly nápodobou latinských výkladů, tak na př. Desatero přikázání Božích ve formě veršů od neznámého skladatele, dvojí rukopis výkladu na páteř (= Otčenáš), zpovědní formule a Credo. Vzácnou ukázkou, kterak křesťanští rodičové se starali o náboženskou výchovu svých dětí, jsou knihy prvního českého filosofa *Tomáše ze Štítného* (asi 1331—1401). Jakým životem dýchala prostá rodina vladycká za »*Řečí besedních*«! Tomášovy dítky Jan a Anežka táží se na rozličné články víry a mravů a otec, vzdělán hlubokým učením scholastickým, jim odpovídá. Štítný napsal ještě »*Knížky šestery o obecných věcech křesťanských*«, t. j. pro každého křesťana nezbytných. Poslední zpracování »*Knihy naučení křesťanského*« bylo určeno dceři Anežce. Výklady Štítného vyznačují se přesností a jasností, sv. Tomáš Aquinský byl mu nejvyšší autoritou, třeba že ho nestudoval z původních pramenů.⁶⁾

III. VYUČOVÁNÍ NÁBOŽENSKÉ V NOVOVĚKU.

1. Tridentský sněm. — 2. Nové metodické knihy pro vyučování náboženské. — 3. První katechetika. — 4. Rationalismus ve vyučování náboženském. — 5. Překonání rationalismu: Overberg, Gruber, Hirscher. — 6. Don Bosco.

— 7. Z nejnovější doby vyučování náboženského. — 8. Reformní hnutí: Pichlerové, Stieglitz. — 9. Laická katechese. — 10. Pius XI.: *Officium catechisticum*, encyklika *Divini illius Magistri*.

1. Starší humanismus nebyl pro vyučování náboženství obdobím nepříznivým, neboť požadoval na vzdělanci hlubší znalosti učení Kristova. Nejmocnější vzpruhy dostalo se náboženskému životu památným *církevním sněmem tridentským*, jenž přivodil želanou reformu v hlavě a údech celé církve. Tridentinum uložilo všem farářům povinnost vyučovati mládež (a to v červnu 1546 v 5. sedění: *De reform. cap. II.* a znovu ve 24. sezení v listopadu 1563: *De ref. cap. IV., VII.*). Jím nařízené synody a svatí biskupové jako Karel Borromeo, takřka typický světec katolické restaurace, nebo sv. František Sales, apoštolští kněží, jako Filip z Neri a Vincenc de Paula, nové řády — vše to vedlo k tomu, že vyrostla nová generace horlivějšího kněžstva, která především pečovala o náboženské vyučování.⁷⁾ Tak právě založený *řád Tovaryšstva Ježíšova* pokládal to za jeden ze svých hlavních úkolů. Sv. Karel Bor. za tím účelem založil »*Bratrstvo škol křesťanského učení*«, při jeho smrti r. 1584 na školách jím založených, které navštěvovalo 40.000 dítek, působilo 4.700 učitelů, kteří se řídili znamenitou konstitucí a pravidly sv. Karlem Bor. pro ně sestavenými (*Constitutioni e regole della compagnia e Scuole della dottrina cristiana*, 1583). Dílo rozpadá se do tří částí; v první se jedná o osobnosti učitele a jeho vlastnostech, v druhé o organizaci bratrstva a ve třetí o úřadech školních a pravidlech pro dívčí školy.

2. Když v 16. století byly rozšiřovány katechismy Luterovy, nechybělo ani se strany katolické metodických knih, tak zejména se uvádí *Jacobi de Ledesma* »*Liber de modo*

catechizandi« (1579) a »Epistola *Antonii Possevini* ad Ivonem Tarterium de necessitate, utilitate ac ratione docendi catholici catechismi« (1576). Biskupové a synody dali kleru tu kratší, tu zas podrobnější návody ke katechesi, tak arcibiskup trevírský r. 1588 vydal instrukci »De utilitate et necessitate catechisticae institutionis«, k níž připojil »Modus ruditer tradendi doctrinam christianam«. Tyto pokyny kleru rozdány jako »Piae ac solidae catecheses« (1590). Kardinál *Bellarmin* napsal »Dichiarazione più copiosa della dottrina cristiana« (1598). Budiž uveden ještě z doby renaissanční církevní spisovatel o výchovu křesťanskou zvláště zasloužilý, zbožný a učený kardinál *Silvio Antoniano* (1540—1603), žák podivuhodného vychovatele sv. Filipa z Neri a učitel a sekretář sv. Karla Boromejského, z jehož podnětu a pro něho napsal zlaté dílo »Tre libri della educazione cristiana dei figliuoli« (1583).

Z dalších prací kromě sv. *Františka Sáles*. († 1622) »Instructio catechetica« sem spadají děkana *Bart. Holzhausera* († 1658) »De tradenda doctrina christiana parvulis in catechismo«, sv. *Jana de la Salle* »Conduite des écoles chrétiennes« a »Régles de bienséance«. *Tobiáš Lohner* S. J. v 7. svazku »Institutiones practicae« (1682) podal dobrý návod »De catechizandi munere«, méně šťastný je *Fleury*-ho »Discours du dessein et l'usage du Catéchisme historique« (1679).

3. První novodobou katechetikou možno nazvati jesuity *Frant. Neumayra* (1697—1765) »Rhetorica catechetica sive methodus practica doctrinam christianam ad aptum aetatis insigni cum animarum fructu explanandi« (1766). Neumayr žádá při katechesi:

- a) předlohy (propositio),
- b) výkladu (expositio),
- c) užití (applicatio),

d) nacvičení (exercitatio).

Tyto jeho metodické stupně přejala *Eichstädtská pastoraální instrukce* z r. 1768.

Skoro současně vydal würzburgský prof. *Mich. Ign. Schmidt* (1736—1794) »Methodus tradendi prima elementa religionis«, (německé zpracování jako »Katechist« r. 1722 rozšířil Felbiger), v kterémžto díle metodické požadavky po prvé se opírají o psychologickou basi.

Schmidtovi je blízký *Jan Ign. Felbiger*, jehož »Vorlesungen über die Kunst zu katechisieren« (1774) činí ho *zakladatelem metodiky vyučování náboženského* na obecné škole. Tato práce, jakož i další jeho díla: »Eigenschaften, Wissenschaften und Bezeigen rechtschaffener Schulleute (1768) a Methodenbuch« (1775) jsou prodchnuty duchem osvědčenství.

4. V druhé polovině XVIII. století se rozmohl ve vyučování rationalismus, nadpřirozený charakter náboženství jím potlačován a každá pravda byla z dětí metodou sokratickou vyvozována. Zastánci a pěstitelé této metody byli: Büsching, Gräffe, Vierthaler, Galura, (Grundsätze der wahren, d. i. sokratischen Katechisiermethode, 1798), u nás zastáncem jejím byl Aleš Pařízek (1748—1822), ředitel normální školy pražské, jenž své dílo »Uiber die Lehrmethode« z r. 1797 vydal ve výtahu česky r. 1811: »O pravém způsobu cvičení mládeže ve školách českých, učitelům školním k užítku«, a to za tím účelem, »by učitelé způsobu sokratickému dokonale se naučiti mohli.« Jak vyučovati náboženství ve školách venkovských podal Pařízek v »Obraze dokonalého učitele« (1790).

Za Marie Terezie došlo k zřízení zvláštní stolice katechetiky na universitě pražské r. 1774, ale katechetika byla tehdy a potom ještě půl století spojována »s novou disciplinou« — pastorálkou.⁸⁾ Zprvu přednášelo se latin-

sky, ale od r. 1777 již česky. První profesor české pastorálky premonstrát Jiljí Chládek ve svých »Počátcích opatrnosti pastýřské« (1780) zařadil do prvního dílu katechetiku. Po něm byla přednášena pastorálka opět latinsky, a od r. 1812 německy.

5. Proti přehnaným chválám metody sokratické, proti vyučování katechismu nazpaměť a pro názorné vyučování biblickou dějepravou se vyslovili zejména *B. Overberg* (1754—1826) v díle »Anweisung zum zweckmässigen Schulunterrichte« (1793) a *Jan Mich. Sailer* (1751—1832) ve spise »Über Erziehung für Erzieher« (1806).

Proti intelektualismu co nejrozhodněji vystoupil salzburský arcibiskup *Aug. Gruber* (1763—1835). Svoje katechetické přednášky a praktická cvičení, která jako arcibiskup konal klerikům, vydal tiskem »*Katechetische Vorlesungen über des hl. Augustinus Buch: Von der Unterweisung der Unwissenden in der Religion*«, I. svazek: Des hl. Augustin Theorie der Katechetik für Katholiken. Übersetzt und erläutert für unsere Zeit u. ihr Bedürfnisse«; II. svazek: »*Praktisches Handbuch der Katechetik ...*« (1832—1834), (nově vydal M. Gatterer S. J., Innsbruck 1922). Proti sokratické metodě byl též vynikající teoretik *Joh. Bapt. Hirscher* (1788—1835), ve své »*Katechetice*« (1831—1840⁴).

Žákem Hirscherovým byl farář *G. Mey*, jehož »*Vollständige Katechesen für die unteren Klassen der katholischen Volksschulen*« od r. 1871 se dočkaly mnoha vydání.

6. V devatenáctém století se objevil genius křesťanské výchovy v osobě pokorného sluhy Páně kněze *Dona Bosca* (1815—1888),⁹) zakladatele Společnosti sv. Františka Sállesského, čili Salesiánů (1874). Nevelké jest sice jeho dílo literární (nejrozšířenější jest jeho spisek »Jinoch dobře vychovaný«), ale za to nesmrtelné a nepřekonatelné jest jeho

dílo na poli sociální a náboženské výchovy. Věnoval se zpustlé a zanedbané mládeži, kterou dovedl obdivuhodně získávat pro Boha, trestů neznal, neboť jeho pedagogika, jak sám doznal, byla dcerou lásky. Při smrti světcově měli Salesiáni 250 domů, které hostily 130.000 dítek a mladých lidí.

7. Pokrok ve školství a nové ideje pedagogické nezůstaly bez vlivu i na vyučování náboženské. Překonán herbartismus a zdůrazňována dosud přehlížená výchova proti prostému rozumovému vyučování náboženství. Učitelé náboženství se sdružili ve spolky, jejichž mluvčími byly časopisy jako *Katechetische Blätter*, *Christlich pädagogische Blätter*, *Katechetische Monatsschrift*, u nás zejména *Křesťanská škola*, *Vychovatel* a *Vychovatelské listy*. Pořádány byly pedagogicko-katechetické kursy.

Obraz utěšeného rozvoje na poli novodobého vyučování náboženství podal Frant. Košák († 1932) v několika svých pracích, z nichž zvláště uvést dlužno »Dějiny české katechetiky« (1922). Autory systematické katechetiky byli *Jan Karel Škoda* (*Katechetika*, 1856), *F. X. Blanda*, (*Pastorálka ve škole* 1883), *Jan N. Jindra* (*Katechetika* 1904) a *Dr. A. Skočdopole* (*Rukověť katechety*, 1909).

8. Reformní hnutí vzniká hned ve dvou střediscích: ve Vídni, jsou to bratři *Pichlerové*, prof. *Swoboda* a v Mnichově zástupci t. zv. psychologické metody farář *Stieglitz*, *Weber*, *Göttler* a k nim přistupují *Bernberg*, *Bühlmayr*, *Hartmann*, *Schreiner* a j. Nové směry razí si cestu i do učebnic náboženských.

Živý ohlas vzbudila t. zv. *činná škola* (*Arbeitsschule*), která ve výuce náboženské musí mít své určité místo, učí-li se náboženství ze života pro život, jest náboženství školou života (*Lebensschule*). K této časové otázce přispěli svými

pracemi Götzl, Eggersdorfer, Weigl, Clementz, Schüssler, Hörrmann a j.

Opět k platnosti přichází *biblické vyučování*, jež zdůrazňuje Weigl, Bergmann, Schubert, Kautz, Raab a u nás zejména prof. V. Kubíček.

Řada učených pedagogů se sdružila a vydala velká lexikografická díla, tak redigoval: *W. Rein* »Handbuch der Pädagogik«, (1902—1909²); *E. Roloff*, Lexikon der Pädagogik, (1913—1917); *Dr. Jos. Spieler*, Lexikon der Pädagogik der Gegenwart (I. Bd. 1930, II. 1932).

9. Vydatným spolupracovníkem ve vyučování náboženském ve XX. století jsou oživená bratrstva křesťanského učení a zbožné družiny pro vyučování katechismu. U nás již synoda pražská v r. 1860 uznala potřebu a důležitost laické katechese, proto prosila všech pastýřů duší a vroucně si žádala, ježto počet kněží nedostačuje, aby mimo učitele měli i věřící a zbožné laiky obojího pohlaví k tomu, aby chlapce i dívky v náboženství vyučovali. K tomu došlo po několika pokusech až r. 1924, kdy po přípravných pracích, které vykonal »Spolek středoškolských profesorů náboženství« zřízen byl »Kurs pro laické učitele náboženství«.¹⁰) Kurs má řádný organizační statut a vlastní zkušební řád způsobilosti katechetské. Předsedu a učitelský sbor jmenuje Ordinarius, jenž také rozhoduje o délce kursu a počtu přednášek. Na svém prvním pracovním sjezdu v Praze 1930 založili si laičtí učitelé náboženství spolek se sídlem v Praze.

Dík obezřetnému vedení kursu (který je při ženském učitelském ústavě u sv. Anny v Praze II., Ječná 27), i ideálnímu pojetí laické katechese plní absolventi v praxi svůj úkol svědomitě a horlivě, čímž duchovní správě namnoze přetížené prací jsou vítanou podporou.

10. Vyučování náboženskému ve školách po příkladu svého předchůdce Pia X. věnuje nynější sv. Otec velikou

péči. Zvláštním motu proprio »Orbem catholicum« z 29. června 1923 založil v rámci svaté kongregace koncilu zvláštní katechetický úřad »*Officium catechisticum*«, kterému uložil, aby veškerou katechetickou práci řídil a podporoval — quod universam in Ecclesia actionem catechisticam moderaretur ac proveheret. Biskupové podávají každého třetího roku tomuto Officiu zprávu o stavu náboženského vyučování ve své diecési (Acta Ap. Sedis, 1923, XII. pag. 327—29). Stanovisko katolické v otázkách výchovy a vyučování přesně vyjadřuje Pius XI. ve své nádherné encyklice *Divini illius Magistri* ze dne 31. prosince 1929.

Dekretem ze dne 12. března 1930 udělil Pius XI. zvláštní duchovní výsady: 1° *Plenaria indulgentia* omnibus et singulis Christifidelibus, qui, per mediam circiter horam et non minus quam per tertiam horae partem, doctrinae christianae tradendae vel discendae saltem bis in mense operam dederint, eodemque in mense bis lucranda diebus ad eorum arbitrium seligendis, dummodo vere poenitentes et confessi ac sacra Communionem refecti aliquam ecclesiam vel publicum oratorium visitaverint, ibique ad mentem Romani Pontificis preces effuderint.

2° *Indulgentia partialis* 100 dierum, contrito saltem corde acquirenda, Christifidelibus iisdem, quoties per praefatum temporis spatium doctrinae christianae sive tradendae sive discendae operam navaverint.

IV. Z DĚJIN KATECHISMU.

1. Co jest katechismus. — 2. Idea katechismu. — 3. Hlavní náboženské příručky středověké, které předcházejí katechismu. — 4. Synodální instrukce. — 5. U nás užívané příručky katolické, husitské a bratrské. — 6. První katechismy katolické a katechismy sv. Petra Canisia. — 7. Ca-

techismus Romanus. — 8. Katechismy napsané po trident-
ském sněmu. — 9. Úsilí o jednotný katechismus. — 10.
Návrat k sv. Petru Canisiovi: Deharbe, Linden, Mönnichs.
— 11. Nové katechismy české: Kubíček. — 12. Katechis-
mus Pia X. a kardinála P. Gasparriho.

1. Obraz náboženského vyučování nebyl by úplným, kdy-
bychom nepřihlédli blíže ke knize, ve které je krátce obsa-
ženo učení katolickému náboženství — ke katechismu.
Habet sua fata etiam — catechismus!

Slovem katechismus,¹¹⁾ jehož užil již sv. Augustin (De
fide et oper. c. 9.) se rozumělo v křesťanském starověku
vyučování katechumenů, kteří se připravovali ke křtu sv.

Od dob reformace označuje se slovem katechismus *učeb-
nice náboženství*, jejíž učební látka je sestavena v otázky
a odpovědi. Nejprve tohoto pojmenování pro učebnici užil
Luther ve svých listech z r. 1526, nebyl však prvním, kdo
napsal katechismus.

2. Co se týká ideje katechismu, spočíval na základě, který
byl připraven *stálou praxí církevní* a příručnými spisy
středověkými. Veškeré náboženské vyučování soustřeďovalo
se totiž, jak již pověděno, v církvi od počátku v učení
o vyznání víry (Věřím v Boha), prostředcích milosti, oběti,
svátostech, modlitbě a přikázáních, a to podle *čtyř hlavních
forem: Věřím v Boha, svátosti, přikázání* (dekalog) *a mod-
litba*. Pouze co do rozsahu učiva neb způsobu vyučování
děly se změny podle toho, jak toho žádaly okolnosti časové,
nebo poměry vyučovaných.

Ve starém věku byl křest dítek výjimkou; vyučování ná-
boženské směřovalo tedy k tomu, aby posluchači byli nále-
žitě připraveni *ke křtu, k biřmování a sv. přijímání*. Proto
byly v té době mimo křest, biřmování a nejsvětější svátost
oltářní, se zvláštní péčí probírány články, které úzce souvisí

se křtem, totiž Věřím v Boha a Otčenáš, ač při tom dekalog nijak pomíjen nebyl (*Const. apošt.* VI. 19., 20., 23. a *sv. Augustin De catechizandis rudibus* c. 23 n. 41, *Sermo* 83, *sv. Řehoře Naz.* 40. řeč ke křtěncům).

3. Ve středověku stal se křest dítek pravidlem, proto nesměřovalo vyučování náboženské již ku přípravě na křest, nýbrž hlavně k tomu, aby hodně byla přijata svátost pokání, jakož i velebná svátost oltářní a biřmování. Proto byla věnována zvláštní péče prikázáním lásky ve spojení s desaterem, ostatní pravdy nebyly však zanedbávány. Při tom nehledělo se ke vnitřnímu spojení těch kterých oddílů učiva náboženského, nýbrž pouze ke vnějším a pochopitelnějším formám, v nichž jest náboženské učivo obsaženo, totiž: Věřím v Boha, Otčenáš, desatero a svátosti. Tuto církevní praksi podporovaly za tím účelem pořízené příručky.

Nejstarší z nich se zachovala ze století VIII., autorem jejím jest opat *Kero* ze sv. Havla. Tak zvaný Weissenburgský katechismus »*Theodisca catechesis*« od *Otfrieda z Weissenburgu* z r. 789, napsaný latinsko-německy, vykládá Otčenáš, hlavní hříchy (20!), Věřím v Boha (Athanasianské symbolum) a Gloria in excelsis. Širší rozvrh učiva má katechismus *Alkuinův* »*Disputationes puerorum per interrogationes et responsiones*«, žák se táže a učitel odpovídá na otázky o stvoření světa, přirozenosti člověka, o andělech, o jméně a vlastnostech Božích, o šesti dobách světových, o počítání času, o Starém a Novém zákoně, o stupních církevních hodností, o mši svaté — to vše jako dodatkem k výkladu Otčenáše a Věřím v Boha. Čím dále do středověku, tím více přibývá těchto výkladů, tak na př. biskup *Jonáš* je autorem tří knih »*De institutione laicali*«, v nichž vykládá, co má člověk věřit, čeho se varovati a co činiti, dále takové výklady psal *Hugo a sancto Victore* († 1141),

u nás dobře známý a zejména s oblibou Štítným čtený a překládaný, *Petr Abelard*, a obzvláště sv. *Tomáš Aquinský*, od něhož jsou výklady na Credo, Pater, Ave, Decalog a Sacramenta, které byly velmi rozšířeny.

Kancléř university pařížské, učený *Jan Gerson*, pojal do svého »Opusculum tripartitum« učení o stvoření světa, andělů a člověka, o pádu prvních lidí a jeho následcích, o vtělení a vykupitelském díle Ježíše Krista, o vzkříšení, o konci světa a posledním soudu; v druhé části jedná o desateru přikázání a posléze o přípravě k sv. zpovědi a o umění dobře zemřít.

4. Vyučování náboženské bylo předmětem synodálních shromáždění, z nichž pak vycházela usnesení ve formě různých instrukcí, udávajících, čemu se má vyučovati, tak na př. synoda *lavourská* (1368) vydala obšírné poučení, kterak poučovati lid o symbolu, o svátostech, o ctnostech božských i mravních, o sedmi darech Ducha Svatého, Otčenáši, blahoslavenstvích, skutcích tělesného a duchovního milosrdenství, hlavních hříších, o přikázáních lásky a o desateru. Podobně ve Španělsku se řídilo vyučování náboženské synodálním usnesením, které z oblíbeného díla *Quidona de Monte Rotharii* »Manipulus curatorum« pořídilo výňatek, jenž stručně a jasně obsahoval, co obecný lid má věděti a věřiti, a to: De articulis fidei — články víry; De petitionibus orationis Dominicae — prosby Otčenáše; De decem praeceptis — o desateru; De dotibus beatorum — o slávě nebeské.

Uvedené spisy, byť opíraly se o praxi církevní a v podstatě měly obsah i vlastnosti knih přiměřených k náboženskému vyučování lidu i mládeže, byly přece jen spíše příručkou pro kněze než pro lid, z něhož tehdy málokdo uměl čísti a rukopisy i později první tisky byly příliš drahé.

5. U nás užíváno bylo též příručky bez otázek »De tribus

punctis essentialibus christianae religionis« (to jest: Věřím v Boha, desatero, sedmero hlavních hříchů) od *Tomáše de Hybernia* a »Instructio catechetica de articulo fidei«. (Zapsány r. 1380 společně za sebou do ruk. svazku, cho- vaném v kapitol. knih. pražské sign. O. 66, fol. 46b—65b.)

Dílo »De tribus punctis« vyšlo ze synodálního shromáždění Arnoštova r. 1349 a bylo závazným pro všechny kněze. Ve středověku, jak již bylo řečeno ani jediná příručka ne- byla určena pro děti, nýbrž všechny byly výhradně určeny do rukou kněží a dospělých. Arcibiskup *Arnošt z Pardubic* nařídil na zmíněné provinciální synodě, aby dílo to bylo připojeno k statutům synodálním a to proto ne quis clericorum per crassam ignorantiam articulorum fidei se possit aliququaliter palliare, de ipsis articulis fidei et quibusdam aliis, ad salutem fidelium summe necessariis, libellum quondam, qui de tribus punctis essentialibus religionis christianae intitulatur, in fine harum nostrarum constitutionum decrevimus annectendum.

»De tribus punctis« byla jaksi úřední příručka, ale vedle ní byly skládány výklady další. Ze skladeb, které v této době vznikly, jest třeba uvést zejména rozpravy *Husovy*, které se staly východiskem a základem katechismů bratrských. Hus nebyl v této práci původní.

Od svých předchůdců přejal schema, tak pro Výklad víry, desatera a modlitby Páně z Viklefova traktátu »De mandatis«, a jak praví Sedlák, »maje Viklefa před sebou sledoval jej stranu za stranou, myšlenku za myšlenkou.« (M. Jan Hus, str. 365.) Ideově nejsou ovšem původní ani jeho drobné rozpravy, Hus zpracovává zpravidla po česku latinské traktáty, na př. O sedmi smrtných hříšních, Zrcadlo hříšníka a j. Týmž směrem jako Výklad víry, se nese kratší traktát »Jádro učení křesťanského« (dokončené v Ústí 26. června r. 1414).

Tento traktát byl základem, na němž zpracovány katechismy tábořské a Mikuláše Drážd'anského, ale i katechismy bratrské, jichž počátek učinil br. *Lukáš* »Otázkami dětinskými«.¹²⁾

Zajímavo je, že jak Husité, tak Bratří nejen přejali ideu, obsah, účel i užití katechismu od katolíků, ale poslání jeho ještě rozšířili tím, že učinili učebnici náboženskou zároveň cvičebnicí literní, jak patrně zejména z bratrského »Slabikáře Českého« z r. 1547.¹³⁾ Bratří upravili dokonce svoje katechismy na učebnice jazykové, na př.: *Summa Catechismi. In usum scholarum orthodoxarum unitatis fratrum in Bohemia et Moravia, Graece, Latine, Bohemice et Germanice* z r. 1615. (Univ. knih. praž. sign. 26 J 84.)¹⁴⁾

6. Dobrodiním knihtisku poměry rychle se změnily. Knížky se staly přístupnějšími i lidu obecnému. Toho použila vydatnou měrou církev a začala vydávati pro lid i mládež náboženské knihy. Psány byly knihy pod jménem katechismus. Ze XVI. století jen v německém jazyku psaných zachovalo se 14 různých katechismů katolických. Ovšem vedle knihtisku přispělo k tomu nemálo obrodné náboženské hnutí, jež bylo vyvoláno reformací.

Pokud bylo možno zjistit podle dochovaných památek, první užil názvu katechismu *John Collet* († 1519), jenž pro svou školu u sv. Pavla v Londýně složil anglickou učebnici »Catechyzon«. Z dalších katolických katechismů, — to zvláště poznamenáváme, ježto na straně protestantské, zejména po příkladu Lutherova »Katechismus pro mládež« z r. 1529, vydávány byly rovněž katechismy, — dlužno uvésti *Jiřího Vicelia* *Catechismus Ecclesiae: Lere und Handelunge des hl. Christenthums . . . beschrieben durch Georgium Wicelium. Anno Domini MDXXXV.* — v otázkách a odpovědích; německý katechismus dominikána *Jana Dietenbergera* z r. 1534, mnohými synodami doporučený, kar-

dinála Kašpara *Contariniho* z Bologně »Catechesis sive christiana instructio« (1542), biskupa *Heldinga*, kazatele *Jana Fabriho*, *Petra de Soto* a j. U nás vydal dva české katechismy administrátor pražského arcibiskupství Jindřich *Píšek-Scribonius*, a to r. 1552 »Katechismus aneb navedení křestianské kratičce sepsané k užitku mládeže křestianské církve« a r. 1556 katechismus pro dospělé.

Než všechny tyto uvedené katechismy předčilo dílo sv. *Petra Canisia* (1521—1597). Canisius napsal tři latinské katechismy.¹⁵⁾

Jsou to: *Summa doctrinae christianae*. Per quaestiones tradita et in usum christianae pueritiae nunc primum edita (1555). Jméno autorovo není uvedeno, až teprve ve vydání z r. 1559.

Úspěch tohoto díla přiměl autora k tomu, že pořídil další dvě úpravy a to:

Summa doctrinae, per quaestiones tradita, et ad captum rudiorum accommodata z r. 1556. Vydání německé má název *Der Klain Catechismus sampt kurtzen gebetlen für die Ainfältigen*, přeložen byl též do češtiny »Katechyzmus Petra Kanysia Soc. Jesu Theol. Obrázky vypoďobněný. Tento katechismus jest označován jako »malý katechismus«.

Parvus Catechismus Catholicorum z r. 1559 — tento katechismus jest pokládán za nejlepší. Kanisius vydal jej též německy: »Kurtzer Unterricht vom Catholischen Glauben. Gezogen aussdem grossen Catechismo . . . Anno Domini MDLXX.« (Otištěn v Chr. paed. Bl. 1914.) Z tohoto německého vydání pořízen byl též český překlad r. 1584: »Malej Katechysmus aneb Summa Pravé křestianské katholicke všeobecné víry.« Jediný výtisk jest zachován ve Strahovské knihovně v Praze (sign. B J V 67). Již za života Canisiova byl trojí jeho katechismus více než 200krát vydán a do dvanácti evropských jazyků přeložen.

K vydání *Summa doctrinae christinae* z r. 1566 napsal *Petr Busaeus S. J.* čtyřsvazkový komentář »*Opus catechisticum*«.

Katechismus Kanisiův přepracoval *Jakub de Hayes* s titulem *Catechismus Catholicus* (1682), český překlad je dílo *P. Šimona Hlíny* »Katechismus Katolickej P. Petra Kanýzia...« r. 1726. (Přetisk původního textu Hlínova Katechizmu vydal a poznámkami doprovodil *J. Vašica* r. 1931 nákladem arcib. Dra Prečana, jako jeho soukromý tisk).

Ve Francii veliké oblibě se těšil jesuity *Edmonda Augera*, zvaného francouzským Canisiem, »Catéchisme et sommaire de la religion chretienne« (1563) mnohokrát přetiskovaný a přeložený do latiny, řečtiny, španělštiny a italštiny.

7. Přihlédneme-li k vydavateli všech katechismů z této doby, poznáváme, že byly vesměs vydány osobami soukromými. Teprve z obecného sněmu církevního v *Tridentě* (1545—1563) dostalo se duchovenstvu autoritativní knihy, vynikající po všech stránkách. Převzácným tímto dílem v katechismové literatuře jest t. zv. *Římský katechismus*.

O vzniku tohoto díla se dovídáme z vatikánského schematu *Constitutionis de parvo Catechismo*:¹⁶⁾

Pia mater Ecclesia, sponsi sui Salvatoris nostri Jesu Christi monitis atque exemplis edocta, praecipuam semper curam ac sollicitudinem erga pueros impendit, ut lacte coelestis doctrinae enutriti, ad omnem pietatis rationem mature informarentur. Hinc sacrosancta Tridentina Synodus nedum Episcopis mandavit, ut pueros fidei rudimenta et oboedientiam erga Deum ac parentes diligenter doceri curarent (Sess. XXIV., cap. IV. de Reform.); sed illud praeterea sibi faciendum censuit, ut certam aliquam formulam et rationem traderet christiani populi ab ipsis fidei rudimentis instituendi, quam in omnibus Ecclesiis illi sequerentur, quibus legitimi pastoris et doctoris munus esset obeundum.

Id vero cum ab ipsa sancta Synodo perfici non potuerit, ex eiusdem voto (Sess. XXV. decret. de Indice librorum, catechismo etc.) Apostolica haec Sedes ad optatum exitum, *Catechismo ad parochos* in lucem edito, feliciter perduxit« a věru nutno doznati slovy sv. Otce Pia XI. (Epist. Unigenitus Dei Filius, 19. III. 1924): »in quo (Catechismo romano) nescias utrum magis mirere, copiamme sanae doctrinae, an latini sermonis elegantiam.«

Římský catechismus není školní učebnicí, ani populární knihou náboženskou, ale rukověť pro faráře. V konstituci »In dominico agro« (z r. 1761) praví o něm papež Kliment XIII.: »hunc catechismum fuisse non mediocri labore et studio compositum, omnium consensione probatum et summis laudibus exceptum, et Romanos Pontifices illuc eam doctrinam contulisse, quae communis est in Ecclesia et procul abest ab omni periculo erroris.« Kardinál Gasparri o něm napsal: »Catechismus profecto ille maximae est in re catechetica utilitatis; verum, ut ipse eius titulus indicat, pro parochis praecipue est et pro catechistis ad fideles instituendos, et ideo non directe pro simplicibus fidelibus, nec de omnibus catechismi partibus pertractat.«

Veliký podíl na tomto díle měl sv. Karel Bor. (»animo conceperat eximium catechismi Romani opus . . . et absolvit). Po stránce jazykové dílo zdokonalili vynikající humanisté Giulio Poggiani a Paolo Manuzio. Úřední jeho titul zní: *Catechismus ex decreto Concilii Tridentini ad parochos Pii V. iussu editus* (Romae 1566) a jest jediným úředně pro celou církev vydaným catechismem.

Po úvodě, v němž se jedná o potřebě pastýřů v církvi, o jich moci a povinnosti i o předních člancích učení křesťanského následuje část první: O víře a apoštolském vyznání víry; druhá o svátostech; třetí o desateru; čtvrtá o modlitbě.

V prvních a nejstarších vydáních je text uveden souvisle, chybí mu rozdělení na určité celky. Tato úprava se nelíbila papeži Piu V., který v listě kardinálu Hosiovi píše: »*Illud admonemus, ut librum cures in totidem partes, quot sunt res, quae eius initio explicandae ponuntur, dividendum et unamquamque earum partium euis capitibus apte distinguendum, quod in prima eius editione quorundum incuria parum diligenter factum esse, moleste tulimus.*«

Na radu papežovu bylo rozděleno celé dílo podle obsahu na určité ucelené části. Ondřej Fabricius z Lutichu rozdělil katechismus na: úvod, čtyři části, 48 hlav a 984 otázek.

Úvod v 13 otázkách pojednává o potřebě pastýřů v církvi, o jejich moci a povinnosti i o předních člancích učení křesťanského. Část první podává v 13 hlavách a 166 otázkách apoštolské vyznání víry, část druhá probírá v 8 hlavách a 359 otázkách učení o svátostech vůbec a každé zvlášť, část třetí vykládá v 10 hlavách a 237 otázkách desatero Božích přikázání, část čtvrtá učí v 17 hlavách a 209 otázkách o modlitbě a její potřebnosti, užitečnosti, částech, uvádí, zač máme prositi, za koho se máme modliti, ke komu se máme modliti a konečně o modlitbě Páně.

Sněm ve 24. sedění De reformatione c. 7. vyslovil přání, aby biskupové pečovali, aby Catechismus Romanus byl pečlivě a svědomitě přeložen do jiných řečí a tím co nejvíce se rozšířil. To bylo též přáním papeže Pia V., jak patrně z dopisu, který 28. září 1566 adresoval kardinálu Hosiovi: »*Catechismum iussu nostro nuper impressum ad te mittemus, qui ut ab istius nationis hominibus, parochis et aliis, qui linguae latinae minus periti sunt, intellegi possit, eius in sermonem Polonicum vertendi negotium a te dari volumus uni pluribusve Polonis, quos ipse delegeris.*«

A tomuto přání koncilu a papeže bylo vyhověno. Dominikán Alexius Figliucci přeložil katechismus do italštiny roku 1566.

Do němčiny byl přeložen od Pavla Hoffala a vydán roku 1568 jako Römischer Catechismus, aus Befehl paebstlicher Heiligkeit Pii V. nach gegebener Ordnung des heiligen Concilii zu Trient gefertigt. Dilling. 1568. — Dále vyšel roku 1570, 1571, 1828 (od dra Ign. Felnera ve 2 dílech) a 1844—1846 (od dra Viléma Smetse, 2 díly). Posléze vyšel překlad P. Dr. M. Gatterera pod titulem Das Religionsbuch der Kirche. Innsbruck 1929.

Polské vydání bylo r. 1568 s titulem: Katechizm albo nauka wiary y pobożnosci krzescianskiey, wedlug uchwały S. Trident-skiego Concilium przes uczone a bogoboyne ludzie zebrana y spisana. Przodkiem Plebanom y Przelozonym kościelnym potym inszym wszystkim pobożnym krześcianom barzo pożyteczna y potrzebna. Przes Ksiedza Walentego Kucborskiego Archidia-kona Pomorskiego etc. z laćińskiego na polskie wyložony. W Krakowie w drukarni Mikolaia Szarffenbergera. Roku 1568 we wtoreke po kwietney niedzieli dokonczony; druhé vydání bylo r. 1789 v Krakově. Toto dílo však není překlad katechismu,

nýbrž samostatný katechismus, zpracovaný na základě katechismu římského. Proto roku 1603 pořízen nový překlad: Katechism Rzymiski, to jest nauka Chrzescianska, za rozkazaniem Concilium Tridentyskiego i Papieža Piusa V. wydana po lacinie. A teraz nowo na polskie pytania y odpowiedzi przelożona. Za rozkazaniem Jego Moci X. Stanisl. Karnkowskiego Arcyb. Gnieźń. etc. y Jego nakladem wydrukowana. V Kaliszu u drukarniey Jana Wolraba. R. P. 1603; další překlady polské vyšly roku 1643, 1762, 1769.

Francouzsky vydán tento katechismus r. 1568, 1580 i s latinským textem, 1693.

Již roku 1583 přál si papež Řehoř XIII., aby byl pořízen slovinský překlad; přání to došlo splnění teprve r. 1775, kdy Josef Matovicha vydal Katechism Rimski po naredbi s. sabora Tridentinskoga a iztomachen i priobrachen iz latinskoga u slovinskemu jeziku po Dr. Josefu Matovichu iz Dobrote derx. Kottorske. U Mlecieh po Jovan Battisku Constantini 1775.

Český překlad vyšel r. 1833 od Josefa H. Windyše, faráře v Nechanicích, a vydán roku 1841 u Jana Pospíšila v Praze; nový překlad od Jana Herčíka byl vydán nákladem Dědictví sv. Prokopa r. 1867.

Catechismus Romanus dal podnět k četným vztahům a výkladům jeho. Tak Jan de Chapeauville vydal Eludatio scholastica catechismi Romani (1600, 1603), Jakub Baius Libri quatuor institutionum religionis ad catechismi Romani methodum (1612, 1626), Abbé V. Bluteau: Catechisme catholique d'après Thomas d'Aquin, disposé suivant le plan du catéchisme du concile de Trente à l'usage catéchistes, des institutions religieuses et des fidèles, avec un choix de nombreux traites historiques (1859).

Mnohokrát byl římský katechismus doporučován papeži i synodami. I naše synody nařizují, aby jej měli nejen faráři, ale i kazatelé (synoda pražská z r. 1605) a na synodě z r. 1863 jmenuje se katechismus římský na prvním místě z těch knih, jež se duchovenstvu doporučují a podle kterých examinatori synodální nebo prosynodální ve volbě otázek se řídití mají (Acta et statuta synodi dioecesis Prag. str. 14).

8. Římský katechismus přímo k tomu nabádal, aby podle jeho rámcové osnovy skládány byly učebnice pro mládež. Tak v Itálii na rozkaz papeže Klimenta VIII. napsal dva katechismy kardinál *Robert Bellarmín*: malý pod názvem »Dottrina cristiana breve« (1597), a velký pod ná-

zvem *Dichiarazione piu copiosa della dottrina cristiana* (1598),¹⁷⁾ jichž dosud se v Italii užívá.

Compendio della dottrina cristiana breve z r. 1598 stručně na 14 stranách probírá učivo v 95 otázkách a odpovědích, a to: o cíli katol. křesťana a o znamení sv. kříže; o Věříím v Boha, otčenáši, zdrávasu; o přikázáních božích a církevních, o evang. radách, svátostech, o hlavních a božských ctnostech, o darech Ducha Svatého, skutcích milosrdenství, o hříších, o posledních věcech člověka a o sv. růženci. *Dichiarazione* podává výklad učení křesťanského pro učitele náboženství. Katechismus Bellarminův byl doporučen brevem »*Pastoralis*« (r. 1598) papeže Klementa VIII. a konstitucí »*Etsi minime*« Benedikta XIV. (r. 1742), kardinál Gasparri ne neprávem poznamenává o něm, že katechismus ten »*laudibus multis extulerunt Romani Pontifices*«. (Proemium *Catech. cath.*, 1930, pag. 8.)

Pius IX. chtěl dáti vypracovati nový malý katechismus právě podle vzoru katechismu Bellarminova.

Ve Francii rozšířeny byly katechismy opata *Claudia Fleuryho*, slavného kazatele *Bossueta* a biskupa *Colberta*.

V těchto dobách nejen že nechybělo katechismů, ale konána zvláštní náboženská cvičení v kostele a tak škola ruku v ruce kráčela s kostelem.

Vedle dalších nových vydání katechismu Canisiova vznikaly i u nás ve století XVIII. nové učebnice. Kromě řady původních i přeložených katechismů vydal arcibiskup pražský *Ferdinand z Khünburku* r. 1722 t. zv. »*katechismus pražský*«, první to církevní autoritou u nás vydaný katechismus. Po předmluvě arcibiskupově, která udává metodický postup při vyučování, následuje trojí katechismus:

a) větší, určený pro dospěléjší, podává v 1. díle křesťanské učení o víře postupem historickým, osnovaným na zá-

kladě symbola; ve 2. díle probírá život křesťanský, ve 3. díle jedná o posvěcení života;

b) menší pro děti, jež nejsou ještě biřmovány — zkráceně probráno učení křesťanské;

c) summa správy křesťanské — obsah katechismu rozvržený do krátkých statí, které ve farních kostelích každou neděli měly býti po kázání předčítány.

V závěru jsou uvedeny modlitby, které v kostele společně před první mší svatou měly býti říkány.

Katechismu tehdáž učili učitelé, kteří zároveň žactvo připravovali k nedělnímu křesťanskému cvičení, které konal v kostele kněz. Instrukce vpředu katechismu uvedená předpisovala určitá pravidla tohoto katechismového vyučování. Pražský katechismus byl několikrát vydán.

Arcibiskup *Příchofský* vydal svůj katechismus r. 1766 pro celou arcidiecési s názvem: *Katechismus arcibiskupství Pražského*. Po předmluvě rozvržena učebná látka do pěti dílů: o víře, naději, lásce, svátostech a o církvi svaté.

V Rakousku od doby, kdy školství bylo svěřeno Janu Ign. Felbigerovi, nařízen byl katechismus převora zahaňského *Benedikta Straucha*, »*Römisch-katholische Katechismus für die erste, zweite und dritte Klasse*« (1766). Žáci nebyli vyučováni jednotlivě, nýbrž hromadně t. zv. »*Felbigerovou metodou*«, totiž metodou písmenkovou a tabulkovou, aby měli přehled probraného učiva a snadněji si je zapamatovali.

Tak na příklad *Strauchův* katechismus měl toto rozdělení metodou *Felbigerovou* podané:

T a b u l k a 1. (s celými slovy).

Hlavní tabulka katechismu obsahuje:

- I. Předběžné napomenutí.
- II. Prvé oddělení obsahuje pravdy, které každý člověk věděti a v ně věřiti má.

- III. Druhé oddělení obsahuje, co každému křesťanu poručeno jest, aby věděl, a čemu se mládež napřed doslovně napaměť naučiti má.
- IV. Třetí oddělení učí obšírněji, co každý křesťan věřiti, co doufati, milovati, čeho užívat, se vystříhati, co činiti a očekávati musí.
- A. Věřiti musíme, co Bůh zjevil a co nám církvi svou k věření předkládá.
- B. Doufati musíme, co nám Bůh slíbil, ale zvláště věčnou blaženost a prostředky k dosažení jí.
- C. Milovati máme Boha nade všecko a bližního jako sebe svého.
- D. Užívat máme od Boha k dosažení blaženosti ustanovených prostředkův.

Tito prostředkové jsou:

1. Svaté svátosti.
2. Modlitba.
3. Poslouchání neb čtení slova Božího atd.

T a b u l k a 2. (prostě literární).

H. t. k. o.

- I. P. n.
- II. P. o. o. p., k. k. č. v. a. v. n. v. m.
- III. D. o. o., c. k. k. p. p., a. v., a. č. s. m. n. d. n. p. n. m,
- IV. T. o. u. o., c. k. k. v., c. d., m., č. u., s. v., c. č. a. o. m, atd,

T a b u l k a 3. (se závorkami).

H. t. k. o.

{	I. P. n.
	II. P. o. o. p., k. k. č. v. a. v. n. v. m.
	III. D. o. o., c. k. k. p. j., a. v., a. č. s. m. n. d. n. p. n. m,
	IV. T. o. u. o., c. k. k. v., c. d., m., č. u., s. v., c. č. a. o. m,

{	A. V. m., c. B. z., a. c. n. c. s. k. v. p.
	B. D. m., c. n. B. s., a. z. v. b. a. p. k. d. j.
	C. M. m. B. n. v. a. b. j. s. s.
	D. U. m. o. B. k. d. b. u. p.

T. p. j. {	1. S. s.
	2. M.
	3. P. n. č. s. b. — atd.

Vlivem rationalistického vyučování protestantského i na straně katolické v době osvícenské se horlilo pro rozumářský způsob vyučování náboženského a v duchu tom byly sklá-

dány i katechismy, které dříve jednaly o člověku než o Bohu. Dlouho však tento směr nepotrval, neboť již na počátku XIX. století nastal návrat k staré tradici církevní. Zásahu o to má především *Bernard Overberg* (1754—1826) svým katechismem (z r. 1804).¹⁸⁾ Učivo náboženské podává ve čtyřech částech, a to: první jedná o tom, kdo a jaký jest ten, jenž mi život dal? (o bytosti a vlastnostech božích); druhá: k čemu dal mi Bůh život? (o cíli člověka); třetí: co učinil Bůh, co činí a ještě učiní, aby mi dopomohl k životu věčnému? (o stvoření, vykoupení a posvěcení člověka a o církvi svaté, na konec připojeno 12 článků víry); čtvrtá: co musím sám činiti, abych došel života věčného (o povinnostech, desateru božích a pateru církevních přikázáních, o modlitbě a o svátostech).

Než ani v tomto rozdělení nebyla zachována přesně tradice církevní, proto jiní udávali určité zásady, podle nichž má býti katechismus sestaven, tak na příklad učinil *Hirsch*.

9. Poněvadž však nikdo nesložil katechismu, který by byl zcela bez vady, skládány a zaváděny opět nové a nové katechismy a tak dospělo se k tomu, že v některých zemích skoro každá diecése měla svůj katechismus. Již papež *Benedikt XIV.* toužil po jednotě, ale teprve Vatikánský sněm r. 1870 počal se zabývati otázkou jednotného katechismu pro celou církev. Papež *Pius IX.* v návrhu^{18a)} *De confectione et usu unius parvi Catechismi pro universa Ecclesia* podal schema, o němž bylo sice velmi dlouho jednáno, ale nedospělo se k usnesení, poněvadž sněm byl odročen. Z řečníků vyskytli se mnozí proti jednotnému katechismu pro celou církev, ač jednotný katechismus pro provincie a země byl schvalován.

Jisto jest, že katechismus, má-li býti učebnou knihou katolické církve, musí obsahovati její učení, ale různost meto-

dy a formy jest prospěšná. Vším právem uváděl mohučský biskup *Ketteler*, že zavedením společného katechismu byl by znemožněn všechen pokrok v katechetické literatuře. Stanovisko Kettelerovo z r. 1870 tím více je odůvodněno v přítomné době, aniž by bylo třeba šíře se o tom zmiňovati. Ovšem vypracovati dobrý katechismus, jak sám tento slovuťný biskup uvedl, je těžší než napsati *Summu theologiae*.

10. A tak se stalo, že v Italii užívalo se nadále katechismu Bellarminova, v Německu projevily se návrat ke Canisiově katechismu ve zpracování *Deharbově*, který byl téměř všemi německými diecésemi přijat. U nás napsal kanovník *Jan Bernard* r. 1874 t. zv. *katechismus pražský* na podkladě katechismu Canisiova a se zřetelem k římskému katechismu. Bernardův pražský katechismus je dílo v mnohém ohledu velmi dobré, právě tak jako velmi praktická kniha *Brynychova* »Oltář« (z r. 1896), které, žel Bohu, byly zatlačeny t. zv. katechismem rakouským, na němž se usnesl episkopát v býv. Rakousku. Tento katechismus byl přepracovaný katechismus Deharbův a tak vidíme, že v druhé polovici XIX. století opět vítězí dílo Canisiovo, ovšem v nové podobě.

Katechismus, schválený na valné schůzi biskupů rakouských ve Vídni dne 9. dubna 1894 má pět částí:

první jedná o víře a apoštolském vyznání víry;

druhá o naději a modlitbě;

třetí o lásce a přikázáních;

čtvrtá o milosti a svátostech;

pátá o křesťanské spravedlnosti a čtyřech posledních věcech člověka.

Historie se však opakovala — jak proti Deharbově katechismu, tak proti t. zv. rakouskému katechismu ostré stanovisko zaujali katecheté z praxe.

P. Jakub *Linden* T. J. přepracoval Deharbův katechismus

a r. 1900 vydal: *Der mittlere Deharbesche Katechismus*. Mit einer hist.- kritisch. Abhandl. über denselben als Vorwort. P. Linden († 1915) se nedočkal jednotného katechismu v diecésích Německa, to teprve se podařilo P. *Theodoru Mönnichsovi* T. J. (1925). Pro jednotný katechismus určil německý episkopát tyto směrnice:

a) *cíl reformy* jest pokud možno *dobrý katechismus* — nikoliv snad za všech okolností jednotný katechismus. Ovšem jest si přát, aby takový dobrý katechismus byl ve všech diecésích přijat a tím byla zavedena jednota.

b) Katechismus má býti jen *školní učebnicí* — nikoli lidovou knihou — a *pátým rokem školním zaváděn*.

c) Didaktická forma *otázky a odpovědi* budiž podržena.

d) *Pamětné učivo* jest *omeziti* jen asi na 300 otázek.

e) Druhý díl měl by vzniknouti více *positivně* jako učení o ctnosti a povinnostech. (Sedmero hlavních hříchů, devatero cizích hříchů a podobné seznamy hříchů nechť zmizí; o sedmeru hlavních hříších jest možno se zmíniti jako o zlých sklonech u hříchu dědičného).

f) Slovo »Naučení« je třeba odmítnouti; na místě toho budiž uveden text Písma sv., písně a p.

g) Základem reformy budiž volen text Lindenův z roku 1913.¹⁹⁾

11. Reformní hnutí ve vyučování náboženském zasáhlo také českou oblast. Spolek katechetů v král. Českém vybral ze svých odborníků komisi katechismovou a ta vypracovala *Katechismus náboženství katolického pro školy obecné* (1913). Podle návrhu skupiny katechetů ostravských sestavil katecheta Antonín *Zamazal* »Stručný katechismus« spíše jako příručku pro katechety.

Pro nižší stupeň obecné školy zdařilou náboženskou učebnicí vydali katecheté *Bláha, Jedlička a Volf* (1916) po vzoru podobných německých učebnic Lindena, Pichlera a j.

V krátké době velmi úspěšnou činnost rozvinul prof. Dr. h. c. *Václav Kubíček*, jenž zpracoval nejdůležitější učebnice katolického náboženství pro školy národní. Mons. Kubíček je první docent, jenž byl úplně uvolněn pro to, aby se všecek a výhradně mohl věnovati svému oboru. Roku 1917 vyšla po prvé jeho *Katolická prvouka* a od té doby se dočkala četných vydání. Bylo třeba také přepracovati katechismus, i této práce se ujal Kubíček. Dříve než vyšel Katechismus, napsal pro třídy vyšší r. 1919 »*Svaté učení*«. Novou učebnicí na výši doby stojící jsou jeho »*Biblické dějiny*« (1925). Vybrané učivo středního katechismu s poznámkami pro katechesi (1928) je předzvěstí jeho »*Katechismu katolického náboženství*«, který vyšel r. 1929. K novému katechismu vypracoval pečlivý rozvrh osnov.

Nový katechismus má tři hlavní části ve 115 člancích:

Věř pravdy boží. — Hleď si milosti boží. — Plň zákon boží.

Do první části je organicky včleněno učení o úctě svatých a o posledních věcech člověka; do druhé je vhodně zařaděna modlitba a ve třetí jest uvedeno vše, co nutno věděti o dobrých skutcích, ctnostech, dokonalosti a o hříchu zcela ve smyslu zásady činné školy, která mění dřívější alternativu tak, že zdůrazňuje *fac bonum*, dobro, ctnost, a potom teprve se zabývá zlem, hříchem.

Pamětné učivo vymezeno 237 větami a to tak, že je to většinou zlepšená stylisace nejdůležitějších vět starého katechismu. Církevní příkázání uvedena shodně s katechismem, který zaveden u nás na německých školách, totiž: 4. alespoň jednou za rok se zpovídati; 5. alespoň v čas velikonoční velebnou svátost oltářní přijmouti. V moci nejdůstojnějšího episkopátu jest ovšem precisovati příkázání církevní a tu postrádáme pro dnešní dobu ustanovení: *Ecclesiae clerique necessitatibus subvenire*, které má *Catechismus catholicus* kardinála Petra Gasparriho, a velmi důležité ustanovení, které jako páté příkázání přijal nový katechismus rakouský, schválený episkopátem dne 25. listopadu 1930: »Du sollst die kirchlichen Ehegesetze halten.« Bylo by to snadno proveditelné spojením dosavadního prvního a druhého příkázání: *Diebus dominicis aliisque festis de praecepto Missam audire et ab operibus servilibus vacare*, jak má kardinál Gasparri, a ponecháním nerozděleného čtvrtého příkázání ve starším znění.

12. V Italii dne 18. října 1912 vydal sám sv. Otec *Pius X.*

svůj katechismus pro celou římskou provincii. Učebná látka rozvržena do tří částí: první jedná o víře, druhá o přikázáních, třetí o svátostech a modlitbě. Připojeny jsou modlitby k soukromé pobožnosti, ke mši svaté, k sv. zpovědi a sv. přijímání, v devíti článcích biblické dějiny, poučení o církevním roce, dnech svátečních a o postu. Katechismus uzavírají napomenutí rodičům a učitelům. Těší se v Itálii velké oblibě a byl častokrát již vydán. Učivo podáváno v otázkách a odpovědích, počtem 433.

Papež Benedikt XV., chtěje vyhověti naléhavým prosbám, aby vypracován byl jednotný katechismus, dosadil zvláštní komisi v čele s kardinálem P. Gasparrim. Tak vynikající právník a státník se octl před novým úkolem, pořídit jednotný světový katechismus katolického učení.

Veden ideou římského katechismu učený kardinál *Petr Gasparri* — ideo nempe ut quemadmodum unus est Dominus, una fides, ita etiam una sit tradendae fidei, ad omniaque pietatis officia populum christianum erudiendi communis regula atque praescriptio, napsal »Catechismus catholicus« (1930). Za předlohu svého katechismu užil Gasparri těchto katechismů:

- a) ad parochos,
- b) kardinála Bellarmina a
- c) katechismu Pia X. (nullus catechismorum, quos memoravimus, neglectus fuit; imo ex eis quidquid visum sit opportunum, in ipsos conversum est).

Catechismus catholicus není pouze jeden, nýbrž jsou to vlastně tři katechismy:

- a) *catechismus pro puerulis* ad sanctam communionem primum admittendis ad normam decreti »Quam singulari« Pii Papae X. (strana 27—34). Gasparri použil práce Dom. Jorio a kardinála *Gennariho* »Sulla età della prima Comunione dei fanciulli«;

b) catechismus pro pueris, qui in catechismi studium incumbunt (strana 35—85);

c) catechismus pro adultis hominibus, qui pleniorē doctrinae catholicae cognitionem habere exoptant (str. 87—264).

Catechismus pro pueris má deset kapitol:

- I. De signo Sanctae Crucis,
- II. De Symbolo Apostolorum,
- III. De Decalogo,
- IV. De praeceptis Ecclesiae,
- V. De gratia,
- VI. De oratione,
- VII. De sacramentis,
- VIII. De virtutibus,
- IX. De peccatis actualibus seu personalibus,
- X. De novissimis.

Catechismus pro adultis má ještě tyto kapitoly: De divina revelatione (jako kap. II.) a De consiliis evangelicis (jako kapitola VI.).

V čelo předeslána Praecipua omnibus scitu necessaria vel valde utilia. V dodatcích je uveřejněno vatikánské schema konstituce o malém katechismu, dekret o věku, ve kterém mají dítky přistupovati k prvnímú svatému přijímání, o těch, kteří jsou v nebezpečí smrti, dekret o odpustcích udělených učitelům a žákům při vyučování náboženském a přehled dějin zjevení Božího. Značnou část knihy zabírají Testimonia — doklady oekumen. sněmů, sv. Otců a kongregací (str. 301—472) a knihu uzavírají nonnullae quaestiones disputatae (str. 475—486). Učený autor o této části dodatkové praví: Quoniam autem non eo tantum spectat institutio catechetica, ut illustrentur hominum mentes, sed etiam et in primis ut impellantur voluntates ad vitam et mores christianae doctrinae praeceptis conformandos, suo quidem officio deesset catechista, qui vel doctrinam ipsam pro discipulorum captu non explicaret, vel eos ad bene vivendum opportune non hortaretur. Quarum quidem explicationum hortationumque specimina identidem in ima pagina inveniet, sibi fusius evolvenda, si velit, quibus alia quocque non difficulter ipse adiunget.

Z celé struktury katechismu i z jeho podání je zřejmo, že Gasparri měl na mysli stručný a populární svod katolické theologie. Jako základní princip pro sestavení katechismu si stanovil jen tolik učebné látky, kolik třeba znáti

pro život křesťanský. Právem uvádí, že dnes je třeba jen takového katechismu, »quo pueris id tantum impetiat doctrinae christianae, quod satis sit ad christianam eorum vitam ordinandam.« Tak se stal jeho katechismus jedinečným programatickým podáním učení křesťanského a *rámcovým katechismem pro jednotné náboženské vzdělání*.

Vzácného tohoto díla neměl by postrádati žádný učitel náboženství latiny znalý. Připojujeme vroucí přání, aby catechismus catholicus byl brzy též v českém překladě vydán pro učitele latiny neznalé.

LITERATURA.

Augustinus, De catechizandis rudibus.

Bahlmann, Deutschlands katholische Katechismen bis zum Ende des 16. Jahrhunderts, 1894.

Bürgel, Geschichte des katholischen Religionsunterrichtes in den katholischen Volksschulen, 1890.

Gatterer, Katechetik, 1931⁴.

Göbl, Geschichte der Katechese im Abendlande vom Verfall des Katechumenates bis zum Ende des Mittelalters, 1880.

Göttler, Geschichte der Paedagogik, 1931².

— Religions- und Moralpädagogik, 1931².

Grisar, Luther, 1911.

Gruber, Katechetische Vorlesungen, 1830.

Hezard, Histoire du Catéchisme. Depuis la Naissance de l'Église jusqu'au Concordat, 1900².

Kautz, Der Neubau des katholischen Religionsunterrichtes, 1924³.

Kobosil, Dějiny vychovatelství, 1916.

Košák, Dějiny české katechetiky, 1922.

Krawutzky, Card. Bellarmins Kleiner Katechismus, 1873.

Mayer, Geschichte des Katechumenates und der Katechese in den ersten christlichen Jahrhunderten, 1868.

Mayer H., Katechetik, 1933².

Mey-Hoch, Vollständige Katechesen, 1927¹⁵.

Meyer, Die religionspädagogische Reformbewegung, 1922.

Probst, Geschichte der kathol. Katechese, 1886.

- Raab*, Das Katechismusproblem in der katholischen Kirche, 1934.
- Schöberle*, Der kath. Schulkatechismus in seiner Geschichte, 1885.
- Schubert*, Zur Reform des Katechismus und der Katechese, 1906.
- Stoekert*, Der Wandel der Bildungsidee von Platon bis in die neuzeitl. Schulreform, 1928.
- Thalhofer*, Entwicklung des kathol. Katechismus in Deutschland von Canisius bis Deharbe, 1893.

HLAVA DRUHÁ.
RODINA A ŠKOLA.

I. DOMOV A ŠKOLA.

1. Zájem o otázky výchovné. — 2. Dnešní výchova rodinná. — 3. Jak jest postaráno o náboženskou výchovu ve škole. — 4. Kdy má začínati vyučování náboženské.

1. V popředí všech otázek *kulturních* se dostala otázka nad jiné vážná a základní: *otázka o výchově*. Povstávají hlasatelé nových výchovných teorií, jsou vymyšleny, navrhovány a probírány metody — prostředky, nejen, aby usnadnily, nýbrž daly vznik nové neomylné výchově.

Sám sv. Otec Pius XI. věnuje otázce výchovy velikou pozornost. Když vzpomínal 50. výročí svého posvěcení na kněze, vydal o křesťanské výchově encykliku »*Divini illius Magistri*«, ve které sv. Otec přesně vymezil katolické stanovisko ve všech moderních otázkách výchovných, shrnul nejvyšší princip a podal praktické pokyny pro život. Třem činitelům patří výchova: církvi, rodině a státu. Nejdříve byla rodina ustanovena bezprostředně Bohem k určitému cíli, jímž jest plození a výchova dětí.

2. Pozorujeme-li život rodinný v ruchu a shonu současného dění společenského a hospodářského, poznáváme, že dítě dneška je ochuzeno o vše, čím bývala naplněna rodinná výchova v dřívějších dobách, o nichž »v celku možno říci, že tentokrát byli lidé vzdělanější než dnes! Pravda, že ti naši lidé spoléhali ve všem na Pána Boha, někdy až příliš spoléhali, ale vždy v tom smyslu: člověče, přičiň se a Pán Bůh ti pomůže. Nebyl to tedy nekulturní fatalismus... víra zachraňovala lidi. Nitro bylo čistší a cena vyšší nežli za doby dnešní. Praví-li se dnes, že snad je možná mravnost i bez pozitivního náboženství — nevěřím. Naše doba aspoň tomu nasvědčuje. Ale v každém případě bude míti tato — náboženstvím nepodložená — mravnost mnoho co do-

hánět, aby dorostla na úroveň našich rodičů a dědečků«. tak právem soudí prof. *Dr. Dědina*.¹⁾

Není úkolu na světě, který by byl podnikán s větší lehkomyslností a plněn s menší pečlivostí než rodinná výchova, konstatuje *Paulsen*. Jak dnes namnoze na rodinnou výchovu pohlíží rodiče, dobře vystihuje *O. Kádner*: »Jedni vidí v dětech sebe samy, druzí je komandují od malička jako otroky, třetí je pokládají za živou hračku a rozmazlují je opičí láskou; a je konečně dosti rodičů, kteří si slibují, že je škola zbaví nemilé povinnosti, aby nemusili pečovat o vzdělání vlastních dětí.«

2. V mnohých dnešních rodinách není již náboženského života, vyprchala již i dávná náboženská tradice, takže už namnoze není slyšeti dětsky vroucích modliteb, ani těch drobných básniček, plných srdečné lásky k Bohu a k přírodě a pravé ušlechtilé poesie, těch srdečných a žertovných koled.

Důsledkem zesvětštění manželství²⁾ jest úpadek rodinné výchovy.

Změna všeho společenského a rodinného života, nevěra a lhostejnost náboženská nezůstala bez škodlivých následků v rozvoji dítěte, jemuž už nezaznívala při usínání něžná ukolébavka, jeho duch nesytil se vypravováním o Kristu Pánu a učením modliteb, ač po tom všem jeho útlé srdéčko hořelo touhou.

3. Záchranou může býti škola. Odpovědnost se rozšiřuje kromě na rodiče na nové činitele: učitele a kněze.

Šestým rokem věku počíná se povinnost choditi do školy a trvá plných osm školních let. Rodiče nebo jejich zástupci nesmějí svých dětí neb opatrovanců nechat bez vyučování, předepsaného na obecných školách.³⁾

U nás byla po převratu zavedena do obecného školství »občanská nauka a výchova« tak zv. »Malým školským zá-

konem« ze dne 13. července 1922, č. 226 Sb. z. a n., jako povinný učební předmět, v němž nejde jen o rozumové poučení mládeže o občanských a mravních povinnostech, nýbrž také o výchovu citů, vůle a jednání; v podstatě jest však morálkou laickou, přirozenou, nezávislou na církevních nadpřirozených principech.

Spojitost s církví přetržena, umělým základem soustavy veřejného školství jest lidství a mravnost. Avšak jediné správná výchova spočívá podstatně v tom, aby vytvořila člověka takového, jakým má býti a jak si má vésti v tomto pozemském životě, aby došel nejvyššího cíle, stanoveného Stvořitelem. Takovou výchovou jest pouze výchova křesťanská, neboť ostatní mají cíl v pozemském štěstí, kdežto ona obrací se k cíli nejvyššímu, nadpřirozenému. Velikost, krásu a nadpřirozenou výtečnost díla křesťanské výchovy vyjádřil sám Ježíš Kristus, když ztotožňuje se s dětmi, prohlásil: »Kdo přijme jedno z takových pacholat ve jménu mém, mne přijímá.«

A tak jen učitel náboženství uskutečňuje plán boží, spolupracuje s Bohem, usiluje o nábožensko-mravní charakter, což ovšem jest možné pouze v důsledné konfesionalitě školství, jež žádá, aby funkcionální organizace školské soustavy s niternou stránkou (učební cíle, obsah a rozsah učiva, metody, výchovné cíle i prostředky) i se všemi svými nařízeními po stránce vnější směřovala k nadpřirozenému, jediné pravému životu.⁴⁾

Naskýtá se otázka, kdy má náboženské vyučování začínati? V tom není žádný problém pedagogický, učitel náboženství má před sebou vzor a příklad božského Učitele, jenž láskyplně, ale stejně rozhodně řekl: »Nechte dítek přicházeti ke mně a nebraňte jim.« (Luk. 18, 16.) Je třeba již v době dětské začít s vyučováním náboženským. Neboť »kterak uvěří v toho, o kom neslyšeli? A kterak uslyší bez

hlasatele? — Nuže víra z kázání, kázání pak z rozkazu Kristova.« (Řím 10, 14.—17.).

Komenského »Nejpřednější stráž lidského pokolení v kolébce jest, protože na začátku záleží všechno, k dobrému i zlému; kam co jíti začne, tam jde,« — má význam i pro výchovu náboženskou v raném věku. *Herbart* zmiňuje se o náboženském vyučování, prohlásil: »Nebude snad pedagoga, jenž by pochyboval o jeho nutnosti již v prvních dětských letech. Idea božská je konečný bod světa, jako vrchol veškeré vznešenosti, musí se vyučovati již v útlém dětství, jakmile počíná duševní činnost.«

Mládí jest všemu učení a vzdělání přístupno, zvláště pak náboženskému. Mládež netíží žádné starosti hmotné, rozum její není pokažen rozmanitými pochybnostmi. Duše dítěte jest však otevřena vlivům vnějšího světa a proto nutno již zde klásti základy nábožensko-mravního života, neboť: »jinoch nevzdálí se, i když zestárne, od cesty, kterou se dal.« (Přísl. 22, 6.). Světem zmítá nevěra, nebyl-li vštípen člověku již v útlém mládí cit náboženský, opřený další výchovou o pevný základ víry, pak lehko jej nevěrecký svět k sobě přivábí, ve víru života ztratí rovnováhu a padne. Není nic nejistějšího a kolísavějšího než beznáboženská orientace našeho života.

Je-li respektována svoboda svědomí, je zároveň nutno uznati také plně důležitost náboženské složky pro rozumovou a mravní výchovu dítek těch rodičů, kteří si toho nejen přejí, ale jsou přímo zákonem božím k tomu vázáni. Co do náboženské výchovy musí se řídit autoritou církve, jinak co do požadavku státu, dbáti norem státních a připraviti na život občanský a politický.

LITERATURA.

Dolch, Der Begriff des Elternrechts in d. Erziehung, 1924.
Willmann, Didaktik als Bildungslehre, 1923, 5. vyd.

Eggersdorfer, Jugendbildung, 1929.
Krus, Pädag. Grundfragen, 1921, 2. vyd.
Vašek, Rodina dvacátého století, 1924.

II. OSOBNOST UČITELE NÁBOŽENSTVÍ.

1. Jádrem bytosti učitelovy osobnost náboženská. — 2. Catechista natus. — 3. Učitel uceleným charakterem. — 4. Učitel odborně vzdělaný. — 5. Kanonická mise.

1. Osobnost učitele náboženství má důležitou roli při vyučování náboženském. Těší-li se sympatiím svých svěřenců, tu přenáší se láska i na předmět, kterému učí, nemají-li žáci svého učitele rádi, jeho působení nedociluje žádoucího výsledku.

Osobnost učitelova jest již sama sebou výtečným prostředkem výchovným. Velká moc silné, svérázné a význačné bytosti učitelovy spočívá v jeho náboženské osobnosti, totiž v tom, že jest celým člověkem: pevně věřícím a upřímně zbožným, v němž není rozporu mezi tím, co hlásá, a tím, jak žije. Tato jeho osobnost musí prozařovati veškeru jeho dění vychovatelské i vyučovatelské. Kde není osobnosti náboženské, zůstává mechanismus, třeba skvělý, ale přece jen mrtvý.

Ježíš Kristus, největší učitel, jakého svět poznal, působil netoliko slovem, ale také svým příkladem. Významně dějí Skutky apoštol. o Kristu Pánu: »Začal Ježíš činiti a učiti« (I. 1.). Dříve skutky, a potom slova. Zbožnosti a životu víry nejen učil, ale také jím žil. Učitel náboženství, který nemá vnitřního přesvědčení náboženského, neprobudí nikoho k životu zbožnému, rovněž i ten, kdo pojímá své povolání jako službu — Bohu slouží pouze rty, ale srdce jeho je vzdáleno!

Nemo dat, quod non habet — nikdo nedá, čeho sám

nemá. Proto učitel náboženství především musí si zjednat určité bohatství náboženského vědění, smýšlení a zbožnosti, je pak udržovati a chrániti tak, jako chrání své tělesné zdraví, aby v jeho hodině vyučování náboženského z hloubi srdce vycházelo světlo vědění a života víry.

Vědění je moc — praví dávné přísloví a jest v něm mnoho pravdy. Ten, kdo má vědomosti stavu a povolání svému potřebné, je si vědom cíle, za kterým jde.

Vzal-li na sebe povinnost učitele náboženství, musí si býti učitel vědom, že je to povinnost přísně zavazující. Církev co nejdůrazněji tuto povinnost připomíná a nařizuje biskupům i censurami trestati ty, kdož jsou nedbalí této povinnosti. (Tridentinum: Ses. XXIV., de ref., c. 4.). Z nedbalosti učitelovy vzniká nesmírná škoda, neboť jeho vinou vyrůstá generace v náboženství lhostejná. Právem řekl sv. Otec *Pius XI.* k římským katechetům: »Nic není horšího než sloužiti Pravdě špatně.«

Vynikající pedagog *Bernard Overberg* svým posluchačům říkal: »Jsem učitelem, to jest od Boha povolán, od představených ustanoven, od obce placen, přísahou vázán — býti učitelem užitečných pravd, vychovatelem pravé moudrosti a bázně Boží.« A takovým má býti především učitel náboženství! Jen opravdově zbožný, dobrotivý a poctivý učitel náboženství imponuje i členům učitelského sboru, byť snad nebyli všichni stejného s ním náboženského přesvědčení, přece si ho upřímně váží a jeho nábožensko-mravní poslání v mládeži podporují.

2. Jest otázkou, kdo jest rozený učitel náboženství (*catechista natus*)? Jest jím ten, kdo má:

a) Vrozenou vlohú. Umění vychovávat se nedá naučiti bez vrozené vlohy.⁵⁾ Pedagogický talent se zračí nejdříve v jistotě a rozhodnosti v jednání. Nedovede-li učitel větší počet žáků v kázni udržeti, tomu nic nepomůže sebe větší

vědění. Nejistotu, bezradnost jeho žáci hned v prvních hodinách postřehnou.⁶⁾ Kdo nemá přirozené vlohy disciplinu udržeti a k mládeži se skloniti, ten ať se neohlíží na ony časné výhody, které povolání učitelské přináší, a je nevolí, neboť by proň bylo martyrium a velkých škod by i u těch nejmenších dětí napáchal.

b) Nutným požadavkem k povolání učitelskému, zvláště pro vyučování náboženské, jest, aby učitel prohrát byl láskou nelíčenou (2. Kor. 6, 6) a radostným temperamentem. Do třídy učitel náboženství vstupovati má vždy s radostnou myslí a usměvavou tváří. To jest ona hilaritas, které žádá sv. Augustin (De catech. rud. 5). Pak i učení se stane dítěti živou potřebou, radostí, hravě se bude učit, škola bude mu »schola ludus« a nepocítí strohé, chladné nutnosti práce.

Kdo nemá lásky, nemůže vychovávat děti, které více chápou srdcem a více tuší než vědí. Dítě vnímá nejmnocněji to, co nevysloveno vyvěrá z ovzduší a proniká celou bytostí (L. N. Tolstoj). Výchova dětí vyžaduje mnoho práce, trpělivosti a obětavosti, jež právě v lásce k dětem a v lásce k povolání mají nejmnocnější zdroj. Vrozené sklony a chybné návyky dětí a jejich odstraňování, to vše vyžaduje veliké trpělivosti a shovívavosti a jest k tomu třeba také velikého umění.⁷⁾ Není to učiteli snadno, není však nemožno takovému vychovateli, který v sobě přemůže egoismus a zapálí své srdce láskou bezvýhradnou, jsa sobě vědom slov sv. Pavla: »Kdybych mluvil jazyky lidskými i andělskými, lásky však neměl, byl bych jako měď zvučící a jako zvonec znějící. A kdybych měl proroctví a znal všechna tajemství a veškerou vědu, a kdybych měl víru, takže bych hory přenášel, lásky však kdybych neměl, ničím bych nebyl . . . Láska je shovívavá, dobrotivá . . . neroztrpčuje se . . . všechno snáší, všechno přetrpívá . . .« (1. Korint., 13, 1—7.) Láskou touto

se stane učitel dětem přítelem vzácných kvalit, pedagogem nejlepším z dobrých a pěstounem mládeže nejvzácnějším. Laskavost však nesmí přecházeti v slabost a škodlivou shovívavost. S přívětivou laskavostí spojuje učitel vážnou přísnost, žáci nesmějí jej pokládati za sobě rovného. »Milovat dítky přirozené jest, ale nezjevovat jim cele lásky, opatrně jest,« praví J. A. *Komenský* (Informatorium, IX.).

c) Prof. *Uher* ve svém výborném spisu »Problém kázně« píše, že slabá láska zhýčká, ale neukázněje. Učitel, má-li ukázněvat, musí být především sám ukázněný, to znamená, nesmí se dávat ovládat rozmary, musí býti klidný a vyrovnaný, nesmí se dát vyprovokovat. »Selbstlos sei der Erzieher,« žádá *Lindworsky*. To však neznamena, že má být učitel bytostí amorfní. Ve všech vlastnostech, ke kterým chce děti navádět, musí být mistrem, jinak výsledek nebude nikdy úplný. A při tom nesmí zapomínat, že jde o děti. Musí studovat jejich charakter, musí je brát, tak jak jsou.

3. Ježto učitel náboženství má býti svým žákům vzorem charakteru a mravnosti, požaduje se na něm více než na jiném, aby byl uceleným charakterem a byl dokonale mravným. Učitel náboženství nesmí ve své horlivosti vyučovatelské zapomínati, že jest jeho úkolem nejen učit, ale také mládež vychovávat. Práce žákova ve škole, učení, učebné předměty mají, jak právem dí prof. *Chlup*, netoliko jednostranný účel vštěpovati jim dovednosti a vědomosti, nýbrž i před důležitým prostředkem a činitelem, který formuje tělo i ducha, charakter mládeže, její individuální a sociální schopnosti. Učitel vychovává především příkladem, kterým sám dětem jest vzorem. Děti jsou bytostí velmi napodobivé, přijímajíce zvyky, řeč, náhledy, jednání i chování svého okolí. Je tudíž zvláště na učiteli náboženství, aby byl dětem příkladem a vzorem šlechetného mravního smýšlení. »Učitel ani neví, jak obromnou autoritou jest dítěti, —

poznává *T. G. Masaryk*. Ten příklad, ten zvyk, jak si dítě navyká být autoritou, má velikou důležitost sociální. Škola vychovává pro veškerý život... *Na jakou autoritu navykne dítě v osobě učitelově, tak bude posuzovati každou autoritu jinou...*» (»Cíl školy moderní«, v časopise Čes. uč. 1899, str. 368.) Ovšem příklad učitelův musí býti založen na skutečných osobních vlastnostech a nesmí býti líčený a strojený. Děti velmi rychle poznají pravé vlastnosti učitelovy od předstíraných. Sv. Augustin vypravuje, že jako hoch brzy poznal, že jeho učitelé byli prázdní. Katecheta i u těch nejmenších má vystupovati vždy opravdově, důsledně, přesně, přirozeně a skromně. Běda, přistihnou-li žáci, že učitel jinak mluví a jinak jedná! Mládež od svého učitele očekává zejména přesnost, svědomitost, důslednost a spravedlnost. Jimi získá si nejen úctu dětí, ale i jejich lásku a důvěru. Učitel náboženství varuj se úzkostlivě již každému zdání nespravedlnosti nebo zaujatosti proti některým žákům. Předmět, jemuž vyučuje učitel náboženství, již sám vyžaduje, aby učitel byl v celém svém vystupování vážný. Býti vážným, to neznamena býti těžkopádným a zamračeným. Děti milují veselost. Umět se s dětmi zasmát bývá někdy nejlepší cestou je získat. Ve sboru učitelském nechť jest učitel náboženství vždy přívětivý, k představeným uctivý a ochotný, ale bez patolízalství. Učitel náboženství musí od sebe odvrhnouti všecko, co by ho »diskvalifikovalo«. J. A. Komenský si přeje, aby byli učiteli »nejvýbornější z lidí«.

4. Učitel má míti kromě nadání a lásky k povolání učitelskému potřebné vědomosti všeobecné i odborné.⁸⁾ Jest nezbytné, aby ovládal jasně a důkladně náboženské učivo ve všech jeho částech do posledních detailů, aby znal a užíval vhodných pomůcek. Kromě toho třeba, aby vyznal se dobře v teorii a praxi výchovné, aby byl praktickým di-

daktikem, metodikem a také vychovatelem, studoval dále pedopsychologii, sledoval odbornou literaturu a dále se vzdělával. Vědy pedagogické⁹⁾ ve všech svých disciplínách neustále rostou, připomeňme si z nich jen na př. psychologii dítěte (Kinderpsychologie, Entwicklungspsychologie) s Preyerovým epochálním dílem »Die Seele des Kindes« nebo našeho prof. Čádu a jeho studie pedopsychologické. Mění se dále náboženské poměry, které nejsou bez vlivu na školu, proto právem se žádá, aby učitel náboženství nepřestával na tom, co si přinesl ze svých studií, ale odborně studoval jednotlivé nauky speciální.

Též se doporučuje mladšímu učiteli, aby hospitoval u zkušenějšího katechety a jeho na radu často se dotazoval.

Hospitace (= náslech) ve škole má pro mladšího učitele ten účel, aby si osvojil poučení o tom, jak vyučuje vzorný katecheta. Prof. Chlup mluvě o psychologii náslechu praví: Jsou tři možná poučení o praktickém vyučování. Mohu se o něm poučiti pouze teoreticky z knihy nebo z výkladu, dále náslechem, nebo konečně praktickým výstupem. A uvádí, že pro psychologii náslechu jest významné, aby ten, kdo chce prakticky vyučovati, prošel všemi těmito způsoby přípravy. Teoretické poučení zachycuje hlavní principy výuky a člení ve smyslu těchto didaktických a pedagogických zásad učebnou látku, náslech ukazuje na přirozené podmínky nebo překážky učebného pochodu a konečně vlastní výstupy dodávají kandidátu schopnosti a obratnosti v postupu. Nakonec takové hodiny je třeba podrobný rozbor, kterým začátečník od staršího, jenž má mu býti vzorem, získává nejvíce poučení.

K řádnému plnění všech povinností úřadu katechetského musí býti učitel tělesně i duševně zdrav. Proto se nehodí každý k povolání katechetskému. Zdraví dodává vědomí síly k povolání a udržuje energii vůle.

5. Právní norma (služ. pragmatika § 1) stanoví, že učitelem náboženství může býti ustanoven jen československý státní občan čestného dřívějšího života, který je úplně způsobilý plniti povinnosti učitelského úřadu a kterého příslušný vrchní úřad náboženský prohlásil za způsobilého k vyučování náboženství; totiž obdržel-li poslání a zplnomocnění od diecésního biskupa (nisi cum missionem tum auctoritatem obtinuerit ab Episcopo dioecesano, cuius eamdem revocare est, quando id opportunum censuerit. (*Wernz, Ius Decretalium III₂, 21*).

LITERATURA.

Grünwald, Pädagogische Psychologie, 1925, str. 189 a násl.
Winkler, Religion und Jugenderziehung, 1929, str. 136 a násl.
Diessl, Reform des Religionsunterrichtes..., 1931, str. 87 a násl.
Lindworsky, Erfolgreiche Erziehung, 1933, str. 13 a násl.

III. CÍL NÁBOŽENSKÉHO VYUČOVÁNÍ.

1. Náboženské vědění předpoklad zbožnosti. — 2. Potřeba a důležitost náboženské výchovy. — 3. Cíl výchovy: mravní osobnost.

1. Prvním úkolem každého vyučování jest zprostředkovati určité vědění, tak tomu jest i ve vyučování náboženském. Ale náboženské vědění není cílem náboženského vyučování. Náboženské vyučování nesmí býti pouze prostým učením, ale vyučováním výchovným.

Tomu jest dobře rozuměti! Náboženské vědění není zbytečným, naopak jest bezpodmínečný předpoklad pravé zbožnosti. Náboženská ignorance zvláště dnes jest příčinou toho, že tak málo lze naléztí uplatnění náboženství ve veřejném životě. Nabude-li žák znalosti aspoň základních pravd náboženských, stanou se mu poutem, které opět ho přivede k Bohu, i kdyby se byl snad s cesty pravé poněkud odchýlil.

Zásada etické koncentrace, aby totiž náboženství bylo cílem poučení i prostředkem výchovným, nedovoluje odlučovati vyučování a výchovu, protože se vzájemně podporují. Jestliže vyučováním zjednálo se jasné a hluboké poznání a přesvědčení náboženské, pak výchova snadno buduje na takto daných pevných základech. A naopak zase mravní výchova vnáší do vyučování činitel tvořivý a zabraňuje tak jeho zmechanisování, proto náboženské vyučování musí býti vyučováním výchovným. Učitel náboženství musí býti především pedagog, výchova nesmí býti odsunuta na druhou kolej, neboť jen výchovou se uskuteční v dítěti plnost pozitivních duševních hodnot. Základ, který má býti výchovou zkoumán, je dětská duše, z níž má býti vychována duše lidská, to jest duše pro osobní život vyhraněná a společenskému okolí přizpůsobená.

Cíl výchovy jest *mravní osobnost*. Mravní osobnost v životě jednotlivcově a národa nabývá nejpevnější opory v náboženství.

Výchova charakteru, vlastní to kultura ducha, není lehký úkol! V duchovním životě svých svěřenců musí učitel položit nejednoduše základ na stupni elementárním, kde navyká děti modlitbě, a tou trahere ad Christum, vésti k životu v Kristu, k prvnímu svatému přijímání, které jest uvedením dětského života do niterného vztahu k eucharistickému Spasiteli.

Na středním stupni práce učitelova má za účel konkrétní uvedení do života křesťanského, do myšlenkového, citového a volního života Ježíšova. Celý život dítěte musí vstoupiti do vědomého a chtěného vztahu k životu Spasitelovu. Za tím účelem probouzí zájem a hluboké porozumění pro veřejnou, oficiální bohoslužbu katolické Církve.

Na vyšším stupni učitel své svěřence učí, kterak čerpati mají podstatu duchovního života — milost z prvotních pra-

menů, jež Církev ve svátostech, svátostinách a modlitbách otvírá. Naučí své žáky býti přítomnými s věřící účastí mši svaté, často a hodně přijímati svátosti a s vírou a důvěrou užívat svátostin. V církevních dějinách ukáže kročeje Boží, dovodí, že kříž pevně stojí, když svět se kolotá, ukáže veliké ideály, které tam září v životech a ctnostech vyvolenců Božích a neopomine upozorniti na náboženské hrdinství ve velikém díle katolických misií.

Životní zdatnost a přizpůsobovací schopnost k podmínkám křesťanského života jest hlavní věcí metodické nábožensko-mravní výchovy, jež vede stále k dalšímu vývoji, růstu a zdokonalování dítěte v katolického křesťana.

LITERATURA.

Foerster, Škola a charakter, přel. Autrata, 1928.

Kachník, Mravní charakter, 1930.

Allers, Das Werden der sittlichen Person, 1929.

Hoffmann, Das Problem des Charakteraufbaus, 1926.

Stern, Die menschliche Persönlichkeit, 1923.

St. Dunin Borkowski, Führende Jugend, 1922.

IV. NESNÁZE PŘI VYUČOVÁNÍ NÁBOŽENSKÉM.

1. Nesnáze působí abstraktní pravdy. — 2. Otázka metodické úpravy. — 3. Děti a jejich prostředí. — 4. Osobní archy.

Náboženské vyučování působí začátečníku mnohé nesnáze a překážky, které teprve nabytím zkušeností snáze zdo-
lává.

Nesnáze působí učiteli:

1. předmět sám,
2. náležitý způsob podání,
3. děti a jejich prostředí.

1. První nesnáz spočívá v předmětu samém. Náboženské

pravdy, které se dětem podávají a vysvětlují, jsou abstraktní, i rozum bystrý a vyvinutý je těžko vystihuje, tím méně slabý a nevyvinutý rozum dětský je s to, aby je chápal. Způsob apercepce dítěte se liší od způsobu osvojování člověka dospělého. Proto nutno abstraktní pravdy přiblížiti obrazivosti dětské tak, aby je děti chápaly a v paměti si udržely. Tak pravdy učení náboženského se stanou dětem pohnutkami dalšího konání, vytvoří základ budoucího života křesťanského.

2. Otázka metodické úpravy náboženského vyučování, jak se namnoze zdá, jako by neexistovala pro učitele, jenž se spokojuje s tím, že učebnou látku žák si pamatuje, ale jak si ji osvojí, o to se nestará. Učitel náboženství musí dbáti didaktických zásad, které mají obecnou platnost.¹⁰⁾

3. Děti vstupují do školy ve stavu rychlého vývoje tělesného i duševního. Zvláště dlužno si všimnouti dětí šesti letých. Tyto děti přicházejí do školy před ukončením raného dětství (trvá asi do 7. roku) a podstatně se liší nejen od dospělých, ale i od dětí starších. Pozornost dětí v šesti letech je převahou bezděčná, těkavá. Velmi nesnadno se soustředí, nepojímají složitějších celků. Snadno se unaví a únava jejich bývá značná, proto je třeba v hodině náboženské na to míti zvláště zřetel. Ostatní předměty všechny jsou rozvrhovány po půlhodině, nutno tudíž i při vyučování náboženském se tak řídit, že po půlhodině se dětem popřeje oddechu. Klidnou, radostnou náladou, vzbuzením zájmu možno do velké míry čelit únavě. Dovede-li učitel vystihnouti psychologickou náladu třídy, dovede-li být zajímavý, moduluje-li hlas, může třídu udržeti při svěžesti daleko déle, než je-li monotonní, těžkopádný, únavný. Činnost duševní se stupňuje u dětí ve třídě elementární od podzimu do jara, pak klesá, jeví se u dětí rychlejší vzrůst tělesný.

Zásoba slov a představ dětí šestiletých jest nepatrná, paměť převahou smyslová, nikoli slovní, jest menší, obtížněji ukládají v paměť, v myšlení nejsou vycvičeny, některé jsou i docela zanedbány a ve příčině náboženského vyučování jediné na školu odkázány.

Je třeba si uvědomiti, že na dětském vývoji spolupracují dvě řady příčin či podmínek:

vnitřní, jež souborně můžeme označiti dědičností, a
vnější, jež možno shrnout pod souborným názvem prostředí.

Děti z vrstev zámožných, zdravých a inteligentních jsou fysicky i psychicky lépe vyzbrojeny pro školu, nežli děti z vrstev zubožených, nuzných a neinteligentních. Mnohým cenným příspěvkem přispěl k tomuto tématu *F. Čáda* v »Rozpravách z psychologie dítěte a žáka«. Jak působí sociální poměry dítěte na školní jeho prospěch, doklady z pražského prostředí uvádí ve své studii *Dr. Nečasová*.

Sociálně slabším dětem učitel náboženství bude věnovati vždy svrchovanou péči, zvláště upozoruje-li, že nějak strádají, pak je povinností jeho jim pomoci.

Učitel ke všem těmto činitelům a vlastnostem každého žáka přihlížeti musí a podle výsledku tohoto svého pozorování zaříditi svoje výchovné působení. Doporučuje se, aby byl ve vlídném styku s rodiči a svá pozorování si sdělením rodičů ověřoval neb opravoval. Rozumí se samo sebou, že při tom zachová úzkostlivě noblesu a společenský takt. Jsou ovšem rodiče, kteří svým hrubým chováním odpuzují a na učitele náboženství se obořují, v tom případě klidnou zdvořilostí a trpělivostí snaží se s nimi se smířiti.

Poznámky o individualitě dítěte jsou významným podkladem pro pedagogicko-didaktické působení učitelovo. Veškeru výchovu totiž proniká poznání, že jest výchovu a vyučování přizpůsobovati každému žákovi. Místo třídy jako

učebné pomůcky stává se předmětem učitelova zájmu každý jednotlivý žák.

4. Praktickou a vítanou pomůckou pro učitele jsou *osobní archy*, vedené o dítěti za docházky školní. Ze sociálních a zdravotních údajů a ze zápisů o psychické osobnosti žákovy, zapsaných v osobním archu, učiní učitel diagnosu o osobnosti dítěte.

Vzorná osnova pro pozorování dětí byla o nich sestavena na poradě cvičných učitelů r. 1930. Charakteristika rozdělena na čtyři části a závěr:

- A) Prostředí.
- B) Fysický stav.
- C) Psychické vlastnosti pro výchovu důležité.
- D) Poměr ke škole.
- E) Závěr.

Na konec je záhodno připojiti úsudek, jakým způsobem na žáka na základě vypořádání vlastností pedagogicky působit.

Při prostředí ptáme se na rodiče (děti nemanželské), jejich zaměstnání, sourozence, bydliště, na to, jezdí-li žák v létě na venkov a jiné.

Při fysickém stavu zjistíme, je-li žák zdrav, věk, tělesné vady, nemoci, které prodělal; čistotu rukou, obličeje, šatů, školních věcí.

U psychických vlastností půjde zejména o pozornost, únavnost, paměť, zkušenost, sugesci, ukázněnost, hravost, fantasmii, city, snahy, temperament, inteligenci, charakter, nadání, úsudek a j. Na konec připojí se celková charakteristika.

Při poměru žáka ke škole pak zjistíme, chodí-li žák do školy rád nebo nerad, poměr k spolužákům, náboženským úkonům, trestu, pochvale a pod.

Příklad psychogramu vypracovaný bohoslovcem Jos. Kubalíkem ve šk. r. 1933/34:

Pětitřídní cvičná škola obecná v P.

Třída první.

Generalie: Jiří N., narozen 29. září 1927 v Praze. Rodiče: JUDr. R. N., prof. v P. PhDr. Marie r. W. Náboženství rodičů a dítěte: řím.-katol.

Prostředí: Rodný dům: Rodiče ze zámožného rodu, sociální poměry skvělé, o dítě pečlivě postaráno — jest jedináček, ale nemá špatných vlastností takových dětí! Má svůj dětský pokoj. Chodí brzy večer spat, spí 10—11 hodin nerušeným spánkem.

Fysický stav. Po stránce zdraví je uvedený žák dostatečně odolný různým chorobám. Neměl jsem příležitost, abych zjistil, zda zameškal někdy školní vyučování. Ale jeho veselá očka nevydávají nějakého svědectví o přestálé chorobě a živé, ba někdy i bujné skotačení Jiřího dosvědčují, že dotyčný se těší plnému zdraví. Na počátku škol. roku podle třídního záznamu (17. IX.) měřil 112 cm, vážil 20½ kg, na konci roku (28. V.) výška 117 cm, váha 22½ kg.

Psychické vlastnosti. Musím doznati, že Jiří jest inteligentní hošík.

Pozornost: Bohužel, je někdy značně nepozorný, což oslabuje jeho prospěch; kdykoli dával pozor, vždy pěkně odpovídal. Přičítám však částečně jeho nepozornost vlivu neblahého sousedství neposedného G.

Únava: Zdá se mně, že únavě dosti vzdoruje; i po hodině počtů byl při náboženství dosti čilý.

Paměť: Má výbornou, je to pochopitelné, vždyť i duševní vlastnosti se do jisté míry dědí a jistě jablíčko od stromu daleko neodpadne.

Zkušenosti: Nejsou značné; venkovské dítě zajisté je v tomto ohledu zkušenostmi bohatší, než synek velkoměstský. Dlužno však podotknouti, že Jiří často dlí mimo Prahu.

Sugesce: Sugesci mnoho nepodléhá.

Kázeň: Poslechne ihned, je-li napomenut.

Hravost: Bohužel, po chvilce podlehne opět své živé letoře a hraje si znovu.

Fantasie: Často v rozhovoru jsem se podivil jeho bujné fantasii. Dovolím si vypsati jeho vlastní úvahy. Na otázku, co mu přinesl Ježíšek, odpověděl: »Mně nadělil Ježíšek takovou ohromnou mašinu!« »Tatínek a maminka říkali, že takovou krásnou ještě neviděli.« Znovu opakoval slova rodičů. Pak dodal: »Je to mašina elektrická, ale natahuje se na klíček — elektrika v ní není!«

Řeč: Má velkou zásobu slov. Řeč jeho někdy bezděky vyloudí úsměv na tváři posluchačově. Jednou na otázku, proč se smál spolužáku D., odpověděl: »K. a V. si z něho dělali velkou psinu.« Tuto charakteristickou mluvu si bezpochyby osvojil ve venkovském sídle svých rodičů, ve styku s vesnickými dětmi.

Zbožnost: Hoch je zbožný. Při modlitbě se chová slušně. Ně-

kdy ovšem upadne ve svou hravost a zapomíná pak, že je modlitba.

Poměr ke škole: Do školy zprvu nechodil rád, ale nyní si již zvykl, takže se mu často po ní stýská.

K učiteli: Svého učitele náboženství má velmi rád, je šťasten, může-li se mu pochlubiti čímkoliv, jeho napomenutí jsou mu svatá a ihned, bez meškání se jim podřizuje.

K spolužákům: Poměr k spolužákům je láskyplný; s G. se sice často dostane do šarvátky, ale to vždy končí smírem nebo obehnutím.

K náboženskému vyučování a úkonům: Náboženství se učí velmi rád a sám se chlubil, jak rád čítá ve své učebnici »Cesta k Bohu«. I odpovědi jeho z náboženství jsou velmi pěkné. Nad postýlkou má andílka strážného, než jde spat, modlí se k němu. Na otázku proč? odpověděl: On mne přece chrání, aby se mi nic nestalo a také tatínka a maminku — ale dědečka ne — on mi již umřel.

K trestu: Napomenutí přijímal zevně dosti lhostejně, ale uvnitř ihned reagoval a okamžitě poslechl.

K pochvale: Pochvalu ovšem s radostí přijímal, a jeho dětská očka i po hodině ještě jevila odlesk vnitřní radosti, vnitřního jásotu.

Závěr: Sympatický již svým zevnějškem, ještě více probouzí sympatie a lásku učitelovu svou povahou. Jemně vychovaný hošík, nevyvyšuje se nad chudé spolužáky, svým přirozeným nadáním dává do budoucna ty nejlepší naděje, vychovateli nepůsobí žádných obtíží, radostno s takovými dětmi pracovati.

LITERATURA.

Schneider, Schulpraktische Psychologie, 1927.

Stern W., Die Intelligenz der Kinder und Jugendlichen, 1928, 4. vyd.

Čáda, Výzkum žactva, Pedag. rozhledy XXV.

Kratochvíl, Otázky pedagogické, 1930.

Kubálek, Výzkum dětí ve třídě elementární, 1926.

Příhoda, Theorie školského měření, 1930.

Stejskal, O výzkumu dětské inteligence, 1921.

Šustal-Uher, Pozorování žáků na škole národní, 1934.

Váňa, Měření inteligence, 1933.

HLAVA TŘETÍ.

METODIKA VYUČOVÁNÍ NÁBOŽENSKÉHO.

I. OSNOVA VYUČOVÁNÍ NÁBOŽENSKÉHO.

1. Nutnost osnování učiva. — 2. Význam jednotné osnovy. — 3. Osobní podrobná osnova. — 4. Zápis probraného učiva do třídní knihy. — 5. Osnování učiva na škole málotřídní.

1. Učební úkol a rozsah učebné látky určuje vyučování náboženskému učební plán čili osnova, a to buď povšechně (osnova rámcová) nebo podrobně (podrobná, rozvrh učiva na měsíce, týdny, hodiny). I učivo náboženské na národních školách se rozšiřuje od stupně ke stupni v soustředných kruzích a to tak, že v nižších třídách žáci poznávají méně a snažší věci, ve vyšších třídách se rozšiřuje okruh jejich vědomostí. Tato osnova encyklická jest prospěšnější než osnova postupná.

2. Osnova vyučování náboženského, a to osnova jednotná jest nutná již proto, aby vyučování bylo jednotné. Jinak by se podávalo učivo náboženské rozkouskovaně a bylo by ponecháno na vůli jednotlivých učitelů; tím pak zeslabovalo by se působení jeho v život člověka.

Jednoty v učení náboženském je třeba zvláště u dětí, neboť přestupující z jedné školy na druhou, mohou snadno pokračovati, kde přestaly ve škole předešlé.

Jinak slyší některou látku několikrát, jiné neuslyší ani jednou a tak nepoznávajíce celého učiva, zůstávají nevědomy ve věcech víry a mravů a mohou snadno utrpěti zkázu v životě nábožensko-mravním.

Jednotná osnova učiva prospívá i učitelům náboženství, nejen že nikdy nepřijdou v rozpaky, čemu mají učit, ale i přeložení jsouce z jedné školy do druhé, mohou ihned pokračovati. Také shodnou se snadno, když na téže škole vyučuje více než jeden učitel náboženství.

Mimo to se usnadňuje jednotnou osnovou práce a spra-

vedlivé posouzení církevnímu inspektoru, jenž věda, co mělo býti probráno, snáze bude moci dáti spravedlivý úsudek o stavu školy i o způsobilosti učitele náboženství.

Aby byla možná jednotná osnova, třeba vzíti za měřítko okolnosti nejvíce nepříznivé, nejmenší míru doby vyučovací a učební látky. Při příznivějších okolnostech ovšem může se požadovati více. Jest třeba dbáti i toho, aby žákům každého stupně byl podáván určitý celek. Tím způsobem nabudou děti přehledu ve všem náboženském učení svého stupně.

3. Každý učitel náboženství sestaví si podle úřední osnovy podrobnou osnovu se zřetelem na vnitřní a vnější poměry své školy. Při této práci vychází z prostředí dítěte a osnuje školskou praxi na možnostech žákovské práce, do podrobné osnovy zasazuje si slavnosti církevního roku, modlitby a výchovné směrnice a vzorné poučky.

4. Co z učiva probere každou hodinu, zapíše učitel náboženství do třídní knihy školní. Zápis ať vystihuje probranou látku (třeba detailovati), na př. »Pán Ježíš uzdravuje nemocné«, nikoli jen »Veřejný život Kristův«, nebo »pokračování«, »opakováno«. Vždy jest udati, co bylo opakováno, nebo nebylo-li vyučování, uvésti důvod, a pod. Vyučuje-li se náboženství v několika odděleních, buď zapísáno v třídní knize té třídy, kde se náboženství učí, v ostatních třídních knihách se poznamená, v které knize je učivo zapisováno.

Na školách ménětřídních nebo v odděleních organisuje se vyučování ne jako třída, nýbrž jako skupina žactva (skupinové vyučování), skupinu tvoří žactvo ne podle ročníku školní docházky, nýbrž podle nadání a skutečných vědomostí. Učitel náboženství předepsané učivo osnuje do tří a čtyř ročních běhů (turnů). Tomuto dělení v roční běhy musí dobře rozuměti a dobře je provésti, nezapomínaje, že

třeba jak soustavného vyučování biblického, tak i katechismového, které z biblického základu musí vycházeti.

II. UČEBNÉ PŘEDMĚTY.

1. Biblická dějprava. — 2. Katechismus. — 3. Církevní dějiny. — 4. Liturgika. — 5. Modlitba.

Prvním a veledůležitým předmětem vyučování jsou *biblické dějiny*. Pro školu podány jsou ve stručné biblické dějeppravě, která jako učebnice zavedena byla teprve v novější době a to zásluhou Gruberovou, Hirscherovou a Overbergovou. Biblické dějiny mají pro vyučování náboženství veliký význam, neboť jsou spolu s ústním podáním hlavní zdroj pravd náboženských a tak pro ostatní vyučování náboženské pramenem a základem. Proto třeba biblickým dějinám věnovati svrchovanou péči nejen ve třídě 1. až 3. národní školy, v nichž soustavně jsou probírány, ale i ve třídách dalších, kde učivo katechismové buď z jednotlivých biblických článků se opakuje, nebo znázorňuje a vysvětluje.

Připravuje-li se učitel na vyučování biblickým dějinám, promyslí a propracuje si celý příběh důkladně i po stránce psychologické, aby mohl jej hodně dramaticky vyprávěti. Nesmí ulpěti na vnějším průběhu událostí biblických, ale musí vniknouti do vnitřního života, do myšlenek, citů a rozhodnutí biblických osob, které jeho vypravováním musí žít, aby se zdálo, jako by se děj odehrával skutečně před očima a děti měly dokonalý obraz děje.

Prohlédne si též obrazy, jichž použije, aby mohl vypravování přizpůsobiti podle obrazu.

Při výkladu zařídí se tento postup:

V úvodu na nižším stupni školním vysvětlí okolnosti děje tak, aby vybavil dětem dostatek starších představ. Na vyš-

ším stupni může býti úvod krátký, má-li děj pokračování, úvodem je opakování části předcházející.

Výklad může si učitel při delším příběhu i v téže hodině rozdělit na 2 i více odstavců tak, aby tyto odstavce tvořily určité celky. Každý odstavec učitel nejdříve sám vypravuje. Vypravování musí býti plastické, obšírné, životné. Učitel náboženství musí uměti ze široka líčiti, zajímavě a poutavě vyprávěti. Různé biblické články žádají ovšem různého podání. Při skutečných dějinných příbězích, při dějích, hlavní věc je podání, vypravování samo, a to takové, aby děti jím byly cele upoutány, aby naslouchaly za posvátného ticha. Podobenství, v nichž se odráží pedagogika božského Učitele, působí prostým přednesem. Nepřípustné je racionalistické modernisování biblických příběhů a přenášení jich do přítomného kulturního prostředí, nebo vpletání různých příběhů legendárních, kterými by mohly děti býti snadno sváděny zaměňovati biblické příběhy s pohádkami. Při dramatisaci děje musí výklad zůstat vždy vážný, jak toho vyžaduje Písmo svaté, z něhož je událost vypravována. Doslovný text biblický zejména povahy věroučné nebo mravoučné nemá býti provázen mimikou, poněvadž má působiti vlastní svojí silou.

Obtížnější a neznámá slova učitel několikrát sám opakuje a dá opakovati. Jestliže děti dovedou již čísti a psát, použije názoru zřakového, napíše slova na tabuli a to vždy úpravně. Vypravovanou část otázkami zopakuje a při tom nejasné pojmy vysvětluje. Podobně si počíná i při dalších odstavcích.

Když učitel celý příběh vyložil a vysvětlil, nacvičí s dětmi vypravované. Nacvičení je stejně důležité jako výklad. Bylo-li užito přímé řeči — jest nacvičení jejímu věnovati zvláštní péči.

Biblická katechese jest u konce a tu učitel sám sebe se

táže: Quid in hac materia considerandum? Quid ex hoc sequitur? Cur hoc faciendum vel omittendum? A vyvodí z toho praktické důsledky vhodnou aplikací.

LITERATURA.

Weigl, Der Unterricht in der Bibl. Gesch. nach den Grundsätzen der Arbeitsschule an der Mittel- und Oberstufe der Volksschule, 1922.

Raab-Huberová, Das Arbeitsprinzip im Religionsunterrichte der Grundschule, 1932.

Schuster-Holzammer, Handbuch zur Bibl. Geschichte, 1910⁷.

Miklik, Příručka k biblické dějepřavě, 1924—27.

Miklik, Umučení Pána Ježíše.

Musil, Od stvoření do potopy. 1905.

Musil, Po stopách událostí Starého zákona. 1906.

Willam, Život Ježíše Krista — 1935.

Odborné vědecké práce *Hejčlovy*, *Kutalovy*, *Podlahovy* a *Sýkrovy* poslouží k hlubšímu studiu.

2. Na biblické vyučování navazuje na vyšším stupni školním soustavné *vyučování katechismové* za tím účelem, aby každé dítě naučilo se především základní pravdy víry znáti a jim věřiti. Při vyučování se užívá katechismu, o kteréžto učebnici, její ideji, organismu a rozvoji bylo již vpředu promluveno. Ale ani nejlepší katechismus neuvaruje před nebezpečím suchopáru a nezáživnosti vyučování katechismového, do něhož snadno může upadnouti učitel, jestliže příliš mnoho učí katechismu jen rozumově, příliš mnoho toliko vysvětluje, mnoho zbytečně z paměti od žáků vyžaduje anebo dokonce sám katechismus jen odříkává. Důsledek toho jest, že praktický život náboženský se nepěstuje a hodina náboženství se stává hodinou nejméně příjemnou. Učitel vyučuje katechismu, musí se bezpodmínečně řídit zásadou: Non multa, sed multum! Ne mnoho najednou, nýbrž každou hodinu probere katechismové učivo v rozsahu přiměřeném stupni školnímu, místním poměrům a chápavosti žactva, nikoli však úryvkovitě, nýbrž soustavně. Ovšem ani v moderní škole nemožno se obejít bez všeho memorování. Memo-

rování učiva náboženského nutno omeziti na nejnutnější míru. Učitel náboženství více než učitel kteréhokoliv jiného oboru musí býti rozhodným stoupencem nové činné školy, více klásti na život než na pouhé vědění, nábožensko-mravní výchova jest možná jen činem k činu, proto katechese musí býti vroucí, zapalovati srdce dětská a býti zároveň praktická. Potom jeho výzva k dětem: »Sustine et abstine!« bude jim rozkazem, kterého rády poslechnou a tak navykne je sebekázi, která touto cestou pokračujícím věkem se obrátí v otázku sebevýchovy.

V úvodní části katechese katechismové nutno zopakovati pokud možno příslušný biblický článek. Nemožno-li užiti v úvodu příběhu biblického, možno vybrati příběh z dějin církevních nebo ze života a prostředí dítěte.

Hlavní vypracování obsahuje jednak výklad, jednak odůvodnění. Výkladem objasní učitel pojmy, slova a vazby mluvnické a to zejména při definici a modlitbě. Odůvodnění se dokládá z Písma sv., z dějin církevních, nebo z dějin obecných a z rozumu. Při odůvodňování a dokazování si učitel pamatuje, že *qui nimis probat, nihil probat!* Vyskytnou-li se dotazy, učitel milerád je zodpoví, ano i vybídne žáky, mají-li nějaké pochybnosti a nesnáze, aby se mu s nimi svěřili. Mnohdy takové extempore probudí živý ohlas a zvýší pozornost celé třídy a učiteli se tím dostane mimořádně účinného prostředku, aby rozptýlil pochybnosti žáků, ovšem dotazy takové musí býti spontánní a nesmí rušiti směru vyučování.¹⁾

Nikdy učitel nezapomene vyloženou látku nacvičiti, nespoleháje se na to, že děti doma se jí naučí. Uloženou lekci v katechismu si žáci vyznačí a v sešitku s datem učebné hodiny zapíší stránku učebnice a otázky. Do tohoto sešitku si též poznamenají vyvozenou aplikaci, mravní naučení a to jadrným a působivým heslem.

LITERATURA.

- Pötsch*, Methodik d. kath. Religionsunterrichts, 1914¹⁷.
Schieser, Methodik d. ges. Religionsunterrichts, 1921¹⁷.
Mey, Vollst. Katechesen für die unteren Klasen der kath. Volksschule, 1915¹⁴.
Pichler W., Katechese für die Unterstufe der Volksschule, 1918.
Pichler Joh., Kath. Volksschulkatechese für die Mittel- und Oberstufe, 1915—18.
Stieglitz, Ausgef. Katechesen, 1904—19.
Lhotský, Metodický výklad vel. katechismu, 1909.
Spirago-Kalvoda, Katolický lidový katechismus, 1903—4.
Lindworsky, Der Wille, 1921².
Lindworsky, Willensschule, 1922.
Fassbender, Wollen eine königliche Kunst, 1920¹⁰.
Foerster, Jugendlehre.
Foerster, Schule u. Charakter.
Foerster, Erziehung u. Selbsterziehung — uvedené spisy přeloženy do češtiny.

3. Pro bohatost látky a možnost všestranného využití v náboženské výchově mají *církevní dějiny* velikou důležitost a význam v osnově vyučování náboženství. Nyní obecně se uznává, že církevní dějiny nejsou jen jakýmsi dodatkem katechismu, nýbrž jsou téměř pokračováním biblických dějin. Kterak má mít dítě lásku k církvi, když o založení, rozšíření a dalších osudech církve krví a životy zpečetěných tak málo ví. Jest více než požadavkem dneška, jestliže z dějin izraelských menší část se probere a čas tím získaný se věnuje církevním dějinám a to zcela podle zásady, že Starý zákon se má probíratí kristocentricky.

Církevní dějiny mají významné místo v osnově vyučování náboženství především z důvodu historického, apologetického a posléze výchovného.

Důvod historický. Dílo spásy člověčenstva se neskončilo smrtí apoštolů, ale má své pokračování v církvi, v další její činnosti. Dějiny církve katolické ukazují gesta Dei per nationes.

Důvod apologetický. Vyučování církevním dějinám podává nejlepší důkaz pro božský původ církve a jejího učení.

Vítězství víry v nejkřutějších pronásledováních, vytrvalost slavných mučedníků všech stavů, mužů, žen, ano i dětí, zá-
zračné rozšíření evangelia mezi národy, jímž změněna tak-
řka tvářnost světa, hrdinské ctnosti světců — to vše, mládež
se dovídá z dějin církve a tím bývá utvrzena, že náboženství
katolické jest božské.

Důvod výchovný. Nejen poučením působí církevní ději-
ny, ale i výchovně. Životy svatých jsou mládeži názorným
příkladem pro jejich mravní jednání a tak vzácným pro-
středkem nábožensko-výchovným. Ale je tu ještě jiný, ne-
méně důležitý prospěch z vyučování církevních dějin. Vy-
učování toto vede k porozumění vlastního života církevní-
ho, mládež chápe přítomný život církevní, probouzí se v ní
láska a oddanost k církvi a tak zájem na radostech i bo-
lestech církve katolické.

Ve vyučování náboženském se nezapomíná na církevní
život přítomný a misie. Veliké ideály září v misijní práci
mnohem více a jasněji, a náboženské hrdinství je tam čas-
tější a pochopitelnější. O misiích možno vhodně promlu-
viti také při výkladu desátého článku víry při vypravování
podobenství o milosrdném Samaritánu a pod.²⁾

Příprava učitelova na vyučování vyžaduje dosti práce,
aby jednak sám měl z něho radost, jednak žáci žádoucí
prospěch.

Při výkladu se doporučuje psáti stručné přehledy dětem
na tabuli, diktování přehledů je ztráta času. Učitel výklad
svůj provází a doplňuje jednoduchým, výrazným a výstiž-
ným náčrtem na tabuli a to barevnými křídami. Důležitou
pomůckou, kterou může učitel nahraditi nedostatek názoru
při vyučování dějepisném, jest obraz.³⁾

Učitel náboženství může do svého programu zařaditi vy-
cházky na památná posvátná místa, ale tyto vycházky musí
býti náležitě připraveny.

Dějepisné poznatky doplňuje učitel účelně a prospěšně vhodně volenou ukázkovou četbou. Četba historických spisů výklad učitelův buď předchází, jindy provází nebo následuje.⁴⁾

4. V duchovním životě moderního člověka v posledních desíletích se jeví návrat k bohoslužbě církve katolické. Její formy liturgické stále víc a více probouzejí zájem a hluboké porozumění. Škola nesmí zůstat opodál, ale naopak, musí býti ohniskem liturgického apoštolátu v širokých vrstvách.

Vyučování liturgické neuděluje se na školách národních (obecné i občanské) soustavně, ale jen příležitostně, bylo by jen na prospěch, kdyby v osnovách dostalo se mu organičtějšího včlenění tak asi, jak tomu je v nových fuldských osnovách. Vrcholný cíl všeho náboženského vyučování a výchovy vytyčuje *Gerson*: Trahere ad Christum, vésti mládež k životu v Kristu. Corpus Christi mysticum — dále žijící Kristus — jest církev. Mládež musí vědět, co jest církev. Ode dne křtu svatého žije v ní, čerpá z jejího života, z pokladů milosti, nesmí tudíž vidět v ní jen vnější organizaci, nýbrž jako členové církve brátí účast vědomě a s vírou na životě jejím, zvláště na mši svaté, oběti Bohočlověka. Ovšem nejdříve sám učitel náboženství musí si uvědomiti, jak praví Dom. E. Vandeur, že *mše svatá je neustálým kázáním celé věrouky a celé mravouky*; vědět, co jest mše svatá, znamená takřka ovládati v podstatě křesťanskou teologii. Když tedy ví, že mše svatá je střed celého učení a výchovy, od něhož vše vychází a tam vše zas směřuje, připojí celé vychování náboženské k činné účasti na mši svaté a na eucharistické hostině.

Proto doporučuje se třetí třídou počínajíc každoročně vyložit obřady mše svaté. Děti musí rozumět mši svaté, aby dovedly v kostele se zájmem a zbožností býti přítomny.

Neméně důležitým je naučiti děti prožívat církevní rok.

Při jednotlivých obdobích církevního roku nebo před velkým svátkem probere učitel předem liturgii slavnosti. Praktickou pomůckou jest při tom diagram církevního roku ať kruhový nebo přímkový a kalendarium lístkové, kteréžto pomůcky snadno si děti podle návodu učitelova sestaví.

Učitel náboženství nezapomíná i na církevní zpěv, písněmi oživí se vyučování, probudí nálada posvátného období, tak na př. vánoční čas je nemyslitelný bez krásných koled a pod.

Přípravě k svátostem (zpovědi a sv. přijímání) musí býti vždy věnován potřebný čas, u nás podle obyčeje přistupují děti třikrát do roka ke stolu Páně, ale blahodárným vlivem náboženských družin přijímají dítky svátosti častěji.

Při výkladu o svátostech proberou se i obřady. O chrámu a bohoslužebných nádobách a rouchách podá učitel výklad ve škole a potom ve vhodné chvíli vše vysvětlí v kostele, kde je se vším seznává a to po stránce liturgické, historické a umělecké.⁵⁾

Zvláštní pozornost věnuje učitel náboženství ministrantům, které volí jen z hochů vzorného chování a příkladné zbožnosti. Každý ministrant měl by býti členem »*Legio angelica*«, družiny hochů ministrantů, kteří si vzali za úkol, »aby svatá služba svatými hochy a svatě se vykonávala«, neb aspoň odbíratí časopis jejich, tak obezřetně vůdcem jejich *P. M. Klementem* redigovaný.

LITERATURA.

Gahr, Das hl. Messopfer, 1922¹⁹.

Eisenhofer, Grundriss der Liturgie, 1924, 1932.

Minichthaler, Messe und Leben. Katechetische Behandlung des hl. Opfers, 1934.

Foltýnovský, Liturgie, 1932.

Z Kochemu, Výklad nejsvětější oběti mše sv.

Kupka, O mši sv. 1899.

Kupka, O církevním roce, 1907.

Lefebre, Základy liturgie.

Cínek, Mše svatá v bohoslužebném řádu církev. roku. 1931/32.

Schaller, (přel.), Římský misál.

Schaller, Liturgie.

Příprava k svátostem:

Psychologie zpovědi:

Engert, Psychologie der Erstbeicht und Erstkommunion, 1918.

Beneš, Psychoanalyse, 1929.

Beran, Psychologie a zpovědnice, 1929.

Bopp, Moderne Psychoanalyse, kath. Beichte und Pädagogik.

Eucharistická výchova:

Huck, Der erste Bussunterricht in vollständigen Katechesen, 6. vyd. 1905.

Pichler, Erstbeicht- und Erstkommunionsunterricht, 1911.

Stieglitz, Beicht- und Kommuniionsunterricht, 4. vyd. 1911.

Heiser, Die Frühkommunion der Kinder, 3. vyd. 1928.

Ovečka, Nechte dítek přicházeti ke mně. 2. vyd. 1923.

Msgre Dom. Jorio, Dekret »Quam singulari«. Text a výklad.

Český překlad OO. Eucharistiánů v Brně, 1929. — Apoštolát k obnově dítek v Kristu zvláště raným a častým sv. přijímáním koná horlivý F. *Strnad* »Hlasem malého Petříka«, roč. I.—VIII. 1933.

Jeřábek, Chléb života a duše dítěte, 1930.

Kadlec, Duševně úchylní a jejich pastore, 1929.

Bělohávek, Po prvé k Pánu. Katechése, promluvy a písně k prvnímu sv. přijímání, 1917.

Dr. Karel Kašpar, biskup královéhradecký, Miláček Ježíškův se zpovídá a přijímá. Nákl. vlastním.

Týž, Nechte maličké k Ježíškovi a nebraňte jim. Nákl. vlast.

Volf a Jedlička, Příprava nejmenších dítek školních k první sv. zpovědi a sv. přijímání. Č. Budějovice.

Hronek, Katechismus maličkých. Příprava k sv. pokání a sv. přijímání, 4. vyd. 1933.

Z něm. publikací zvláště pěkné jsou pro děti: *Spötlová*, Die Himmelstür; *Müllerová-Reinthal*, Mein Weg zum Vater; Mein Bruder Jesus kommt zu mir; Jesus besucht mich.

5. Veškerým náboženským učením jako zlatá nit nechť se vine *modlitba*. Modlitbou vzniká živější vztah člověka k Bohu. Proto smysl vši výchovy jest naučiti děti modliti se. Dříve přicházely děti do školy již s určitou znalostí modliteb, dnes tomu bývá již pořádku. Učitel staraje se o náboženský život svých svěřenců, nejen naučí děti správně se modliti, ale vštíjí jim lásku k modlitbě.

Modlitbou začne i skončí každá hodina náboženského vyučování. Při memorování modliteb je nutno každé neobvyklé slovo nebo mluvnickou vazbu vysvětliti. Nutno od-

straniti zlozvyk mechanického, prázdného odříkávání modlitby s odůvodněním, že modlitba retná nemá žádné ceny u Boha, ale musí býti modlitbou srdce. Proto vždy před modlitbou učitel krátce upozorní, jak je třeba se modliti a připraví tak náladu pro zbožnou modlitbu. Malá chvíle usebranosti jest pro děti nejlepší přípravou k vroucí modlitbě. Je třeba pamatovati na to, že modlitba má ráz výchovný a děti navyká bázni boží. Mají-li se děti náležitě modliti, musí viděti ve svém učiteli dobrý příklad. Povrchní jednání, různé posunky a hrozby naprosto nemají býti jím vykonávány při společné modlitbě, neboť se tím ruší její posvátný dojem. V hodině náboženské má místo jen modlitba společná, žáci se modlí pomalu, hlasitě, ale nekřičí, slušně stojí, mají ruce sepjaté a oči upřené na kříž. Vedle přesně formulovaných modliteb je velmi záhodno pěstovati i volnou modlitbu. Volná modlitba je psychologicky živější a srůstá s prožitím dojmu a představ, na př. u jesliček, u Božího hrobu, před křížem a pod. Slova takové modlitby přenechá učitel spontánní činnosti dětí.

Velkou chybou by bylo, kdyby učitel zošklivoval dětem modlitbu sáhodlouhými cvičeními nebo dokonce opisování modlitby za trest ukládal.

LITERATURA.

Neocenitelné zásluhy o probuzení liturgického zájmu u nás má opat emauzský Dom. Arn. Vykoukal, O. S. B., jenž uspořádal dva velké Liturgické týdny v l. 1933 a 1934, jejichž přednášky publikovány ve dvou sbornících. Mnoho cenného přináší jediný náš liturgický časopis »Pax« (Praha-Emauzy). Pěkný týdeník liturgický vydává dr. Parsch »Lebe mit der Kirche« (Klosterneuburg) a dobré služby prokáže naše sbírka »Životem«. — Kterak osnovati vyučování a výchovu liturgickou ve škole poučuje kniha D. Schaeferové, Liturgischer Religionsunterricht, 1934.

III. METODY UČEBNÉ.

1. Důležitost metody. — 2. Postup a forma vyučování.

První kapitolou ve výchovné praxi, jak je přesvědčen *Laurie*, jest výklad o metodách. Na nich do značné míry závisí zdar a výsledky veškerého vyučování. Při dobré metodě postupovati lze rychleji, důkladněji a s námahou daleko menší, než při metodě pochybné nebo žádné.

Metoda jest promyšlený, účelný a soustavný postup při vyučování. Poučuje o tom, jak je třeba vyučování zařídit, aby dosáhlo svého úkolu. Ale žádná metoda není tak dokonalá, aby pracovala sama.

Metodu neměli bychom pojímati, jak dokládá *St. Vrána*, v úzkém smyslu jen jako otázku, kterak naučiti určitým vědomostem a dovednostem. Metoda může míti a měla by míti vliv i na vlastnosti žákovy, na jakost jeho duševní práce.

Sebe zajímavější a užitečnější učivo samo o sobě nestačí, jako nestačí sebe geniálnější učitel, nezná-li prostředků výchovných.

Pokud se týká způsobu, jakým učivo žákům se podává, rozeznáváme:

1. *postup vyučování*, to je souhrn didaktických výkonů, navzájem odstupňovaných, ale při tom sloučených v jednotku učebnou;

2. *formu vyučování*, to jest metodu ve vlastním smyslu slova, formu, kterou na sebe berou ony jednotlivé didaktické úkony učitelovy, aby se žáku zprostředkovala znalost učiva.

POSTUP VYUČOVÁNÍ.

1. Vlastní postup vyučování. — 2. Formální stupně.

Při učení má velký význam vlastní postup vyučování.

Má-li se vyučování dařiti, učitel nepodá vše najednou, ale jedno po druhém. V každé hodině vyučovací postupuje podle promyšleného plánu, aby každá hodina učebná byla celkem.

Proto učitel čemu učití má, sestaví a vymezí si tak, aby to v jedné nebo více hodinách učebných probral a nacvičil. Jednotlivé oddíly dále jest nutno upravit pro postup vyučování podle zásad metodických tak, aby poznatky nové byly řádně spojeny s věděním starším a do něho takřka organicky se včlenily.

Jednotné obecně platné pravidlo těžko lze uvést, poněvadž tu rozhoduje povaha učiva a vztah jeho k vědomostem žáků i individualita učitelova. I to třeba připomenouti, že je dvojí druh učebné látky. Jeden je pevný, neměnný, na příklad články víry, přikázání a p., druhý je povahy volní, citové, sociální, vedeme a vychováváme k němu dobře řízenou výchovou, na př. lásce k Bohu, k bližnímu, k vlasti a p. Než celkem možno stanovit, že normativní postup všeho vyučování podávají tyto tři stupně formální:

1. Opakování učiva již probraného tvoří úvod či přípravu k učivu novému, aby usnadněna byla asociace a apercepce tím, že se vyvolají známé představy a vzbudí zájem žáků o nové učivo;

2. výklad nové látky, obšírnější látka se předvádí po partiích, které se otázkami zopakují;

3. závěrem hodiny je souborné opakování obecnými otázkami a vypravováním žáků, načež se nové učivo připojí k dosavadním poznatkům.“)

K tomu je třeba zvláštních metod nebo prostředků.

METODY UČENÍ.

1. Vlastní metody pedagogické. — 2. Novější metody.

1. Vlastní metody pedagogické se dělí podle toho:

a) týkají-li se uspořádání učiva samotného na analytickou a induktivní; na syntetickou a deduktivní; *b)* nebo se zřetelem k žákům: na dogmatickou (sdělovací) a genetickou (vývojová).

Metoda analytická a induktivní předpokládá rozbor (analysu); metodě syntetické a deduktivní předchází soubor (syntesa).

Při metodě dogmatické, sdělovací, podává, sděluje učitel žákovi hotové učivo; při metodě genetické, vývojové se dbá postupu, kterým žáci nabývají poznatků.

Metoda dogmatická uspoří učiteli čas a skýtá žáku příležitost k přemýšlení, nesmí se jí však zneužívat. Učiti výlučně dogmaticky a žádati memorování nijak věci neposlouží. Správné a hospodárné použití metody genetické může se u žactva potkati s úspěchem.

Rozbor i soubor může býti: věcný (reální) a myšlenkový (logický).

Rozbor věcný znamená skutečný rozklad na části (postup analytický). Způsobem tím objasníme na př. církevní rok na dobu vánoční, velikonoční a opět každou dobu znovu analyzujeme v části; nebo touto metodou vyložíme mši sv.

Soubor věcný skládá ze součástí skutečný celek (postup syntetický). Tak vykládáje učitel v elementární třídě o stvoření světa viditelného v 6 dnech, složí z těchto jednotlivých částí celek (světlo, obloha, nebe, země, rostlinstvo, živočichové, člověk), jenž se jmenuje svět. Svět jest nebe a země a všecko, co jest na nebi i na zemi.

Rozbor myšlenkový (logický) se děje odtahováním (abstrakcí) od složitějších tvarů (názorů) k jednodušším pojmům, od příkladu k pravidlu (*postup induktivní*). Proto všechny didaktické a metodické zásady jako: učení postupuj od známého k neznámému, od bližšího k vzdálenějšímu, od biblického příběhu k náboženské pravdě a k vý-

měru, jsou jenom různými variacemi na základní metodu induktivní.

Soubor myšlenkový se vykonává, když se pojem omezuje, determinuje postup od pravidla k příkladu (*postup deduktivní*).

Analysí a indukci počíná se zpravidla vyučování; napřed příklad, potom výklad, nakonec pravidlo a výměr.

Opakem indukce je dedukce, kterouž se vyvozuje z náboženské poučky to, co v jejím rozsahu jest obsaženo.

Analytický postup jak se stanoviska věcného, tak i logického jest pro školu snazší, protože jest přirozenější, zato syntetický, jest kratší a přehlednější.

V tom právě jeví se obratnost učitelova, kdy kterého postupu s prospěchem dovede užiti. Willmann stanovil jako obecnou zásadu: Analyse pokud nutno, syntese pokud možno.

Máme-li na zřeteli užiti metodického postupu na *nižším stupni*, můžeme říci, že jest na místě výhradně induktivní metoda, kde smyslovost převládá. Ovšem pravdy, kterých nemožno poznati názorem, musí se i na nižším stupni podávati deduktivně.

Na vyšším stupni vhodnější je deduktivní učebný postup, jehož nutno použití zejména při vyučování dějinám církevním a pravdám, o nichž se dovídáme jen z nadpřirozeného zjevení.

Metoda *encyklická* postupuje od stupně ke stupni a stále se rozšiřuje.

Se stanoviska užívání řeči rozeznáváme metody:

a) *akroamatickou* (náslušnou),

b) *dialogickou*.

Ad a): učitel mluví, žák naslouchá; se stanoviska učitele: vyprávěcí, historická, přímá. Bez této metody nemožno v duši dítěte vyvinouti mnohé vědomosti, a proto tato me-

toda je ve škole obecné nezbytná. Pomocí této metody vykládají se: bible, příkázání, články víry a pod. Vykládá-li učitel touto metodou přiměřeně nabytým již vědomostem žáků, a ne tuze mnoho, nemine se tato metoda účinkem. Jest však bez užitku, vykládá-li učitel chladně, tuze dlouho a mnoho. Dobře praví Hirscher: »Je to veliké zlo našeho času, že se děti učí tak mnohým a rozličným věcem; duševní síla jejich se tím přepíná a postrádá přirozeného vývoje, čímž se stává, že v přítomné době vždy víc a víc prostředních hlav nalézáme a hlubší vědomosti nejsou.«

Užívati výhradně akroamatické by škodilo dětem, neboť nejsou s to, aby sledovaly pozorně dlouhé výklady; a opusťte-li je pozornost, jest veškerá práce marná. — Proto po krátkém výkladu se přesvědčujeme otázkami, jak děti vše pochopily. Učitel se tedy spokojí s metodou akroamatickou tehdy, když žáka jinak zaměstnati nemožno; kde se však dá spojití zaměstnání vnitřní i vnější, užije se obou způsobů.

K formě náslušné patří: metoda *mechanická*: učitel předřikává a žák opakuje;

metoda *deiktická*: učitel ukazuje, žák nazírá na předmět, (na př.: po vyprávění biblickém ukáže obraz).

Ad *b*): Když při vyučování učitel i žáci hovoří, mluvíme o metodě dialogické. Obě strany při této metodě užívají otázek; jestliže jen jedna strana otázek užívá, sluje metoda *tázací*.

Rozmlouvají-li učitel a žák spolu volně, mluvíme o dialogu prostém, jenž není vázán žádnou osnovou.

Mnohdy však vybízí učitel žáky k odpovědi otázkami tak položenými, že mu žáci odpovídají tak, jak sám chce. Odpoví-li žák, předkládá učitel novou otázku — metoda tato slove sokratickou neb katechetickou.

Při metodě tázací rozeznáváme:

a) metodu *heuristickou* (dáme-li otázku tak, že jí poskytujeme žákovi psychologickou pomoc). Učitel klade otázku, aby se přesvědčil, že mu žák rozuměl a učivo si osvojil. Na př.: Trestá Bůh hříšníka po hříchu? Čeho mu tedy dopřává? Jaký jest?

b) metodu *doptávací* (katechetickou), když opatřujeme otázky novými nápoděmi, na jejichž základě se má žák dopracovati nových poznatků.

Metoda tato předčí v mnohém metodu akroamatickou, ale má též svoje vady: nedá se jí užít při biblickém dějepisu a vyučování náboženském, neboť přemnohé pravdy z rozumu není možno vyvinouti.

Stálým dotazováním se síly duševní unaví a umdlí, proč učitel užívá obou metod podle potřeby.

Bývala doba, v níž se pokládalo za vrchol umění katechetského náboženské učivo vyvozovati z dětí tak, jako by děti samy objevovaly náboženské pravdy. Nové učivo nelze tímto způsobem probírat neboť:

a) tento způsob odpírá v principu církvi: »Fides ex auditu« (sv. Pavel), a

b) podstatě náboženských pravd, jež se zakládají na autoritě božské a ne lidské;

c) autorita boží se tím podkopává a v dětech se vzbuzuje domýšlivost, že jsou samy schopny vytvářeti svůj náboženský názor.

Vyučování náboženské, majíc za úkol utvrditi v pravdách náboženských, musí dbáti toho, aby je podalo pokud možno tak, jak to učinil Kristus sám: Kristus totiž pravdy, na něž rozum lidský nestačil, sám oznamoval (o nejsv. Trojici, posl. soudu, svátostech); užil tedy metody akroamatické.

Tam, kde možno pravdu rozumem poznati, kladl často otázky a vybízel posluchače k odpovědi — užil metody heuristické (na př. rozřešil otázku: Kdo je můj bližní?).

Obou metod užíval Kristus podle potřeby, střídavě, jak je patrné z rozmluvy s Nikodemem, Samaritánkou a pod.

Při tom však učil vždy s autoritou božskou, odvolává se k svému poslání od Otce a potvrzuje své učení zázraky. Učil většinou vypravováním, čímž poutal mysl, připojoval k St. zákonu vědomosti nové a ty objasňoval, a tak posluchače nutil, že o nich přemýšleli a je zachovávali. Učil názorně, poukazuje: k poli, vinici, učil v podobenstvích, v parabolách (o marnotratném synu, Samaritánu, Lazarovi), užíval kontrastů (na př. mluvě o pravici a levici při posled. soudu). Učil tak poutavě, že zástupové zapomínali i na pokrm.

Spojení metody akroamatické s heuristickou, která se opírá o autoritu božskou, jest jediné správné užití metodické při náboženském vyučování.

2. Novější metody usilují o větší míru samostatnosti v práci žakově.

Metoda samoučení — vyučovací látka se čte společně a hovorem rozbírá.

Metoda batavská záleží v tom, že se žákům uloží úkol, který musí za hodinu zvládnouti. Nejasné a neznámé pojmy se dětem vysvětlí. Na konci hodiny je opakování učiva. Vedle třídního učitele jest ještě druhý, který sleduje zejména slabé žáky a jim pomáhá. Je-li úkol omezen na jednoho učitele, není v hodině potřebného klidu ku práci celé třídy.

Daltonský systém není vlastně metoda, neboť neurčuje způsob vlastního vyučování a učení. Žák dostane program práce na měsíc, jakmile je hotov, odevzdá písemný elaborát učiteli a dá se vyzkoušet. Potom dostane zas úkoly na další měsíc. Dovoluje se žákům sdružování v pracovní skupiny k vzájemné pomoci. Učebny proměňují se v pracovny, pravidelného rozvrhu tu není. Daltonský laboratorní plán je dílem americké učitelky *Heleny Parkhurstové* (Educa-

tion on the Dalton Plan, 1922). Ač má daltonský plán určité přednosti, přece vyučování podle něho je velmi obtížné. Děti nemohou zmoci úkol i když mohly použití knihovny a měly konference, obtíž je též po stránce administrativní. *Velinský* právem soudí, že tu máme co činiti tak trochu s pedagogickým romantismem.

Metoda winnetská se podobá daltonskému plánu. Celková organizace školské práce je dvojího druhu: samoučení všemu, co musí uměti každý žák a za druhé společná činnost. Třída zůstává zachována, žáci přibližně stejného věku sedí pospolu v jedné pracovně. *Washburne*, organisátor winnetské soustavy, proti daltonskému plánu zdůrazňuje skupinovou práci vedle práce individua. Pro uplatnění této soustavy není u nás žádných předpokladů.

Metoda projektová. Vynoří se z četby, ze současné události nebo z okamžitého nápadu žákova nebo učitel navrhne námět, projekt. Nato se přistupuje k plánu práce a jeho provedení, na konec jeho využití. Z uvedeného vidno, že nemožno ve škole užítí výhradně jen metody projektové.

Metoda projektová nemůže nahraditi systematické vyučování a ucelené vzdělání, nebezpečí její spočívá v tom, že hová jen několika žákům nadaným, zatím co ostatní průměrní a slabší na spolupráci nestačí.

Nových ale jen vyzkoušených metod vyučovacích možno sice užítí ve škole, ale v hodině náboženské je přece jen třeba veliké opatrnosti; nezkušený a neinformovaný nechť se o to nepokouší. Cílem metody jest naučiti, míti úspěch, třeba se to dalo jen pozvolnou prací. »Dítě chodí do školy, aby se něčemu zde naučilo. Ti pak, kteří chtějí zkoušeti svůj um na bezbranných dětech, měli by jim platit za to, že se na nich učí« — dobře řekl O. Březina.

LITERATURA.

- Kádner*, Základy obecné pedagogiky, 1926, díl III.: Pedagogická metodologie, str. 921.
Příhoda, Racionalisace školství, 1930.
Uher, Základy americké výchovy, 1930.
Velínský, Individualisace metod jako základ zvýšené efektivity školské práce, 1931.
Velínský, Soustavy individualisovaného učení, 1933.
Vrána, Učebné metody, 1934.

IV. OTÁZKA.

1. Druhy otázek. — 2. Význam otázek pro vyučování.
— 3. Vlastnosti správné otázky. — 4. Pravidla užití otázek.

Nestačí jenom učit, ale je třeba také naučit a výsledky vyučování kontrolovat a měřit, proto učitel zkouší žáky, aby se přesvědčil, co umějí, za tím účelem klade žákům otázky.

Otázka jest přímé vybídnutí žáka, aby o správnosti nebo nesprávnosti soudu rozhodl aneb doplnil předložený mu neúplný soud. Kdo správně chce klásti otázky, musí nařed znáti druhy otázek a jejich vlastnosti a to, jak z psychologického, tak logického stanoviska.

1. Otázky jsou:

a) Rozhodovací (kategorické), má-li odpověď o jakosti daného soudu rozhodnouti. Začínají obyčejně slovesem aneb tázacími částicemi -li, zdali, a j., a proto slují též slovesné, verbální. Na př.: Můžeme Boha viděti? (Ne.) Umřel Pán Ježíš na kříži? (Ano.) Zdali zachovali Adam a Eva první přikázání?

b) Rozlučovací (disjunktivní), má-li se mezi několika členy věty pravý určit. Na př.: Mají andělé tělo nebo jsou pouzí duchové?

c) Doplnňovací (věcné), má-li žák doplniti daný soud členem v otázce naznačeným. Podle toho, kterým druhem se doplňuje soud, jsou:

A. *otázky substantivní*. A tážeme se:

a) Po podmětu: Kdo obžaloval Pána Ježíše u Piláta? Co jest mše svatá?

b) Po přívlastku substantivním se tážeme: Čí syn byl sv. Jan Křtitel? Čeho částí je kněžiště?

c) Po předmětu: Koho ustanovil Pán Ježíš svým zástupcem? Čemu se klaněli židé na poušti?

B. *otázky adjektivní* — tážeme se po přívlastku.

a) Je-li přívlastkem přídavné jméno: jaký a který. Kterého modlitba oblaky pronikne?

b) Je-li přívlastkem náměstka, tážeme se: čím: Čí otec je Bůh?

c) Je-li přívlastkem číslovka, dotazujeme se po ní slovy kolik, kolikový, kolikátý. Kolik apoštolů si vyvolil Pán Ježíš? Kolikátý den vstal Pán Ježíš z mrtvých?

d) Je-li přívlastkem celá věta, dotazujeme se po ní jedním z uvedených způsobů, jak toho povaha přívlastku žádá. Které povinnosti máme k církvi?

C. Otázky adverbiální uvozujeme pomocí slov: kde, kam, kudy, kdy, jak dlouho, proč, nač, čím, k čemu a podobně. Kam odvedli kupci Josefa? Jak dlouho putovali Izraelité pouští? Čím se milost posvěcující uděluje a rozmnožuje? Proč máme anděly a svaté ctíti a vzývati? atd.

2. *Význam pro vyučování*. Otázky rozhodovací a vylučovací povzbuzují málo myšlení, jelikož jsou odpovědi k nim velmi snadné, soudnosti nebystří a k mechanickému hádání vedou, má se jich učitel zpravidla vystříhati. Jen žákům nesmělým a slabým mohou se klásti, aby se jim dodalo chuti a odvahy. Zdar vyučování podporují nejvíce otázky doplňovací.

Podle povahy učiva jsou otázky vyvozovací, zkoušecí neb opakovací.

3. *Vlastnosti správné otázky*.

Didakticky správná otázka má býti:

a) *Mluvnicky správná*, s náležitým přízvukem a hlasitě pronesena. Tázací slovice budiž vždy na počátku věty: Kdo byl svatý Josef? — Ne však: Svatý Josef byl kdo? Tažme se celou větou a nikoli: Pán Ježíš byl ukřižován?, dlouhé úvody s kondicionálem: Kdopak by nám mohl říci, co trpěl Pán Ježíš? — jsou zcela zbytečné.

b) *Jednoduchá*, učitel se táže jen na jednu věc. Jednoduchost otázek však nebrání tomu, aby učitel otázek rozmanitě nesestrojoval. Jednotvárnost unavuje a vede k mechanismu, a žáci navykají odpovídati jen jedním způsobem a často proto věci nerozumějí, a dá-li se jim jinak strojená otázka, neumějí odpovědět. Složené otázky matou děti, neboť nemohou mezi mnohými slovy nalézt, nač se jich ptáme. Na př. otázka: Kdo se první dověděl o narození Páně, kde a od koho?

c) *Zřetelná*, je-li obsahem i tvarem tak podána, že ji žáci snadno pochopí.

d) *Logicky správná* (konkretní), to jest tak učiněna, aby na ni byla jen jediná správná odpověď možná. Otázka, ve které není dostatek členů determinujících, jest neurčitá. Co má žák k takové otázce odpovědět? Hádá sem tam, až se mu podaří říci, nač učitel myslel, ač jestliže na to vůbec připadne.

e) *Stručná* otázka neobsahuje ničeho, čeho k naznačené odpovědi třeba není.

f) *Přiměřená* vědomostem a schopnostem žáků. Nebudiž tedy ani nesnadná, ani příliš snadná. Je-li otázka příliš snadná, ztrácí vyučování zájem a půvab. Je-li otázka příliš těžká, jako na př. otázky po definici, budí nechuť a odpor. Táže-li se učitel po tom, čeho žáci nevědí a nač odpovědět nemohou, jest to zbytečné maření času.

4. *Pravidla užití otázek.*

a) Především jest zachovati správnou míru. Ani příliš mnoho, ani málo. Chybou začátečníků bývá, že málo kladou otázky.

Zpravidla jest třeba v každé hodině vyučovací věnovati značnou část doby otázkám.

Otázka učiněna budiž zpravidla pro *všechny žáky*. Je-li otázka učiněna celé třídě, jsou nuceni všichni žáci přemýšleti a dávati pozor, nevědouce, kdo bude vyvolán. Po krátké přestávce vyvolá učitel žáka, aby odpověděl. Tudíž neuvádí předem jména žákova, nýbrž napřed dá otázku a pak teprve určí žáka k odpovědi na danou otázku. Vyvolává žáka pátým pádem rodného jména a neukazuje na žáka prstem, nebo: kde byl pokřtěn Pán Ježíš? — vzadu v poslední lavici na kraji? Jen tam, kde by utvoření pátého pádu bylo ne-
snadné, nebo by zněl pád směšně, jest nutno stylisovati otázku na první pád, na př. poví N. Žák budiž volán po učiněné otázce a po malé přestávce, nepřirážej učitel nikdy jména k otázce, čímž by snadno nesmysl vzniknouti mohl, na př.: Kdo byl Pilát, Černý? nýbrž: Kdo byl Pilát? — poví Černý! Rovněž není správné volati žáka uprostřed otázky, na př.: Kdo byl s Pánem Ježíšem, Palečku, spolu ukřižován? Tu žák často ani nepozoruje, že byl vyvolán. Nedoporučuje se zpravidla volati pouze jménem křestním. Nesprávným ustanovováním žáků k odpovídání se pozornost ve škole ruší. Jest třeba neustále míti na paměti, že vyučujeme svatému náboženství a proto bezpodmínečně všeho, co by je v nevážnost uvést mohlo, jest se varovati.

b) Učitel vyvolává takové žáky, od nichž předpokládá, že dají správnou odpověď; při snazších otázkách vyvolá se žák slabší, při těžších otázkách vyvolá se žák nadanější.

c) Žáci nebud'těž voláni podle seznamu, ani podle jistého pořádku, nýbrž jak učitel za dobré uzná; je-li možno,

v téže hodině všichni bud'tež vyvoláni. Není správné, volá-li učitel jen žáky, kteří se hlásí.

Klásti otázky správně jest velkým uměním vyučovatelským. Dovednost ta náleží k nejdůležitějším a nejpotřebnějším vlastnostem dobrého učitele.

Otázka ať s výkladem těsně souvisí, z něho vyplývající logicky tak, aby tu byl soustavný, logický celek.

V. ODPOVĚĎ.

1. Vlastnosti správné odpovědi. — 2. Jak si počínati při odpovědi. — 3. Texty v praxi školní.

1. Soud, který vyslovuje žák k dané otázce, jest *odpověď*. Učitel musí dbáti těchto pokynů:

a) Aby odpovídal *vždy jen jeden žák*, a to ten, kterého katecheta vyvolal. Kdo chce odpovídati, ať slušně pozvedne ruku.

Sborového odpovídání se užívá jen výjimkou a to, chceme-li nacvičiti nějakou důležitou již sestavenou odpověď, modlitbu, biblický text nebo vyvozenou poučku. Sborové odpovídání děj se vždy bez křiku, jinak by nastal snadno zmatek.

b) Žáci ať odpovídají vždy *s rozvahou*. Proto učitel žáky k tomu nutí, aby vždycky napřed přemýšleli, oč vlastně v otázce běží a netrpí žákům ukvapovati se v odpovídání, aniž dovoluje, aby odpovídali dříve, než otázka ukončena, sice budou žáci odpovídati nazdařbůh. Energicky též zamezuje jakékoli napovídání.

c) Žáci odpovídejte *zřetelně*, pokud možno celými větami, mluvnicky *správně*.

d) Žáci odpovídejte *hlasitě* tak, aby učitel i žáci je slyšeli; hlasité mluvení nikdy nepřecházej v křik. Učitel nesmí trpěti jednotvárných, zběžných odpovědí nebo »zpívání«.

Také *chování žáků* jest při odpovědi dbáti. Vyvolaný žák odpovídej, stoje zpříma, dívaje se učiteli do očí, s rukama volně k tělu přiloženýma a neseď, dokud nedá učitel znamení, anebo jiného nevyvolá. Tím se uspoří mnoho času i námahy a je to dobrá známka školy i spořádané práce učitelovy.

Daných odpovědí nikdy učitel neopakuje (t. zv. školské echo), tím méně špatných, nesprávných odpovědí, poněvadž tímto opakováním chtěj nechtěj vštípil by žactvu v paměť nesprávnosti.

2. a) Dá-li žák odpověď *správnou*, učitel se jí spokojí, je-li přesvědčen, že žák věci rozumí, kdyby se i jinými slovy vyjádřil, než učitel myslil. Pouze mechanickými odpověďmi se nespokojuje. Není dobře, za každou dobrou odpověď žáka pochváliti, to zavádí k zištnosti a marnivosti, ani stále ať neříká učitel »ano«, »tak jest«, »dobře«, ale toliko pohybem ruky, výrazem obličeje ji uznává a u vyučování pokračuje.

b) Je-li odpověď *částečně chybná*, zcela jí učitel nezamítá, ani sám neopravuje, ale vede otázkami žáka, aby nesprávnou část sám opravil a doplnil.

c) Dá-li žák odpověď *směšnou*, ať učitel sám se nesměje a také nedovolí, aby žáci se smáli. Z odpovědi takové část směšná se vypustí, správná vybere a tak i smích se utiší.

Někdy postačí i přísný pohled, anebo učitel, směšné odpovědi si nepovšimnuv, vyvolá jiného žáka a obrátí rychle pozornost na novou otázku.

d) Dal-li žák *zcela chybnou* odpověď, učitel se s ním nevádí, ale uváží, kdo jest toho příčinou a podle toho se k žákovi zachová.

Pozoruje-li učitel, že jest *sám* svou otázkou vinen, poněvadž byla didakticky nesprávná, opraví a doplní ji náležitě sám a žák k ní dobře odpoví.

Je-li tím vinen *žák*:

Napomene se *nepozorný a roztržitý* a při opětovné zaviněné nepozornosti se potrestá. Budiž vyvoláván často takový žák a tak k pozornosti donucován. Roztržitost u hochů bývá poněkud vyšší, než u dívek! Katecheta vždy si vyšetří, co je příčinou roztržitosti, stává se, že roztržitost prozrazuje chronickou nebo nahodilou poruchu zdraví (poruchu nervové soustavy, chudokrevnost, zduření žláz, potíže žaludku a střev, nedostatečný oběh krve).

Nesmělý povzbudí se vlídně a laskavě, mírnou pochvalou za odpověď se mu dodá chuti pro příště;

Váhavý a méně nadaný se podporuje trpělivě. Pro tuto vlastnost učitel žáka nehaní a nehubuje, ale také naň nechvátá, nýbrž vede snadnými otázkami k odpovědi aneb opakuje schopnějšími žáky danou odpověď, zcela tak, jak radí sv. Augustin (De catech. rudibus, c. 18): Quodsi (catechumenus) nimis tardus est . . . misericorditer sufferendus est, breviterque decursis ceteris, ea que maxime necessaria sunt . . . inculcanda sunt, magisque pro illo ad Deum, quam illi de Deo multa dicenda.«

Proti vzdorovitému užije se přísných prostředků pro uhájení učitelovy authority, podle potřeby jest i rodiče zavolati a o nápravu se postarati. Učitel má si věděti rady, ale ve všech případech zachovati důstojný klid.

Neodpověděl-li žák, učitel dlouho nečekej, ale také zaň neodpovídej, nenapovídej, netrp, aby jiný zaň odpověděl, anebo mu napovídal, ale hledej příčinu mlčení.

3. V přítomné době se rozšířil nový způsob zkoušení, t. zv. *testy*.⁶⁾ Test znamená původně zkoušku namátkou (Stichprobe). Jméno pochází od Cattella, jenž při výzkumu smyslového vnímání, předkládané zkoušencům dotazy, nazýval testy. Test — jak jej definuje S. Vrána — je písemná zkouška, kterou se chceme přesvědčiti, ovládá-li žák

určitý úsek přesně vymezených prvků nějaké schopnosti nebo nějaké látky učebné. Testování bývá kontrolou práce a měřítkem pracovní výkonnosti. Má ovšem své přednosti a vady, ale i ústní zkoušení má dosti vad. V Evropě vytvořil první stupnici k měření inteligence *Binet* r. 1905. Binetovu stupnici přepracoval *Simon* a doplnil *Terman*. U nás o testech psali Chlup, Příhoda, Stejskal, Váňa, Uher, Vrána, Čondl. Testy, jichž se užívá k měření školské práce, testy zkoušecí, jsou velmi různé ceny. Není ještě testem rozepsání určité látky, na něž mají děti odpovědět. Ve vyučování náboženském nemusí se sice odmítat testování, ale nesmí se přeceňovati hodnota testových zkoušek a testového výzkumu. Při tom nutno na paměti míti i to, že testová zkouška je pouze součástí diagnostické praxe, která slouží k doplnění pracovní diagnózy žákovy.⁷⁾

VI. ŘEČ PŘI VYUČOVÁNÍ NÁBOŽENSKÉM.

Vedle dobré metody jest potřeba, aby katecheta uměl s dětmi mluvit, aby svaté učení, které jim podává, chápaly a jemu rozuměly. Proto řeč jeho ať je volná, zvučná, klidná, přirozená.

Celkové studium řeči dítěte v době vstupu do školy ukazuje podle Meumanna chudobu představ dítěte, bezplánovitost pozorování, nedostatek rozboru, fantastické doplňování mezer a jazykovou zanedbanost.^{8a)}

Děti zejména na nižším stupni mají jen malou zásobu slov. Přinášejí do školy řeč, již se naučily napodobou ve svém okolí. Učitel se spokojí, odstraní-li z jejich řeči nejhrubší poklesky jazykové, nebylo by správné, aby dlouze a široce opravoval každou chybu jazykovou. Mohlo by se státi, že by se tím znemožnilo vůbec samostatné vypravování v krásné, výrazné řeči dětské. Správné řeči děti se na-

učí teprve později, a to při správném postupu jen znenáhla.^{8b)} Učitel i třídy elementární mluví správnou řečí spisovnou, ale vyjadřuje se, pokud možno, dětsky (nikoli dětinsky), těmi slovy, jež děti znají z dosavadního života, a přirozeně, bez všech básnických ozdob. Je třeba na paměti mít, že děti jsou neoblomeny v myšlení a vyjadřování svých myšlenek. *Werner* nabádá, abychom v dětských projevech a pojmech dbali zvláštní struktury dětského myšlení a nepokládali za chybu, co je v souladu s průměrnou logikou dětského myšlení. Proto podává jim učitel náboženství učivo slovy prostými a jednoduchými větami. Věta holá bude dlouho nejdůležitějším prostředkem dětské a žákovské mluvy a jen pozvolna budou cvikem a nápodobou přistupovati části rozvíjecí za naléhavých okolností situačních, v nichž dítě nevystačí jednodušší větnou skupinou. Podobně bude předcházeti jednoduchá věta větu složenou, která jest vlastně spíše výsledkem školní kultury nežli přirozeného originálního rozvoje. (*Chlup*, Pedopsychologie a genetická pedagogika, str. 12.) Při tom učitel trpělivě vyslechne chybu, zřetelně vyslovuje, co dítě zkomolilo, aby ucho poznalo rozdíly a lépe napodobovalo. Netrpí však rychlé nezřetelné řeči, nedbalé výslovnosti, tiché mluvy nebo křiku. Proto vyučování na národní škole není snadné.⁹⁾

VII. TECHNIKA PŘI VYUČOVÁNÍ NÁBOŽENSTVÍ.

Jako v životě společenském provázíme slova posunky a vzezřením, tak dějž se i ve škole při vyučování. Učitel nepřestaň tudíž jenom na slovech, ale provázej učivo i posunky a pohyby těla. Posunky i výraz obličeje jsou obrazem našeho vnitřního života. Přetvářka nikdy nepomůže nadlouho. Učitel nesed' stále za stolem, neprobíhej lavicemi, ani se na ně neposazuj, nýbrž stůj nebo mírně před žáky přecházej,

ruce ať výklad volně provázejí, očima klidně udržuj v pozoru celou třídu, držení těla budiž volné a nenucené, ale vždy vážné a důstojné. Chůze správná je pružná, s přiměřenou délkou kroku, bez klátivých pohybů. Učitel ať se varuje ztrnulosti nebo prudkosti.

Je dobře neustále na mysli míti, že děti jsou výteční pozorovatelé a že stačí sebemenší přehmat, aby autorita a vážnost učitelova byla ohrožena.

Učitelův příklad je jedním z nejúčinnějších prostředků vychovávacích. Toho si má býti učitel vždycky vědom a působiti na děti všestranně vlastním vzorným chováním.

VIII. O PROSTŘEDCÍCH PŘI VYUČOVÁNÍ NÁBOŽENSTVÍ UŽÍVANÝCH.

1. Zásada názornosti. — 2. Dramatisace. — 3. Názorné pomůcky. — 4. Kreslení v hodině náboženství.

1. Náboženství, předmět abstraktní, dětem nesnadno přístupný, vyžaduje, abychom mu učili používajícíce pokud možno nejvíce *názoru*. Jen názorné vyučování přispěje k pochopení učiva, které žáci lépe, snadněji a trvale si osvojí, zapamatují a reprodukují.

Psychologický a pedagogický význam názornosti byl vystižen již scholastickým rčením »*nihil est in intellectu, quod prius non fuerit in sensu*« — nic není v rozumu, co by nebylo dříve ve smyslech. Zásada názornosti jest *pedagogický imperativ*.

Názor může býti podán bezprostředně, ukážeme-li místo dlouhého výkladu teoretického příslušný výkon před žáky, na př. znázorníme kříž.

Není-li možno věc do školy přinést, dovedeme žáky k ní, na př. kostel, oltář.

Není-li skutečného předmětu, objasníme představu obra-

zem. Biblický příběh obrazem znázorněný nejlépe žáci pochopí a v paměti podrží.

Kde není možný názor na skutečný předmět, musí vypo-moci obrazivost a obrazotvornost dítěte s použitím všech prostředků, kterých se katecheta chápe, aby dosáhl koneč-ného žádoucího cíle. Obrazivost je ze všech duševních čin-ností dětských nejvíce vyvinutá, živá a konkrétní a působí vcítění, kterému se dítě oddává. To pak má veliký, dosud podceňovaný pedagogický význam, jehož málo dbáme pro pěstování praxe života katolického, která utváří dítě citově a mravně, ale to jen tehdy, je-li obrazivost dětská správně a účelně vedena, aby dítě věrně pozorovalo, vnímalo a osvo-jovalo (správné názory a jasné pojmy), i aby se vyvinulo vědomí odpovědnosti.

LITERATURA.

Bürgel, Die biblischen Bilder und ihre Verwertung beim Reli-gionsunterrichte in der Volksschule, 1903³.

Hartmann, Anschaulichkeit im Religionsunterricht, 1907.

Krones, Die neuzeitlichen Anschauungsmittel und ihr didakti-scher Wert für den Religionsunterricht.

2. Hluboce působí dramatické předvedení. Dramatisace, měnící plochá slova v ruch a plastiku života, abstraktní sche-mata v konkrétní životní situace nesmírně pomáhá při vy-učování.

Přirozeně nutno taktně si vésti a držeti se určité míry. Dramatické prožívání nesmí se zvrhnouti v meškající, zatě-žující a s chápáním žactva se nesrovnávající teatrálnost.

3. *Názorné pomůcky pro vyučování náboženské.*

Především je to obraz a to zejména *obraz biblický*.

Má-li obraz biblický vyhovovati pro náboženské vyučo-vání, musí býti:

1. umělecky hodnotný;

2. dětem srozumitelný — pro elementární stupeň jen

v jednoduché perspektivě, jasné kresbě, prosté kompozici, výrazné malbě;

3. věrný; má se srovnávat se skutečností;

4. pravdivý po stránce duševního dění, všeho umělkovaného, affektovaného, nasládlého a schematického prost;

5. mravně nezávadný;

6. mějž náboženské posvěcení pózy.

7. Buď dostatečně veliký, aby i z poslední lavice bylo možno vše na něm pozorovati.

Pro učitele náboženství jest důležité, aby věděl, kdy má užítí při vyučování biblického obrazu. Odborníci katechetičtí nejsou zajedno. H. Grosse řadí je do tří skupin, ale jest jich více.

a) Někteří při vypravování vycházejí z biblického obrazu. Snaží se z obrazu vše vyčísti. Na př. Wangemann (Anweisung zur Benutzung der biblischen Anschauungsbilder), Ranke (Des Kindes erster Unterricht aus Gottes Wort), Schütze (Pädagogische Blätter für Lehrerbildung) a j. Bylo by možno s nimi souhlasiti, kdyby obraz nebyl prostředkem k účelu, ale sám účelem. Obrazu rozumíme tenkrát, když s bohatou činností apercepční k němu přistupujeme. Před mnohým obrazem stojíme i my dospělí bezradni. Kehr právem nesouhlasí s tím, aby se při vyučování vycházelo od obrazu, neboť dítě spíše rozptyluje, nežli poutá k vyprávění.

b) Obrazu možno užítí při výkladu. Tak soudí na př. Kehr, Schumannové, Bormann a j. Praktické však ani to není, neboť pozornost dětí se tím odvádí.

c) Třetí skupina zastává mínění, že nejlépe lze užítí obrazu až po vypravování, tak na příklad Rein, Pickel, Scheller, Henschel, Kahle a j.

Obraz ukáže a vysvětlí se zpravidla až po vypravování příběhů tak, aby všichni žáci naň mohli nazírat; potom se

analysuje a opakováním provede syntesa obrazu, který se pak ve třídě na vhodné místo pověsí.

3. Pokud se týká obrazů a jejich pedagogické ceny, lze doporučiti tyto:

Gebharda Fugela 24 obrazy ze Starého a Nového zákona. Velikost 40:60 cm. Pokládány jsou za nejlepší.

Filipa Schumachera 60 obrazů. Velikost 46:70 cm. Doporučují se pro svůj náboženský charakter, vkusný kolorit, zvláště se hodí pro nižší třídy. Pro československé školy jsou schváleny min. škol. a nár. osvěty v Praze výnosem ze dne 27. října 1928, č. 142.250/27-I.

Nástěnné obrazy mnichovské Gesellschaft für christliche Kunst. Velikost 65:70 cm, jimi možno vhodně kteroukoliv sbírku si doplniti.

Méně známé jsou u nás biblické obrazy benediktinů belgických (Imagerie des P. P. Bénédictins, Maredsous, Belgique).

Düsseldorfská obrazová bible má 24 obrazy. Velikost 60:74 cm. Obrazy jsou umělecky cenné, biskup Keppler se o nich s uznáním vyslovil.

Zdařilým pokusem o české nástěnné obrazy biblické možno nazvati obrazy akadem. malíře *Doubka* (nákladem knihkupectví Kropáč a Kucharský v Praze, schváleny výn. Mšano) a nákresy *Rudlovy* z pozůstalosti biskupa Dra A. Podlahy, vydalo stát. nakladatelství v Praze (schváleny výn. Mšano).

Nákladem H. Appela v Mnichově byly vydány barevné obrazy *Mate-Mink-Bornové*, fotolitografickou technikou provedené, a to ze Starého zákona 68 obrazů a z Nového zákona 107, velikost 80:50 cm.

Dnes dospěli jsme již k užití kinematografu ve škole, totiž k užití úzkého filmu (16 mm) jako vyučovací pomůcky. Vhodnější pro vyučování jest *epidiaskop*.¹⁰⁾ Při něm

možno též užití ilustrací v knize a pohlednic, takže není to spojeno s velikým nákladem. Pro epidiaskop mluví i pedagogická zásada, neboť vyučování vyžaduje, aby obraz zůstal nepohyblivý před očima žáků. Projekce jest mocným nástrojem sugesce. Má býti spojena s vyučováním, a ne býti pouhým promítáním obrazů ve zvláštních hodinách.

Pro *vyučování liturgické* poslouží:

Schmid-Seipel, Das katholische Kirchenjahr in Bildern. 60 barevných tabulí 28:38 cm.

H. Swoboda, Liturgische Wandtafeln für den kathol. Religionsunterricht. 25 barevných tabulí litografických, 2. vyd. 1933.

Dom Lefebure vydal skládací oltář k znázornění postupu mše sv.

Apostolat Liturgique de l'Abbaye de St. André v Belgii vydal serii pohlednic: tichá mše sv. a mše sv. slavná.

Pro vyučování dějepisné vydává Státní nakladatelství sbírku *Umění v obrazech*, jednobarevné sic, ale velmi pečlivé reprodukce vynikajících děl výtvarného umění ve formátu 57:38 cm (orientační text připojen zvlášť ke každému listu).

4. *Kreslení v hodině náboženské.*

1. Není-li obrazů, a těch pro vyučování náboženské, žel Bohu, máme velmi málo, užije se *křídý*. Dovednosti kreslířské musí se učitel náboženství naučiti, neboť k řádnému pochopení slovního výrazu třeba grafického doprovodu a hmotného vyjadřování představ.

Křída, kterou kreslíme, budiž mírně přihrocena a z dobrého materiálu. Skizzujeme v rozměrech pokud možno největších a to v kresbách prostých, ale přece vkusných, majíce při tom zřetel na žáka a stupeň jeho duševního vývoje.

2. Je mnoho pravdy ve výroku Masarykově: »Myslím, že

by každý měl umět kreslit, tak jako každý má umět psát. Lidé by byli jasnější, naučili by se přesněji myslet a odhadovat.« *Skizzování* v hodině náboženské jest důležitým prostředkem výchovným a vyučovacím. Koná je učitel i žáci. Učitel náčrtem vhodně pojí názor zrakový k slovnímu výkladu — vyučuje psychologicky. Nekreslíme v náboženství vždy a za každou cenu, nýbrž ilustrujeme jen typické děje a situace, a to před očima žáků, z paměti a lehce.

Žákům prospívá skizza jako pomůcka při vědomém postřehování zjevů, upevňuje paměť a učiteli ulehčuje práci.

3. Náčrtý a kresby nejsou cílem, nýbrž prostředkem vychovávacím, nemají býti ani složité, ani umělé, aby žáky při vyučování příliš nezdržovaly; naopak spíše mají býti jednoduché a výstižné. K oživení náčrtů a k radostnější práci možno užití barevné tužky (pastelek). Dětské projevy jsou s počátku spontánní, teprve později zasahuje učitel, nikoli však po stránce kreslířské, ale věcné, aby se črtání snad nezvrhlo v neúčelné čmáraní. První grafické projevy dětské jsou ilustrace. Dítě kreslí rádo z paměti, předloham se vyhýbá. Je hrdo na to, že několika čarami vytvoří památku toho, co je zajímalo. Dětské obrázky jsou plny naivnosti a psychologických záhad. Každé dítě začíná čmáranicí. Dítě má jasnější představu, co vyjadřuje. Ale je tu zápas s formou. Kresby dětské jsou především druh řeči (písma), kterým nám dítě odhaduje sebe a své nitro. — V kreslířském vývoji dětském lze pozorovati několik stupňů. Nejdříve kreslí dítě schematicky, t. j. to, co o předmětu ví, nikoliv co vidí, vyjadřuje — jak praví Wundt — představu (stupeň ideografický) a teprve později vystihuje přírodu (stupeň fysiografický). Děti se nespokojují kreslením jednotlivých předmětů, ale rády zachycují celý děj.

Kterak možno skizzovati ve vyučovací hodině náboženské metodicky nejsprávněji, podává *W. Straub* ve své publikaci

Malendes Zeichnen im Religionsunterricht der Grundschule (Freiburg 1929) a velmi instruktivní návod poskytuje kniha *Antonína Zamazala*, Kreslení v hodině náboženské (Mar. Hory, 2. vyd. 1917).

Kterak co nejúčelněji užívati školní tabule, výstižně shrnuje docent *F. Tomášek* v několika metodických pokynech, a to:

1. Kresliti na tabuli před žáky současně s výkladem, a to tak, aby děti mohly sledovati celý postup výkladu i kresby. Není proto didakticky správně již napřed v přestávce si vše nakresliti a postaviti děti před hotovou věc. Právě genese kresby děti velmi zajímá a tím právě jejich pozornost soustřeďuje i k výkladu.

2. Kreslení má býti prováděno poměrně rychle; učitel má tu projevit určitou zběhlost a lehkost. Čím je méně tahů v kresbě, tím lépe. Prokreslování detailů je ztrátou času, zatemňuje výraznost a děti jen mate. Nejjednodušší kresba je nejlepší.

3. Kresba nesmí býti příliš malá, s neurčitými a nejasnými tahy. Linie mají býti určité a zřetelné, vedené s bezpečnou jistotou, všemi žáky dobře viditelné. K tomu je ovšem třeba trochu předběžného cviku.

4. Při kreslení se neobracet úplně zády k žákům. Vždy sledovati zároveň celou třídu a vhodnou otázkou, vztahující se ke kresbě, udržovati kontakt. Rovněž není radno přepřehovati tabuli najednou četnými kresbami. Je účelnější rozdělit si je na více menších etap.

5. Nekresliti, co by potřebovalo příliš mnoho slovního výkladu. Nedovede-li to říci dosti samotná kresba, je bezcenná.

6. Kdyby se některý ze žáků smál nějakému tahu vaší kresby, klidně ho vyzvěte, aby on v kresbě pokračoval. Má-li někdo ze žáků mimořádné kreslířské nadání, pak možno

takového pověřit úkolem, aby podle předloh prováděl sám kresbu na tabuli.

7. Chceme-li v kresbě něco zvláště vyzvednouti, možno k tomu použití výraznějších tahů, písma neb ornamentu. Velmi vděčně přijmou děti zvláště barevnou křídou.

8. Koncem hodiny si pak žáci vepíší a vkreslí to, co je pro ně důležité, do svého poznámkového sešitu. Je dobře někdy uložiti jako dobrovolný úkol, aby si žáci vypracovali doma ještě jednou diagram nebo kresbu, po př. ve zvětšeném měřítku jako barevnou přílohu svého náboženského sešitu.¹¹⁾

LITERATURA.

Čáda, Dětské kresby, Ped. rozhl. XII.

Týž, Pedagogický význam kreseb dětských, Praha 1903.

Čermák, Obsah spontánních kreseb dětských, Brno, 1927.

Diem, Methodik und Didaktik des Elementarzeichnens.

Dobrovolský, Kreslení v prvouce, Hodonín 1931.

Haibach, Zbožné kresby pro dívky. Katechetický skicář. Lito-
měřice, 1928.

Hartmann, Anschaulichkeit im Religionsunterricht. Verwertung
des Zeichnens, 1928.

Hoppe, Das Zeichnen im Dienste des Religionsunterrichtes, Wien,
1897.

Hörmann, Lebendiger Unterricht, Kempten, 2. vyd. 1925.

Mík, Kreslení na školách národních a občanských. Praha, 1929.

Weber, Die Technik des Tafelzeichnens. Leipzig, 1920.

Seinig, Die redende Hand. Leipzig, 1920.

I. van Dijck, Jak se naučím kreslit. Píša, Brno.

Zamazal, Kreslení v hodině náboženské. Mar. Hory. 2. vyd. 1917.

Životek, Zvěsti o Bohu. Mohelnice, 1929.

Přednášky *Uhra*, *Čermáka*, *Češky*, *Vydry* a *Strnada* v psycho-
logické sekci IV. sjezdu pro výzkum dítěte v Bratislavě 1930.

Sjezdová zpráva redakcí dra C. Stejskala, 1931.

HLAVA ČTVRTÁ.

Z DĚJIN OBECNÉHO ŠKOLSTVÍ.

I. PŘEHLED VÝVOJE ŠKOLSTVÍ AŽ DO STOL. XVIII.

1. Prvotní školství bylo církevní. — 2. Školy biskupské. — 3. Organisace školy biskupské. — 4. Školy klášterní. — 5. Školy kapitulní. — 6. Školy farní. — 7. Školy městské. — 8. Školy partikulární. — 9. Úpadek školství v dobách válečných. — 10. Povznesení školního vyučování: Jesuité, piaristé.

1. Prvními vzdělavateli dětí jsou rodiče, ale péče o výchovu mládeže záhy přestávala býti výhradním zájmem rodičů. Od prvních dob vzdělanosti křesťanské měla výchovu mládeže v rukou svých *církev*, dostavši své poslání a nejvyšší učitelskou autoritu (*ius divinum*) od božského Zakladatele: »*Dána jest mi veškerá moc na nebi i na zemi . . . učte všechny národy!*« To jest *Charta magna* učitelského úřadu jejího, proto po všechna století zakládala školy a ústavy všech odvětví vědních. Tak tomu bylo i v našich zemích.

Dříve, než stát na to pomyslit, církev měla školy. V prvé řadě sloužily školy *potřebám církve*, vzdělávaly dorost řeholní a kněžský. Odtud v dobách nejstarších zakládány byly při klášteřích a v sídle biskupském. Ale školy byly zřizovány i při některých kostelích. Tak u kostelů Bořivojem založených (na Levém Hradci u sv. Klimenta, na hradě pražském u Panny Marie) a v okolí Lidmilině můžeme předpokládati kněze slovanské i jako učitele, kteří přišli z Moravy. Syn Bořivojův Spytihněv s oblibou dlíval na hradě Budči, kde u kostela sv. Petra byl větší sbor kněží a také škola.

O školské výchově mladého Václava se dovídáme: »i dala jej bába jeho Lidmila učiti knihám slovanským; a on následuje svého učitele, dobře se naučil všemu v brzce. I přesadil jej pak kníže Vratislav v Budeč a chlapec počal se učiti knihám latin-

ským a naučil se dobře.« Tato výchova jak péčí babiččinou, tak otcovou, působila na Václava tak, že »překročiv léta chlapectví, překrásným květem jinošství se zaskvěl.« A tak pozorujeme, že hned od počátku křesťanství byly u nás školy.

Mocnou vzpruhou k rozšíření školství bylo u nás založení biskupství.

2. R. 973 byla v Čechách utvořena pražská diecése a založeno biskupství v Praze, podřízené metropolitovi moravskému.

Rozloha diecése pražské byla (podle listiny z r. 1085) velká, obsahovala mimo Čechy, Moravu a Slezsko i Krakovsko, býv. Halič až ke Stryji a Bulm, jakož i Slovensko, alespoň z větší části. Prvním biskupem se stal Sas Theomar (= Dětmar) † 982, jenž po léta pobýval v Čechách a uměl dokonale slovansky.

Hned s osazením biskupství byla zřízena při něm *biskupská škola*, ač první zmínka o ní teprve z r. 1008.

Na ni se připomíná v l. 1008—1018 proslulý mistr Hubalt, který rozšířil pak slávu školy Liègesské i u nás. V bouřích roku 1248 škola zanikla, ale vzkřísila se opět za vlády Přemysla Otakara II. a proslula záhy tak, že vyhledávána byla i cizinci.

3. Roku 1062 zakládá Vratislav druhé biskupství v Olomouci. I tam byla škola biskupská, která se připomíná již r. 1073. Této škole dal později biskup Marek Kuen (r. 1563) promyšlený vyučovací a výchovatelský řád. Cílem vyučování byla ovšem sacra theologia. Organizace těchto škol se dělila: na schola minor, kde se učilo náboženství, psaní na tabulce, čtení a memorování žalmů; a na schola maior pro vyšší vyučování sedmera uměním (gramatika, retorika, dialektika, aritmetika, geometrie, musica a astronomie). Tři léta trvala škola menší, sedm až devět trvalo učení na škole vyšší.

4. Blahodárně působily svými školami *kláštery*. Záslužnou činnost k povznesení vzdělání rozvinul staroslavný *klášter benediktinský* v Břevnově (r. 993).

Ve svém působení nezůstal osamocen, vznikaly další kláštery na Ostrově u Davle 999, u sv. Jana pod skalou, pro slovanský jazyk i umění význačný na Sázavě, založený sv. Prokopem 1032, v Kladrubech, v Přesticích, Přimdě, Polici, Broumově, Opatovicích, v Litomyšli, Vilémově, Postoloprtech, Podlažicích. Benediktiny z Břevnova byly založeny na Moravě kláštery v Rajhradě, Hradišti u Olomouce a v Třebíči.

Olomoucký biskup Jindřich Zdík, muž svatý a učený, uvedl do Čech na Strahov *praemonstráty* (r. 1143), kteří založili kláštery v Litomyšli, Žilině, Milevsku a v Teplé r. 1197 založil jim klášter bl. Hroznata. Na Moravě v Hradišti u Olomouce a v Louce u Znojma.

Brzy na to usadili se v Čechách »šedí« *bratří cisterčtí*, uvedení r. 1143 králem Vladislavem II., jenž založil pro ně klášter v Sedlci u Kutné Hory a v Plasích.

Později vznikly kláštery cistercké v Nepomuku, Svatém Poli, v Mnichově Hradišti, Maštově (tento klášter přeložen byl do Oseka), Vyším Brodě, Svaté Koruně, Zbraslavi, Skalici u Kouřimě. Na Moravě byly cistercké kláštery na Velehradě, Žďáru a Vyzovicích.

Řád *johanitů* (rytířů sv. Jana v Jerusalemě) měl kláštery v Praze, na konci mostu u P. Marie pod řetězem a v Kladsku.

Bl. Anežka, dcera Přemysla Otakara I., založila *řád křižovníků* s červenou hvězdou.

Do zemí našich přišly řády sv. Dominika a sv. Františka.

Dílo klášterů bylo obrovské. I moderní historik (J. V. Šimák) doznává, že řeholníci nesli život a světlo do pustin a tmy.

Při každém klášteře byla *škola*, jejíž úkolem bylo vzdělání příštích kleriků. To byla *škola domácí* (schola interior = vnitřní). Vedle této byla *škola externí* (schola exterior), od domácí oddělená, aby nerušila kázně; na ní se vzdělávali četní žáci, synkové šlechticů, ale i nadaní chudí žáci, kteří při škole měli plné opatření, za něž konali služby v choru. Rozdělena byla na *trivium* (gramatika, rhetorika, dialektika) a *quadrivium* (arithmetika, geometrie, musika, astronomie) a nejvyšší stupeň, kde pěstována byla theologie a umění a jiné vědy.

Učení začínalo chorem v ranních hodinách a trvalo obyčejně šest hodin denně. Prázdniny nebyly, ale zato četné církevní slavnosti a svátky; též školní slavnosti zabraly dosti času.

Kázeň byla přísná, nikoli však ve strohé formě, naopak, život na těchto školách byl radostný. Dozor nad školou klášterní měl magister principalis. Klášterní školy působily k povznesení

hmotné i duševní kultury tak, že v této době požehnaného rozkvětu »sanctitatem spirare visa est Bohemia«.

Kláštery středověké smetlo z největší části husitství a pokud je které přetrvaly, byly reformací přivedeny takřka na kraj záhuby, teprve romanisace katolické společnosti české jim otevřela opět pole blahodárného působení.

5. Podobné zřízení jako na škole biskupské, bylo i při *kollegiátních kapitulních školách*, z nichž měla svou skvělou pověst zejména kapitulní škola vyšehradská, která na posledy na sebe upoutala pozornost r. 1457, kdy na ní působil Oldřich Kříž z Telče, ale počátkem XVI. věku již není o slavné kdysi škole zpráv.

Na Moravě byly kapitulní školy v Kroměříži u sv. Morice 1262, kterou vysadil Bruno a v Brně u sv. Petra a Pavla 1296.

6. Dlouho u nás trvalo, než byla provedena řádná organisace duchovní správy. Stará organisace velkých hradních far se rozpadla, koncem XI. století vznikají na soukromé půdě nové farní kostely, které nemají ještě určité okrsky farní. Roku 1142 v Praze dlící legát kardinál Guido za vydatné podpory knížete Vladislava provádí reformu a nařizuje, aby byly farní obvody určité ohraničeny a aby každý farář znal celou svou osadu a o ní se staral.

Tak vedle škol při kostelích biskupských znenáhla vznikaly *při farních kostelích* školy pro vzdělání lidu obecného. V nich učil farář zadarmo náboženství, čtení, psaní, zpěvu a počítání. Když úkoly duchovní správy rostly, farář míval k ruce buď ještě jiného duchovního nebo učil kostelník jako školský pomocník. Kázeň byla přísná, ale nechyběly různé hry a osvěžení. V těchto farních školách můžeme důvodně spatřovati první počátek obecné školy. Kvetly až do reformace, kdy splynuly většinou s novou kategorií škol městských.

V polovici XIV. století bylo v Čechách na dva tisíce far, nemožno však s jistotou tvrditi, že by bylo i tolik škol, ale s urči-

tostí možno říci, že v královských městech a při farách založených duchovní vrchností, školy byly, rovněž i v panských městečkách. V Praze v druhé polovici XIV. století se uvádí farních škol na Starém městě 11, na Novém 7, na menším jedna, na Hradčanech u sv. Benedikta též jedna. Se školou katedrální, třemi kollegiátními a veřejnou školou johanitů bylo v Praze za Karla IV. 25 škol, soukromých škol klášterních v to nepočítajíce.

O rozkvět scholasterie olomoucké nejvíce se přičinil biskup Bruno.

7. Od konce století XIII. přibývaly ke školám farním a klášterním školy městské. Starým i novým osadám se dostalo privilegií a autonomie, zakládána byla města, která při svém zřizování pamatovala na radní dům a vlastní chrám, jehož doplňkem byla škola (literární dům«, »kázně dům«, »castra Musarum«). *Městská škola farní* přešla pod patronát města, který se o ni staral. Rada městská jako patron si volila faráře i učitele, církvi však i tu zůstal vyhrazen význačný vliv na školské záležitosti. Ale časem nastal zápas o pravomoc nad učitelem — boj o patronát nad školou. Před tím byl vrchním pánem nad školstvím scholastikus, kanovník při katedrální kapitule, jakožto zástupce biskupův, nyní měl jen dohled, nikoliv dosazování učitelů. Jejich examen a approbace mu však zůstávala.

Tak vznikly vedle škol církevních *školy městské*, v podstatě přece jen školství světské. Městské školy utěšeně kvetly a později mohutně se rozvinuly, jako školy partikulární. Od počátku university vykonával nad nimi dozor rektor, jenž také v dohodě s obcí dosazoval na ně školské správce, bakaláře a dával jim školní řád.

V elementech (slabikovati, čísti, psáti) abecedáře si měla vzdělávati farní škola městská. Vznikaly též různé privátní školy pro elementární vyučování, ano i pokoutní školy.

8. Městské školy latinské byly u nás, jako po celé střední a západní Evropě trojtřídní. Na prvním stupni byli žáčkové se slabikářem (tabulistae), v druhé třídě byli donatisté

(donatisté, že dostávají do ruky první vzorce z mluvníčky Donatovy), na třetím stupni byli alexandristé, žáci, kteří již pilně musili se oháněti gramatikou Alexandra de Villa Dei — typus trojtřídní se jmenuje triviální. Nebyly při každé faře, ale lze za to míti, že aspoň v každé obci městské. V Praze koncem vlády Karlovy jich bylo 18, po venku jsou známy asi v 40 městech a městečkách, na př. v Mostě, v Lounech, v Strakonících a j. Po r. 1407 se uvádějí školy i ve vsích na př. v Bezně a j.

Slavnější školy městské byly o pěti třídách.

O školu se staral rektor (rektor scholae, rector puerorum), mistr, školmistr, ludimagister, ludipraeses (ludimoderator), na venkově slul »správce školní«, »bakalář«. Měl povinnost starati se nejen o školu, ale i o zpěv při mši svaté, zvonění, městské písařství (notarius civitatis).

Pomocníci rektorovi (collaborates) byli mládenci (coadjutores, praeceptores). Oficiálové tito byli různého stupně podle vzdělání a úřadů, který zastávali.

Oficiálské důchody byly řádné a případné, ale celkem nevalné. Allatury (donášky) byly řádný důchod, vybíraný v pravidelných lhůtách. Pretiales byl plat, který o Suchých dnech čtyřikrát do roka učitelé vybírali od žáků. Vedle pretiales byl všude obyčejný a stálý plat sobotales, týdně vybíraný. V některých městech byl plat až dvacatera způsobu.

Případné důchody měl učitel za psaní listů a lístků, na př. za Otčenáš dostával učitel po 2 bílých penězích atd., za kostelní kantaci, za rekordace a koledy. Školský rektor a oficiálové psávali, lepívali a malovali po celý advent kalendáře tak zvané minucí, z nichž nejlepší dávali konšelům na radní dům o Novém roce, nebo do předních rodin městských.

Farářům bylo přikázáno konati nedělní učení v kostele pro lid, aby se naučil modliti Otčenáš, Zdrávas a Věřím v Boha.

Oficiálové bývali stravováni na faře.

9. Církev katolická byla za bouří husitských rozvrácena a ochuzena. Klerus katolický trpěl naprostou zvlí kolátorů, svých »zaměstnavatelů«, kteří si opět počínali jako kdysi vlastníci soukromých kostelů. Tím utrpělo velice i školství.

Také zničené mnohé kláštery, které byly sídlem školního vzdělání, nebyly hned ničím nahrazeny. Když pak Jiří Poděbradský upevnil zase řád a kázeň v zemi, lze v poslední třetině XV. století a po celý XVI. věk stopovati zas utěšený rozkvět vzdělanosti, všude ve větších městech jsou latinské školy partikulární, vedle starých vznikají i nové školy. Z ciziny se ohlašuje hnutí humanistické.

Pro neočekávaný vzestup katolicství v Čechách v druhé polovině šestnáctého století měly vedle ideového obrození celé církve základní význam čtyři události: uvedení jesuitů do Čech (1556), obsazení pražského arcibiskupství (1561), přenesení císařské residence do Prahy (1583) a s tím spojené přeložení nunciatury z Vídně do Prahy. Ale třicetiletá válka a její následky zmařily opět dobré dílo školské výchovy. V Praze se počavši, opět tam se skončila. Země české byly válkou a emigrací hrozně zpustošeny, skoro třetina gruntů městských a vesnických ležela ladem, opuštěna hospodáři. Města vydrancována, vsi vypáleny, pole neoseta, věru, smutná země. Počet obyvatelstva v Čechách ze dvou milionů klesl na 100.000 Na Moravě nebylo tomu lépe. Bída a chudoba čišela ze všech koutů země, nebylo bezpečnosti, všude řádili propuštění žoldnéři. Bídou hmotnou i duševní nejvíce trpěl lid. Byl bez vůdců, bez dobrých kněží, kteří by kroky jeho bezpečně řídili. Farý byly opuštěné a kde kněz byl, měl namnoze stejnou bídu jako osadníci, ač spravoval až 10 far. Ubohé postavení nižšího duchovenstva zavinila šlechta, která uchvátila a zcizila zádušní majetek a nyní se vzpírala jej navrátiti.

A tak bída nižšího kléru, špatná správa obročního a kostelního jmění vrchnostenskými vitrici a nedostatek kněžstva katolického se stávají aktuálními problémy církevní správy, o jejíž reorganizaci tolik usiloval *kardinál Harrach*.

Zřízení škol v této době bylo zcela primitivní. Byt učitelův nebyl ani oddělen, od školní světnice; nejčastěji se skládal z jedné jizby, která sloužila zároveň za učebnu. Učiteli byli zběhlí studenti, vysloužilí vojáci, řemeslníci, kteří se oddávali škole jen ledabyly. Do školy chodívali obyčejně jen chlapci, a to pouze v zimě. Kromě kněží nestaral se o školu nikdo.

Patronátní vrchnosti neměly zájmu o obnovení škol, neboť by musely věnovati na ně náklad. Za těchto okolností byla pouhá znalost čtení a psaní na českém venkově XVII. století vzácnou výjimkou.

Nemělo-li kolem roku 1670 devět desetin moravských obcí škol, nebylo ani v Čechách o mnoho lépe. Již sněm r. 1654 nařikal na veliký nedostatek škol. V zemi, rozdělené na 16 krajů, napočítlo se celkem 380 far, při nichž byli duchovní, podle toho si snadno učiníme závěr, kolik bylo asi škol. Jakási náprava na-

stala, když vedle arcibiskupství pražského zřízeno bylo 3. července 1655 biskupství v Litoměřicích a 10. listopadu 1654 v Hradci Králové, takže k arcibiskupství pražskému náležela tři biskupství: olomoucké, litoměřické a královéhradecké a v každé diecési kanovník scholasticus měl příkázanu péči o školy. A tak poněmhu jako se obnovovaly fary, jednak se obnovovaly, jednak se zakládaly nové školy.

Bylo nařízeno, aby »rektorové, kantoři a jiní školní správci byli v poslušenství a správě pražského arcibiskupa«. *Instructio pro parochis*, kterou vydal r. 1697 arcibiskup pražský Breuner, v 55. čl. stanoví: »Učitelé (moderatores scholarum) mějtež katolíky, nikterak z haerese nepodezřelé, skromné a poslušné, kteříž by dítky pilně cvičili nejen v literním umění, nýbrž i ve zbožnosti a naváděli je ke zbožné modlitbě, k poslušnosti vůči vrchnostem a rodičům, jakož i k tomu, aby z paměti znali základní pravdy víry.«

Ve městech tomu bylo lépe, tam byly celkem slušné školy farní. Města si na školy platila, s učitelem měla smlouvu, vedle povinností ke škole a ke kostelu obsahovala výpočet na penězích a naturáliích. Tak vznikly školní fassé, které se staly základem příjmů učitelských.

10. Velikou službu pro povznesení našeho lidu vykonali řádové duchovní, kteří se ujali vyučování školního. Kapucíni, augustiniáni, benediktini, praemonstráti, křižovníci, nejvíce však řád piaristů. Frebonia z Pernštýna založila 3. září 1640 v Litomyšli kolej piaristů, první v Čechách, na Moravě už byli 1631.

Školská působnost, kterou rozvinul *Ordo clericorum regularium pauperum Matris Dei piarum scholarum* (zakl. Josef Kalasanský 1556—1648), zaznamenána v dějinách školství *zlatým písmem*. Piaristé učinili základem své soustavy školu, řekněme již obecnou, o třech třídách (schola legendi, scribendi, arithmetica). Pilně si hleděli vzdělávání mládeže v jejím jazyce mateřském — dobře připravené žactvo přijímali do své školy latinské.

Tak tomu bylo ve Slaném, kam je povolal r. 1658 Bedřich Ignác Martinic v Kosmonosích a později do Mladé Boleslavi přenesenou kolej založil Heřman hrabě Černín z Chudenic, nato následují piaristické koleje v Benešově (1704), Rychnově (1714), Budějovicích, Ostrově, Boru a posléze v Praze na Novém městě pražském 1778. Nejstarší řád školní, *constitutiones* řádové, po-

cháží z r. 1662. Školu vedl rektor jako správce koleje, jemu podřízen byl správce školy, prefekt a ostatní koleji přidělení členové, v nižších třídách vyučovali obyčejně mladší členové řádu, klerici, ve vyšších professores. Komenského Orbis pictus byl všeobecnou knihou v I. a II. třídě.

O latinské školy střední a vysoké školství získali si veliké zásluhy jesuité (zakladatel sv. Ignác z Loyoly 1491—1556).

II. ŠKOLSTVÍ ZA MARIE TEREZIE A JOSEFA II.

1. Úsilí o zestátnění školství. — 2. Reformátor obecného školství Jan Ignác Felbiger. — 3. Tereziánský školní řád. — 4. Školství v Čechách: Kindermann, Pařízek. — 5. Nové období konfesní politiky státní. — 6. Obrat v reformě školské za Leopolda II.

1. Poměry školské nabyly zcela nové tvářnosti reformami Marie Terezie. Eudaimonistické pojetí její vládní politiky zasáhlo i školu. Nebyla při tom vedena snad filantropickými snahami povznést obecné školství, ale tanulo ji na mysli velké Rakousko, jehož úřední aparát chtěla mít státem placený z vrstev spolehlivějších než bylo dosavadní úřednictvo stavovské. Proto zjedнала přístup ke škole širším vrstvám a povinnou docházkou zabezpečiti chtěla obecné vzdělání.

Prohlásila-li císařovna r. 1770: »*Die Schule ist und bleibt allezeit ein Politicum*,« nemyslila tím sice na laickou školu, ale *připravila půdu pro zestátnění všeho školství* a výrok její potvrzuje jen, že bylo-li dříve heslem: »Vše pro víru!«, jí počínajíc se mění v zásadu: »*Vše pro stát!*« Této zásady se horlivě přidržoval i *Josef II.* a státní kancléř Václav kníže Kaunic.

2. Marie Terezie povolala 1. května r. 1774 do Vídně za generálního ředitele školství výtečného žáka Rochowo-

va, augustiniánského opata zahaňského, *Jana Ignáce Felbiger*, (1724—1788), jenž za svého osmiletého pobytu ve Vídni, obecné školství obezřetně zreformoval, takže právem je pokládán za *zakladatele naší obecné školy*. Bohužel, valného vděku za veliké dílo se mu nedostalo. Zemřel ostrčen jako probošt v Bratislavě r. 1788. Felbiger napsal instrukce pro učitelstvo v *Knize metodní* (1775).

Toto dílo znamená velký převrat v metodě vyučovací, na 390 stranách shrnuta v ní obecná i speciální metodika všech předmětů školy obecné. Má 3 díly: v prvním pojednává o všeobecné a speciální didaktice, ve druhém o školních osobách, jejich vlastnostech a povinnostech, ve třetím pak o všeobecném řádu školním a jeho podrobnostech.

3. Na základě výzkumů dvorské studijní komise a vlastních zkušeností vypracoval Felbiger *návrh nové úpravy*, který Marie Terezie přijala. Dne 6. prosince r. 1774 vyhlášen pode jménem »*Všeobecný řád školní pro německé normální, hlavní a triviální školy ve veškerých císař. král. dědičných zemích*« (»Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in sämtlichen k. k. Erblanden) o 79 paragrafech. Tento zákon, zvaný obyčejně *Tereziánským školním řádem*, stal se základem obecného školství a platil bezmála sto let.

Podle něho obecné školy jsou trojího druhu: *obecné* nebo *triviální* ve farních vsecích a městečkách; *hlavní* (Hauptschulen) ve větších městech, zejména krajských a po jedné *normální* v hlavních městech každé země (v Praze i Brně r. 1775).

Triviální školy měly býti zřizovány na venkově při každé faře (školy farní), nebo při odlehlých filiálních kostelích (školy filiální). Učebnými předměty na nich bylo náboženství, čtení, psaní a počítání, jakož i návod k řádnému životu a hospodářství.

Na hlavních školách, které se rovnaly asi našim měšťan-

ským školám, vedle těchto základních předmětů se vyučovalo počtům, počátkům latiny, zeměpisu, dějepisu, přírodopisu a přírodozpytu, kreslení a měřictví, domácímu a polnímu hospodářství, slohu a písemnostem a naváděno k dobrému chování. Při některých hlavních školách býval tříměsíční kurs pro přípravu na učitelství na venkovské škole; na vysvědčení byla učiteli napsána od okres. dozorce klause, »kann als Gehülfe gebraucht werden«.

Normální škola majíc býti všemu národnímu školství v zemi vzorem, měla stejné vyučovací předměty jako škola hlavní, ale podávaly se tam důkladněji. Zároveň měla normální škola vzdělávati příští učitele škol obecných a to na připojených k ní kursech nebo t. zv. preparandiích. Kursy byly šestiměsíční a opravňovaly učitele po vykonané zkoušce vyučovati na městské škole a to tehdy, když učitel vykonal ještě příslušnou zkoušku u konsistoře. Učitel dostal pak vysvědčení s formulí: »kann als Lehrer in Vorschlag gebracht werden«.

Povinnost návštěvy školní byla od 6—12 let, ale děti 9—12leté mohly na venku býti osvobozeny v létě od školy, zato menší děti měly úlevu pro neschůdnost cest, drsné počasí v zimě.

Pro mládež škole odrostlou od 13 do 20 let byly při národních školách zavedeny dvě *nedělní opakovací hodiny*, v nichž se opakovaly a prohlubovaly hlavní školní předměty, zejména byly závazné pro řemeslnické učeďníky, kteří nesměli dostati za vyučenou, dokud se neprokázali jejich návštěvou.

4. Felbigerova metoda byla v Čechách dříve známa než ve Vídni. Vedle *Josefa Sembdery*, jenž ji zavedl na škole frydlantské, byl to farář *Ferdinand Kindermann* v Kaplicích u Krumlova, jenž tamní školu tak zvelebil, že byla pokládána za vzor. V r. 1772 vydal o ní zprávu: »*Nachricht*

von der Landschule zu Kaplitz in Böhmen», kterou upozornil na sebe samotnou vládu. A tak, když prováděním Tereziánského školního řádu pověřena byla r. 1775 pro království České při zemském guberniu zvláštní školní komise zemská, byl do ní povolán předsedou K. hr. Clarym jako vrchní školní dozorce zemský Kindermann, potomní biskup litoměřický (1740—1801), za své zásluhy povýšený do stavu šlechtického s titulem »von Schulstein«. K návrhu Kindermannovu zřízena byla hned r. 1775 normální škola na Malé straně v Praze. Kindermann dále zaváděl industriální kursy a cvičení v praktických zručnostech.¹⁾

Jako Kindermann vedl si též *Aleš Pařízek* (1748—1822), ředitel hlavní školy klatovské, jenž se stal později třetím ředitelem pražské normální školy, na níž působil 30 let. Odchoval vlasti mnoho tisíc výtečných učitelů a katechetů.

Před provedením Felbigerovy reformy bylo roku 1775 v Čechách sotva 1.000 škol a ne více než 30.000 žactva. Roku 1790 byla v Čechách 1 normální škola se 377 žáky, 3 dívčí klášterní, 24 škol hlavních se 7.739 žáky, triviálních škol bylo v Praze 17 s 1.170 žáky a na venkově 2.534 se 177.387 žáky, úhrnem 2.579 škol se 187.468 žáky. (Čechy měly tehdy 2,882.000 obyv.)

Na Moravě byl zvláště veliký nedostatek kněžstva a tím i škol. Diecése olomoucká r. 1777 měla v 62 vikariátech pouze 522 far, které spravovaly 1,200.000 duší. Pius IV. svolil, aby biskupství olomoucké bylo povýšeno na arcibiskupství a v Brně bylo zřízeno biskupství.

Vrchním dozorcem všech škol moravských byl Ignác Mehoffer, jehož působnost se rozšířila i na rakouské Slezsko, když toto (1782) bylo s Moravou sloučeno v jediný politický obvod. V roce 1780 byla na Moravě 1 škola normální, 15 škol hlavních a 373 škol triviálních.

5. *Josefem II.* počalo nové období konfesní politiky státní, takže systém státního církevnictví, v něm vrcholící, po něm dostává jméno *josefinismus*. K podpoře místních a okresních školních dozorců zřídil císař pro jednotlivé okresy 72 krajské komisary, kteří měli se starati o řádný stav školství a vyučování. Jako státní úředníci podléhali

krajskému hejtmanu, jimi bylo zesvětštění a postátnění školství provedeno. Místo školské komise spravovalo školství v zemi *gubernium* (politická správa zemská).

Josef II. nařídil, aby všude tam, kde v obvodu půl hodiny jest 90—100 dětí školou povinných, byla zřízena obecná škola, všem dětem přístupná.

Roku 1785 zlepšeny hmotné poměry učitelstva, zavedením *kongruy*, t. j. nejmenšího výnosu učitelské služby.

Od r. 1775 trval již *školní fond* (Schulwesens-Kasse), který vzrůstal z výtěžku tiskárny školních knih. Školní fond podstatně rozmnožil *Antonín hrabě Příchovský*, arcibiskup pražský. Fondu připadlo i »*Dědictví Svatováclavské*« dv. dekr. ze dne 22. června 1777, z jehož jistiny 15.676 zl. plynoucí úroky obraceny byly na rozdělování katolických knih mezi lid, jednak na rozdávání školních knih pro chudou mládež.

Zrušením řádu jezuitského přešla vlastně všechna péče o školství na stát. Z velikého jmění řádového zřízena studijní matice, budov použito bylo jako kasáren, nemocnic, skladišť a pro úřady.

Dvor. dekretem z 28. února 1772 a 11. března 1772 zřizuje se ze jmění zrušených řádů *Náboženská matice*.

Dvorním dekretem z 5. prosince r. 1783 zřídil Josef II. oddělením z arcibiskupství pražského biskupství budějovické bez ohledu na papeže. Chorý a uvnitř i za hranicemi nehodami stíhaný panovník pomýšlel i na rozkol formální, mělť 33 biskupy sobě oddané, které sám byl jmenoval, ale jediné smrt překazila všecky plány, na nichž určitý podíl měl i státní kancléř kníže Kaunic.

Po smrti Josefa až do r. 1848, vlastně až do r. 1874, trval *system »umírněného josefinismu«*, jímž jsou prodchnuty právní názory státních úřadů o tom, že státu patří všechna ta *ima circa sacra*.

6. Vláda *Leopolda II.* (1790—92), jenž v lecčems se podstatně uchyloval od Josefa II., trvala příliš krátko, aby se mohlo pomýšlet na nějaké změny v řízení školském.

Důsledkem povinné docházky školní byl vznik »klass pro dívky«, z nichž vyrůstaly později samostatné *dívčí školy*. — Do r. 1780 nechodily dívky na společné vyučování. Ke konci XVIII. století byly dívčí školy triviální v Bělé, Mladé Boleslavi, v Německém Brodě, Budějovicích, Domažlicích, v Hoře Kutné, Jičíně, Klatovech, Rychnově a Vysokém Mýtě.

Císař již na počátku vlády učinil první krok ke školské samosprávě tím, že v každém hlavním městě »provincie« byl zřízen tak řeč. studijní konses, jakožto nejvyšší úřad školní.

Roku 1791 zrušena byla studijní komise dvorská a nahrazena jediným referentem pro věci školské při dvorské kanceláři ve Vídni.

III. OBECNÉ ŠKOLSTVÍ VE STOLETÍ XIX.

1. Politické zřízení obecných škol. — 2. Konkordát dal škole ráz konfesní školy katolické. — 3. Počátek kulturního boje a jeho důsledky: t. zv. květnové zákony: uvedeno v platnost manželské právo občanského zákoníku č. 47/1868, o poměru školy k církvi s vyloučením povinné školy konfesní č. 48/1868, o vzájemných poměrech konfessí ve státě žijících č. 49/1868. — 4. Zrušení konkordátu 30. VII. 1870. — 5. Druhá serie květnových zákonů: o vnějších poměrech církve katolické č. 50/1874, o příspěvcích k náboženskému fondu č. 51/1874, o zákonném uznání společností náboženských č. 68/1874. — 6. Říšský zákon školní základem právního stavu obecného školství v Rakousku až do jeho rozkladu. — 7. Úprava obecného školství v rámci říšského zákona zevrubnými nařízeními a zákony zemskými. — 8. Řád školní a vyučovací.

1. Roku 1789 otřásla Evropou revoluce francouzská, která zhroutila starou budovu společenských řádů.

Práva lidská zaručovala osobní svobodu a blaho každému občanu. V díle revoluce pokračoval *Napoleon* a dal slavným zákoníkem *Code civil* první obecně platnou soustavu práva občanského, ale zároveň dovršil dílo absolutismu XVIII. století. Rozvratné síly revoluce zkroutil a sobě upevnil trůn, potlačiv osobní svobodu, zavedl přísný dozor policejní a censuru.

To bylo v době, kdy císařem rakouským se stal *František I.* (1792—1835), jenž v boji s revolucí a Napoleonem ztrávil více než 20 let. »My nepotřebujeme vzdělaných mužů, chceme míti poslušné poddané« — tak asi se vyjádřil František I. o potřebě vzdělání, jemuž sám, jsa chudého ducha, nepřál. Návodem kancléře *br. Jindřicha F. Rottenhanna* (1737—1809), který císaři doporučil, aby nařídil jen »moudře dopřávati darů duševních«, neboť nebezpečnou je zbytečnost vzdělání nad potřebu, zřídil r. 1795 komisi pro revisi všech studijních řádů (Studien-Revisions-Hofkommission), z jejíž dlouholetých porad vzešel pak i *nový organizační řád obecného školství*, který 11. srpna 1805 byl vyhlášen jako »*Politische Verfassung der deutschen Schulen für die k. k. oesterreichischen Provinzien mit Ausnahme von Ungarn, Lombardie, Venedig und Dalmatien*«, česky »*Politické zřízení obecných škol*«. Pro nové války s Francií nabylo platnosti teprve až v I. pololetí r. 1806.

Politické zřízení obecných škol má 23 díly o 478 článcích. Podle něho se dělily obecné školy na tři druhy:

a) *školy triviální*, kterým podle místa se říkalo: farní, filiální nebo lokální (sloužily potřebě jedné obce). Učilo se na nich kromě náboženství čtení, psaní a počítání. Přímý dozor ke každé škole triviální svěřen byl místnímu faráři.

b) *školy hlavní* o 3 nebo 4 třídách ve městech zejména krajských;

c) *škola normální* čili *vzorná škola hlavní* (Musterhauptschule) v hlavním městě.

Ve městech byly zřizovány *reálné školy* (od 10. února 1805) jako odvětví školství obecného pro vzdělání obchodní, úřednické a *školy »pro dívky vzdělanějšího stavu«* (Mädchenschule für gebildetere Stände).

Dozor ke školám svého okresu měl *vikář*, který jako konsistorní rada byl *okresním školdozorcem*. Jeho povinností

bylo visitovati jak faráře, tak učitele, a pečovati náležitě o školství svého okresu. O visitaci školy podával tabelární zprávy krajskému úřadu, zprávy o faráři, učiteli a o vyučování oznamoval konsistoři.

Dozor ke školám v hlavním městě měl *kanovník »scho-lasticus«*, jenž spolu byl referentem školství pro celou konsistoř a císařem jmenován jako *diecéšní vrchní školdozorce*.

Triviální školy byly většinou o jedné třídě s jediným učitelem, bylo-li více tříd, přibral si pomocníky, neboť na každých 80 žáků se čítal jeden učitel, bylo-li jich nad 100, zřídila se druhá škola s pomocníkem. Na hlavních školách, kolik bylo tříd, tolik bylo učitelů. Na čtyřtřídní hlavní škole byl ještě samostatný ředitel. Náboženství vyučoval na triviálních školách farář nebo jeho kaplan, na hlavních školách farář nebo jeho kaplan, na hlavních vzorných školách byl samostatný katecheta.

Školní rok začínal se o Všech svatých (od r. 1826 od 1. října) a řídil se na venku podle místních potřeb; prázdniny trvaly v čase žní 14 dní, o senách a sklizni tři neděle; ve městě byly prázdniny od 15. srpna do 1. října.

Docházka školní byla nařízena od dokonaného 6. roku až do 12. roku, potom do 18. roku byly povinné *opakovací hodiny v neděli*, bez nichž žádný učeďník nemohl dostati za vyučenou.

Na triviální škole byla dvě oddělení.

2. a) »čtenáři«, byli 2 roky, b) »počtáři«, rovněž 2 roky.

Po skončeném 12. roku dostal žák teprve vysvědčení.

O učitelstvo bylo postaráno tím, že kandidáti učitelství musili navštěvovati pedagogický kurs při normální neb čtyřtřídní škole hlavní. Rovněž kandidáti theologie konali praktická cvičení a podrobovali se zkoušce z katechetiky a pedagogiky, nebyl-li výsledek zkoušky aspoň dobrý, nebyli vysvěceni na kněze.

Služné učitelovo bylo 150 zl., pomocníka učitelského 70. zl. ročně. S nastupujícím učitelem se uzavřela pevná smlouva (*fasse*).

Metodní knihu Felbigerovu zatlačil vídeňský děkan a

okres. školdozorce *Ant. Hye* (1761—1831) roku 1812 svou novou metodní knihou.

Veliká proměna organizace školské dala se však bez veškerého zřetele na kulturní potřeby české. Císař František jako neměl pochopení pro soudobé ústavní požadavky, jak se vyjádřil vůči uherským stavům: »Totus mundus stultizat, et relictis suis legibus constitutiones imaginarias quaerit«, tak nedbal také národa českého. Našel oporu v Klim. Václ. hraběti *Metternich-Winburgovi*, jehož si r. 1808 jmenoval kancléřem.

Metternich, jak jen mohl, zabraňoval rozvoji duchovní kultury, ve školství udržoval hluchý formalismus, na něj věnoval nepatrný náklad, poněvadž všechen peníz pohlcovala vojenská vydání.

2. R. 1848 bylo zřízeno *ministerstvo kultu a vyučování* ve Vídni jako nejvyšší školský úřad. Krátce nato pak vznikl v zemích při zemské vládě *zemský školní úřad*, předchůdce to zemské školní rady. Pro pedagogické a didaktické věci měl *zemské školní inspektory*. V pol. okresích byli ustanoveni *okres. škol. inspektori*, jimiž byli duchovní, *vikáři*.

Opravdové a hluboké reformy školské potřebovaly k provedení klidné doby; tou ovšem nebyl rok 1848. Po pádu ministerstva Pillersdorfova ministerstvo vyučování nebylo již obsazeno, agenda jeho přidělena ministru vnitra hr. Stadionovi, který však ponechal správu ve věcech školských Feuchterslebenovi a Exnerovi, kterého vystřídal Alex. sv. p. Helfert. Byly sice 2. září vydány rozkazy o opravách obecného školství, ale říjnová revoluce nedovolovala jich provedení.

Císařství v revoluční době, v níž otřásaly se základy trůnu, potřebovalo zdatnější osobnosti, než byl Ferdinand V., ubohý churavec. Společným úsilím Felixe Schwarzenberga a Windischgrätze a energické a ctižádostivé matky Žofie uveden na trůn osmnáctiletý panovník *František Josef I.* v sobotu 2. prosince 1848. Mladý panovník cítil se po celý život vojákem, byl pracovitý a měl dobrou vůli, ale úkol přesahoval jeho schopnosti. Jako rozený oportunista choval se k požadavkům katolické církve velmi různě.

Konkordátem dosavadní dozor církve na školu byl zesílen tak, že škola dostala *ráz konfesijní školy katolické*.

V V. článku se praví, že veškeré vyučování katolické mládeže bude přiměřeno učení katolickému náboženství a biskupové bu-

dou moci na nich řídit náboženskou výchovu mládeže a dohlížeti, aby v žádném učebním předmětu nic neohrožovalo katolickou víru a mravní čistotu.

V VI. článku stanoveno, že nikdo nebude přednášeti bohosloví, katechesi a náboženství na kterémkoli ústavě, nedostal-li od biskupa kanonickou misi, kterouž biskup může, uzná-li to za vhodné, odvolati. Za veřejné profesory katechetiky a bohosloví budou ustanoveny osoby biskupem za vhodné uznané. Podle VIII. článku všichni učitelé škol národních pro katolíky určených podléhají dozoru biskupovu, týž navrhuje školní inspektory a v nedostatku učitelů náboženství pověřuje tím některého duchovního. Učitelé na těchto školách, kteří by se odchýlili od pravé víry a mravnosti, budou odstraněni.

Dne 20. října 1860 byl vydán neodvolatelný diplom, jímž kromě jiného byly záležitosti školské přikázány působnosti zemských sněmů a ministerstvo kultu a vyučování bylo zrušeno.

Podle kapitoly druhé v článku 18. nového zřízení zemského pro království České ze dne 28. února 1861 nabyt zemský sněm práva a povinnosti pečovati o školství v zemi. Provedené volby do obecních zastupitelstev ukázaly velikou většinu českou ve městech, která nyní se dovolávala i českého školství. První byla Praha a za ní následovala venkovská města Karlín, Kutná Hora, Mělník, Pardubice, Kolín, Tábor, Písek a jiná. Stát na zlepšení národního školství ničím nepřispěl, veškerá tíha spočívala na obcích. A tak již 15. dubna 1861 octly se věci školské na zemském sněmu. Dr. Čupr podal návrh, aby se platy učitelstvu obecných škol dávaly ze zemského fondu a proto aby se zavedla zvláštní daň na místě obvyklého školního platu (*sobotales*). Z porad sněmovní zemské komise začal zákon ze dne 13. září 1864 č. 33 z. z. o částečném zrušení školního patronátu. *O provedení rovného práva jazykového* na školách národních a středních se zasloužil Wenzig, který podal návrh zákona, přijatý 25. května 1864 na sněmu zemském, ale teprve 18. ledna 1866 sankcionovaný.

Dne 18. VIII. r. 1855 byl uzavřen s Piem IX. konkordát, vyhlášený se strany církevní bullou »*Deus humanae salutis auctor*« z 3. XI. r. 1855, se strany státu jako zákon cís. patentem z 5. XI. r. 1855, č. 195 ř. z., s platností pro celou říši.²⁾

Dne 2. března 1867 *obnoveno ministerstvo kultu a vyučování*, v jehož čelo od 31. prosince 1867 postaven president vyučovací rady *Dr. Leopold Hasner von Artha* (1818 až 1891), ač rodilý Pražan a bývalý profesor pražské university, byl k českým požadavkům nepřístupný.

3. Zároveň s počínajícím centralismem objevuje se v Rakousku úsilí, domoci se opět a ústavně zajistiti nutný vliv státní na náboženské společnosti, na dozor ve vyučování a právo manželské. Prvním otřesem konkordátu byl t. zv. *náboženský edikt*, který předložen byl sněmovně nejprve poslancem Muchlfeldem, později ve změněné formě Figuly. Současně začíná liberálnější politika a *kulturní boj*, který ač byl zakrytý, přece měl důsledky pronikavé.

21. prosince 1867 vydán *základní zákon č. 142 ř. z. o všeobecných právech státních občanů*. Nová ústavní práva jsou však neslučitelná s jednotlivými ustanoveními konkordátu.

Tak článek 14. ustanovuje, že každému je zaručena úplná svoboda víry a svědomí, že užívání občanských a politických práv je nezávislé od náboženského vyznání, avšak náboženským vyznáním nesmí státně-občanské povinnosti utrpěti žádné újmy,

že nikdo nemůže býti nucen k nějakému církevnímu úkonu nebo k účasti na nějaké církevní slavnosti, pokud nepodléhá k tomu podle zákona oprávněné moci někoho jiného.

Článek 15. uvádí, že každá zákonně uznaná církev a náboženská společnost má právo na společný veřejný výkon náboženství, řídí a spravuje svoje vnitřní záležitosti samostatně, zůstává v užívání v držbě svých pro kultus, vyučování a dobročinné účely určených ústavů, nadací a fondů, je však, jako každá společnost, podřízena všeobecným státním zákonům.

V článku 17. se prohlašuje, že věda a učení je svobodné, že zakládati vyučovací a vychovávací ústavy a na nich vyučovati je oprávněn každý státní občan, který prokázal k tomu zákonitým způsobem svoji způsobilost,

že domácí vyučování nepodléhá žádnému takovému omezení,

že o vyučování náboženství na školách mají se starati příslušné církve nebo náboženské společnosti,

že státu přísluší nad veškerým vyučováním a výchovou právo nejvyššího řízení a dozoru.

K provedení těchto zásad byly vydány 25. května 1868 tři zákony, č. 47, 48 a 49 r. z., kterými

a) uvedeno bylo znovu v platnost *manželské právo občanského zákoníku* (z. č. 47/1868 ř. z.);

b) vydáno základní ustanovení o *poměru školy k církvi, s vyloučením povinné školy konfesní* (z. č. 48/1868 ř. z.), jež je v rozporu s ustanoveními čl. V.—VIII. konkordátu. Podle z. č. 48/1868 nejvyšší řízení veškerého vyučování a vychovávání a dozor k němu přísluší státu a vykonává se orgány zákonem k tomu ustanovenými (zemskou školní radou, jakožto nejvyšším úřadem školským v zemi, školní radou okresní pro každý školní okres a školní radou místní pro každou obec školní, jejichž působnost upravena zemskými zákony;

c) vydána ustanovení o *vzájemných poměrech konfesí* ve státě žijících (z. č. 49. ř. z.).

Zákony tyto známy jsou pod jménem »*Květnových zákonů*« (*Maigesetze*) z r. 1868, ježto vydány byly dne 25. května 1868. Pius IX. v allokuci 22. června 1868 prohlásil je za neplatné a nezávazné; r. 1870 vady jejich vytkl i *pamětní spis* českých biskupů.

4. 30. července 1870 *vypovědělo* Rakousko *konkordát*, prohlásivši, že v důsledku dogmatických usnesení Vatikánského koncilu, obsažených v konstituci »*Pastor aeternus*« ze dne 18. července 1870, o neomylnosti učitelského úřadu a bezprostřední jurisdikci papežské, které prý vnitřní poměry církve katolické hluboce změnily, pokládá konkordát za

fakticky zrušený (depeše hr. Beusta Chevalieru Palombovi z 30. července 1870). Avšak Vatikán toto jednostranné vypovězení konkordátu neuznával. Vnitrostátní *konkordát zrušen* zákonem ze dne 7. dubna 1874, č. 50 ř. z., který upravoval »vnější poměry církve katolické«.

Dvůr císařský kladl se sice protináboženským snahám v cestu, rovněž zahraniční ministr *Julius Andrassy*, který vystřídal Beusta, dbal obratně toho, aby rakouská politika nebyla stržena do otevřeného boje kulturního a ubránila se i tlaku, který se v tom směru na něho vskutku dál z Berlína. Přesto mohl Pius IX. encyklikou ze dne 7. března 1874 označiti zákony rakouské za zotročení církve státem a uklidňoval se jen nadějí na vliv pravověrného dvora císařského, že se v praksi nedopustí krajních důsledků věci té. A tak tomu posléze bylo.

5. Církev vypovězení konkordátu neuznala, obsah jeho zůstal na fóru církevním v plné platnosti. K těžším konfliktům nedošlo, i když krátce poté následovala druhá serie květnových zákonů, a to:

1. Zákon ze dne 7. května 1874, č. 50 ř. z. o *vnějších poměrech církve katolické*, jehožto 1. článkem konkordát se strany státní se zrušuje.

2. Zákon z téhož dne č. 51 ř. z. o *příspěvcích k náboženskému fondu*.

3. Zákon ze dne 20. května č. 68 ř. z. o *zákonném uznání společností náboženských*.⁴⁾

6. Ministr Hasner neprodleně po říšském zákonu ze dne 25. května 1868, č. 48 ř. z., jímž byla vyhlášena základní pravidla o postavení školy k církvi, dále říšskému zákonu o systemisování míst u školních rad zemských a okresních ze dne 26. března 1869, č. 40 ř. z., se zasadil o říšský zákon ze dne 14. května 1869, č. 62 ř. z. o *veřejných školách obecných*, jakožto rámcový zákon pro podrobné uspořádání školství v jednotlivých zemích zákonodárstvím zemským. Tímto zákonem uskutečněn návrh Feuchterslebenův z r. 1848.

V únoru r. 1880 podal princ Liechtenstein návrh na obno-

vení církevního dozoru na školy a poslanec Lienbach na snížení docházky školní z osmi na šest let. Vláda slíbila sama předlohu zákona a učinila tak r. 1882. V panské sněmovně novela dosti hladce prošla. Ve sněmovně liberální blok pokládal návrh školní novely za nepřátelský útok proti moderní škole, která mimo jiná ustanovení připouštěla zákonné úlevy v návštěvě školní po 12. roku věku, ale i mezi konservativci nebylo pro ni zvláštního nadšení, jen většinou 3 hlasů přijat návrh zákona, který 2. května 1883, č. 53 ř. z., sankcionován jako »školní novela«.

Oba zákony tvoří jednotný celek, společně nazývaný »říšský zákon o školách obecných«.

O účelu obecné školy říšský zákon ustanovuje: § 1. Školy obecné zřízeny jsou k tomu, aby děti *v mravnosti a nábožnosti vychovávaly*, ducha jejich vyvíjely, znalostí a zručností, jichž mají k dalšímu vzdělání v životě zapotřebí, jim poskytovaly a byly základem, by se z nich stali hodní lidé a občané.«

Školy měštanské se dotýká »školní novela« v § 17.: Škola měštanská má poskytovat vzdělání vyššího, nežli se poskytuje školou obecnou, hledíc jmenovitě k potřebám průmyslnickým a rolnickým. Škola tato poskytuje též přípravy k ústavům učitelským a k takovým školám odborným, kteréž nepožadují přípravy ze škol středních.

O školní docházce ustanoveno: § 20. Rodiče neb jejich zástupcové nemohou svých dětí neb opatrovanců nechat bez vyučování na školách obecných předepsaného.

Povinnost školní počíná se životním rokem šestým dokonaným a trvá do dokonaného životního roku čtrnáctého.

Avšak žáci teprve tehda smějí vystoupiti ze školy, mají-li nejpotřebnější vědomosti školám obecným předepsané, jako: náboženství, čtení, psaní a počítání.

Na školách obecných mají se dětem na venkově a dětem nemajetných obyvatelů po městech a městečkách po skončeném šestiletém do školy chození na žádost rodičů anebo jejich zástupců z důvodů podstatných povolití jisté úlevy v míře pravidelného do školy chození. Úlevy tyto mají záležeti v obmezeném vyučování na jistou část roku, nebo na vyučování polodenní, anebo na vyučování v jednotlivých dnech v týdnu.

Úlevy tyto poskytnuty buďte také dětem celých obcí školských na venkově, bude-li za to požádáno od zastupitelstev veškerých přiškolených obcí na základě usnesení výborův obecních. V takovémto případě může plán učební zařízen býti tak, aby učení zkrácené udělováno bylo dětem ve zvláštních, od ostatních žáků oddělených skupinách, nejméně do vyplnění čtrnáctého roku životního.

Ve všech případech, o kterých jednají tyto dva odstavce, buď vyučování zařízeno tak, aby ti, kteří jsou školou povinni, tímto vyučováním mohli dosáhnouti účelu učebního vůbec předepsaného.

Na konci školního roku může žákům, kteří čtrnáctého roku životního ještě sice nedokonali, avšak dokonají jej v půlročí nejbližší následujícím, kteří také úplně sobě osvojili předměty školy obecné, povoleno býti propuštění ze školy z příčin podstatných a to od okresního dozorstva školního.

O vzdělání učitelů nařízeno:

§ 26. Učitelé a učitelky, jichž bude potřebí, vzdělávati se budou v ústavech učitelských podle pohlaví chovanců oddělených.

§ 27. Při každém takovém ústavě zřídí se za příčinou praktického vzdělání chovanců škola obecná, jako škola cvičná a vzorná, a při každém ústavě ke vzdělání učitelek zřídí se také zahrádka dětská.

Ústavům učitelským přidá se také pro navedení a cviče-

ní v pracích hospodářských kus země v příhodném položení a přiměřené velikosti.

§ 28. Kurs vzdělavací trvá čtyři léta.

O dalším vzdělávání učitelů jedná:

§ 43. Dalším vzděláváním učitelů, paedagogickému a vědeckému, pomáhati se má časopisy školními, bibliotekami učitelskými, konferencemi periodickými a kursy k tomu konci zřízenými.

§ 44. V každém okresu školním zřízena buď biblioteka učitelská, jejíž správa svěří se komisi, zvolené od okresní konference učitelské (§ 45).

§ 45. V každém okresu školním držena buď alespoň jednou za rok konference učitelská pod správou okresního dozorce školního.

V té konferenci mají se učitelé raditi a rokovati o věcech školství se týkajících, zvláště o předmětech, jimž se na škole obecné vyučuje, o metodách vyučování, o prostředcích vyučovacích, o zavedení nových knih vyučovacích a čítanek, o kázni školní a o podobných věcech.

Každý učitel veřejných škol obecných a ústavů učitelských toho okresu jest povinen míti účastenství v konferenci okresní. Učitelům ústavů soukromných jest na vůli, chtějí-li k té konferenci přijíti.

V každé zemi konati se budou po každé v šesti letech konference poslanců konferencí okresních za předsedání jednoho školního inspektora zemského (konf. zem.).

§ 47. Kursy pro další vzdělání učitelů konati se budou na ústavech učitelských kromě zvláštních případností v čas prázdnin podzimních.

Učitelé, byvše vyzváni od školního úřadu zemského, aby přišli na kurs pro další vzdělání, mají tohoto vyzvání poslušni býti.

7. Říšský zákon o školách obecných se stal základem

právního stavu národního školství v Rakousku až do jeho rozkladu. V jeho mezích každá země korunní uspořádala si svoje národní školství zevrubnými nařízeními a zákony zemskými. Podle § 18. zemského zřízení českého byla v Čechách vydána řada zemských zákonů. Rovněž zemský sněm moravský a slezský usnesl se hned v letech sedmdesátých o zákonech, jimiž se upravuje zřizování, vydržování a navštěvování veřejných škol národních. Zákony tyto byly v pozdějších letech několikrát měněny a doplňovány.

V Čechách platí v těchto věcech: zákon z 19. II. 1870, č. 22 čes. z. z. (pozměněný zákonem z 8. IX. 1889, č. 54 čes. z. z.). Jeho třetí část o vydržování škol byla nahrazena zákonem o úhradě nákladů na školy z 24. II. 1873, č. 16 čes. z. z., který byl opět změněn a doplněn zákony: *a*) z 18. VIII. 1880, č. 38 č. z. z., *b*) ze dne 11. IX. 1880, č. 85 čes. z. z., *c*) 6. XII. 1882, č. 76 č. z. z., *d*) ze dne I. V. 1886, č. 47 čes. z. z., *e*) 12. III. 1888, č. 23 č. z. z., *f*) 14. VII. 1900, č. 46 č. z. z., *g*) ze dne 14. září 1905, č. 120 č. z. z., *a* *b*) ze dne 11. V. 1908, č. 36 čes. z. z.

Pro Moravu byl vydán zákon o zřizování, vydržování a navštěvování škol z 24. I. 1870, č. 17 mor. z. z., a pozměněn zákonem z 12. XII. 1883, č. 77 mor. z. z. a potom zákonem z 27. XI. 1905, č. 4 mor. z. z. na rok 1906 a doplněn zákonem z 11. V. 1873, č. 39 mor. z. z., a pak zákonem z 8. XII. 1881 č. 1 mor. z. z. na rok 1882.

Ve Slezsku platí v těchto věcech zákon z 6. XI. 1901 č. 41 slez. z. z.

Druhá skupina zákonů zemských upravovala právní svazky učitelstva veřejných škol národních.

Třetí skupina zemských zákonů normovala složení a působnost školských úřadů, tak zejména zákon z 24. února 1873, č. 17 z. z., o složení a působnosti místní, okresní, zem-

ské školní rady a dohlídce ke školám, změněný zákonem z 24. června 1890, č. 46 z. z.

Říšský zákon školský zmocnil ministra kultu a vyučování, aby jednotlivá zákonná ustanovení doplnil podrobně nařízením a vydal bližší provádění předpisy tohoto zákona za tím účelem, aby národní škola mohla zdárně plniti zejména své pedagogické poslání.

8. Nejdůležitější z ministerských nařízení jest *řád školní a vyučovací*, vydaný r. 1870 jako zatímní (ze dne 26. srpna 1870, č. 105 ř. z.) a od počátku školního roku 1906/7 nahrazený *definitivním min. nař. z 29. září 1905, č. 159 ř. z.*

Tento řád jest vypracován na základě říšského zákona o školách obecných se zřetěním k zákonodárství jednotlivých zemí; k jeho provedení vydán byl výnos ministerstvem kultu a vyučování ze dne 29. září 1905, č. 13.200; na jeho základě vydaly zemské školní rady prováděcí předpisy, tak zemská školní rada v Čechách ze dne 13. června 1907, č. 25.704, zem. škol. rada na Moravě výnosem ze dne 25. dubna 1908, č. 5571, a z. škol. rada slezská ze dne 6. července 1906, č. 4695.

Jiná důležitější nařízení min. jsou:

Z 8./6. 1883, č. 10.618 o provedení »školní novely«;

z 10./4. 1885, č. 1985 o učebních kursech při nár. školách;

z 31./7. 1886 č. 6031 organizační statut pro ústavy ku vzdělání učitelstva;

z 31./7. 1886, č. 6032 o kursech pro učitelstvo měšť. škol;

z 31./7. 1886, č. 6033 o zkouškách učit. způsobilosti;

z 26./6. 1903, č. 22.503 o učeb. kurs. při měšť. školách.

Ač devatenácté století přineslo mnoho pro rozvoj obecného školství, přece jen ještě daleko bylo k cíli české národní školy moderní.

IV. OBECNÉ ŠKOLSTVÍ V ZEMI SLOVENSKÉ A PODKARPATORUSKÉ V RÁMCI BÝV. UHER.

1. Ratio educationis z r. 1777 a z r. 1806 a Proiectum Budense. — 2. Systema scholarum. — 3. Zákonný článek XXXVIII/1868. — 4. Maďarisace obecného školství.

1. Školství na Slovensku a Podkarpatské Rusi se vyvíjelo na jiném základě, než v zemích koruny České. Základem školství v bývalých Uhrách byl školský řád, vydaný r. 1777: »*Ratio educationis totiusque rei literariae per regnum Hungariae et provincias eidem adnexas*. (Tomus I.) Byl to první pokus o jednotnou organizaci všeho školství.

Josef Úrményi, rada maďarské dvorní kanceláře, podal 5. června r. 1776 Marii Terezii první část Rationis (I. a II.), kterou panovnice s velkým uznáním přijala. Do roka byla vypracována druhá část (III. a IV.). Úrményimu pomáhali Terstyánszky, jenž vypracoval studijní řád a část metodickou a exjesuita Pavel Makó, znalec starých školských tradic.

Ratio educationis přijali pouze katolíci, kdežto protestanté ji odmítli. Proto provedena revise a znovu vydána jako *Ratio educationis II.* r. 1806, jejíž prováděcí nařízení podávalo »*Proiectum Budense*«. Ačkoliv školství bylo vyhlášeno za věc státní, přece postup a dozor státní byl velmi blahovolný a církvi ponechával volné pole působnosti.

2. Za Ferdinanda V. r. 1845 byly upraveny některé otázky školské dekretem zvaným »*Systema scholarum*«.

3. Základ k nynějšímu školství uherskému položil ministr Josef Eötvös, zák. čl. XXXVIII. ze dne 8. XII. z. r. 1868, jehož mnohá ustanovení jsou dodnes v platnosti. Zvláštní novotou tohoto zákona byl § 10, podle kterého:

»Zákonem stanoveným spôsobom verejné ľudové vyučovacie učilištia môžu postaviť a vydržovať vo vlasti jestvujúce cirkvi, spoločnosti a jednotlivci, obce a štát.« Tak prestáva býti školství jen věcí církve. § 11 tohoto zákona v bodě 1. až 5. určuje podmínky, za kterých možno zřídit i udržovati »ľudové vyučovacie učilištia« (nepoktatási tamintéze tekel) cirkvi. Tento zákon stanovil šestiletou (osmiletou teprve od r. 1922) povinnou docházku školní a po její ukončení tříletou návštěvu opakovací školy (4—8 hod. týdně). Měšťanské školy na Slovensku měly ráz středoškolský (mimo latinu), byly čtyř- až šestitřídní a přijímaly žactvo ze 4. třídy školy obecné. Školy byly zřizovány nadále v první řadě církvemi, potom obcemi, státem, továrnami a soukromíky. Většina škol elementárních byla zřízena církevními obcemi. Správa národního školství byla upravena zák. čl. XXVIII. z r. 1876.

4. Roku 1879 vynesel byl zákon o povinném vyučování maďarštině. Nastalo pronásledování Slováků. Od r. 1891 zřizovány státní maďarské školy obecné. Slovákům zbyla jen soukromá škola konfesijní. Roku 1902 min. kultu a vyuč. Vlasič nařídil, aby se i na církevních školách vyučovalo maďarsky 18—24 hod. týdně.

Pověstný zákon hr. Vojt. Apponyiho z r. 1907 v § 18 zák. čl. XXVII., stanovil, že na všech školách nemaďarských se má tak vyučovat, aby maďarské dítě na konci 4. roku školního ovládalo maďarštinu ve slově a písmě. Duchovní, který by se provinil proti státní myšlence, mohl býti zbaven kongruy a zakázáno mu vyučování. I na jednotřídce se muselo týdně vyučovati maďarštině. Apponyi chtěl tím docílit v nejkratší době pomadžarštění větve slovenské.

Nový život slovenskému a podkarpatoruskému školství nastal po převratě.

V. ČESKOSLOVENSKÁ ŠKOLA NÁRODNÍ.

Světová válka, která skončila největší revolucí, jakou vůbec dějiny znají, byla současně velkým vítězstvím myšlenky demokratické, která ovládla Evropu. Idea demokracie a republikanismu, jež jsou základními pilíři státního zřízení republiky Československé, způsobila i v oboru školství národního mnoho změn. Při svém vzniku převzala republika Československá národní školství po držitelích státní moci v býv. Rakousku a Uhrách s právním řádem těchto škol. Platí tudíž nyní v obecném našem školství namnoze šesterý právní řád: bývalé rakouské říše, bývalého uherského království, zemské zákonodárství české, moravské a slezské a nové zákonodárství československé. Tím také je vysvětlena nejednotnost organizace národního školství. Četnými zákony československými byl již zahájen sjednocovací postup, při kteréžto práci však rozsah i obsah úkolu národní školy se značně změnil. Národní škola československá pozbyla dřívějšího rázu náboženského, stala se institucí světskou, sekularisace provedla bezkonfesijnost školy, třeba se zatím nazývá tak zv. školou neutrální. Obrátme svůj zřetel ke škole ve stavu, v němž bylo státní školskou správou po převratu převzato a sledujme její vývoj až do konce prosince 1934.

LITERATURA.

Kádner, Dějiny pedagogiky, 1909—1923.

— Vývoj a dnešní soustava školství, I. d. 1920, 2. d. 1931.

— Školství v republice Československé. V Čsl. vlastivědě, sv. X, 1931.

Strakosch-Graszmann, Geschichte des österreichischen Unterrichtswesens, 1905.

Šafránek, Vývoj soustavy obecného školství v král. Českém 1769—1895. Praha 1897.

Šafránek, Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů. 1913, 1919.

Hronek, Česká škola národní v historickém vývoji a v dnešní podobě, 1932.

Deset let Československé republiky I., 1928, (úřední publikace).
Bušek, v Čsl. vlastivědě sv. 5.: Historický vývoj poměru státu
k církvím v zemích koruny české; Poměr mezi státem a
církví na Slovensku a Podkarpatské Rusi.
Bušek, Církev a stát ve středověku. 1926.
Hrubý, Církevní zřízení v Čechách a na Moravě od konce X.
do konce XII. stol. a jeho poměr ke státu, ČCh, 1916.
Kapras, Přehled právních dějin zemí koruny české, 1930.
Novotný-Urbánek, České dějiny, 1916 a násl.
Šíma, Právo konkordátní a konkordáty po světové válce, 1934.

HLAVA PÁTÁ.

PŘEHLED PRÁVNÍ ORGANISACE
NÁRODNÍHO ŠKOLSTVÍ
V REPUBLICE ČESKOSLOVENSKÉ.

I. ORGANISACE NÁRODNÍHO ŠKOLSTVÍ.

1. Právní základ národního školství československého. —
2. Školské zákony recipované. — 3. Obecněškolské právo československé. — 4. Školská správa v zemi České a Moravskoslezské: ministerstvo školství a národní osvěty, zemské školní rady, okresní (městské) školní výbory, místní školní rady (výbory). — 5. Správa školství na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. — 6. Orgány dozoru ke školám: státní dozor na veškero vyučování a vychovávání; církevní dozor pouze k vyučování náboženství.

1. Když samostatný stát československý vstoupil v život dne 28. října 1918, ustanovil Národní výbor jako vykonavatel státní svrchovanosti ve II. čl. revolučního zákona ze dne 28. října 1918, č. 11. Sb. z. a n.: *»Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.«* Ve III. čl. téhož zákona nařizuje: *»Všechny úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní a zejména i obecní . . . prozatím úřadují a jednají dle dosavadních platných zákonů a nařízení. Tímto předpisem zákona se stal celý bývalý rakouský — pokud se týče Slovenska a Podkarpatské Rusi uherský — právní řád částí právního řádu republiky Československé potud, pokud nebyl nebo nebude zrušen některou právní normou československou.«* (Viz též NSS z 10. listopadu 1922, č. 16.324.)¹⁾ A tak i obecné školství převzala republika Čsl. po bývalém Rakousku a Uhersku s právním řádem školským, který je z části podnes základem školského zřízení našeho.

2. Ze základních zákonů školských z bývalého Rakouska byl převzat zákon ze dne 14. května 1869, č. 62. ř. z., jímžto se ustanovují pravidla vyučování ve školách obecných a zá-

kon ze dne 2. května 1883, č. 53 ř. z., kterýmž se mění některá ustanovení zákona ze dne 14. května 1869. Oba zákony tvoří jednotný celek, společně nazývaný »říšský zákon o školách obecných«.

Na Slovensku a Podkarpatské Rusi neplatí, zato platnost jeho rozšířena na Hlučínsko, Valčicko a Vitorazsko.

Říšský zákon o školách obecných se skládá z těchto částí:

A) O veřejných školách obecných.

I. K čemu jsou školy obecné a jak mají býti zařízeny.

Uvádíme zejména § 1. »Školy obecné zřízeny jsou k tomu, aby dítky v mravnosti a nábožnosti vychovávaly, ducha jejich vyvíjely, známostí a zběhlostí, jichž mají k dalšímu vzdělání v životě zapotřebí, jim poskytovaly a byly základem, by se z nich stali hodní lidé a občané.«

1. O školách obecných.

2. O školách měštanských.

II. O navštěvování školy.

III. O vzdělání učitelů a uzpůsobení k učitelství.

IV. O dalším vzdělání učitelů.

V. O právním postavení učitelů.

VI. O zřizování škol.

VII. Kdo má zapravovati náklad na školy obecné.

B) O učelištích soukromých.

Bližší předpisy k provedení tohoto zákona a úpravu všeho, co náleží k vnitřnímu uspořádání škol, obsahuje *Řád školní a vyučovací*, vydaný nařízením ministerstva kultu a vyučování ze dne 29. září 1905, č. 159 ř. z. Na byl platnosti počátkem škol. r. 1906/7 a nahradil dřívější řád školní a vyučovací z 26. srpna 1870, č. 105 ř. z. (Min. věstník z r. 1905, č. 49). Zemské školní rady vydaly k němu prováděcí předpisy, tak zemská školní rada v Čechách ze dne 13. června 1907 č. 25.704, a zemská školní

rada moravská výnosem ze dne 25. dubna 1908, č. 5571 a slezská ze dne 6. července 1906, č. 4695.

Řád školní a vyučovací s některými změnami podle příslušných nařízení v republice Československé jest v platnosti podnes.

Přehled řádu školního a vyučovacího.

Hlava první: O škole obecné.

1. O zařízení školy obecné.
2. O školní povinnosti.
3. O zápisu do obecné školy.
4. O zařazení do tříd, oddělení a skupin.
5. O vyučovacím čase o prázdninách.
6. O návštěvě školy.
7. O školní kázi.
8. O klasifikaci a vysvědčeních.
9. O učitelských osobách.
10. O právech a povinnostech školního správce.
11. O učitelské konferenci.

Hlava druhá: O měštanské škole.

Hlava třetí: O soukromém vyučování.

1. O soukromých ústavech vyučovacích.
2. O domácím vyučování.

Hlava čtvrtá: O péči o děti.

Ústanovení závěrečná.

Na Slovensku je dosud základem školským *zákonný článek XXXVIII. z r. 1868*. Má 9 hlav a 148 paragrafů, v nichž se ustanovuje:

- I. Školní povinnost a svoboda vyučovací (§§1—7).
- II. Působnost a zřízení národních škol (§§ 8—16).
- III. Národní školy, zřízené náboženskými společnostmi (§§ 11—15).

IV. Národní školy, zřízené jednotlivci a spolky (§§ 16—22).

V. Obecné školy národní (§§ 23—79):

- a) školy elementární,
- b) vyšší školy národní (neexistují),
- c) školy měšťanské.

VI. Národní školy zřízené státem (§ 80).

VII. Ústavy ku vzdělání učitelstva (§§ 81—115).

VIII. Školní úřady (§§ 116—132).

Tato kapitola zák. článku pozbyla platnosti zák. článkem XXVIII. z r. 1876.

IX. O učitelstvu (§§ 133—147).

Původní ustanovení o správě národního školství změněna zák. čl. XXVIII. z r. 1876 o 19 paragrafech a obsáhla řadou ministerských nařízení z éry maďarské.

3. Obecnoškolské právo československé shrnuto v těchto nejdůležitějších školských normách:

A) *Zákon o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích ze dne 3. dubna 1919, č. 189 Sb. z. a n., doplněný a pozměněný zákonem ze dne 9. dubna 1920, č. 295 Sb. z. a n.*

B) *Zákon ze dne 9. dubna 1920, č. 292 Sb. z. a n., jímž se upravuje správa školství.*

C) *Nařízení vládní ze dne 6. listopadu 1920, č. 605 Sb. z. a n. o místních radách školních a o místních výborech školních (pro školy menšinové).*

D) *Nařízení vládní ze dne 6. listopadu 1920, č. 608 Sb. z. a n. o zrušení okresních rad školních a zřízení okresních školních výborů.*

Zákony o obecných a občanských školách, a to jak říšský zákon školský, tak zákonný článek XXXVIII. podstatně mění a doplňuje t. zv. *Malý školský zákon ze dne 13. července 1922, č. 226 Sb. z. a n.* Vládním nařízením ze dne

4. dubna 1925, č. 64 Sb. z. a n. byly vydány k zákonu tomu *předpisy prováděcí* a výnosem ministerstva školství a národní osvěty ze dne 15. května 1925, č. 16.137-I. vydány k tomuto zákonu a k vládnímu nařízení *prováděcí pokyny*.

Zákon upravuje nově předměty škol národních, vyučování náboženství, počet žáků na třídu, vyučování učitelů a učitelek ve školách, povinnost školní a tresty při nedbalé docházce do školy.

E) Pro školu má též význam *zákon z 23. dubna 1925, č. 96 Sb. z. a n. o vzájemných poměrech náboženských vyznání*.

F) *Právní a platové poměry* učitelstva národ. škol upraveny zákony:

a) *reparačním zákonem* ze dne 13. července 1922, 251 Sb. z. a n.,

b) *učitelským zákonem* ze dne 24. června 1926, č. 104 Sb. z. a n., k němuž bylo vydáno

c) vládní nařízení ze 14. září 1928, č. 162 Sb. z. a n., ve znění vl. n. ze 26. června 1930, č. 91 Sb. z. a n. (*služební pragmatika učitelstva nár. škol*).

V důsledku novodobého názoru na stát a jeho ovládnutí všech složek společenského života i školství se stalo monopolem moderního státu. Toto hledisko převzato dědictvím ze staré monarchie, v níž racionalismus osvícenský se obracel proti náboženství a církvi, až na konec prohlášena státní svrchovanost ve věcech výchovy a školství. Dne 21. prosince 1867, č. 142 ř. z. vydán byl základní zákon státní o občanských právech občanů. V něm obsaženy jsou stěžejní zásady, na kterých se mělo národní školství dále vyvíjet. Byl to zejména § 17.: »Věda a učení vědecké jest svobodné.

Zakládati vyučovací a vychovávací ústavy a na nich vyučovati je oprávněn každý občan státní, který prokázal k tomu zákonitým způsobem svoji způsobilost.

Domácí vyučování není tímto způsobem obmezeno.

O vyučování náboženství na školách mají se starati příslušné církve nebo náboženské společnosti.

Státu přísluší nad veškerým vyučováním a výchovou právo nejvyššího řízení a dozoru.«

Tomuto stanovisku dostalo se výrazu zákonem ze dne 25. května 1868, č. 48 říš. zák., jímž byla vydána základní pravidla o postavení školy k církvi. A tak § 1 ustanovuje: »Nejvyšší řízení veškerého vyučování a vychovávání a dohlížení k němu přísluší státu a bude vykonáváno orgány zákonem k tomu ustanovenými.«

Také v republice Československé podle § 120, odst. 2. ústavní listiny ze dne 29. února 1920, č. 126 Sb. z. a n. v odstavci 2. se stanoví: »Státní správě přísluší vrchní vedení a dozor na veškeré vyučování a vychovávání.« A zákon ze dne 9. dubna 1920, č. 292 Sb. z. a n., jímž se upravuje správa školství v § 1. stanoví: »Státu přísluší nejvyšší správa veškerého vychovávání a vyučování a dozor k němu.« Správu tu vykonává stát ministerstvem školství a národní osvěty, pokud se týče ministerstvem zemědělství. Zákon z 9. dubna 1920, č. 281 Sb. z. a n. Malý školský zákon (§ 3) v příčině vyučování náboženství stanoví: »Opatřovati vyučování náboženství na školách obecných (l'udových) a občanských a na ně dozíratí přísluší úřadům církevním s výhradou práva vrchního dozoru a správy, které přísluší podle § 1. zákona ze dne 9. dubna 1920, č. 292 Sb. z. a n.«

4. *Školská správa.* Nejvyšším státním úřadem správním ve věcech školství a národní osvěty jest *ministerstvo školství a národní osvěty*, zřízené zákonem ze dne 2. listopadu 1918, č. 2 Sb. z. a n. jako úřad pro správu vyučování a národní osvětu. Od názvu toho bylo záhy upuštěno a zákonem č. 292/1920 Sb. z. a n. stanoveno, že nejvyšší správu veške-

rého vychování a vyučování a dozor k němu vykonává stát »ministerstvem školství a národní osvěty«.

Ministr školství a národní osvěty, jmenovaný presidentem republiky, je sám osobně odpovědný z veškerého úředního jednání a sám rozhoduje ve věcech, které náležejí do jeho působnosti.

Veškerou agendu, týkající se věcí národního školství vyřizuje I. odbor ministerstva.

Na čas přechodní zřízena expositura min. školství a nár. osvěty v Bratislavě jako *Referát min. školství a nár. osvěty v Bratislavě*, jehož působnost se vztahuje na Slovensko a *Školský referát* při zemském úřadě v Užhorodě pro zemi Podkarpatoruskou. Oba referáty rozhodují s konečnou platností a není možno se odvolati od nich k ministerstvu, nýbrž zbývá pouze stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu.

Pro obor školské správy vydává ministerstvo škol. a nár. osvěty »Věstník«.

Od 1. ledna 1921 vykonává ministerstvo samo *správu škol tak zv. menšinových* podle § 2. zák. ze dne 9. dubna 1920, č. 292 Sb. z. a n., čímž vyňaty jsou tyto školy z působnosti nižších úřadů školních. Mají také zvláštní inspekory menšinových škol.

Organisace nižších stolic pro správu národního školství byla nově upravena zákonem ze dne 9. dubna 1920, č. 292 Sb. z. a n. Ze zákonu nabyla účinnosti od 1. ledna 1921 část o místních školních radách v Čechách, na Moravě a ve Slezsku vládním nařízením ze dne 6. listopadu 1920, č. 605 Sb. z. a n.

Zemské školní rady. Župní školní úřady provedeny nebyly, protože nebyl proveden zákon o župním zřízení ze dne 19. února 1920, 126 Sb. z. a n. Nový zákon ze dne 14. července 1927, č. 125 o organisaci politické správy místo 22 žup utvořil čtyři zemské obvody správní: zemi Českou,

Moravskoslezskou, Slovenskou a Podkarpatoruskou se zemskými presidenty v čele. A tak jsou také nejvyššími školními úřady: *a)* v zemi České zemská školní rada se sídlem v Praze, *b)* pro zemi Moravskoslezskou zemská školní rada se sídlem v Brně. Předseda jejich jest zemský president, v Čechách jej zastupuje podle zákona z 18. dubna 1890, č. 70 ř. z. zvláštní úředník s titulem místopředseda zemské školní rady, jmenovaný presidentem republiky, na Moravě je náměstkem předsedovým ten, koho předseda k tomu ustanoví.

Zemská školní rada jest úřad sborový, který rozhoduje o určitých záležitostech ve sboru, jehož členy jsou jednak úředníci zemské školní rady, jednak zástupci občanští.

Složení zemské školní rady zůstalo nezměněno v starém rozdělení rakouském.

Členy zemských školních rad jsou:

a) zástupcové vyslaní zemskými výbory. (3 Češi a 3 Němci);

b) referenti pro správní a hospodářské záležitosti (státní úředníci, v zemi České 6: 3 Češi, 3 Němci; v zemi Moravskoslezské 10: 5 Čechů a 5 Němců);

c) zemští školní inspektoři (5 hlasujících určí vždy po každé předseda);

d) zástupci hlavních měst (2 zástupce Prahy volí sbor obecních starších, a to 1 Čecha a 1 Němce);

e) zástupce církve (2 katol., 1 evang., 1 židovské obce);

f) zástupci učitelstva (a to 2 Češi: 1 ze školy národní, 1 ze školy střední, a 2 Němci).

Dělí se na dvě národní sekce: českou a německou.

Schůze národní sekce se konají měsíčně, plenární (obou sekcí) čtvrtletně. Úřední období jest 6 let.

Okresní školní výbory. Z dob bývalého Rakouska jsou v zemi České a Moravskoslezské zemským školním radám podřízeny okresní (městské) školní výbory, které spravují národní školství ve školních okresech, které zahrnují zpravidla všechny školní obce, jejichž školy leží v obvodu okresního úřadu, na místě bývalých okresních školních rad, zrušených vládním nařízením ze dne 6. listopadu 1920, č. 608 Sb. z. a n. Školská správa v hlavním městě Praze byla upravena vládním nařízením ze dne 22. prosince 1926, č. 244 Sb. z. a n.²⁾

Složení. Předsedou okresního školního výboru je přednosta okresního úřadu politického.

Členy jsou:

- a) okresní školní inspektoři;
- b) zástupci učitelstva (dva až čtyři);
- c) zástupci občanstva (čtyři až osm).

Zástupce učitelstva a občanstva jmenuje předseda zemské školní rady vyslechnuv návrhy jednak učitelských organizací, jednak zástupců politických stran v okrese.

Okresní školní výbor koná schůze zpravidla každý měsíc. Všichni členové okres. škol. výboru mají právo navštěvovati školy svého okresu, aby se přesvědčili o stavu škol a vyučování; do vyučování však zasahovati nesmějí.

Místní školní rady (výbory). Okresnímu školnímu výboru jsou podřízeny místní školní rady, zřízené v každé školní obci. Skládají se: 1. z předsedy, 2. ze zástupců školy (nejvíce pět), 3. ze zástupců školní obce (vždy dvakrát tolik jako zástupců školy a zvolí je zastupitelstva příškolených obcí). Členové místní školní rady zvolí ze sebe předsedu a jeho náměstka. Úřadové období je čtyřleté. Místní školní rada je orgánem obce. Jí přísluší opatřovati věcné potřeby školní a dozíratí zejména ke školní docházce. Učitele má podporovati ve výchovném poslání. Působnost

místní školní rady se nevztahuje na soukromé školy a ústavy ve školní obci zřízené. Členové mají právo docházeti do škol a býti při vyučování, nemají však právo do něho jakkoli zasahovati. Schůze řádné se konají jednou za měsíc, mimořádné podle uznání předsedou nebo na žádost tří členů do týdne; schůze je platná, je-li přítomna většina členů. Stížnosti do místní školní rady se adresují okresnímu školnímu výboru, podávají se do 8 dnů u místní školní rady a mají účinek odkladný.³⁾

Funkční období místní školní rady trvá čtyři léta.

Místní školní výbory menšinových škol nahrazují v určitém směru funkce místních školních rad.

5. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi byla rozdělena správa školství jednak mezi úřad zemský a okresní úřady a mezi státní školské inspektory od 1. července 1928 podle zákona č. 125/1927 a vlád. nař. č. 96/1928, jednak mezi orgány místní školní správy: školské stolice a kuratoria podle zákonů bývalých Uher. Je to zejména zák. čl. XXXVIII. z r. 1868, který podstatně platí podnes. Radikální novota tohoto zákonného článku jest § 10, podle kterého: »Zákonem stanoveným spôsobom verejné ľudové vyučovacie učilištia môžu postaviť a vydržovať vo vlasti jestvujúce cirkvi, spoločnosti a jednotlivci, obce a štát.« Tak přestává býti školství jen věcí církve. § 11. tohoto zák. článku určuje podmínky, za kterých možno zříditi a vydržovati »ľudové vyučovacie učilištia« (nepoktatási tamintézetekel) církvi. Než dosud předsedou školské stolice je farář, vrchní dozor na církevní školství má biskup. V každé obci, kde je státní škola, zřizuje se pro ni kuratorium. Členy jsou starosta obce, duchovní správcové, správcové státních škol, lékař a zástupci zvolení učitelstvem. Mimo ně jmenuje okresní náčelník tolik členů, kolik je členů zvolených. Přispívá-li však politická nebo církevní obec na vydržování státní

školy, zvolí polovinu členů, které by měl jmenovati náčelník okresní, a teprve zbylou polovinu jmenuje okresní náčelník.

6. *Státní dozor* vykonávají inspektoři zemští a okresní zemští inspektoři, jsou definitivními úředníky státními, jejich povinnosti a práva vymezuje výnos min. školství a nár. osvěty z 18. prosince 1930, č. 102.603-I.

Okresní školní inspektory jmenuje v zemi České a Moravskoslezské ministerstvo školství a národní osvěty z učitelů národních nebo středních škol, kteří se podrobili zvláštní zkoušce inspektorské (výnos mšano z 6. června 1932, č. 53.648-I) z 15. června 1925 č. 307. Jmenování jejich je zatím. Okresní školní inspektor je povinen prohlížeti školy jemu přikázané a dohlížeti k činnosti místních školních rad a učitelstva i k jeho chování. Má právo a povinnost, dáváti učitelstvu rady, pokyny a nařízení i napomenutí ve věcech pedagogicko-didaktických, nikoliv však před žáky. (Instrukce výnosem mkv. 7. 18. května 1869, č. 140 pres., ř. z. č. 128.)

Dozor církevní. S právem a povinností církve vyučovati náboženství na školách národních náleží církvi též dozor nad ním.

Vrchní dozor nad vyučováním náboženství a výchovy mládeže náleží biskupu. Koncil tridentský (Sess. 24, de ref. c. 4) klade jim na srdce péči o vyučování: »Iidem (episcopi) saltem dominicis et aliis festivis diebus pueros in singulis parochiis fidei rudimenta et obedientiam erga Deum et parentes diligenter ab iis, ad quos spectabit, doceri curabunt, et si opus sit, etiam per censuras ecclesiasticas compellent.« Dozor ten vykonává biskup svými vikáři (děkany), kteří každoročně při kanonické visitaci konají též veřejnou zkoušku z náboženství veškeré mládeže škol národních ve farnosti. Ve větších farnostech, kde je více učitelů

náboženství, bývá ustanoven farář nebo katecheta inspektorem náboženství, jenž dohlíží k činnosti svěřených mu učitelů náboženství i k jejich nábožensko-mravnímu životu a podává o nich inspekční zprávu.

O náboženských zkouškách na školách vydala zemská školní rada v Praze výnos z 10. IV. 1925, č. 1995/25: »Podle výnosu ministerského ze dne 9. května 1919, č. 51.259 (Věstník I, str. 96) platí o konání zkoušek náboženských nadále výnos býv. ministerstva kultu a vyučování ze dne 28. června 1869, č. 5.705, podle něhož zůstává ve smyslu platných zákonů právem církví a náboženských společností, aby se kdykoli svými orgány přesvědčovaly o postupu a stavu náboženského vyučování ve škole samé. Dobu takové ve škole konané inspekce náboženské mají úřadové církevní oznámiti včas *okresnímu výboru školnímu* (§ 5, odst. 5. říšského zákona o školách národních ze dne 14. května 1869, čís. 62 ř. z.) — a nikoliv pouze správě školy. Povinností okresního výboru školního pak jest uvědomiti o tom správce školy a zmocniti jej, aby příslušnými změnami v rozvrhu hodin usnadnil nerušené provedení zkoušky ve všech třídách, a to tak, aby vyučovací čas, určený pro jednotlivé předměty, v celku nebyl zkrácen.

Nedorozumění, k němuž nedávno došlo na jedné škole mezi třídním učitelem a církevním kanonickým visitátorem a které bylo zaviněno nesprávným postupem správce dotyčné školy, nás nutí uložití okresním výborům školním, aby uvedly ředitelstvím a správám škol zmíněný předpis na paměť s příkazem, aby se jím při náboženských zkouškách ve škole přísně řídilo.«

LITERATURA.

Burckhard, Volksschulgesetze. Wien 1904—1906.

Buzek, Úvod do právní organizace národ. škol v r. Československé, 1931³.

Janota, Zákony o školách národních, Brno 1923—24.
Křivánek, Příručka zákonů, nařízení a předpisů o národ. škol.
v r. Čsl., 1925².
Křivánek, Úvod do studia národně-školského práva. 1933.
Placht-Havelka, Příručka školské a osvětové správy, 1934.
Schedlbauer, Handbuch der Reichsgesetze und der Ministerial-
Verordnungen über das Volksschulwesen, 1911⁸.
Úřední list: Věstník ministerstva školství a nár. osvěty, I.—
XVII., Praha 1919—1935.
Hronek, Národní škola a katecheta, 1931.
Hronek, Výbor zákonů školských, díl I.: Základní předpisy
o školách národních, 1933, díl II.: Organizace školské správy,
zřizování národních škol a právní poměry učitelstva národ-
ních škol, 1934.

II. NOVÁ ZÁKONNÁ ÚPRAVA VYUČOVÁNÍ NÁBOŽENSKÉHO NA ŠKOLÁCH OBECNÝCH A OBČANSKÝCH.

1. Malý školský zákon. — 2. Prováděcí nařízení: státní
dozor nad vyučováním náboženství, počet učebných hodin,
náboženské cvičení a úkony, osvobození od vyučování nábo-
ženství, náboženství v rozvrhu hodin, zvláštní oddělení
školní. — 3. Ministerské pokyny. — 4. Výnos zemské školní
rady o úpravě vyučování náboženství. — 5. O nenáležitých
projevech ve škole a o státoobčanské výchově. — 6. Roz-
hodování o výzdobě školních místností.

Vyučování náboženské na školách obecných a občan-
ských jest všeobecně upraveno tímto souborem předpisů
v přítomné době platných:

Především zákonem ze dne 14. května 1869, č. 62 ř. z.,
který výslovně v § 1 ustanovuje: »Školy obecné (v širším
smyslu) zřízeny jsou k tomu, aby dívky v mravnosti a ná-
boženství vychovávaly«;

za druhé tak zvaným Malým školským zákonem ze dne
13. července 1922, č. 266 Sb. z. a n., a to ustanoveními
§ 1, odst. 1., § 2, § 3, § 5, odst. 4 a § 6, odst. 3;

za třetí §§ 5—9 a 13 vlád. nař. ze dne 4. dubna 1925, č. 64 Sb. z. a n.;

a konečně §§ 4.—8., 18.—22. výnosu min. škol. a nár. osv. ze dne 15. května 1925, č. 16137-I.

Příslušné tyto normy uvedeme v autentickém znění.

1. *Malý školský zákon* ze dne 13. VII. 1922, č. 226 Sb. z. a n. o vyučování náboženském ustanovuje:

§ 1. ⁽¹⁾ Povinné předměty učebné ve školách obecných (ľudových) jsou: náboženství (s výhradou § 3, odst. 5.) . . .

§ 2. ⁽¹⁾ Povinné předměty školy občanské jsou: náboženství (s výhradou § 3, odst. 5.) . . .

§ 3. ⁽¹⁾ Opatřovati vyučování náboženství na školách (ľudových) a občanských a na ně dozíratí přísluší úřadům církevním (představenstvům židovských obcí náboženských) s výhradou práva vrchního dozoru a správy, které přísluší státu podle § 1 zákona ze dne 9. dubna 1920, č. 292 Sb. z. a n.

⁽²⁾ Náboženství vyučovati jest ve všech třídách po dvou hodinách týdně. Výměru a rozdělení učiva náboženského na jednotlivé stupně školní ustanoví úřady církevní.

⁽³⁾ Učitelé náboženství, úřady církevní a společnosti náboženské jsou povinny šetřiti zákonů jakož i předpisů, které v mezích zákonů vydají úřady školní.

⁽⁴⁾ Co úřady církevní ustanoví o vyučování náboženství a o cvičeních náboženských, oznámeno budiž správci školy prostřednictvím župní rady školní (v přechodné době okresního úřadu školního a na Slovensku školního inspektora). Ustanovení, která jsou v odporu s obecným řádem školním, nebudte oznamována.⁴⁾

⁽⁵⁾ Žáci bez vyznání nebo vyznání státem neuznaného jsou všeobecně zproštěni povinnosti, aby se zúčastnili vyučování náboženství. Žáci vyznání ostatních budou okresním úřadem školním, na Slovensku a na školách menšino-

vých příslušným okresním (obvodním) inspektorem školním zproštění této povinnosti, požádají-li o to písemně nebo protokolárně jejich rodiče nebo jejich zástupci.

(⁶) Hledíc k různosti náboženského vyznání žactva na té které škole, budiž doba vyučování náboženského v rozvrhu hodin ustanovena tak, aby tím souvislost ostatního vyučování nebyla rušena.

§ 5. (⁴) Pro vyučování jednotlivým předmětům učebním, jehož se neúčastní všichni žáci té které třídy, zřídí se při škole nebo při několika školách v téže obci zvláštní oddělení, v nichž se sloučí podle potřeby žáci různých tříd tak, aby počet žactva v takovém oddělení v žádném případě nepřestoupil čísla 60.

§ 6. (³) Ustanovení čtvrtého odstavce § 5 platí též o školách občanských.

2. K tomuto zákonu vydala vláda republiky Československé *prováděcí nařízení* ze dne 4. dubna 1925, č. 64 Sb. z. a n., z něhož vyučování náboženství se týkají tyto předpisy:

K § 3 zákona.

§ 5. (¹) *Státní dozor nad vyučováním náboženství* vykonávají především školní inspektoři, obvodní, župní a ministerští (§ 34 zákona ze dne 9. dubna 1920, čís. 292 Sb. z. a n., jímž se upravuje správa školství), v přechodné době okresní a zemští inspektoři, na Slovensku a při školách, spravovaných přímo ministerstvem školství a národní osvěty, příslušní státní inspektoři školní. Státní dozor týká se zejména toho, šetří-li učitelé náboženství zákonů a předpisů, vydaných v jejich mezích (§ 3, odst. 3., zákona).

(²) Správcům (ředitelům) škol přísluší právo a povinnost, aby obcovali podle potřeby také vyučování náboženskému a dbali v mezích své působnosti jako bezprostřední

představení školy, aby se i při něm šetřilo platných předpisů, zejména pak předpisů, týkajících se školního pořádku a kázně.

(³) Žádnému státnímu orgánu dozorčímu ani správci (řediteli) školy však nepřísluší vykonávati vliv na obsah a metodu náboženského vyučování.

Počet učebných hodin.

§ 6. Náboženské vyučování konati se bude buď po třídách nebo ve zvláštních odděleních (§ 5, odst. 4., a § 6, odst. 3., zákona). Počet učebných hodin v každé třídě ustanovuje zákon na 2 týdne. — Jsou-li pro vyučování náboženské zřízena zvláštní oddělení, bude se v nich vyučovati náboženství rovněž po 2 hodinách týdně.

Náboženská cvičení a úkony.

§ 7. (¹) Za náboženská cvičení a úkony pokládati jest veškeré bohoslužebné úkony a pobožnosti všech vyznání náboženských, které se konají mimo hodiny, přikázané náboženskému vyučování schváleným rozvrhem hodin; ustanovuje je příslušný úřad církevní v mezích platných předpisů školních. Mládež školní nemůže býti ani přímo ani nepřímou nucena, aniž přímo nebo nepřímou odvracována od účasti na náboženských úkonech ve škole veřejné nebo soukromé kteréhokoliv druhu, s výhradou práv, plynoucích z moci otcovské nebo poručenské. O potřebný dozor nad žactvem při náboženských úkonech stará se příslušný učitel náboženství.

(²) Co úřady církevní ustanoví o náboženském vyučování a o náboženských úkonech, oznámí orgánům, jmenovaným v § 3, odst. 4., zákona. Při školách, spravovaných pří-

mo ministerstvem školství a národní osvěty, jsou v této věci příslušní inspektoři, pověřeni dozorem nad těmito školami ministerstvem školství a národní osvěty. Ustanovení církevních úřadů oznamují správci školy jmenované orgány, jemu nadřízené, načež správce školy zařídí vše, čeho jest dále potřebí, a postará se o to, aby žactvo i učitel náboženství byli náležitě a včas zpraveni.

(³) Odporují-li ustanovení úřadů církevních v něčem obecnému řádu školnímu, jímž rozuměti jest soubor všech platných předpisů o organizaci vyučování, o vyučovacím čase, o školní docházce a o školní kázni, orgány, v předchozím odstavci jmenované, neoznámí je správci školy, ale zpraví do 3 dnů ode dne, kdy došlo oznámení úřadů církevních, tyto úřady, z kterých důvodů odmítají je správci oznámiti.

Osvobození od náboženského vyučování.

§ 8. (¹) Ohlášky nároku na osvobození dětí některého vyznání náboženského podle 2. věty odstavce 5. § 3 zákona podávati jest jednotlivě za každého žáka orgánům tamže jmenovaným, a to před zápisem do školy na počátku každého školního roku.⁵⁾ Záporné vyřízení ohlášky budiž doručeno straně i správci školy vždy písemně s odůvodněním. Ohlášky nároku na osvobození dětí od náboženského vyučování nebo protokoly je zastupující mají povahu pouhého oznámení ve věcech veřejných a jsou kolku prosty (saz. pol. 50/44 G popl. zák. a pol. 14 g uher. poplatkových pravidel).

(²) Právo žádati o osvobození dítěte od vyučování náboženství přísluší zpravidla oběma rodičům společně po jejich vzájemné dohodě. U dětí nemanželských náleží právo to matce, u dětí jednostranně osiřelých tomu z rodičů, který

žije, u oboustranných siroteků nebo jsou-li rodiče dítěte neznámí, zákonnému zástupci dítěte.⁶⁾

U dětí adoptovaných vykonává za trvání poměru adoptivního to otec (matka) adoptivní, a bylo-li dítě adoptováno v souhlase obou manželů, přísluší právo to adoptivním rodičům společně po jejich vzájemné dohodě.

(³) Všem učitelstvu jest zakázáno, aby vykonávalo ve službě jakýmkoliv způsobem vliv na svobodné rozhodování rodičů neb jich zástupců buď ve prospěch náboženského vyučování a náboženských cvičení, nebo proti nim.

Ustanovení toto platí i tehdy, nezná-li strana příslušných předpisů nebo žádá-li o jich výklad; v takovém případě budiž příslušné ponaučení omezeno jen na to, že se strana seznámí s předpisy o věci platnými.

Náboženství v rozvrhu hodin.

§ 9. (¹) Vyučuje-li se náboženství některého vyznání po třídách, budiž náboženství zpravidla (§ 9, odst. 4.) položeno v rozvrhu hodin každé třídy na hodiny krajní, t. j. první a poslední každého půldne vyučovacího, nesmí však býti položeno na půldny nebo na dny, které jsou v týdnu obvykle prázdné.

(²) Vyučuje-li se náboženství ve zvláštních odděleních (§ 5, odst. 4., a § 6, odst. 3., zákona), budiž povšechně dbáno rovněž zásad, uvedených v předchozím odstavci. Při školách, kde by však nebylo vůbec možno položití všechny hodiny náboženských oddělení na hodiny krajní, připouští se zcela výjimečně položití některé náboženské hodiny na dny a půldny v týdnu obvykle prázdné.

(³) Na školách, kde náboženství vyučují členové duchovní správy, buďte náboženské hodiny do rozvrhu hodin⁷⁾ vloženy, pokud možno, v dohodě s učitelem náboženství,

šetříc ustanovení, uvedených v předchozích dvou odstavcích. Případné spory rozhodují úřady školní.

(⁴) Pokud zájmy vyučovací vůbec připouštějí, budiž dbáno toho, aby učitel náboženství byl, pokud možno, souvisle zaměstnán, a aby se zbytečně nerozmnožoval náklad na cestné podle článku IV. a VI. zákona ze dne 13. července 1922, č. 251 Sb. zák. a nař., jímž se mění některé zákony o služebních poměrech učitelstva veřejných škol obecných a občanských.

Zvláštní oddělení školní.

§ 13. (¹) Zvláštní oddělení školní zřizovati jest za podmínek, daných v § 5, odst. 4., a v § 6, odst. 3., zákona zvláště pro vyučování náboženství, pak ručním pracím a tělocviku na smíšených školách a předmětům nepovinným.

(²) V žádném takovém oddělení nesmí býti více žáků než 60. Při tom však dbáti jest podle možnosti toho, aby ~~pro vyučování náboženství~~, ručním pracím a tělocviku a mimo to i pro vyučování v odděleních, v nichž se spojí žáci několika stupňů věku, nebylo v oddělení zpravidla více než ~~40 dětí~~, aby v témž oddělení nebyli, pokud možno, spojování žáci, kteří stářím, těles. způsobilostí, schopnostmi a předběžným vzděláním příliš od sebe se liší, aby žactvo ze tříd téhož ročníku nebylo přidělováno oddělením různého stupně a aby se při spojování žactva v oddělení bral nejpečlivější zřetel k velikosti školní místnosti, v níž se má oddělení vyučovati. Jestliže by však provedení těchto zásad znamenalo vzrůst nákladu školního, buďtež dříve vyslechnuti vydržovatelé školy.

(³) Obstarávají-li vyučování ve zvláštních odděleních školních přesporní učitelé, upravovati jest rozvrh hodin v těchto odděleních, pokud to zájmy vyučovací vůbec při-

pouštějí, tak, aby učitel byl souvisle zaměstnán a aby se zbytečně nerozmnožil náklad na cestné podle článku IV. a VI. zákona čís. 251-1922 Sb. z. a n.

3. Pro jednotné provádění zákona i prováděcího nařízení vládního vydalo ministerstvo školství a nár. osvěty výnosem ze dne 15. května 1925, č. 16. 137-I. *pokyny*, z nichž vyučování náboženství se týkají tyto:

K § 3 zákona a §§ 5—9 prováděcího nařízení.

§ 4. Paragrafem 3 zákona zrušen a nahrazen byl zcela § 5 zákona č. 62/1869 ř. z. a doplněny §§ 57 a 75 i §§ 11 a 12 zák. čl. XXXVIII/1868. Účinnosti nepozbyly ostatní zákony, upravující vyučování náboženství na obecných a občanských školách, zvláště zákon ze dne 20. června 1872, č. 86 ř. z., zemský zákon pro Čechy ze dne 14. prosince 1888, čís. 69 čes. z. z., pro Moravu ze dne 14. prosince 1888, č. 129 mor. z. z., a III. oddíl zemského zákona pro Slezsko ze dne 6. listopadu 1901, č. 42 slez. z. z., všechny s příslušnými novelami, avšak jen pokud neodporují zákonům pozdějším, zejména § 3 zákona č. 226/1922 Sb. z. a n. nebo zákonům ze dne 23. května 1919, č. 274 Sb. z. a n., a č. 251/1922 Sb. z. a n., jimiž byly nově upraveny také povítky učitelů náboženství.

§ 5. ⁽¹⁾ Výnosy ministerstva školství a národní osvěty o náboženských úkonech na školách ze dne 25. listopadu 1918, č. 214, a ze dne 9. května 1919, č. 5125 (Věstník 1919, str. 9 a 96); ze dne 17. srpna 1921, č. 37.715 (Věstník 1921, str. 429) a ze dne 7. září 1921, č. 36.146 (Věstník 1921, str. 491), zůstávají v platnosti.

⁽²⁾ O náležitý dozor nad žactvem při náboženských úkonech budiž v každém případě postaráno (§ 7, odst. 1. vládního nařízení prováděcího). Účast ostatních učitelů mimo příslušného učitele náboženství při tomto dozoru může býti se zřením k § 123 ústavní listiny toliko dobrovolná.

§ 6. ⁽¹⁾ Orgány, jimž přísluší podle § 3, odst. 5., zákona vyřizovati ohlášky o osvobození dětí od vyučování náboženského, nechť je vyřizují obratem, nejpozději do 14 dnů, aby již prvé dny po začátku školního roku byl pevně zjištěn počet dětí, učících se náboženství, a aby podle toho organizováno vyučování náboženské ve třídách nebo ve zvláštních odděleních. Správce školy budiž vždy vyrozuměn.

⁽²⁾ Výnos ministerstva školství a národní osvěty ze dne 11. srpna 1919, č. 26.183, o vyučování povinnému náboženství (Věstník 1919, str. 214) pozbývá platnosti pro žactvo škol obecných a občanských.

§ 7. Orgány, jimž přísluší schvalovati rozvrhy hodin, jsou povinny přísně dohlížeti, aby se šetřilo § 9 vládního nařízení prováděcího. Zejména nechť dbají, aby se podle § 9, odst. 2. tohoto vládního nařízení kladly hodiny náboženské na prázdné půldny nebo dny v týdnu *jen tehdy, není-li jinak vůbec možno*. Nezbytnost takového výjimečného opatření nechť je správcem školy náležitě odůvodněna. Nedojde-li při sdělávání rozvrhu hodin podle § 9, odst. 3., vládního nařízení ke shodě mezi správcem školy a učitelem náboženství z duchovní správy, může učitel náboženství z duchovní správy žádati, aby správce školy předložil věc k rozhodnutí orgánům, uvedeným v § 21 vládního nařízení, zachovávaje při tom postup podle § 132, odst. 2. řádu školního a vyučovacího. Tyto orgány předloží ve školním roce 1925—26 do 31. prosince 1925 podle stavu ze dne 15. listopadu 1925 svým nadřízeným úřadům úhrnnou zprávu o takových výjimečných opatřeních, ve kterých bylo nutno podle § 9, odst. 2. vlád. nař. položit hodiny náboženského vyučování na dny a půldny v týdnu jinak prázdné, a to odděleně, pokud jde jednak o zvláštní učitele náboženství, jednak o učitele z duchovní správy jednotlivých vyznání.

§ 8. Změní-li se náboženské vyznání dětí školou povin-

ných, je správce školy oprávněn a povinen žádati od rodičů nebo jejich zákonitých zástupců, aby tuto změnu náležitě prokázali. Vystoupení dítěte z některé církve nebo náboženské společnosti, budiž prokázáno písemným dokladem, že bylo učiněno o tom oznámení příslušnému úřadu politickému, nebo že tento úřad vydal o postupu písemné vyřízení. Vstup dítěte do nově zvolené církve (náboženské společnosti) budiž prokázán písemným potvrzením představeného nebo duchovního správce této církve (§ 6 zákona ze dne 23. dubna 1925, č. 96 Sb. z. a n., o vzájemných poměrech náboženských vyznání). Teprve, když změny náboženského vyznání byly takto prokázány, je správce školy oprávněn a povinen, aby provedl příslušnou opravu nacionale dítěte v úředních spisech školních, a aby učinil opatření stran náboženského vyučování dítěte, pokud je to vzhledem k § 3, odst. 5., zákona číslo 226/1922 Sb. z. a n., nutné.

Zvláštní oddělení školní.

K § 5, odst. 4. a § 6, odst. 3. zákona a k § 13 prováděcího nařízení.

§ 18. ⁽¹⁾ Ve zvláštní oddělení možno slučovati zpravidla jen žactvo oněch tříd, v nichž se nevyučují všichni žáci příslušnému předmětu.

⁽²⁾ Spojovati žactvo různých škol do zvláštních oddělení budiž dovoleno jen výjimečně, má-li se z téže školy vyučovati předmětu, pro který se zvláštní oddělení zřizuje, jen nepatrný počet žactva, zpravidla méně než 25.

§ 19. ⁽¹⁾ Slučuje-li se žactvo různých tříd některé obecné školy ve zvláštní oddělení, smí se tak díti zpravidla jen se stálým zřetelem k ustanovení učebných osnov o tom,

které ročníky žactva možno spojovati v jednotlivé třídy různých typů škol.

(²) Zřídí-li se při obecné škole jen jediné zvláštní oddělení, budiž posuzováno obdobně jako škola jednotřídní a možno v něm sloučiti žactvo všech ročníků a rozdělit je ve vyučovací oddělení jako žactvo školy jednotřídní podle tabulky, připojené k výnosu ministerstva školství a národní osvěty ze dne 4. srpna 1923, č. 92.189-I (Věstník 1923, str. 453).

(³) Zřídí-li se při škole obecné více než jedno zvláštní oddělení, je dovoleno žactvo jednotlivých tříd slučovati ve zvláštní oddělení.

(⁴) Dokud na obecných školách Slovenska nebude zavedena osmiletá školní docházka, ustanoví ministerstva školství a národní osvěty v Bratislavě obdobně, kterak se bude spojovati žactvo jednotlivých tříd různých typů škol obecných ve zvláštní oddělení.

§ 20. (¹) Na občanských školách trojtřídních možno do jediného zvláštního oddělení sloučiti žactvo všech tříd a vyučují se v něm žáci 1. a 2. třídy jako nižší skupina a žáci 3. třídy jako vyšší skupina. Při dvou zvláštních odděleních zařadí se do prvního žáci 1. a 2. třídy a vyučují se v něm ve dvou skupinách, do druhého zařadí se žáci 3. třídy.

(²) Na občanských školách čtyřtřídních (t. č. jen na Slovensku) možno do jediného zvláštního oddělení sloučiti žactvo všech čtyř postupných tříd a vyučují se v něm žáci 1. a 2. třídy jako nižší skupina a žáci 3. a 4. třídy jako vyšší skupina. Při dvou zvláštních odděleních náleží do prvního žáci 1. a 2. třídy, do druhého žáci 3. a 4. třídy. Při třech zvláštních odděleních vřadí se do prvního žáci 1. třídy, do druhého žáci 2. a 3. třídy, do třetího žáci 4. třídy.

(³) Bude-li výjimečně potřebí spojití pro malý počet žáků žactvo školy občanské a žactvo školy obecné ve společná

zvláštní oddělení, řídí se seskupení žactva ve zvláštních odděleních tabulkou, která platí podle § 19 pro tvoření zvláštních oddělení pro obecnou školu, která se počtem postupných tříd shoduje se součtem počtu postupných tříd školy občanské a školy obecné, jejichž žactvo se slučuje ve zvláštní oddělení.

§ 21. Na obecných i občanských školách s pobočkami sloučeno budiž, pokud je toho třeba, ve zvláštní oddělení vždy nejprve žactvo příslušné postupné třídy a jejich poboček. Je-li však zapotřebí zřídit při škole s pobočkami pro některý předmět menší počet zvláštních oddělení, než je počet postupných tříd, čítá se žactvo postupné třídy a jejich poboček jako celek téže postupné třídy a platí o slučování žactva ustanovení §§ 19 a 20.

§ 22. ⁽¹⁾ Zřizujícíe při školách zvláštní oddělení pro jednotlivé učebné předměty, mějte školní úřady na zřeteli, že počet 60 žáků ve zvláštním oddělení, zákonem stanovený, je maximem, jehož dosažení není závazně předepsáno. Ježto pak slučování žáků různých postupných tříd ve společná oddělení pro některé učebné předměty působí vždy nesnáze při úpravě rozvrhu hodin, a také jinak znesnadňuje udržení náležité kázně, školního pořádku a klidného vyučování, budiž v zájmu pedagogicko-didaktickém dbáno toho, aby se zvláštní oddělení pro vyučování některým předmětům, jehož se nezúčastní všichni žáci některé třídy, zřizovala zpravidla jen tehda, když by vyučování třídní bylo zřejmě nehospodárné pro malý počet žáků.

⁽²⁾ Podle § 13, odst. 2. vládního nařízení prováděcího má se dbáti podle možnosti toho, aby pro vyučování náboženství, ručním pracím a tělocviku a mimo to i pro vyučování v odděleních, v nichž se spojí žáci několika stupňů věku, nebylo v oddělení zpravidla více než 40 dětí. Budiž proto upuštěno od utvoření zvláštního oddělení ze žactva

dvou nebo několika postupných tříd zpravidla již tehdy, jestliže z počtu žactva každé z nich mají se učití příslušnému předmětu aspoň dvě třetiny žáků, ne však méně nežli po 20 žácích.

(³) Školní úřady nechť při jednání s vydržovateli školy o povolení zvláštních oddělení uplatňují podle možnosti uvedené zřetele, hledíc také k § 13, odst. 2. vládního nařízení prováděcího.

4. *O úpravě vyučování náboženství* zemská školní rada v Praze ve výnosu z 1. VIII. 1926, č. III. A. 626, č. z šr. 67.166/26 praví: Při tom budiž postupováno tímto způsobem:

1. Žactvo téhož stupně věku (poboček) budiž slučováno do zákonitého počtu 60.

2. Aby tvoření oddělení bylo v souhlasu s učebnými osnovami, budťtež tvořena oddělení jen v mezích přípustnosti §§ 19. a 20. výnosu ministerstva školství a národní osvěty ze dne 15. května 1925, čís. 16.137-I.

3. Žáci různých věkových stupňů budťtež spojováni do počtu 40, podle ustanovení § 13., odst. 2. vládního nařízení čís. 64/1925;

a) *na venkovských školách*, kde není občanských škol a jest nutno spojovati žactvo všech věkových stupňů;

b) *v případech slučování žáků různých škol v téže obci*, v různých budovách umístěných, při čemž budiž vzat patřičný zřetel na ony, při nichž jde o spojení žáků z budov od sebe značně vzdálených;

c) *kde se jedná o slučování žáků obecných a občanských škol*;

d) *jde-li o spojování žáků různého pohlaví v oddělení výhradně za účelem vyučování náboženství*, děje-li se ostatní vyučování pro každé pohlaví odděleně;

e) při nepatrném počtu (1—3) žáků, kteří se v jednotlivých třídách nezúčastní tomu, kterému náboženství.

4. Ve všech ostatních případech budiž sloučeno žactvo různých věkových stupňů do počtu 50.

5. Tam, kde při škole, pokud se týče při školách, jest nepatrný počet žactva (1—3 žáci), zúčastňujícího se vyučování tomu kterému náboženství, budiž vhodným způsobem vyjednáváno s příslušnými církevními úřady, resp. náboženskými obcemi, zda by nebylo možno v takových případech spojovati i žáky z přespolních škol v jedno oddělení, po případě upustiti od zřízení zvláštního oddělení vůbec, nebo alespoň zařídit vyučování náboženství v menším počtu vyučovacích hodin, než 2 hodiny týdně. V předkládací zprávě budiž uveden výsledek tohoto jednání.

6. Při tvoření zvláštních oddělení pro vyučování náboženství budiž přihlíženo podle obdoby § 5 odst. 5. zákona čís. 226/1922 toliko ke školou povinným dětem československých státních občanů.

O provedené takto prozatímní úpravě bud'tež pak příslušné vrchní úřady církevní, pokud se týče náboženské obce přímo okresním školním výborem na datovanou potvrzenku (návratku) vyrozuměny s vyzváním, aby nejdéle do 14 dní zaslaly okresnímu školnímu výboru svoje vyjádření (souhlas nebo námitky).

Prozatímní úprava vyučování náboženství budiž pro celý školní okres zapsána trojmo do výkazů, upravených podle obvyklého vzoru a sice ohledně každého náboženského vyznání zvlášť; tyto výkazy bud'tež s přehledy jednotlivých škol spolu s došlými vyjádřeními event. námitkami církevních úřadů (náboženských obcí) neprodleně předloženy a sice zvláštními (oddělenými) zprávami pro každé náboženské vyznání. V rubrice »poznámka« a) budiž ve všech případech, kde se zřizuje oddělení, stručně udán důvod,

proč se oddělení zřizuje; *b)* tam, kde by bylo možno podle zákona zřídit oddělení, kde však se tak nestalo vzhledem ke zřetelům § 13, odst. 2. vládního nařízení.

5. *O nenáležitých projevech ve škole a o státoobčanské výchově.* Ohlas některých událostí poslední doby projevil se tu a tam nepřipustným způsobem také ve školách. Tento zjev vedl k tomu, že min. škol. a nár. osv. výnosem ze dne 12. dubna 1933, č. 40.659-I. upozornilo na příslušné předpisy a důtklivě připomenulo učitelstvu škol národ. i žactvu těchto škol vážnost dnešní doby, jakož i nezbytnou povinnost chovati se bezvadně a loyálně.

Žactvo má býti ve škole vychováváno k přátelskému soužití, k národnostní, náboženské a společenské snášenlivosti, k oddanosti k Československé republice a k úctě k jejímu demokratickému zřízení. Proto se zdrží učitelstvo při vyučování a vůbec ve všem styku s žactvem všech politicko-stranických projevů, poznámek a takových výkladů, které by mohly v žactvu budit zdání učitelovy národnostní, politické nebo náboženské zaujatosti a poškozovati výchovu k snášenlivosti nebo dokonce ohrožovati a podrývati oddanost k Československé republice. Ve škole nesmí si nikdo z učitelských osob dovoliti jednání, které by mělo ráz agitace. Zvláště pečlivě budou učitelé dbáti, aby se ve škole nedělalo nic, co by odporovalo demokratické ústavě našeho státu a zlehčovalo opatření zákonodárných sborů, vlády a úřadů. V souvislosti s tím znova připomíná výnos ministerstva školství a národní osvěty ze dne 25. června 1923, č. 574 pres. (Věstník V., 98) o ústavě Československé republiky a povinnost všech ředitelstev, správ škol, dozorčích orgánů i učitelstva, aby pečovaly o náležité poučení žactva o státních znacích, státní vlajce a státní hymně. Kdyby se někdo provinil proti těmto povinnostem, nesl by důsledky takového jednání. Nejvíce by bylo litovati, kdyby k nežádoucím

projevům a k nepřístojnému chování bylo snad žactvo sváděno chováním jednotlivých osob.

Rovněž je nepřípustné, aby žáci vnášeli do třídy politickou agitaci tiskem nebo jakýmkoli jiným způsobem a činili ve škole ať hromadně nebo jako jednotlivci projevy stranicko-politického rázu. Proto jich učitelstvo nejen nepřipustí a nestrpí, nýbrž, dojde-li přece k nim, potlačí je a jejich účinek v zájmu mravní a státoobčanské výchovy vhodně napraví. Proti žákům, kteří by se takto provinili, budiž zakročeno podle předpisu příslušného školního řádu a to ihned, jakmile věc byla zjištěna.

Zároveň se připomínají výnosy ministerstva školství a národní osvěty o zákazu volební agitace ve školách (Věstník I., č. 41), o účasti žactva na politických průvodech a projevech (Věstník VIII., č. 52) a o nošení politických odznaků (Věstník VI., č. 37); upozorňuje se též na ustanovení § 78 řádu školního a vyučovacího pro školy obecné a měštanské (nařízení ministerstva věcí duchovních a vyučování ze dne 29. září 1905, č. 13.200), dále na ustanovení § 47 výnosu ministerstva školství a národní osvěty ze dne 30. září 1925, č. 112.128/I. (Věstník VII., č. 119), o členství školní mládeže ve spolcích a o její účasti na spolkových shromážděních, veřejných schůzích i průvodech a zdůrazňuje se, že všechny tyto předpisy jest zachovávat. Platnost § 78 řádu školního a vyučovacího pro obecné a měštanské školy se na základě § 4, odst. 1., zák. č. 226/1922 Sb. z. a n., rozšiřuje na národní školy v zemi Slovenské a podle § 148 zák. čl. XXXVIII./1868 na zemi Podkarpatoruskou. Tento paragraf zní: »Školním dítkám je zapověděno býti členy spolků nebo mezi sebou spolky zakládati, jakékoli odznaky nositi a bez povolení školního správce účast míti ve shromáždění spolků, veřejných schůzích nebo průvodech.

Se školními dítkami nesmějí býti pořádány výlety nebo průvody k demonstračním účelům.

Školním dítkám není také dovoleno konati mezi sebou peněžní sbírky k jakémukoli účelu.

6. *Rozhodování o výzdobě školních místností.* (Nss z 9. října 1928, č. 26.571.) Jednotliví členové učitelského sboru veřejné školy národní nemají v řízení o odstranění nebo ponechání křížů ve školních třídách postavení strany. Rozhodování o výzdobě školních místností jest věcí úřadů školských, nikoli však subjektivním právem jednotlivého člena učitelského sboru, jehož spolučinnost při tomto rozhodování se vyčerpává účastenstvím při učitelské konferenci a možností podati minoritní votum. Proto nejsou jednotliví členové učitelského sboru veřejné školy národní oprávněni podávati stížnosti proti rozhodnutí, které okresní úřad školský podle výnosu ministerstva školství a nár. osvěty č. 37.715-1921 ze 17. srpna 1921, Věstník min. III., str. 424, č. 124 v této věci učiní.

III. VNITŘNÍ ORGANISACE NÁRODNÍ ŠKOLY.

1. Nová formulace výchovného úkolu obecné školy na základě nových československých zákonů. — 2. Vedoucí výchovné ideje: humanita a nacionalita mění školu v instituci světskou, nábožensky úplně nestrannou. — 3. Význam a ráz nových učebných osnov pro školy obecné. — 4. Nové učebné osnovy pro školy měštanské. — 5. Organisační vyučovací oddělení. — 6. Rozdělení postupných ročníků do tříd a oddělení. — 7. Málotřídní školy. — 8. Přehled hodin a učebných předmětů na pětitřídní škole obecné. — 9. Přehled hodin a učebných předmětů na škole měštanské. — 10. Kázeň ve škole: dozor nad dětmi, školním dítkám zapověděno býti členy spolků a nositi odznaky, konati mezi

sebou peněžní sbírky, výchovávací prostředky, žákovské produkce. — 11. Klasifikování a vysvědčení.

1. Dosud sice platí § 1 říšského zákona školního ze dne 14. května 1869, čís. 62 říš. zák., který stanoví v hlavních rysech úkol obecné školy: »Školy obecné zřízeny jsou k tomu, aby dívky v mravnosti a náboženství vychovávaly, ducha jejich vyvíjely, známostí a zběhlostí, jichž mají k dalšímu vzdělání v životě zapotřebí, jim poskytovaly a byly základem, by se z nich stali hodní lidé a občané.«

Tato formulace výchovného úkolu obecné školy doznala novými československými zákonnými ustanoveními podstatné změny, zejména:

- a) ústavní listinou,
- b) zákonem o vzájemných poměrech náboženských vyznání (zákon č. 96/1925),
- c) Malým školským zákonem 226/1922 a zákonem o změně § 48 říšského zákona školního (zák. č. 204/1919), takže dnešní národní škola pozbyla dřívějšího rázu náboženského, který měl právní oporu v § 1. říš. škol. zákona, a stala se t. zv. *neutrální školou*.

2. Se zřením ke všem těmto novým zákonným ustanovením pracovány též nové normální učebné osnovy pro školy obecné (l'udové), zavedené výnosem min. školství a nár. osvěty ze dne 10. července 1933, č. 67.311/33-I., v jichž úvodních poznámkách se opouští výchovný úkol obecné školy podle zákona z r. 1869 a výslovně se praví, že škola má vychovávat ke kulturním a mravním cílům, za kterými jde národ, stát a lidstvo. Vedoucí výchovné ideje jsou podle toho *mravnost a lidství*, které dr. J. Keprta podle Hellpacha formuluje jako *humanitu a nacionalitu* v tom předpokladu, že mohou býti jedině pevným základem soustavy veřejného školství bez rozdílu náboženského přesvědčení, filosofic-

kého názoru, politické příslušnosti a sociálního postavení. Podobně je tomu v nových osnovách pro měšťanské školy, zavedených výnosem min. škol. a nár. osvěty ze dne 9. června 1932, č. 69.485-I.

Idea náboženská není v oboru učebných osnov úředně základem výchovné soustavy. Náboženství sice ponecháno v rozvrhu předmětů, ale jako relativně povinný předmět a náboženské úkony zdobrovolněny. K tomu ještě třeba poznamenati, že humanitou v tomto pojetí se zdůrazňuje člověk proti křesťanu jako pojem všeho ušlechtilého, ale s vyloučením nadpřirozeného cíle a cest, a tak tento směr jest velmi blízký pedagogickému bludu naturalismu.

Nacionalismus, jemuž v tomto pojetí hrozí úskalí, že snadno přejíti může v despotickou výchovu pro stát, neliší se od jiného pedagogického omylu politismu, který ve státu vidí nejvyšší cíl a zdůrazňuje jednotnou výchovu státo-občanskou.

3. Chceme-li poznati československou školu národní v dnešní podobě, musíme se seznámiti s novými normálními osnovami pro ni vydanými, neboť jimi se určuje obsah, rozsah i ráz vyučování a výchovy a zároveň upravuje její vnitřní organisace.

V metodických poznámkách, osnovám předeslaných, v úkolu obecné školy se uvádí toto:

Normálními učebními osnovami pro obecné školy dává se výchově a vyučování mládeže v obecných školách jednotný základ a účelným rozvržením a vymezením učiva umožňuje každému průměrně nadanému žákovi, aby prošel všemi stupni obecné školy a podle svých schopností nabyl soustavného a uceleného základního vzdělání, které by ho činilo schopným k dalšímu vzdělávání a zdokonalování a náležitě připravilo k úkolům praktického života.

Školní výchova a vyučování co nejúčinněji využívá všeho,

co posiluje vývoj mravní osobnosti žákovy, co zakládá přímou, šlechetnou povahu a usnadňuje klidný vzrůst mládeže do soudobé kultury a do společnosti dospělých lidí. Výchova i vyučování založeny na mravních zásadách obecně uznaných a na ideích demokracie, jimiž je prodchnuta republikánská ústava československého státu.

Škola je součástí společenského ústrojí národního, státního a lidského. Proto vychovává ke kulturním a mravním cílům, za kterými jde národ, stát a lidstvo. V souhlase s nimi a s neustálým zřením ke skutečným životním poměrům vede žáky k přátelskému soužití, k demokratické družnosti a k účinné pomoci, k národní solidaritě a k lidskosti a vštěpuje mládeži přesvědčení, že na prospěchu a blahu občanů spočívá prospěch a blaho národa a státu. Národní výchova je důležitým prostředkem výchovy společenské, zejména občanské, která vychovává žactvo k vědomému a ochotnému plnění občanských povinností, k národnostní snášenlivosti a k oddanosti k Československé republice.

Rozumové schopnosti žáků rozvíjí obecná škola soustavným a účelným vyučováním, kterým žáci nabývají základního obecného vzdělání.

Obecná škola používá každé vhodné příležitosti k zušlechťování citů, zejména budí a pěstuje v žactvu smysl pro přírodní krásu, seznamuje je s vhodnými díly různých oborů umění a učí je chápat a rozumět jim.

Základní podmínkou zdárného vývoje mládeže je její tělesné a duševní zdraví. Proto při školní práci se stále šetří všech zdravotních zásad a pravidel. Žactvo vhodně vedeno k účelnému využití volného času, zejména k dobré četbě, k pěstování vhodných her a vhodných sportů.

Nové osnovy těží z pokroku v pedagogice a didaktice, jak patrně z těchto hlavních směrnic pro školní práci:

Normální učebné osnovy směřují k vytvoření činné (pracovní) školy, která účelně rozvíjí všechny tělesné a duševní schopnosti žáků, probouzí jejich součinnost a vynalézavost a vede je k tomu, aby především vlastní prací nabývali trvalých vědomostí a dovedností. Zejména se zdůrazňují vědomosti a dovednosti, které mají význam pro rozvoj žákových schopností a pro potřeby praktického života. Činná (pracovní) škola nepodává zpravidla žákům hotového učiva, nýbrž vede je k tomu, aby se ho, pokud lze, zmocňovali vlastní prací. Nemá zaměstnávat jen rozum žactva nebo dokonce jen jeho paměť, nýbrž má též působiti na jeho city a cvičiti jeho vůli. Nemá jen mechanicky hromaditi poznatky, nýbrž má seznamovati žáky s pracovními metodami a naučiti je účelně a jistě jich užívat, aby se mohli v životě dále sami učit a vzdělávat.

Idea práce proniká veškeru školní výchovu; žactvo má poznávat duchovní a mravní cenu práce nejen pro život jednotlivců, nýbrž též pro vývoj národa a všeho lidstva.

Vyučovací metoda je svobodná v mezích zákonů, které určují přirozený vývoj mládeže.

Školní vyučování na všech stupních přihlíží k duševnímu i tělesnému vývoji žactva a je, pokud dovoluje hromadné vyučování, individualisováno, totiž přizpůsobeno zvláštním schopnostem, zájmům a potřebám jednotlivých žáků. Každému žákovi umožňuje takový duševní a tělesný vývoj, kterého je schopen. K tomu se účelně užívá skupinového vyučování. Zejména se pečuje, aby žactvu posledního postupného ročníku se dostalo před propuštěním ze školy uceleného vzdělání.

Poměrná neznalost v jednom oboru nemá býti nepřekonatelnou překážkou rozvoje v jiných oborech. Způsob a míra žákova vývoje se posuzuje nejen podle množství vědomostí, nýbrž také podle toho, s jakou jasností a jistotou

dovede žák mysliti, vyjadřovati myšlenky a řešiti úkoly, před které jej staví život.

Všechny složky školní práce tvoří harmonickou jednotu, která je ve shodě se stupněm dětského vývoje. Proto učebné předměty jsou v účelných vztazích. Žák používá vědomostí a dovedností, kterým se naučil, při každé vhodné příležitosti ve všech učebných předmětech. Vnitřním pojátkem veškeré školní práce je společný výchovný cíl všeho vyučování.

4. Moderněji a obecněji formulují nové osnovy úkol též měštanské školy. Měštanská československá škola účelnou organizací výchovy a vyučování umožňuje žactvu, aby nabýlo uceleného vzdělání vyššího, než poskytuje obecná škola, a bylo vhodně připraveno k dalšímu vzdělání.

Především pečuje o mravní vývoj žákovy osobnosti k mravní sebevládě a k pochopení odpovědnosti v občanském a lidském soužití, zejména k národnímu a státnímu celku. Proto vychovává žactvo k družnému soužití a k snášenlivosti a vede je k národní solidaritě a lidskosti. Národní výchova se stává důležitým prostředkem výchovy sociální, zejména občanské, jejímž cílem je vychovati žactvo k vědomému a ochotnému plnění občanských povinností a k oddanosti k československému státu. Výchova i vyučování založeny na mravních zásadách obecně uznaných a na ideích demokracie, jimiž je prodchnuta republikánská ústava československého státu.

V měštanské škole nabývá žactvo obecného vzdělání, vědomostí a dovedností, jichž je třeba v praktickém denním životě. Soustavným pořádáním a tříděním vědomostí a účelným tříbením rozumových schopností měštanská škola činí žactvo schopným, aby se naučilo správně chápati význam lidské vzdělanosti, zejména dnešnímu jejímu stavu, a bylo náležitě připraveno nejen pro úkoly praktického života,

nýbrž také pro další vzdělání a vlastní zdokonalení. Žactvo v měšťanské škole nabývá poučení o účasti vlastního národa na vývoji lidské vzdělanosti a o jeho úkolech v kulturním a hospodářském snažení světovém a je naváděno k samostatné práci k podnikavosti a vynalézavosti.

O zušlechťování citů pečuje měšťanská škola účelnou výchovou sociální a uměleckou, zejména seznamuje žactvo s vhodnými díly různých oborů umění a učí chápati je a rozuměti jim.

Soustavným cvičením technických dovedností a rozvíjením motorických schopností usiluje měšťanská škola dáti žactvu základy technického vzdělání, zejména hledíc k potřebám praktického života.

Měšťanská škola vychovává žactvo k ušlechtilému využití volného času, zejména budí zálibu v dobré četbě, v umění a v pěstování ušlechtilých her, a stará se o zdravý tělesný vývoj mládeže nejen tělesnou výchovou, nýbrž také celkovou úpravou vyučování a mimoškolního zaměstnání žactva, pokud lze v něm uplatniti vliv školy.

Měšťanskou školu je třeba osvoboditi od didaktického materialismu, který pěstuje vědění pro vědění a mnohost vědomostí místo jejich jakosti a vésti ji k uskutečňování zásad činné školy. Zvláště se zdůrazňují vědomosti a dovednosti, které mají význam pro rozvoj žákových schopností a pro potřeby praktického života.

Při veškerém vyučování dbá se pracovní hospodárnosti a účelné organisace práce. Totéž učivo se neprobírá souběžně v různých předmětech a znova v jednotlivých letech. Žák používá vědomostí a dovedností, kterým se naučil, při každé vhodné příležitosti i v ostatních předmětech. Učebné předměty jsou proto v účelných vztazích.

Společný výchovný cíl všeho vyučování jest vnitřním pojítkem veškeré školské práce, kterou účelně soustřeďuje

a sjednocuje v harmonický celek. Odbornost vyučování jest ve shodě se společným výchovacím a vyučovacím cílem a se schopnostmi žactva.

5. *Organisace vyučovacích oddělení.* Školní povinnost trvá osm školních let. Školním rokem se rozumí rok školní docházky. Žactvo se rozděluje do tříd a oddělení podle tříd stupňů učiva. Nižší stupeň obsahuje první a druhý postupný ročník. Třetí postupný ročník je přechodním útvarem mezi nižším a středním stupněm.

Střední stupeň zahrnuje zpravidla třetí, čtvrtý a pátý postupný ročník.

V rámci třídy lze podle náležitě odůvodněné potřeby přiřaditi žactvo třetího a pátého postupného ročníku ve všech nebo jen v některých předmětech a hodinách k nižšímu nebo k vyššímu oddělení.

Vyššímu stupni náleží zpravidla šestý, sedmý a osmý postupný ročník.

První postupný ročník je vždy oddělením nebo třídou; v jednotřídních, dvojtřídních a trojtřídních školách oddělením, v ostatních třídou.

a) *Obecné školy s osmi postupnými ročníky.* Na jednotřídních školách se žactvo zpravidla dělí do čtyř oddělení; v prvním oddělení je žactvo prvního, v druhém oddělení druhého a třetího, v třetím oddělení čtvrtého a pátého a ve čtvrtém oddělení šestého až osmého postupného ročníku. Při vyučování některým předmětům lze však spojit žactvo prvního a druhého postupného ročníku nebo i několika oddělení.

Na dvojtřídních školách je žactvo prvního až třetího postupného ročníku v první, žactvo čtvrtého a pátého postupného ročníku a vyššího stupně (šestý až osmý postupný ročník) v druhé třídě.

Trojtřídní školy mají v první třídě první a druhý postup-

ný ročník, v druhé třídě třetí a čtvrtý a v třetí třídě pátý až osmý postupný ročník.

Vyšší stupeň (šestý až osmý postupný ročník) je oddělením na jednotřídních, dvojtřídních a trojtřídních školách, třídou na čtyřtřídních, pětítřídních a šestitřídních školách. Žactvo vyššího stupně na těchto školách tvoří jedno oddělení, v kterém se učivo probírá v třech bězích. (Viz str. 178.)

b) Obecné školy s pěti postupnými ročníky. V jednotřídní škole tvoří první postupný ročník první oddělení, druhý a třetí druhé oddělení a čtvrtý a pátý třetí oddělení. Podle potřeby může se však v některých předmětech a hodinách druhý postupný ročník přiřaditi k prvnímu oddělení a třetí postupný ročník k třetímu oddělení.

V dvojtřídní škole se dovoluje podle místních poměrů zařaditi třetí postupný ročník buď do první nebo do druhé třídy. V první třídě tvoří společně oddělení s druhým postupným ročníkem, v druhé třídě samostatné oddělení.

Podrobné rozdělení postupných ročníků do tříd a oddělení ukazuje tabulka na straně 179.

Tímto zásadním předpisem zůstávají nedotčeny odchylky, které byly nebo budou ministerstvem školství a národní osvěty zvláště stanoveny pro přeřazení žactva do tříd v jednotlivých školních letech.

7. Málotřídní školy. Za málotřídní se pokládají školy, v kterých se na všech stupních vyučuje v odděleních nebo v bězích. Zásady pro vyučování na málotřídních školách se však vztahují také na ty třídy škol mnohotřídních, v kterých se pohromadě vyučuje několik postupných ročníků.

Rozsah a výběr učiva pro jednotlivá oddělení se stanoví v podrobných rozvrzích učiva v mezích, určených normálními učebními osnovami se zřetelem k organizaci školy a k místním poměrům.

Vyučovací výsledky u žáků jednotlivých postupných roč-

Obecná škola s osmi postupnými ročníky.

Škola	Třída	Oddělení	Postup. roč.
1 třídní	1.	I.	1.
		II.	2., 3.
		III.	4., 5.
		IV.	6., 7., 8.
2 třídní	1.	I.	1.
		II.	2., 3.
	2.	I.	4., 5.
		II.	6., 7., 8.
3 třídní	1.	I.	1.
	2.	II.	2.
		I.	3.
	3.	II.	4.
		I.	5.
	4.	II.	6., 7., 8.
4 třídní	1.	—	1.
	2.	I.	2.
		II.	3.
	3.	I.	4.
		II.	5.
	4.	—	6., 7., 8.
		—	—
	5.	—	—
5 třídní	1.	—	1.
	2.	—	2.
	3.	—	3.
	4.	I.	4.
		II.	5.
	5.	—	6., 7., 8.
		—	—
	6.	—	—
6 třídní	1.	—	1.
	2.	—	2.
	3.	—	3.
	4.	—	4.
	5.	—	5.
	6.	—	6., 7., 8.
		—	—
	7.	—	—
7 třídní	1.	—	1.
	2.	—	2.
	3.	—	3.
	4.	—	4.
	5.	—	5.
	6.	—	6.
	7.	—	7., 8.
		—	—
8 třídní	1.	—	1.
	2.	—	2.
	3.	—	3.
	4.	—	4.
	5.	—	5.
	6.	—	6.
	7.	—	7.
	8.	—	8.

Obecná škola s pěti postupnými ročníky.

Škola	Třída	Oddělení	Postup. roč.
1 třídní	1.	I.	1.
		II.	2., 3.
		III.	4., 5.
2 třídní	1.	I.	1.
		II.	2. (2., 3.)*
	2.	I.	3. (4.)*
		II.	4., 5. (5.)*
3 třídní	1.	—	1.
	2.	I.	2.
		II.	3.
	3.	I.	4.
		II.	5.
4 třídní	1.	—	1.
	2.	—	2.
	3.	—	3.
	4.	I.	5.
		II.	5.
5 třídní	1.	—	1.
	2.	—	2.
	3.	—	3.
	4.	—	4.
	5.	—	5.

níků v témž oddělení se posuzují se zřetel k různé vyspělosti žactva, k absolvovaným běhům a k učebné látce, která se učebnými osnovami předpisuje příslušnému postupnému ročníku.

Učivo všech běhů jednoho oddělení nebo třídy má se účelně doplňovati a tvořiti souladný a zaokrouhlený celek. Každý běh má býti srozumitelný pro žáky vstupující nově do oddělení nebo třídy zpravidla i bez znalosti učiva, probíraného v dřívějších bězích. Společné základní poznatky, o které se opírá učivo všech běhů, mají se každým rokem znova probírat. Při tom je však třeba dobře rozlišovati učivo, které je nové žákům, vstupujícím nově do oddělení

*) Při přeřazení třetího postupného ročníku do první třídy.

8. Přehled hodin a učebných předmětů na pětitřídní škole obecné:

Třída	Náboženství	Obč. nauka	Jazyk vyučovací					Nauka o domovině	Počty	Kreslení	Psaní	Zpěv	Tělesná výchova	Ruč. práce výchovné	Úhrnem
			Čtení	Psaní	Prvuka	Mluvnice	Sloh								
I.	2	2	6		6/2	—	—	—	6/2	—	—	2/2	4/2	2/2	20
II.	2	2	4	—	4/2	3	—	—	4	2/2	2/2	2/2	4/2	2/2	23
III.	2	2	3	—	2	4	1	—	4	1	2/2	2/2	4/2	1	24
IV.	2	2	2	—	—	4	2	3	4	2	1	2/2	2	2	27
V.	2	2	1	—	—	4	4	4	4	2	1	2/2	2	2	29

9. Přehled hodin a učebných předmětů na škole měšťanské:

P ř e d m ě t	Počet týden. hodin		
	Třída		
	I.	II.	III.
Náboženství	2	2	2
Jazyk vyuč. s naukou o písemnostech	5	5	4
Druhý jazyk	3	3	3
Občanská nauka a výchova	1	1	1
Zeměpis a dějepis	3	3	3
Přírodopis a přírodozpyt	3	3	4
Počty s jednod. účetnictvím	4	4	4 (3)*
Měřictví a rýsování	1	2 (1)	3 (2)
Kreslení	3 (2)	3 (2)	3 (2)
Krasopis	1	—	—
Ruční práce (s naukou o dom. hospodářství)	1 (3)	1 (4)	1 (5)
Zpěv	1	1	— (1)*
Tělesná výchova	2	2	2
Celkem	30/31	30/31	30/32

V závorkách je počet hodin pro dívky, v závorkách označených hvězdičkou jen pro dívčí školy.

Druhým jazykem se rozumí na školách s československým jazykem vyučovacím v zemi České a Moravskoslezské jazyk německý, v zemi Slovenské jazyk podkarpatoruský, německý nebo maďarský, na školách s jiným vyučovacím jazykem než československým jazyk československý. Druhému jazyku se vyučuje od první třídy nepovinně kromě škol, na kterých podle ustanovení odst. 2 § 2 zák. č. 226/22 Sb. z. a n. rozhodnutím ministerstva školství a národní osvěty bylo vyučování jazyku československému ustanoveno povinným.

nebo do třídy, od učiva, které se se staršími žáky opakuje, nebo jímž se jejich vědomosti doplňují a prohlubují.

Protože jednotlivé běhy v různých předmětech na témž stupni vzájemně souvisí, je třeba, aby se na všech školách v týchž letech probíraly zároveň běhy téhož pořadí.

Nepřímé vyučování třeba upravit tak účelně jako vyučování přímé. Přímé a nepřímé vyučování se střídá účelně podle potřeby a povahy předmětů v kratších nebo delších časových jednotkách. Na jednotřídních školách se zůstává učitel, aby účelně upravil střídání přímého a nepřímého vyučování jednotlivých oddělení podle potřeb žáků a povahy učiva.

Soustava nepřímého vyučování nutí, aby času využito co nejúčelněji a nejhospodárněji.

10. *Kázeň ve škole.* (Ř. šk. a vyuč. §§ 71—86.) Výchovná činnost školy má podle § 1. ř. z. o školách obecných vůbec za úkol nábožensko-mravní výchovu.

Škola má pěstovati smysl pro všecko pravdivé, dobré a krásné a snažiti se o to, aby vychovala přímou, šlechetnou povahu.

Učitelé mají se ze všech sil věnovati výchovnému úkolu obecné školy. K dosažení toho jest jedním z hlavních prostředků náležitá školní kázeň. Učitelé jsou oprávněni a povinni užívat k tomu všech přípustných a pedagogicky osvědčených prostředků a, kde potřebí, domáhati se pomoci a přispění rodiny, školních úřadů, místní policie i opatrovníckého soudu.

Dnes jen učitelům náboženství připadá za úkol působiti k nábožensko-mravnímu chování školních dětí ve škole a mimo školu, dozírati na ně přísně ve škole a věnovati, pokud výchovná povinnost obecné školy vyžaduje, pozornost i jejich chování mimo školu.

Dozor nad dětmi je přední péčí učitelovou, koná se ve

škole a, pokud jen možná, i mimo školu. Úpravu dozoru určuje učitelská konference, nesmí však užívatí dítek za dohlížitele nad spolužáky.

Žáky jest neustále navykati pozornosti, poslušnosti, pilnosti, vytrvalosti, přesnosti a snášlivosti a vésti je k čistotě a pořádku. Čistota vztahuje se nejen k tělu a oděvu, ale i ke všem učebním pomůckám a pracím školním, nábytku a náradí, i k místnostem.

Dítky mají býti také vzdalovány všeho, co by na ně škodlivě působiti a jejich nábožensko-mravní výchovu ohrožovati mohlo.

Zejména jest školním dítkám nejpřísněji zapověděno navštěvovati hostince a kavárny bez průvodu rodičů nebo jejich zástupců, účastniti se veřejných tanečních zábav, žebrati, veřejně prodávati rozličné předměty, kouřiti a hráti o peníze nebo cenné věci.

Učitelé neopominou obeznamenovati školní mládež s nejdůležitějšími pravidly zdravotnictví, ji důtklivě poučovati zejména o škodlivosti požívání lihových nápojů, jako piva, vína, kořalky a p., i škodlivosti kouření za mladých let a vyličovati jí nebezpečnoství neustálého a nemírného požívání alkoholu nebo kouření.

Školním dítkám je zapověděno býti členy spolků, nebo mezi sebou spolky zakládati, jakékoliv odznaky nositi a bez povolení školního správce účast míti ve shromážděních spolků, veřejných schůzích, nebo průvodech.

Se školními dítkami nesmějí býti pořádány výlety nebo průvody k demonstračním účelům.

Školním dítkám není také dovoleno konati mezi sebou peněžní sbírky k jakémukoliv účelu.

Výnosem mšano ze dne 19. X. 1921, č. 74930 — tím se ruší zároveň 2. odst. § 127 Ř. šk. a vyuč.

Členské příspěvky Červeného kříže nemají povahy sbírek

podle citovaného výnosu a proto se na ně tento zákaz nevztahuje.

Sbírky ve prospěch České zemské komise pro péči o mládež jsou též dovoleny výn. mšano ze dne 22. I. 1924.

Účinkování jednotlivých školních dětí ve veřejných výstavách, v divadelních představeních a koncertech jest dovoleno toliko výjimečně, a to tehdy, když prováděný kus nebo program po mravní a náboženské stránce jest nezávadný a když ani chování, pilnost, prospěch a školní návštěva dítěte nevzbuzuje obav.

Povolení dává okresní úřad školní; rodiče nebo jejich zástupci mají přednésti svou žádost u školní správy, která vyžádá si rozhodnutí okresního úřadu školního.

Rovněž, pořádá-li škola žákovské produkce, je potřeba svolení okresního úřadu školního.

Všeobecně, bez zvláštního svolení dovoleno jest účinkovati jednotlivým dětem ve vlastních žákovských produkcích, pořádaných nikoli na zisk hudebními nebo jazykovými školami, do kterých školní děti chodí vedle obecné školy, není-li žádných pochybností vzhledem k místnosti a nekoná-li se produkce v pozdních hodinách nočních.

Choditi do veřejných výstav, divadelních představení a koncertů jest dovoleno dětem v průvodu rodičů nebo jejich zástupců za podmínek výše uvedených.

Z novějších výnosů, týkajících se účasti školních dětí při tělesných cvičeních v tělocvičných jednotách a spolcích (Věstník 1925/336):

Školní mládež nesmí cvičiti zároveň s dospělými.

Cvičení mohou se konati v době letní (1. duben až do 30. září nejpozději do 20. hod., v zimě do 19. hod.).

Školou povinná cvičící mládež musí býti chráněna projevů náboženské, národní a politické nesnášenlivosti.

Učitel náboženství seznámí se s kázeňským řádem, který vypracovala učitelská konference (§ 86 Ř. šk. a vyuč.).

Vychovávací prostředky. Při výběru vychovávacích prostředků budiž po každé přihlédnuto k zvláštní povaze dítek. Učitelé se mají především snažiti, aby nabyli důvěry dítek, nakládajíce s nimi vážně, avšak vlídně a spravedlivě.

Tresty buďte ukládány toliko s klidnou rozvahou a jest jich užívati spořivě a hospodárně: v nižádném případě nesmějí ohrožovati mravní cit dítky nebo jeho zdraví.

Na celé třídy nesmějí tresty býti rozšiřovány.

Při výběru vychovávacích prostředků dbejme povahy dítěte. Pamatujme, že vlídnost, vážnost a spravedlnost nám nejlépe zjedná důvěru mládeže a úspěch při výchovném díle, neukvapme se nikdy.

Přípustné tresty jsou: důtka učitelem, třídním učitelem nebo správcem školy; postavení mimo lavici; vyloučení ze zábav nebo školních výletů; zadržení po škole s přiměřeným zaměstnáním za dozoru učitelova; obeslání před učitelskou konferencí nebo předsedu místní školní rady; po-hrůžka vyloučením a konečně vyloučení ze školy. Neshoduje se s vážností předmětu opisování náboženského učiva nebo modliteb za trest. Je malicherné ukládati dětem, aby dávaly rodičům podpisovati tresty (na př.: »Dnes jsem ve škole vyrušoval« a p.). Všechny jiné tresty, zejména tělesné potrestání, jsou nepřípustny. Trest podržení po škole a vyhrůžka vyloučením buďte ohlášeny rodičům nebo jich zástupcům. Zavírat po škole se však nedoporučuje, stane-li se přece tak, nesmí učitel nechat žáky ani chvíli bez dozoru. Místní školní rada a obecní starosta jsou povoláni, aby učitele podporovali ve všech potřebách školní kázně.

Vyloučení žáka ze školy stává se nutným, když ostatní prostředky opětovaně se ukáží marnými a když ponechání jeho ve škole ohrožuje mravnost spolužáků. Vyloučení na-

vrhne učitelská konference a nařídí je okresní školní výbor; v nutných případech provede je správce školy na vlastní odpovědnost až do rozhodnutí okresního školního výboru.

O žákovských produkcích platí tato ustanovení (Věstník 1926/112):

K žákovským produkcím (divadelním představením, hudebním produkcím atd.) je vždy třeba povolení úřadu školního (ošv., mšv.).

Pořádá-li se produkce ve školní budově a ne v pozdních hodinách večerních (v létě do 9, v zimě do 6 hod.), stačí toliko povolení měst. (okr.) škol. výboru. (Ř. šk. a vyuč. § 79.).

Jde-li o produkce, pořádané jinde než ve škole, je třeba:

- a) povolení školních úřadů,
- b) zvláštního povolení okresního úřadu.

Všecka tato podání jsou kolku prosta.

Účinkují-li žáci při divadelních hrách a podobných produkcích, pořádaných různými korporacemi, jest se řídit § 79 Ř. šk. a vyuč. V. 1925/335.

Účinkování školních dítek při divadelních představeních normují tyto výnosy: (Věstník 1925/335, Věstník 1926/112.)

Rodiče dítek přednesou žádost ústně nebo písemně u správy školy. Byla-li žádost přednesena ústně, sepíše správce školy protokol, který podléhá kolku, jakož i přílohy.

V žádosti nebo v protokolu buď uvedeno:

- a) kdy bude divadelní představení (produkce) konáno, den, hodina počátku a v které místnosti;
- b) jak bude postaráno o dozor na dítky při zkouškách a produkci;
- c) jak bude postaráno o bezpečnost;
- d) jakému účelu bude věnován čistý výnos.

Pořadatel představení **dodá** správě školy text hry.

Správa školy předloží do 3 dnů žádost (protokol), přiloží k ní text hry a připojí vlastní vyjádření:

- a) není-li příslušná hra závadná;
- b) nebudí-li chování, pilnost, prospěch a návštěva školy obav u žáků účinkujících;
- c) poskytuje-li osoba dozorem pověřená dostatek záruky, že dítky v ohledu mravním neutrpí újmy;
- d) nebude-li zkracováno školní vyučování přípravami.

Žádané povolení bude dáno školním výborem jen k takovým hrám, které budou pořádány v hodinách denních (v létě nejpozději do 21., v zimě do 20. hodiny). Se zkouškami se nesmí začít, dokud nedoručí povolení.

Žádosti třeba podati včas, nikoli poslední dni před produkcí.

11. *Klasifikování a vysvědčení.* Velmi důležitým úkolem každého učitele je přesvědčovat se v každé hodině, jak si žáci osvojili učivo. Při posuzování vědomostí musí dáti dobrý pozor na diferenciaci známek. Posuzujeme nejen vědomosti, ale také duchovní život svých svěřenců. Nemožno jenom tak lehce přehlédnouti, že žáci nepřiliš hlubokého náboženského založení dobrou známku dostávají, zatím co slabší, jinak však zbožní a dobří žáci jí nemají. Učitel náboženství oceňuj dobrou vůli slabších a ji také lepší známkou odměňuj. Každá známka prospěchová má nejen úkol hodnotící, ale také výchovný.

Při posuzování žactva užívá se v úředních spisech, výkazech, vysvědčeních a školních zprávách těchto známek:

a) Mravy: 1. chvalitebné, 2. uspokojivé, 3. zákonné, 4. ménězákonné, 5. nezákonné.

b) Pilnost: 1. vytrvalá, 2. náležitá, 3. dostatečná, 4. nestálá, 5. nepatrná.

τ) **Prospěch**: 1. velmi dobrý, 2. dobrý, 3. dostatečný, 4. sotva dostatečný, 5. **nedostatečný**.

d) **Vnější úprava písemných prací**: 1. velmi **úhledná**, 2. **úhledná**, 3. méně **úhledná**, 4. **neúhledná**, 5. **nedbalá**.

Na měšťanské škole známky jenom z prospěchu se liší: 1. výborný, 2. chvalitebný, 3. dobrý, 4. dostatečný, 5. **nedostatečný**.

Před koncem každého čtvrtletí zapíše učitelé známky z prospěchu v jednotlivých předmětech do třídního výkazu.

Známku z mravů ustanoví učitelská konference, známku z pilnosti učitelé ve třídě zaměstnaní, známku z úpravy prací stanoví učitelé, v jejichž předmětech konají žáci písemné práce. Nedosáhne-li se mezi učiteli shody, rozhoduje konference.

Prospěch dětí první třídy za první čtvrtletí třídí se za všechny učebné předměty společně jednou známkou.

Školní vysvědčení. Školní vysvědčení vydávají se čtyřikrát ročně ve dny 15. listopadu, 31. ledna, 15. dubna a 28. června. Případne-li některý z těchto dní na neděli, vydají se v sobotu před tím a případne-li 15. duben do velikonočních prázdnin, vydají se poslední vyučovací den před těmito prázdninami. Rodiče potvrdí na vysvědčení podpisem, že zprávu viděli. Na konci školního roku zůstane vysvědčení v ruce rodičů pro příští zápis po prázdninách.

Je-li dítě osvobozeno od vyučování některému povinnému předmětu (§ 17), uvede se tato okolnost ve vysvědčení na místě známky. (Výnos mšano ze 12. VII. 1925, č. 68.636-I.).

Postup do vyšší třídy (oddělení). Na konci školního roku rozhodne učitelská konference, postoupí-li žák do vyšší třídy (oddělení), při čemž nerozhodují ani jednotlivé známky nedostatečné, nýbrž zřetel k věku dítěte a úsudek, je-li dítě tak duševně vyspělé, aby mohlo příští rok sledo-

vati vyučování na vyšším stupni.⁷⁾ Prohlášení o způsobilosti žákově pro vyšší stupeň vpíše se do školního vysvědčení.

Odchod ze školy mezi rokem. Odchází-li žák ze školy mezi školním rokem, dostane školní zprávu, na níž správce školy poznamená, že se žák odhlásil. Odchod zapíše se i do třídního výkazu a ohlásí se.

Propouštěcí vysvědčení. Žáci, kteří vyhověli zcela školní povinnosti, nabyli nejpotřebnějších vědomostí (ve čtení, psaní a v počtech), obdrží propouštěcí vysvědčení. Napíše je na úředním blanketu třídní učitel a podepíše je správce školy a všichni učitelé, zaměstnaní ve třídě. Znamky na toto vysvědčení ustanoví učitelská rada, přihlížejíc k průměru známek za poslední tři léta, známky ty se zapíše i do třídního výkazu.

Vysvědčení na odchodnou. Žáci, kteří sice vyhověli zcela školní povinnosti, ale nenabyli ani nejpotřebnějších vědomostí a u nichž nelze podle úsudku učitelské konference pro jejich duševní nebo tělesný stav očekávat, že by těchto vědomostí mohli nabýti, dostanou na místě propouštěcího vysvědčení vysvědčení na odchodnou. Vysvědčení na odchodnou vydává se s výslovným odvoláním na § 100 školního a vyučovacího řádu.

Vysvědčení frekventační vydává se žákům, kteří ze školy obecné přestupují na školu střední.

IV. VNĚJŠÍ ORGANISACE NÁRODNÍ ŠKOLY.

1. Zřizování veřejných škol národních. — 2. Školní povinnost. — 3. Úprava času vyučovacího.

1. V zemích českých ustanovuje zákon, že veřejná škola obecná musí býti zřízena všude, kde v osadě nebo v něko-

lika osadách (samotách), položených v obvodě 4 km, je podle pětiletého průměru více než 40 dítek školou povinných, kde musí docházeti do školy vzdálené přes 4 km (ve Slezsku 3.8 km). Školy tyto jsou *nutné*, jednání o zřízení škol za těchto okolností, jež se zjistí komisí na místě a uvedou v protokole, vede okresní školní výbor. Každé škole obecné se přikáže určitý obvod, aby se vědělo, kde školou povinné děti tohoto obvodu musí nebo mohou vykonati svou školní povinnost. Obec, nebo několik obcí, které zřídily novou školu, utvoří též novou školní obec tím, že z dosavadní školní obec vyškolí. Z vážných důvodů možno též obec nebo osadu z jedné školní obce do druhé přeshkoliti s povolením zemské školní rady.

Mimo to je možno zřizovati též tak zv. školu z pohodlí (§ 8 zákona čís. 22 čes. z. z. z r. 1870); vázána jest na souhlas všech konkurenčních činitelů této školy. Podle čís. 16 z. z. z r. 1873 jest konkurenčním činitelem mimo jiné i země. Nesouhlasí-li se zřízením školy z pohodlí, nemůže místní školní obec zřídit a vydržovati novou (NSS. z 20. XII. 1930, č. 17303/30).

Na Slovensku a v Podkarpatské Rusi ukládá zákon obcím, aby zřizovaly obecné školy obecní, nejsou-li už v obci školy církevní, zákonu vyhovující. V obci, kde kromě dětí členů jedné nebo několika církví, majících své konfesijní školy, je ještě nejméně 30 dětí školou povinných jiného vyznání, jejichž rodiče si nepřejí užívat zřízených již škol konfesijních, nastává obci povinnost zřídit školu obecní. Obecní školy jsou ústavy interkonfesijními. Kromě škol obecních zřizují se na Slovensku a Podkarpatské Rusi také školy státní. Ministr školství a národní osvěty má právo a povinnost zřídit všude, kde je toho potřebí, obecnou školu státní. Náboženské společnosti na Slovensku a v Podkarpatské Rusi mohou ve všech obcích, kde bydlí jejich vě-

řící, ze svého zřizovati a vydržovati veřejné školy obecné (školy církevní, konfesní).

Zvláštní skupinou škol v zemích českých jsou tak zv. školy menšinové, zřízené podle zákona z 3. dubna 1919, č. 189 Sb. z. a n. Školy tyto zřizuje, vydržuje a spravuje samo ministerstvo škol. a nár. osvěty.

Jsou-li v obvodu školy v zemích českých místní okolnosti takové, že čas od času (povětrnostní poměry), nebo trvale ztěžují dětem cestu do školy, zřizuje se při škole jako její součást tak zv. expositura nebo docházková stanice, a to buď na celý rok nebo na dobu nepříznivého počasí (obvykle na zimu). Expositura nebo docházková stanice se umístí na příhodném místě školního obvodu vně menšinové školy. Expositura má pravidelné vyučování celotýdenní, na docházkovou stanici dochází mladší učitel aspoň třikrát za týden. Na Slovensku platí obdobné ustanovení.

Počet tříd při obecné škole se řídí počtem školou povinných dětí československých státních občanů, kteří trvale bydlí v obci. Největší počet dětí v jedné třídě ustanoven je od škol. roku 1932—33 na jednotřídních školách na 50, na ostatních školách na 60. Přestoupí-li počet dětí v některé třídě příslušné největší číslo a nemožno-li děti jinak do třídy zařaditi, zřídí se při škole další třída buď postupná nebo pobočná (paralelka), a to zatímní. Trvá-li zatímní třída při škole nepřetržitě po tři roky, promění se v třídu trvalou (definitivní).

2. *Školní povinnost.* (Ř. z. § 20-Z. čl. XXXIII/1868, § 1—7, Z. z 13. VII. 1922, č. 226 Sb. z. a n., § II.)

Rodiče nebo jejich zástupci nesmějí svých dětí nebo opatrovanců nechat bez vyučování, předepsaného na obecných školách.

Povinnost choditi do školy počíná se počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dovršilo 6. rok věku,

a trvá plných 8 školních let. Poskytovat jakýchkoliv úlev v povinné docházce školní je zakázáno.

Školní povinnosti dostojí děti:

- a) docházkou do veřejných škol národních;
- b) docházkou do soukromých škol národních;
- c) docházkou do vyšších (středních) nebo odborných škol, nahrazují-li vyučování škol národních;
- d) domácím vyučováním.

Povinnosti choditi do veřejné obecné školy jsou tudíž zproštěny děti, které chodí do soukromé školy obecné, do školy vyšší nebo odborné, a děti, které se vyučují doma; mimo to osvobozeny jsou děti, stížené nemocí duševní nebo tělesnou, která vadí účelu vyučovacímu nebo školní docházce.

Školní úřady přísně dbají, aby všechny děti splnily školní povinnost.

Děti, přijaté do školy, mají do ní pravidelně docházeti v ustanoveném čase vyučovacím. Rodiče nebo jejich zástupci jsou povinni přidržovati dítky k pravidelné a včasné školní docházce.

Dovolení, aby se žák nemusil dostaviti do školy, vyžádati jest na jednotlivé hodiny u příslušného učitele, na den u třídního, na delší dobu u správce školy.

Nepředvídané zameškání školy a jeho příčinu jsou povinni rodiče bez prodlení oznámiti třídnímu učiteli. Omlouvacím důvodem jest na př.: nemoc dítěte, nemoc v rodině, při níž jest potřebí služeb žakových, jiná mimořádná událost rodinná, nakažlivá nemoc v domácnosti nebo v domě, špatná povětrnost, která by ohrožovala zdraví žakovo, a neschůdnost cesty do školy. Omluvou není upotřebení dítěte k pracím jakéhokoliv druhu, zvláště výdělečným.

Není dovoleno posílati spolužáky s dotazy v příčině nepřítomnosti žakovy. Zdržovati děti ve škole za jakýmkoliv

účelem se nedovoluje, vyjímaje ovšem případy, kdy jde o potrestání.

3. *Úprava času vyučovacího.* Trvání školního roku a hlavních prázdnin, jakož i prázdnin ve školním roce ustanovilo ministerstvo škol. a národ. osvěty výnosem ze dne 8. března 1935, čís. 21.790-I. takto:

A) Školní rok a hlavní prázdniny.

Trvání školního roku a prázdnin na školách národních od 1. dubna 1935 nově upraveno takto:

1. Školní rok se počíná na všech školách národních dnem 1. září a končí se dnem 31. srpna.

2. Hlavní prázdniny trvají od 29. června do 31. srpna, v letech, kdy 27. nebo 28. červen připadne na neděli, počnou se 27. nebo 28. června a v letech, kdy 1. nebo 2. září je neděle, skončí se dnem 1. nebo 2. září.

3. První pololetí na školách národních se končí dnem 31. ledna, a je-li 30. nebo 31. ledna neděle, končí se první pololetí den předtím. Druhé pololetí se počíná dnem 4. února, je-li 4. nebo 5. února neděle, začne se druhé pololetí následujícího dne.

4. Pololetní vysvědčení (výkazy) a školní zprávy se vydávají žákům v den, kdy se končí první pololetí, a to v poslední vyučovací hodině, nejpozději však ve 12 hodin v poledne. Tímto dnem jsou také datována pololetní vysvědčení (výkazy) a školní zprávy. Výroční vysvědčení a školní zprávy se vydávají žákům v poslední den školního roku a jsou tímto dnem také datovány.

Na obecných školách se čtvrtletní zpráva za první čtvrtletí vydává dne 15. listopadu a za třetí čtvrtletí 15. dubna, vždy v poslední vyučovací hodině. Připadne-li některý z těchto dní na neděli, vydávají se zprávy o den dříve, připadne-li 15. duben do velikonočních prázdnin, vydají se zprávy poslední vyučovací den před těmito prázdninami.

O zápisu a přijímání žáků škol národních platí příslušná ustanovení řádu školního a vyučovacího, po případě zvláštní předpisy.

B) Dni prázdná ve školním roce.

Dni prázdná ve školním roce jsou:

1. Neděle.
2. Svátky a památné dni Československé republiky podle §§ 1 a 2 zákona ze dne 3. dubna 1925, čís. 65 Sb. z. a n.
3. Den 2. listopadu. Je-li 2. nebo 4. listopadu neděle, je také 3. listopadu prázdná.
4. Vánoční prázdniny od 12 hodin v poledne 22. prosince do 2. ledna, ten den v to počítajíc. Je-li 22. prosince neděle, začínají se vánoční prázdniny již 21. prosince ve 12 hodin v poledne.
5. Pololetní prázdniny 1., 2. a 3. února. Je-li 30. ledna neděle, je také 31. ledna prázdná, je-li 5. února neděle, začne se druhé pololetí 6. února.
6. Velikonoční prázdniny od 12 hodin v poledne v úterý po Květné neděli do úterka po velikonoční neděli, ten den v to počítajíc.
7. Prázdniny o svatodušních svátcích od 12 hodin v pátek před svatodušní nedělí do úterka po svatodušní neděli, ten den v to počítajíc.
8. Dva jednotlivé dny ve školním roce mohou dáti prázdná místní školní rady, po případě školské stolice obecních a církevních škol nebo kuratoria státních škol v zemi Slovenské a Podkarpatoruské; na školách spravovaných podle § 2. zák. čís. 292/1920 Sb. z. a n. může dáti v tyto dva dny prázdná příslušný inspektor. O tyto dva dny nelze však prodlužovati prázdná, uvedené v bodě 4. až 7., jakož i prázdná, stanovené na den 28. října.
9. Zkracovati z jakýchkoli důvodů mimoškolní čas, určený k vyučování, jest v zásadě nepřípustno.

C) Obecná ustanovení.

1. Se zřením k § 7, odst. 3 vládního nařízení ze dne 4. dubna 1925, č. 64 Sb. z. a n. budiž zásadně dbáno toho, aby žactvo nebylo ani náboženskými úkony zdržováno od vyučování rozvrhem hodin řádně ustanoveného. Vyžádají-li si rodiče (jejich zástupci) pro jednotlivé žáky dovolenou na jednotlivé hodiny nebo na den, aby se mohli zúčastniti mimořádných a zvláště významných bohoslužeb nebo úkonů náboženských (biřmování, konfirmace atp.), budiž jejich žádosti zpravidla vyhověno. Rozhodovati o takových záležitostech přísluší řediteli (správci) školy. V pochybných případech a zvláště, jde-li o větší počet takových dovolených na škole národní, nechť si ředitel národní školy vyžádá rozhodnutí okresního školního úřadu nebo v zemi Slovenské a Podkarpatoruské a na školách spravovaných podle § 2 zák. č. 292/1920 Sb. z. a n., příslušného inspektora. Uzná-li některý z těchto orgánů v zájmu školy vhodné, může na místě dovolených pro velký počet žáků téže třídy nebo školy povoliti na příslušný půlden nebo den prázdnou celou třídu (školu) a naříditi za to takovou změnu rozvrhu hodin, aby vypuštěné vyučovací hodiny byly přeloženy na hodiny pozdější nebo na prázdný půlden (den) v týdnu. Tím se mění a doplňují ustanovení bodu 1. výnosu ministerstva školství a národní osvěty ze dne 9. května 1919 č. 5125 (Věstník 1919, č. 59).

Vyučování je zpravidla celodenní s delší polední přestávkou. Nedílné vyučování dopolední (jednoduchá frekvence) povoluje se jen výjimečně s povolením zem. školní rady.

Při celodenním vyučování jsou každý týden buď dvě odpoledne nebo jeden celý den prázdné (zpravidla středa a sobota odpoledne, nebo celý čtvrtek). Na ostatní dni a půl-

dny rozdělí se vyučovací hodiny pokud možná stejnoměrně, na dopoledne počet větší, na odpoledne menší.

Při celodenním vyučování jest po každé hodině učebné pětiminutová přestávka, po druhé hodině 15minutová.

Při nedílném vyučování dopoledním jsou po každé hodině přestávky 10minutové, po každé druhé hodině 15minutové.

Polední přestávka při celodenním vyučování má býti přiměřená; dětem, bydlícím daleko od školy, má v této přestávce býti dovolen pobyt ve škole pod dozorem, který ustanoví učitelská konference.

Za přestávek buďte učebny řádně vyvětrány.

Žáci vyjdou ze tříd a ponechána jim volnost, ovšem za vhodného dozoru. Radostné rozjaření dětí a veselý shon a hry a nikoli povel k »nastoupení hygienické promenády« po čtyřech v řadě dokola, při níž jen za šepotu směly by si vyprávěti. Beztak nepřetržité sedění po několik hodin způsobuje bledničku, chudokrevnost, a nechutenství, přepjatá a vynucená pozornost pak nespavost a nechut k učení. Proto v přestávce nechť se žáci těší volnosti co největší, nejlépe je pustiti na dvůr nebo do zahrady, kde není takového místa příhodného, ať v učebně mají co nejvíce svobody.

V. PRÁVNÍ POMĚRY UČITELE NÁBOŽENSTVÍ.

1. Obecná ustanovení. — 2. Přípravné vzdělání a zkoušky způsobilosti pro kněze: zkušební řád k průkazu katechetské způsobilosti pro školy měšťanské. — 3. Průpravné vzdělání a zkoušky pro laické katechety. — 4. Dosazování zvláštních učitelů náboženství. — 5. Osobní výkaz.

1. *Právní postavení učitele náboženství.*

Opatřovati vyučování náboženství na národních školách

přísluší církvím (nábož. společnostem). Na venkově pověřuje církev v dohodě s úřady školními vyučováním obyčejně své farní duchovní. Ve větších obcích, kde farní duchovenstvo nestačí opatřovati náboženské vyučování ve školách, zřizují se pro ně zvláštní učitelé náboženství a v dnešním nedostatku kněžstva pověřují se vyučováním náboženství subsidiárně i světští učitelé.

Podle toho rozeznávají se tři skupiny učitelů náboženství:

- a) zvláštní učitelé, ustanovení škol. úřady (katecheti);
- b) učitelé z duchovní správy;
- c) subsidiární učitelé světští.⁸⁾

Služba učitele na veřejných školách národních je veřejným úřadem. Učitelé státních škol národních na Slovensku jsou úředníky státními.

Učitelského úřadu na veřejných školách národních může dosáhnouti jen československý občan státní, čestného dřívějšího života, který je úplně způsobilý plniti povinnosti učitelského úřadu a jiné služební závazky a jehož způsobilost k jednání není omezená z jiného důvodu než z důvodu nezletilosti. Nezletilec může býti ustanoven učitelem jen se svolením svého zákonného zástupce. Vedle těchto obecných požadavků požaduje se k úřadu učitelskému odborné předběžné vzdělání a zkoušky (§§ 40 a 41 této knihy).

Učiteli nemohou býti ustanoveny osoby, na jejichž jmění byl uvalen konkurs, pokud trvá konkursní řízení. Jen s povolením ministerstva škol. a nár. osvěty, lze učitelem ustanoviti uchazeče, který nedospěl ještě 18. roku života, nebo překročil již 40. rok života.

Učitelem náboženství může býti jen ta osoba, kterou příslušný vrchní úřad náboženský prohlásil za způsobilou k vyučování náboženství.

Přípravné vzdělání a zkoušky způsobilosti normuje v církevní provincii Pražské zvláštní zkušební řád.

2. Zkušební řád pro kněze k průkazu způsobilosti katechetské pro školy měšťanské v církevní provincii Pražské z 1. ledna 1914, N. E. 27:

A. Podmínky přípuštění ke zkoušce.

I. Ke zkoušce mohou býti přípuštěni, kdož se vykáží:

1. Dokončeným studiem středoškolským.
2. Studiem bohosloveckým s dobrým prospěchem vykonaným.
3. Pěstěním studia bohosloveckého po vysvěcení.
4. Vzorným, nejméně dvouletým působením v duchovní správě neb jiném církevním povolání.

II. Žádost řádně doloženou za přípuštění ke zkoušce jest řídití na Ordinariát cestou příslušného vikariátního úřadu počátkem ledna a počátkem července. Doklady těmi jsou:

1. Vysvědčení maturitní.
2. Absolutorium ze studií bohosloveckých.
3. Litterae formatae a jurisdikční dekrety.
4. Vysvědčení o zkouškách do té doby v quinquenniu vykonaných.
5. Vysvědčení o vzorném životě, působení a schopnosti, dané od úřadu vikariátního, jenž si vyžádá též vysvědčení náboženského inspektora, kde týž ustanoven.

B. O zkoušce.

I. Lhůta zkušební jest dvakrát do roka, v období jarním a podzimním; dny zkoušky žadatelům ke zkoušce přípuštěným budou včas oznámeny.

II. Zkouškou jest prokázati:

1. Znalost náboženského učiva předepsaného pro školy měšťanské.
2. Pedagogicko-metodickou zdatnost, správnost mluvy a znalost textu učebnic.
3. Znalost církevních a státních zákonů a předpisů, jež se týkají nábožensko-mravní výchovy žactva a povinností i práv katechetových.

III. Způsob zkoušky.

Zkouška děje se:

1. Písemně pracemi klausurními, při nichž není dovoleno užívati pomůcek mimo Písmo svaté s konkordancí:
 - a) Vypracováním exhorty o daném tématu.
 - b) Rozluštěním praktického pedagogického neb katechetického případu s doložením příslušných zákonných ustanovení a důkladným teoretickým odůvodněním.

Odevzdanou práci přijme dozírající, označí ji udáním času a svým jménem, máje péči o to, aby hned se dostala příslušnému examinatorovi.

2. Ústně:

- a) Z věrouky a mravouky na základě Velkého katechismu se stálým metodickým zřením k biblické dějepřavě.
- b) Z liturgiky.
- c) Z dějepisu církevního se zvláštním zřením k českým dějinám církevním.
- d) Z apologetiky.
- e) Z pedagogiky, dějin vychovatelství, metodiky a školských zákonů.

3. Prakticky:

- a) Přednesem vypracované exhorthy.
- b) Výstupem katechetským v měšťanské škole o tématě, jež se mu oznámí den před tím.

4. *Jazykem vyučovacím škol*, pro které způsobilost se prokazuje. Žádá-li kandidát prokázati způsobilost k vyučování i v druhém zemském jazyku, určí se mu způsob průkazu toho.

5. Trvání zkoušky:

- a) Z jednotlivých předmětů vyměřeno nejméně patnácti minutami pro každého kandidáta. Délku praktického výstupu určí příslušný zkušební komisař.
- b) Celé zkoušky vyměřeny třemi dny, z nichž jedno půldne určeno práci písemní a jedno praktickému výstupu katechet-skému.

IV. Zmírnění a prominutí zkoušky.

1. Kandidát, jenž způsobilost částečně neb cele jinak prokázal, může též ke své žádosti *částečně neb cele* zkoušky této zproštěn býti.

- a) Částečného zmírnění dojíti se může průkazem o zkouškách v quinquenniu, o rigorosu odbytém, o farním konkursu a o odborné literární činnosti.
- b) Úplného prominutí dojíti se může průkazem o dosažení theologického doktorátu a o zkoušce způsobilosti ke katechetství středoškolskému.

2. *Částečné zmírnění a prominutí může však omezeno býti* požadavkem zkoušky z pedagogiky, metodiky a katechetiky se znalostí školních zákonů, po případě též praktickým výstupem.

3. *Zmírnění neb prominutí tu udíleti přísluší Ordinariovi.*

V. Výsledky zkoušky.

1. *Prospěch zkoušky* posuzuje se:

- a) Z jednotlivých předmětů, hledíc ke zkoušce písemné i ústní, jednotnou známkou velmi dobře, dobře, dostatečně, nedostatečně.
- b) V celku posudkem prohlašujícím kandidáta velmi dobře neb dobře způsobilým, nebo nezpůsobilým částečně neb úplně.

2. Nezpůsobilost.

a) *Pozůstává:*

- α) částečně z nedostatečné známky z jednoho předmětu;
- β) úplně z nedostatečného prospěchu ve dvou neb více předmětech.

b) *Zavazuje:*

α) Je-li částečná, k opravě z téhož předmětu ve lhůtě, která se mu určí.

β) Je-li úplná a souhlasí-li Ordinarius, k opakování celé zkoušky ve lhůtě, která se mu určí.

3. *Způsobilost.*

a) *prokazuje se:*

α) Velmi dobrou, má-li kandidát z jednotlivých předmětů alespoň polovinu známek velmi dobrých a ze žádného předmětu známku dostatečnou.

β) Dobrou v ostatních případech aprobace.

b) *Opravňuje:*

α) K tomu, aby kandidátu bylo vydáno vysvědčení způsobilosti pro katechetský úřad po stránce odborně vědecké, platné pro celou církevní provincii Pražskou.

β) K tomu, aby aprobovaný kandidát ucházeti se mohl v celé církevní provincii Pražské o určité místo podle těchto ustanovení:

αα) Jde-li o místo ve vlastní diecési, jest mu od Ordinaria vyžádati si vysvědčení o způsobilosti k tomuto místu. Základem tohoto vysvědčení teprve podá žádost za místo k úřadům školským.

ββ) Jde-li o místo v jiné konprovinciální diecési, jest mu zažádati u vlastního ordinariátu za vysvědčení o vlastnostech osobních. Vysvědčení to vydá ordinarius petentův přímo ordinariovi uprázdněného místa, jenž posoudí způsobilost žadatelovu vzhledem k místu samému a vydá o tom v příznivém případě vysvědčení, opravňující k ucházení se o místo vypsané.

Nešetření těchto ustanovení může míti v zápětí odepření kanonické misse.

VI. *O zkušební komisi.*

1. *Zkušební komisi tvoří:*

a) předseda a jeho náměstek,

b) čtyři examinátoři,

c) sekretář.

2. *Zkušební komisi ustanovuje Ordinarius.*

3. *Zkušební komisi přísluší:*

a) *Usuzovati o přípustnosti kandidátově ke zkoušce v případě, že byla o votum tázána.*

b) *Podávati předsedovi zapečetěné otázky pro zkoušku písemnou.*

c) *Dozírati po případě ke zkouškám klausurním.*

d) *Zkoušeti z příslušných jednotlivých předmětů a navrhovati při klasifikační konferenci známku z nich, při čemž vota paria dirimuje předseda.*

e) *Ověřovati podpisem známky sekretariátem do matriky zapisané.*

VII. *O taxách.*

I. *Kandidát jest povinen zaplatiti příslušnou taxu pro konsistorní kancelář, a to:*

a) O zkoušce Kč 10.—.

b) Za absolutorium zkušební Kč 5.—.

c) Za každé další vysvědčení způsobilosti Kč 2.—.

2. V *případě částečného neb úplného opakování zkoušky* platí se taxa znova částečným obnosem Kč 5.— neb celkovým Kč 10.—. (Nyní poplatky zvýšeny.)

C. O závaznosti zkušebního řádu.

I. *Řád tento zavazuje z úchvaly celého episkopátu Českého jako zákon provinciální ve všech diecésích Českých.*

II. *Závaznost dotýká se veškerého kleru v církevní provincii Pražské, světského i řeholního, pokud aspiruje k místu katechetskému.*

III. *Platnosti nabývá zákon tento dnem 1. ledna 1914, se zpětnou závazností v příčině nutné žádosti za vydání vysvědčení způsobilosti k určitému místu katechetskému podle B. V. 3 b. ř.*

IV. *Výklad a změna tohoto zákona přísluší zákonodárci, jímž jest celý episkopát Český.*

Pro laické katechety jako subsidiární učitele náboženství vydán zvláštní zkušební řád způsobilosti katechetské.

3. *Průpravné vzdělání a zkoušky pro laické katechety.*

Ordinariátní list pražské arcidiecése přináší v 1. čísle, roč. 1930 na str. 7. a dalších pod čís. 146 tento zkušební řád způsobilosti katechetské pro laiky na obecných a měšťanských školách.

Č l á n e k 1.

A. *O podmínkách připuštění ke zkoušce.*

1. Ke zkoušce mohou býti připuštěni laici obojího pohlaví, když prokáží:

I. *Předběžné vzdělání:*

1. Dokončeným studiem středoškolským.

2. V případech výjimečných vzděláním nižším. V obou případech k doplnění a specifikování předběžného vzdělání obecného je třeba buď absolutoria katechetského kursu, nebo alespoň přípravného vzdělání katechetského za vedení některého kněze.

K žádosti za připuštění ke zkoušce je třeba jako dokladů:

1. Vysvědčení maturitního, resp. posledního vysvědčení semestrálního.

2. Dokladu o absolvování katechetského kursu neb o přípravném vzdělání.

§ 2. *Fysickou a mravní schopnost.* Doklady pro ni jsou:

1. Křestní list. Budou připuštěni kandidáti obou pohlaví ve věku od 19—40 let.

2. Vysvědčení lékařské o způsobilosti k povolání učitelskému.
3. Doporučení příslušného farního úřadu.
4. Potvrzení o biřmování.

Článek 2.

B. O zkoušce samé.

§ 3. I. Lhůta zkušební jest dvakrát do roka, v období jarním a podzimním. Dni zkoušky budou včas oznámeny žadatelům ke zkoušce připuštěným.

§ 4. II. Zkouškou jest prokázati:

1. Znalost učiva náboženského, předepsaného pro školy obecné, resp. občanské.

2. Pedagogicko-metodickou znalost a správnost mluvy.

3. Znalost církevních a státních předpisů i zákonů školních.

§ 5. III. *Způsob zkoušky:*

Zkouška se děje:

1. U kandidátů způsobilosti katechetské pro školy občanské písemně a ústně.

Písemnou práci je zodpovědět dvě otázky, jednu teoretickou a druhou *kasuistickou* z pedagogiky a katechetiky. Pomůcek užívati není dovoleno.

2. U kandidátů způsobilosti katechetské pro školy obecné jen ústně.

Ústní zkouška v obou případech se koná:

a) z Písma sv. Starého i Nového zákona,

b) z věrouky,

c) z mravouky,

d) z liturgiky,

e) z církevního dějepisu,

f) z pedagogiky, katechetiky a metodiky.

3. V obou případech prakticky, a to výstupem katechetským před docentem katechetiky neb i komisí na škole obecné, resp. občanské.

4. Zkouška se děje jazykem vyučovacím škol, pro něž se prokazuje způsobilost. Žádá-li kandidát prokázati způsobilost k vyučování v obou zemských jazycích, určí se mu způsob průkazu toho.

5. Zkouška z jednotlivých předmětů trvá nejvýše 20 minut pro každého kandidáta; praktický výstup 30 minut. Na celou zkoušku způsobilosti pro školy občanské jsou vyměřeny dva dni, a to jedno půldne prvního dne je určeno pro práci písemnou, dopoledne druhého dne praktickému výstupu a odpoledne ústní zkoušce. Zkouška způsobilosti pro školy obecné může býti ukončena během jednoho dne; dopoledne praktický výstup, odpoledne ústní zkouška.

6. Ke zkoušce způsobilosti pro školy občanské se může přihlásiti jen ten, kdo prokáže, že po 2 roky (20 měsíců školních) vyučoval náboženství na školách národních.

§ 6. *Zmírnění zkoušky:*

Kandidáti, kteří prokázali částečnou způsobilost jinak, mohou dosíci zmírnění zkoušky.

O zmírnění zkoušky rozhoduje zkušební komise.

§ 7. *Výsledek zkoušky:*

1. Prospěch zkoušky se posuzuje:

a) z jednotlivých předmětů jednotnou známkou: výborně, chvalitebně, dobře, dostatečně, nedostatečně.

b) V celku posudkem, prohlašujícím kandidáta velmi dobře, dobře způsobilým neb prostě způsobilým, částečně neb úplně nezpůsobilým.

2. Nezpůsobilost:

a) částečná — při nedostatečné známce z jednoho předmětu; v tom případě je nutna oprava z téhož předmětu v následujícím termínu zkušebním.

b) Úplná, při nedostatečné známce ze dvou nebo více předmětů. Tu je třeba opravné zkoušky celé, která se povolí pouze jednou.

3. Způsobilost se prokazuje:

a) všeobecně:

a) kandidát jest uznán velmi dobře způsobilým, má-li z jednotlivých předmětů alespoň polovinu velmi dobrých a chvalitebných a žádnou dostatečnou;

b) dobře způsobilým, má-li většinu dobrých a žádnou dostatečnou;

c) způsobilým v ostatních případech.

b) speciálně:

a) pro školy venkovské;

b) pro školy městské.

Kanonickou misi k úřadu učitelskému uděluje ordinarius místa, kde kandidát má působiti.

Č l á n e k 3.

C. O zkušební komisi.

§ 8. Zkušební komisi, kterou ustavuje ordinarius, tvoří:

1. Předseda a jeho náměstek jako zástupci ordinariátu.

2. 5 examinátorů. Jsou ordináři ustanoveni z řad profesorů náboženství na středních školách a přednášejí též v kursu katechetském, je-li pořádán. Členové zkušební komise jsou honorováni z tax, sebraných při jednotlivých zkouškách.

§ 9. Zkušební komisi přísluší:

a) Připouštěti žadatele ke zkoušce.

b) Povoliti zmírnění zkoušky podle § 6.

c) Ústně zkoušeti a stanoviti způsobilost kandidátovu. Známky sami zapíší a podpisem ověří.

d) Rozhodovati o zmírnění nebo prominutí předepsaných tax.

Článek 4.

D. O *taxách*.

§ 10. 1. Kandidát je povinen zaplatiti příslušnou taxu (50 Kč) před zkouškou. Za duplikáty vysvědčení způsobilosti se platí zvláštní taxa, stanovená ordinariátem.

2. V případě opravných zkoušek nutno zaplatiti taxu poloviční při opravě částečné, celou znova při opravě úplné.

3. Rozhodovati o zmírnění neb prominutí předepsaných tax přísluší zkušební komisi.

Článek 5.

E. O *závaznosti zkušebního řádu*.

§ 11. Zkušební řád tento zavazuje všechny laiky obojího pohlaví, pokud aspirují na místo laických učitelů náboženství.

§ 12. Zkušební řád tento nabývá platnosti dnem 1. ledna 1927 a byl schválen pražským ordinariátem.

Statut kursu pro laické učitele náboženství.

A. *Stanovení obecná.*

§ 1. Kurs pro laické učitele náboženství má za úkol specifikovati a doplniti všeobecné přípravné vzdělání laiků obou pohlaví, římsko-katolického vyznání, kteří hodlají věnovati se katechetskému povolání.

§ 2. Úkolu toho má býti dosaženo:

1. Pravidelným pořádáním odborných přednášek z náboženského učiva.

2. Vydáváním příruček pro laické učitele náboženství.

§ 3. Učebné předměty kursu jsou: 1. Písmo svaté obojího Zákona. — 2. Věrouka. — 3. Mravouka. — 4. Pedagogika a katechetika s hospitacemi a praktickými výstupy, jakož i znalost školských zákonů a nařízení. — 5. Liturgika. — 6. Dějiny církevní.

§ 4. Jazyk vyučovací jest český.

§ 5. Kurs jest pořádán: 1. kdykoliv tak uzná za nutné a prospěšné ordinarius, jenž také jmenuje učitelský sbor kursu a rozhoduje o délce kursu a počtu přednášek. — Výdaje spojené s pořádáním kursu jsou hrazeny ze zápisného a školného (viz § 10.).

B. *Stanovení zvláštní.*

I. *Učitelský sbor kursu:*

§ 6. 1. Učitelský sbor je složen: a) z předsedy, b) z pěti profesorů.

2. Předsedu a profesory jmenuje ordinarius, jenž ustanovuje též svého zástupce ke zkouškám po ukončení kursu konaným.

§ 7. Učitelský sbor zvolí si ze svého středu sekretáře a pokladníka kursu a koná vedle počáteční a závěrečné během kursu alespoň 2 konference poradní.

II. *Posluchači kursu.*

§ 8. Zahájení kursu oznámí se vždy v denních listech a žádosti za přijetí nutno podati do stanovené lhůty. O vyřízení žádosti opožděných rozhodne sbor učitelský v počáteční poradě.

§ 9. Přijímání jsou k úřadu katechetskému schopní laici obojího pohlaví, vyznání římsko-katolického, a to za posluchače *řádné* neb *externí* (podle § 12.).

1. když na doporučení farního úřadu:

- a) prokáží dokončená studia středoškolská,
- b) s výjimkou vzdělání nižší.

2. K žádosti za přijetí je tedy přiložiti vedle křestního listu a potvrzení o biřmování:

- a) doklady o předběžném vzdělání,
- b) doporučení farního úřadu, v němž musí býti potvrzen zejména příkladný náboženský život žadatelův,
- c) lékařské vysvědčení o schopnosti k úřadu učitelskému.

§ 10. Poplatky jsou: Zápisné a školné.

1. Zápisné činí 20 Kč, jež musí zaplatiti všichni přijatí posluchači, řádní i externí.

2. Školné je stanoveno na 120 Kč na celou dobu kursu. Od školného osvoboditi může v případech prokázané nemajetnosti učitelský sbor v prvním měsíci kursu. Průkaz o nemajetnosti musí býti potvrzen farním a obecním úřadem.

§ 11. Pro řádné posluchače je pravidelná návštěva kursu závaznou. Neomluvené zanedbání přednášek po celý 1 měsíc zbavuje práva na potvrzení absolutoria kursu.

§ 12. Externisté budou přijímáni jen potud, pokud počet řádných posluchačů nedosáhne čísla 30. Externisté platí zápisné a taxu při zkoušce, školného neplatí.

III. *O vyučování.*

§ 13. Rozsah přednášeného učiva náboženského je tvořen rámcem osnov pro školy obecné a občanské.

2. Vyučování jednotlivým předmětům je rozděleno na hodinové přednášky. Přesný rozvrh hodin bude sestaven vždy na začátku kursu. Předměty i látka přednášená jsou zapisovány do třídní knihy kursu.

3. Hospitace a praktické výstupy jsou konány v době účastníků kursu příhodné.

IV. *O zkoušce.*

§ 14. Zkoušky pro účastníky kursu se konají vždy na konci kursu, a to podle předepsaného zkušebního řádu před zkušební komisí pro katechetskou způsobilost laických učitelů náboženství, ordinářiemen jmenovanou.

§ 15. Absolventi kursu:

1. obdrží potvrzení absolutoria, které je opravňuje přihlásit se ke zkoušce.
2. Kdo z absolventů kursu nepodrobí se zkoušce způsobilosti katechetské po absolutoriu kursu do dvou let, musí prokázat speciální přípravné vzdělání znovu.
3. Taxy za zkoušku, která je stanovena pro externisty na 50 Kč, řádní absolventi kursu neplatí.

Literní učitelé mohou konati z náboženství doplňovací zkoušky způsobilosti učitelské před zkušební komisí pro školy obecné a občanské za přítomnosti vyslance příslušného úřadu církevního, čímž nabývají způsobilosti, aby podle potřeby mohli vyučovati náboženství subsidiárně (pomocně, náhradně).

4. *Dosazování zvláštních učitelů náboženství.* Zákonné předpisy o dosazování literních učitelů platí obecně též o dosazování zvláštních učitelů náboženství. Avšak školní úřady, dosazující tyto učitele, jsou vázány podmínkou, že mohou ustanoviti vždy jen toho, koho příslušný vrchní úřad náboženský prohlásil za způsobilého pro místo.

Definitivním učitelem náboženství může býti zpravidla ustanoven ten, kdo jako čekatel ztrávil předepsanou dobu tří let. Jakmile dovršil tříletí čekatelské a vyhověl všem podmínkám pro definitivní ustanovení, ustanoví se definitivním katechetou z úřední moci. Čekatelská doba může býti zkrácena nebo prominuta (§§ 2. a 4. zák. č. 104/1926).

Když se uprázdní na škole veřejné místo trvale zřízené, rozepíše na jeho obsazení školní výbor konkurs a vyhlásí jej v úředních novinách a v jiných listech veřejných nebo školských. Lhůta k podávání žádosti smí býti nejméně 6 neděl, ve Slezsku 4 neděle.

Žadatelé, kteří již působí ve školní službě, podávají žádosti svému nadřízenému okresnímu škol. výboru skrze správce školy; jinak přímo.

Výnosem mor. zshr. z 25. října 1929, č. 58.288 doporučeno bylo okres. škol. výborům, aby vypisovaly konkursy hro-

madně, zpravidla jen jednou za rok a to v měsíci říjnu s konkursní lhůtou do 15. prosince.

Žádost za definitivní propůjčení trvale zřízeného místa katechety se podává v ustanovené lhůtě (nesmí býti zkrácena pod 4 neděle — mor. zšr. 27.081/1922), doložená náležitými doklady, a to: křestním listem, vysvědčením maturitním, absolutoriem ze studií bohosloveckých, osobním výkazem, jakož i vysvědčením způsobilosti, vydaným arcib. konsistoří k ucházení o určité místo katechetské. Toto si vyžádá od Ordinaria, jde-li o místo ve vlastní diecési, katecheta zvláštní žádostí, k níž má přiložiti vždy vysvědčení, kterým byl uznán za způsobilého k úřadu katechetskému na školách občanských, případně, jedná-li se o uprázdněné místo na školách obecných, absolutorium z fakulty bohoslovecké; tuto žádost za vysvědčení o kanonické způsobilosti pošle konsistoří prostřednictvím příslušného náboženského školdozorce nebo arcib. vikáře, kteří připojí potřebnou kvalifikaci. Základem tohoto vysvědčení podá žádost za místo k úřadům školským. Jde-li o místo v jiné diecési, jest mu zažádati u vlastního Ordinariátu za vysvědčení o vlastnostech osobních. Vysvědčení to vydá Ordinarius petentův přímo Ordinariovi uprázdněného místa, který vydá o tom v příznivém případě vysvědčení, opravňující k ucházení se o místo vypsané.

Při jmenování katechetů na místa trvale zřízená má být podle zákonných předpisů vzat zřetel především k služebnímu stáří a kvalifikaci a teprve potom k obtížím dosavadní služby uchazečovy. Uchazeč s kvalifikací »dobrou« nebo lepší než »dobrou« nesmí býti přeskočen žadatelem kratšího služebního stáří.

V *Čechách* sbírá žádosti okres. škol. výbor, který konkurs rozepsal, a zašle je do 14 dnů po prošlé lhůtě konkursní místní školní radě oné školy, na níž se místo obsa-

zuje, s dobrým zdáním okres. škol. inspektora o všech uchazečích. Místní škol. rada pojedná o žádostech a vrátí je do 14 dnů svému okres. škol. výboru s návrhem tří osob ze žadatelů (terno), aby některým z nich bylo místo obsazeno. Jestliže místní školní rada nepoužila příležitosti, aby na obsazení místa návrh učinila, nic nepřekáží školnímu úřadu, aby toto místo obsadil (NSS, č. 504/1885). Po odstoupení jednoho z navržených žadatelů nemusí býti ternový návrh doplněn (NSS, č. 2306/1914). Okresní školní výbor zvolí potom do 3 neděl jednoho z uchazečů a oznámí to zemské školní radě (presentace).

Místní školní rada jakožto úřad okres. škol. výboru podřízený není oprávněna podle nálezu NSS, čís. 1297/1894, aby si stěžovala do vypsání konkursu na místa učitelská; také obec podle nálezu NSS, č. 353/1886 není legitimována k podobnému rekursu.

V městských okresech školních (pražském a libereckém) přísluší právo navrhovati terno městskému školnímu výboru a právo presentační městskému zastupitelstvu.

Zemské školní radě přísluší potvrditi presentaci a jmenovati učitele. Potvrzení presentace může zemská školní rada odepříti, nebyla-li dodržena třínedělní lhůta k ní, nebo nevyhovuje-li presentovaný konkursním podmínkám, svou zákonnou způsobilostí, nebo jsou-li proti němu námitky pro závady mravní nebo pro skutek, pro nějž by učitel mohl býti propuštěn ze služby. Nebyla-li dodržena třínedělní lhůta presentační, může zemská školní rada sama místo obsaditi, nehledíc na presentační právo. Jinak vrátí žádosti okres. škol. výboru s vyzváním, aby byla vykonána nová presentace jiného uchazeče, nebo aby bylo žádáno o rozhodnutí minist. škol. a nár. osvěty. Nemá-li zemská školní rada co namítati, potvrdí presentaci,⁹⁾ vydá jmenovanému dosazovací dekret a nařídí, aby vykonal služební slib a nastoupil úřad.

Mšano rozhodlo výnosem č. 98.837/1923, že okresnímu školnímu výboru nepřísluší právo stěžovati si do opatření zshr., jímž bylo nařízeno vypsání konkursu.

3. *Služební přísaha*, kterou vykoná nově ustanovený katecheta škol obecných a měštanských, zní:

»Přisahám a slibuji na svou čest a svědomí, že Československé republice budu vždy věren a její vlády poslušen, že budu veškery státní zákony zachovávat, všechny své úřední povinnosti podle platných zákonů a nařízení vykonávat pilně, svědomitě a nestranně, úředního tajemství neprozradím a ve všem svém jednání jen prospěchu státu a zájmu služby budu dbáti.«

Tato služební přísaha vykoná se tím způsobem, že přisahající znění přísahy opakuje a poté podá ruku tomu, kdo ho do přísahy bere. O složení přísahy budiž sepsán protokol, který podepíše katecheta přísahu skládající a úředník okresního úřadu školního, který přísahu přijímá.

Ode dne přísahy vstupuje v právní poměr ke škole. Na ustanovovacím dekretu osvědčí se úředně, že byla přísaha vykonána a kdy se to stalo. Při dalším jmenování nebo přeložení katechety požaduje se pouze připamatování přísahy. Současně jest vyzván od arcib. konsistoře, by se dostavil *k vyznání víry a předeepsané přísaze*, načež dostane dekret, kterým se mu uděluje kanonická misse a zároveň jurisdikce.

Definitivně ustanovený katecheta jest:

- a) řádným členem sboru učitelského,
- b) má tudíž též práva i povinnosti jako literní učitelé podle § 7 zák. 86/1872 a § 3 zák. 226/1922,
- c) jest povinen stejně šetřiti zákonů a nařízení školních úřadů, která v mezích zákonů vydají.

5. *Osobní výkaz*. O každém učiteli a každém katechetovi píše se při okresním školním výboru, jemuž jest podřízen, osobní výkaz, do něhož se zapisují všechna data, důležitá

pro učitelův služební poměr; osobní výkaz vyplní učitel při nastoupení služby dvojmo a předloží jej prostřednictvím správy školy okresnímu školnímu výboru i s doklady; jeden stejnopis se uloží u správy školy, druhý u okresního školního výboru, který porovná zápisy s doklady a tyto učiteli vrátí.

Osobní výkaz se doplňuje podle jeho změn služebních; změny, které se nestaly opatřením školních úřadů, je povinen ohlásiti katecheta prostřednictvím správce školy okresnímu školnímu výboru, aby je zapsal ve výkaz.

Osobní výkaz, do kterého má právo nahlédnouti kromě orgánů nadřízených jen učitel, jehož se týká, a opsati si jej, příkládá se ke každé jeho žádosti o místo systemisované.

Přestoupí-li službou na jinou školu, zašle správa školy ověřený opis jeho osobního výkazu správě školy, při níž jest ustanoven. Totéž učiní okresní školní výbor, když katecheta přestoupí službou do jiného školního okresu, tím, že zašle ověřený opis osobního výkazu katechetova, školnímu výboru, v jehož obvodu jest nové působiště učitelovo. Může též sám katecheta převzít výkaz na svém dosavadním působišti a odevzdá jej na působišti novém, ježto pak služební požitky se vyplácejí na škole, kde katecheta působí, a tato škola předkládá též všechna jeho úřední podání i potřebné zprávy úřadům školním, musí býti výkaz přenesen i při pouhé službě výpomocné.

VI. POVINNOSTI UČITELE NÁBOŽENSTVÍ.

1. Svědomitá příprava do školy. —
2. Včasná docházka. —
3. Znalost školských zákonů a nařízení a jimi se řídit. —
4. Takt společenský. —
5. Služební poslušnost. —
6. Služební tajemství. —
7. Vyučovací povinnost. —
8. Styk s rodiči — rodičovské sdružení. —
9. Zakázáno užívati žáků

k pracím. — 10. Nepřítomnost ve službě. — 11. Pobyť. —
12. Vedlejší zaměstnání. — 13. Přijímání darů. —
14. Konference.

Pro nastávajícího učitele je velmi důležité, aby znal své povinnosti učitele a vychovatele mládeže.

Učitelé náboženství mají obecně tytéž povinnosti jako literní učitelé a jsou povinni stejně šetřiti zákonů a nařízení školních úřadů.

Základem těchto předpisů jest zejména služební pragmatika učitelstva národních škol, vydaná vl. n. ze dne 14. září 1928, č. 162 Sb. z. a n. ve znění vl. n. ze dne 26. června 1930, č. 91 Sb. z. a n.

1. K povinnostem učitelským náleží především svědomitá příprava.

Bez přípravy do školy nemá učitel nikdy přicházeti, nýbrž na každou hodinu co nejsvědomitěji se připraviti, prohlédnouti si učebné osnovy, důkladně promyslit příslušné učivo, metodický postup a způsob propracování a zopakování učebné látky se žáky. Vchází do třídy, nevěda čemu bude učiti, ubije ve škole čas a znechutí žáky a ani sám nebude míti radosti z učení. Není-li mimořádných okolností, jest učitel odpověden z dosažení předepsaného cíle vyučovacího — jak potom zodpoví si ve svědomí a před Bohem, nepřipravil-li se a hodiny zmařil? Nemá se podceňovati nikdy ani třída elementární, neboť tam právě má býti psychologem, jenž se do duší žáků vmýšlí, na stanovisko jejich sestupuje a s hlediska psychologického učivo padá. Příprava začátečníka budiž důkladná a pokud možno písemná, u zkušeného učitele trvá kratší dobu a záleží někdy v rozpomenutí na to, čemu bude vyučovati, metodický postup učebné látky, již si osvojil.

2. Je třeba, aby učitel toho dbal, by včas do školy při-

cházel, nejpozději $\frac{1}{4}$ hodiny před vyučováním. Učitel ručí již v této době za bezpečnost dětí ve škole, a může býti soudem podle § 1309 obč. zák. přidržen k náhradě škody. Povinný dozor nutno konati i v přestávkách.

3. Učitel náboženství má znáti školské zákony a nařízení a jimi se řídit. Zákony podávají nejen povinnosti, ale i práva, obé jest nejen dobré, ale nutné znáti. Bylo by skutečné smutné, kdyby učitel neznal právních norem o národním školství, neznal-li by řádu školního a vyučovacího (dosud v platnosti jest s příslušnými změnami řád školní a vyučovací z 29. IX. 1905, ale v dohledné době vyjde již řád čsl.), služební pragmatiky učitelské, v níž jsou vytčeny jeho povinnosti, ale také práva (pro katechety ustanovené školními úřady platí celá, na učitele náboženství, povolane ke službě školní jen orgány církví a náboženských společností, na př. kněží z duchovní správy, vztahují se ustanovení tohoto nařízení jen v míře ustanovené v § 152).

Proto služební pragmatika nařizuje v § 29: Necht si osvojí zevrubnou znalost předpisů, jež se týkají jeho služebního postavení a činnosti.

4. *Učitel mějž takt společenský.* Svým věděním, rozhledem a ušlechtilou povahou imponovati bude právě tak, jako zdrženlivostí a skromností získává sympatie rodičů svých žáků. Jeho zevnějšek budiž skromný a vkusný, bez teatrální pózy. Děti mají bystré oko! Nepořádnost v oděvu, zanedbanost učitelova právě tak odpuzuje jako šviháctví a zženštilost. Učitel má sám od žáků žádati spořádanosti, ale kterak toho docílí, když sám je pravý opak. Musí pamatovati na to, působení učitelovo nekončí stěnami učebny. Častým stykem s rodiči svých žáků upoutává učitel jejich zájem o náboženskou výchovu a získává u nich značný vliv.

A tu je další a zásadní *požadavek zdvořilosti* jak k rodičům, tak i k dětem. Zdvořilost učitele k žákovi nesmí býti

chápána jako útrpná mazlivost s tvorem dosud nedokonalým, nýbrž učitel se bude chovati k dětem vždy jako k dospělým lidem s vážnou a jemnou zdvořilostí.

O chování učitelově služební pragmatika stanoví v § 13: Učitel je povinen ve škole nebo v úřadě i mimo školu nebo úřad šetřiti stavovské důstojnosti, chovati se shodně s požadavky kázně a varovati se všeho, co by mohlo zmenšiti úctu a důvěru, jichž jeho postavení vyžaduje, nebo ohroziti zájmy školy, výchovy a vyučování.

Učitel jest povinen býti věren Československé republice a pevně zachovávatí zákony. Věnuj se úřadu a povolání s plnou silou a se vší horlivostí, plň svědomitě povinnosti spojené se svým služebním postavením, zvláště buď vždy pamětliv toho, aby bylo šetřeno veřejných zájmů. Přihlížej stále k prospěchu školy a svěřených žáků, zachovávej při všem služebním jednání přísnou nestrannost a nezištnost, jakož i varuj se všeho a podle sil zabraňuj všemu, co by bylo na škodu veřejným zájmům a rušilo spořádanou službu.

5. *Služební poslušnost.* Učitel jest povinen poslouchati služebních rozkazů svých představených a dbáti při provádění jich zájmů školy a úřadu sobě svěřeného podle nejlepšího vědomí a nejlepších sil.

6. *Služební tajemství.* Učitel jest povinen zachovávatí přísnou mlčelivost o všech věcech, které poznal při vykonávání služby nebo v souvislosti se svým služebním postavením a které v zájmu státu, školy nebo účastněných osob vyžadují, aby byly zachovány v tajnosti, nebo které mu výslovně byly označeny za důvěrné, vůči každému, komu není povinen dáti o takových věcech služební zprávu.

Výjimka nastává jen tehdy, když byl učitel pro určitý případ zproštěn povinnosti šetřiti služebního tajemství.

Povinnost šetřiti služebního tajemství trvá nezměněně

také po dobu dovolené, v době výslužby, jakož i po rozvázání služebního poměru.

7. Normální míra vyučovací povinnosti učitelů obecných škol je 28 hodin týdně, zvláštního učitele náboženství občanských škol 24 hodin týdně. Žádá-li toho potřeba školy, jest učitel povinen učit také větší počet hodin, ovšem za zvláštní odměnu.

Do vyučovací povinnosti učitele, který učí na několika školách, vzdálených nejméně 1.5 km, vpočítává se i doba cest, a to za každý km cesty čtvrt hodiny.

8. Učitel buď v zájmu prospěchu žáků pamětliv stále a dokonalé součinnosti školy s rodinou. Styk s rodiči nebo jejich zástupci má se díti způsobem vlídným, účinně osvědčujícím starost o žáka a získávajícím důvěry.

Důležitost tohoto § 120 Ř. škol. a vyuč. zdůrazňuje ministerstvo školství výnosem ze dne 19. května 1930, čís. 1516 pres., (Věst. min., roč. XII., seš. 6., str. 320) doporučujíc, aby zřizována byla při školách (národních i středních) rodičovská sdružení, aneb aspoň aby se ve škole konaly pravidelné porady a besedy s rodiči a vymezuje jejich úkol a organizaci.

Úkolem rodičovského sdružení jest:

a) pomáhati škole, aby se v ní vytvářela zdravá pospolitosť mezi rodiči, učiteli a žáky;

b) raditi se s učiteli o otázkách výchovy rodinné a společenské a pořádati pro rodiče přednášky, rozhovory, výstavy a pod.;

c) zřizovati a udržovati pro mládež zařízení podpůrná (stravování, ošacování, rozdělení učebních pomůcek a j.), sociálně zdravotnická a rekreační (útulky, zotavovny, prázdninové osady a výpravy), pomáhati při umístění a úpravě školy, dílen, kuchyní, žákovských čítáren, při péči o pravidelnou školní docházku, při opatřování míst, při dopravě žactva atd.

Podpůrnou činnost koná sdružení v dohodě s místními institucemi, pokud tyto konají při dotyčné škole činnost obdobnou.

Z těchto sdružení dobře řízených vyrostl pro školu důležitý činitel, který společnou práci s učitelstvem pomohl škole v jejím učebním i výchovném úkolu. V malých osadách arci těžko se zřizuje rodičovské sdružení, rovněž i všude tam, kde předpoklady zdárné spolupráce nejsou, ať v osobách nebo místních poměrech. V takovém místě měli by si příslušní činitelé uvědomiti, že kooperace školy a rodiny je nezbytnou složkou školní výchovy. Škola a rodina jsou ve výchově na sebe odkázány a navzájem vázány.

Rodičovským sdružením školní síně se otvírají rodičům. Těm pak, kteří se školou dobře smýšlejí, naskytá se možnost velmi široké činnosti, jak některá sdružení již ukázala, na př. péči o zdraví dětí, opatřením nového školního nábytku, zařízením školní kuchyně a pod.

Vůči učitelskému sboru jest rodičovské sdružení tělesem *poradním a pomocným a nesmí zasahovati svémocně do vnitřní činnosti školské*, nýbrž dbá po dohodě s ním o zdravou svépomoc rodičů. Každý takový návrh nebo usnesení rodičovského sdružení má právo a povinnost ředitel a limine zamítnouti a nepřipustiti v jakékoli formě.

Učitelé veřejných i soukromých škol jsou povinni — tedy i katecheta — dohlížeti *na práci dětí*, oznamovati zpozorované porušení zákona o práci dětí okresnímu úřadu politickému a podávati mu zprávy o práci dětí vůbec a o zvláštních případech užívání dětí k práci.

9. *Zakázáno jest* užívati žáků k pracím a výkonům, jež se nesrovnávají se školní kázní a nejsou v souvislosti s vyučováním; zejména nesmí učitel užívati žáků k pracím ve své domácnosti a k čištění školních místností, ani k dotazům po spolužácích, kteří povážlivě onemocněli. Učitel ne-

smí žákům prodávati školních potřeb, leč by to z důležitých příčin dovolil okresní školní úřad. Rovněž nesmí doporučovati dětem určité obchody se školními potřebami, ani nabízet dětem ke koupi literární plody, knihy, časopisy atd.

10. *Nepřítomnost ve službě.* Je-li učiteli nemocí nebo dočasně z jiného platného důvodu zabráněno konati službu, jest povinen oznámiti to co nejdříve správě školy. Požádá-li se o to, budiž příčina překážky náležitě osvědčena.

Učitel, který je pro nemoc ze služby vzdálen, jest povinen podrobiti se z úředního rozkazu prohlídce úředního lékaře.

K žádosti o prodloužení dovolené pro nemoc (omluvené nepřítomnosti ve službě) je třeba vždy připojiti zprávu ošetřujícího lékaře o léčení a jeho dosavadním postupu (zshr. z 16. II. 1929, č. 105.960).

Ospravedlněná nepřítomnost ve službě, zejména je-li způsobena nemocí nebo je-li odůvodněna předpisy zdravotně policejními, nezpůsobuje zmenšení příjmů nebo zkrácení v postupu do vyšších příjmů.

Vzdaluje-li se učitel o své újmě déle než tři dni služby, aniž prokáže dostatečný důvod omluvy, pozbývá pro dobu neospravedlněné nepřítomnosti bez újmy své disciplinární odpovědnosti svých příjmů. Příjmy již vyplacené srazí se z nejbližší platové částky. (§ 30, odst. 4. služební pragmat. učitelské č. 162/1928.)

K tomu, aby úřad mohl zastaviti učiteli požitky, stačí pouhá svémocná a neospravedlněná nepřítomnost ve službě, trvající déle tří dnů; není třeba, aby učitel výkon služby výslovně odepřel. (NSS z 19. února 1927, č. 1343.)

Účast učitelů náboženství na vikariátních poradách. Okružník zemské školní rady ze dne 8. prosince 1910, č. 66417 ukládá, aby správy škol obecných a měštanských

učitelům náboženství, již se vikariátní pastorální porady chtějí účastniti a tím své církevní povinnosti zadost učiniti mají, v ten den záměnou hodin nebo jiným přípustným způsobem účastenství toto umožnily.

Je-li učitel z duchovní správy zaměstnán neodkladnou jinou funkcí církevní v době vyučování náboženství, oznam to včas správci školy, aby vyučování netrpělo; hodinu pak nahrad'.

11. *Pobyt.* Učitel je povinen voliti své stálé bydliště tak, aby mohl přesně plniti všechny služební závazky. Svému představenému má včas oznámiti své bydliště a ohlásiti každou změnu. Je-li učitel ze služby důvodně vzdálen, má dáti svému představenému zprávy, pobývá-li mimo stálé bydliště.

Učitel na dovolené musí představenému oznámiti adresu, na kterou by mu mohla býti dodávána nejkratší cestou úřední vyrozumění. Nadřízený úřad může rozkázati, že se nesmí přechodně vzdáliti ze služebního místa v době mimo učebné hodiny, vyžadují-li toho zvláštní služební poměry. (§ 35. z. 319/1917 ř. z.)

Pobyt učitelův v cizině. Odjíždí-li učitel do ciziny na delší dobu, jest povinen o tom uvědomiti zemskou školní radu. Doba, povolená k pobytu v cizině, musí býti přesně dodržena, jinak se vydá v nebezpečí, že mu bude služné zastaveno vůbec.

Nárok na odpočivný a zaopatřovací požitky ztrácí podle § 18 zák. č. 99/1921 ten, kdo bez povolení odcestuje do ciziny, nebo překročí dobu, na kterou mu bylo uděleno povolení k cestě do ciziny nebo pobytu. Také odcestoval-li dříve, než dostal žádané svolení, třeba mu ono povolení bylo později dodáno. (Týká se pensistů.)

12. *Vedlejší zaměstnání.* Učitel náboženství nesmí vedle svého učitelského úřadu provozovati zaměstnání ani při-

jmouti postavení, jež se přičí vážnosti a důstojnosti učitel-
ského povolání, nebo která by mu mohla překážeti v úpl-
ném a přesném plnění jeho služebních povinností, nebo
mohla vzbuditi domněnku podjatosti při vykonávání uči-
telského úřadu.

Bez předchozího svolení nadřízených úřadů není přípust-
no, aby:

a) měl soukromou školu nebo soukromý ústav vyučovací
a vychovávací,

b) provozoval podnik, vypočtený na zisk,

c) účastnil se akciové společnosti nebo jiné společnosti,
založené pro zisk, jakožto člen zakládacího komitétu, před-
stavenstva, správní nebo dozorčí rady,

d) vyučoval soukromě žáky vlastní školy a přijímal ta-
kové žáky na stravu a do bytu,

e) přijímal podnájemníky do naturálního bytu.

Svolení, které bylo uděleno, může býti kdykoli odvoláno.

K bezplatné účasti učitele náboženství ve správě podniku,
který má výhradně za účel podporovati humanitní snahy
nebo hospodářské poměry veřejných úředníků nebo uči-
telů, nebo jejich příslušníků, není třeba svolení.

Každé vedlejší výdělkové zaměstnání budiž ohlášeno
nadřízenému úřadu.

13. *Přijímání darů.* Katecheta nesmí přijímati se zřete-
lem k výkonu svého úřadu peněžitých darů, nebo v peně-
žité ceně, nabízených mu nebo jeho příslušníkům, ani nesmí
si zjednávatí jiných výhod, pod kteroukoli záminkou. K při-
jetí čestných darů, jež se mu nabízejí, hledíc k vykonávání
jeho úřadu, je potřebí souhlasu nadřízeného úřadu.

14. *Konference.* (Ř. šk. a vyuč. §§ 140—151.) Na obec-
ných školách o dvou a více třídách, koná se pravidelně
každého měsíce konference učitelská.

Učitelská konference vůbec má za účel společný rozho-

vor o věcech pedagogických a administrativních záležitostech školních a další vzdělávání učitelů.

Konference dává učitelům příležitost, porokovati o zásadách a současném stavu vyučování, školní kázně, školního zařízení a vzájemnou výměnou myšlenek a názorů dosáhnouti potřebné shody a vespolečnosti ve svém postupu.

Učitelské konferenci přísluší se usnášeti o zprávách, dobrých zdáních a výkazech, které školní správa podle školního a vyučovacího řádu má vydávati, a o návrzích, které činiti má; v ní budiž také probráno, jak prováděti úřední výnosy školního správce došlé.

Kromě toho, aby se dosáhlo stejnoměrného pokroku a jednotného způsobu vyučování v jednotlivých třídách, zejména v paralelkách, buď v učitelské konferenci přesně stanoven učební úkol každé třídy i vyučovací postup, který na každém vyučovacím stupni má býti zachován podle učebné osnovy a v mezích okresní učitelskou konferencí vytčených; zároveň buď pohovořeno o pozorováních všeobecného rázu, učiněných správcem školy při hospitování ve třídách, s příslušnými pokyny.

Učitelská konference rozhoduje konečně o zjednání vyučovacích prostředků podle peněz na ně povolených a činí návrhy na zakoupení nových vyučovacích pomůcek a knih.

Kdo je členem konference. Školní správce je předsedou učitelské konference, zašlo-li by pak něco, jest jeho zástupce předsedou.

Členy konference jsou všechny učitelské osoby, zaměstnané na škole a expositurách k ní snad náležejících, čítajíc mezi ně i učitele náboženství.

Církví, nebo náboženskou společností ustanovení učitelé náboženství pomocní učitelé a všechny učitelské osoby, vyučující ve zvláštních školních odděleních nebo předmětu,

který jako nepovinný je zaveden, mají usnášející hlas toliko tenkrát, jde-li o jejich předmět nebo o jejich žáky.

Církví nebo náboženskou společností ustanovení učitelé náboženství, kteří vyučují náboženství po třídách, mají usnášející hlas také ve všech věcech, týkajících se školní kázně, školní návštěvy a školního zařízení vůbec a školních dětí jejich náboženského vyznání zvláště.

V ostatních věcech přísluší všem těmto učitelským osobám toliko hlas poradný.

Všichni členové učitelského sboru jsou zavázáni, učitelských konferencí pravidelně se účastniti; zašlo-li by je něco, mají to školnímu správci nebo jeho zástupci oznámiti, uve-
douce důvod.

Okresní školní úřad může k žádosti církevního úřadu nebo představenstva izraelitské obce náboženské dovoliti, aby církevní nebo náboženskou společností ustanovení učitelé náboženství účastnili se toliko těch konferencí, na kterých se koná porada o předmětech, v nichž jim přísluší hlas usnášející. Okresní školní úřad může dovoliti, aby na těch konferencích, na kterých se rokuje o všeobecných záležitostech, účastnil se toliko jeden z několika na téže škole zaměstnaných a od církve nebo náboženské společnosti ustanovených učitelů náboženství.

Okresní úřad školní má v těchto případech všechny zevrubnější věci v konání učitelských konferencí, též o pozvání a účasti náboženských učitelů ustanoviti ve shodě s církevním úřadem.

K tomu však platné vrchnopastýřské poučení ze dne 31. srpna 1907 poznamenává: Biskupské Ordinariáty zvěděly s politováním, že se duchovní správcové náboženství na školách vyučující, porad učitelských často straní. Očekávají tudíž, že se porad těch v zájmu školy a církve pilně budou zúčastňovati, a pokládají účast tuto za povinnost, která vy-

plývá z toho, že vyučování sv. náboženství a náboženská cvičení jsou spolu součástí správy duchovní. Spolu jest porada učitelská nejvhodnějším místem k přátelským stykům s učitelstvem a skýtá příležitost k poznání a uplatnění rozmanitých závažných věcí, týkajících se nábožensko-mravní výchovy.

Kdy se svolává? Předseda svolává učitelskou konferenci na hodinu mimo vyučovací čas určenou, avšak nikoli na prázdný den a také ne na dny a hodiny, v nichž se vyučuje na školách pokračovacích (zshr. 26. II. 1920, č. 16.999).

Mimořádná konference budiž konána, když školní správce sám shledá nutnou toho příčinu nebo když dva členové učitelského sboru to navrhnou, uvedouce důvody a naznačíc denní pořádek.

Když předseda stanoví hodinu konference, má k tomu přihlídati, aby všichni členové, počítaje i učitele náboženství, mohli se jí účastniti bez zvláštních výdajů.

Učitelská konference nemá zpravidla déle trvati než tři hodiny; nemůže-li denní pořádek býti vyčerpán, budiž rokování přerušeno a v něm některého nejbližšího dne pokračováno.

Pozvání k poradě. Předseda pozve členy písemně s uvedením denního pořádku; když podle zákona o dozoru ke školám místní školní dozorce jest oprávněn účastniti se učitelské konference, budiž také pozván.

Všech jednání, která se týkají školního zdravotnictví nebo zdravotního stavu jednotlivých školních dětí, účastniti se má s poradným hlasem lékař, kterému je svěřen dozor nad zdravotními zájmy ve škole (školní lékař).

Postup při jednání. Předseda zahajuje a řídí jednání; on jest odpověden za pravidelné zasedání konference a za řádný průběh jednání.

Zpozoruje-li, že některá věc v učitelské konferenci před-

nesená přesahuje její působnost, nesmí připustiti, aby se dále o ní rokovalo; je-li toho třeba, aby porady účastnil se některý nepřítomný člen, budiž záležitost odročena na nejbližší učitelskou konferenci. Předseda jest oprávněn a zavázán zastaviti provedení každého usnesení, které by podle jeho přesvědčení odporovalo předpisům nebo ohrožovalo zájmy školy.

Hlasování. Konference usnází se prostou většinou hlasů. Předseda hlasuje spolu, při rovnosti hlasů rozhoduje jeho hlas.

Členové, kteří nesouhlasí s vykonaným usnesením, jsou oprávněni své úchylné mínění dáti do protokolu a žádati, aby protokol byl předložen okresnímu úřadu školnímu.

Tím však nestaví se provedení řádně učiněného a nezastaveného usnesení; členové jsou zavázáni i tenkrát usnesení uposlechnouti, když proti němu námitky činili.

Kdo píše protokol. O jednání se píše protokol, ve kterém krátce a přehledně buďte uvedeny průběh jednání, návrhy, hlasování a usnesení; v protokole buďte také uvedeni členové nepřítomní a důvod, pro který se nedostavili.

Protokol se vede střídavě členy konference i katechetou, vyjímajíc učitele náboženství církví nebo náboženskou společností zřízené, a členy, kteří nemají úplného práva hlasovacího (vedlejší učitelé); protokol budiž nejpozději tři dni po konferenci uzavřen a ode všech přítomných podepsán.

Nepřítomní členové mají dodatečně protokol přečísti a svým podpisem potvrditi. (Vidi: J. H.)

Žádají-li toho někteří členové nebo zastaví-li předseda učiněné usnesení, budiž protokol bez průtahu předložen okresnímu úřadu školnímu, který, prozkoumav vše, nařídí, co za přiměřené uzná.

Členové a účastníci učitelské konference jsou zavázáni přísně zachovávatí úřední tajemství o všech věcech v kon-

ferenci projednávaných, které předsedou za důvěrné byly prohlášeny.

Zevrubnější předpisy o učitelských konferencích, též o zařízení, vedení a uschování protokolů vydá zemský úřad školní, který za tou příčinou může vydati také zvláštní jednací řád.

Na jednotřídních školách práva učitelské konference přecházejí na školního správce; avšak o záležitostech v § 142 školního a vyučovacího řádu uvedených má se poraditi dříve s učitelem náboženství a s ostatními učitelskými osobami na škole snad zaměstnanými.

Okresní a zemské konference učitelské byly zákonem ze dne 13. července 1922, č. 226 Sb. z. a n. zrušeny.

Počáteční porada.

Uvítání členů porady a představení nových členů sboru.

Zahájení porady.

Oznámení úřední (Věstníky, došlé úřední spisy).

Porada o rozvrhu hodin.

Výsledek zápisu.

Volné návrhy.

Pořad jednání při poradách měsíčních.

Zahájení porady.

Čtení a schválení zápisu o předešlé poradě.

Při tom podá ředitel zprávu, jak byly vyřízeny návrhy v předešlé poradě usnesené.

A. Zpráva správce (ředitele) školy:

Úřední oznámení: Obsahy Věstníků min. školství a národní osvěty a důležitých přípisů školních úřadů a zprávy ředitelovy o vykonané hospitaci v hodinách vyučovacích, při prohlídce prací žakovských a při prohlídce úředních spisů.

B. Zprávy členů sboru učitelského:

a) O stavu školních místností (čistotě, větrání, teplotě, osvětlení, stavu nábytku atd.; b) o zdravotním stavu žactva, o mravném jeho chování, o jeho pilnosti a prospěchu, byla-li učebná látka probrána a procvičena, o docházce školní v předešlém měsíci (počet a procenta zameškaných půldnů, zlepšila-li se docházka nebo zhoršila, příčina špatné docházky atd.); c) rozhovor o otázkách obsahu vědeckého a pedagogicko-didaktického (aspoň jednou za čtvrt roku), různá usnesení, na př. o zavedení nové učeb-

nice; d) klasifikace z mravů a pilnosti (4krát ročně); e) volné návrhy.

C. Závěrečná porada.

a) Rozhodnutí o postupu dítek ze třídy do třídy a ve třídě z oddělení do oddělení; b) přidělení tříd a učebných předmětů pro příští školní rok jednotlivým členům sboru od správce školy, při čemž lze míti zření ku přání učitelů; c) návrhy na opatření učebných pomůcek, na obstarávání věcných potřeb školy (oprav atd.); d) rozhovor o výroční zprávě.

Na Slovensku platí o konferencích učitelských obdobná pravidla s některými odchylkami, a to zejména v těchto věcech:

Porady konají se jen na školách větších než dvoutřídních. Zapisovateli jsou dva nejmladší členové sboru. Protokol ověřuje jeden nebo dva členové porady. Usnesení konference mohou se prováděti teprve potom, když byla schválena školním inspektorem. (Nařízení býv. min. k. a v. č. 44.246/1902.)

Podává-li učitel náboženství v konferenci vlastní návrh, nechť buď předem získá proň značnou část hlasů, nebo při rozpravě přesvědčivě a ušlechtilě jej odůvodní. Je-li odůvodněně přesvědčen o správnosti svého mínění, může žádati, aby jeho návrh, nebyl-li přijat většinou, a hlasovala-li pro něho pouze menšina, byl pokládán za minoritní votum a aby bylo zapsáno do protokolu o poradě. Votum pak stylisuje jasně a přesně. Zapsání minoritního vota do protokolu předseda nesmí odmítnouti.

VII. PRÁVA.

1. Prázdniny a dovolená. — 2. Nařízení konsistorní v příčině dovolené. — 3. Kvalifikování.

1. *Prázdniny a dovolená.* Učitelé, kteří jsou přímo podřízeni správcům škol, smějí se vzdáliti v hlavních prázdninách.

ninách z místa svého učitelského působiště, nebrání-li tomu zvláštní závazky (zastupování správce školy, konání zkoušek a p.). Jsou však povinni oznámiti správci školy adresu, na kterou jich mohou docházeti nejkratším způsobem úřední vyrozumění.

V době ostatních prázdnin mohou se vzdáliti z místa svého působiště, nevyžadují-li zvláštní služební okolnosti jejich přítomnosti v místě, musí to však oznámiti správci školy.

Učitel musí dbáti toho, aby tak zv. školní mše sv. byla také o svátcích vánočních, velikonočních i svatodušních. Může ji míti jiný kněz, ale katecheta jest za pořádek (t. j. že konána bude) odpověden. Je tudíž třeba, aby se porozuměl s místním duchovním správcem. Kdyby nebylo shody, rozhodne vikář. (Arcib. konsistoř 16. června 1905, č. 5716.)

Nastoupení prázdninové dovolené nevylučuje, že může býti ze zvláštních služebních zřetelů, jež se vyskytnou, předčasně zavolán zpět. Jakmile to však služba dovolí, budiž mu umožněno, aby pokračoval v dovolené. Za cesty, které byly způsobeny nepředvídaným povoláním z prázdninové dovolené, hradí se normální cestovní výlohy.

Ve vyučovacím čase školního roku potřebuje učitel ke každému vzdálení se ze stálého bydliště, jímž by bylo vyučování přerušeno nebo jímž by nastala jiná porucha v činnosti školy, zvláštní dovolené od školního úřadu, který bude určen ministerstvem školství a národní osvěty. Než se tak stane, udílí učiteli dovolenou až do tří dnů správce školy (zšr. č. 80078 ze 24. září 1921, Věst. 1921, str. 524), delší dovolenou udílí okresní školní úřad, a je-li povolení dovolené spojeno se zvláštním nákladem na zastupování učitele, zemský školní úřad.

Udělení dovolené delší než tři měsíce může býti vázáno podmínkou, že se za dobu, která přesahuje dovolenou

o hlavních prázdninách, nebudou vypláceti služební příjmy a že se tato doba nezapočte pro postup do vyšších platů a pro vyměření výslužného.

Trvala-li dovolená již rok, budiž povolení další dovolené spojeno se všemi podmínkami, uvedenými v předešlém odstavci. Od těchto podmínek může však býti úplně nebo částečně upuštěno, je-li delší dovolená žádoucí z důvodů veřejných nebo v zájmu vědeckém.

Když se počítá jednoleté trvání dovolené, buď činná služba mezi tím pokládána jen tehdy za přerušení dovolené, dosahuje-li aspoň polovice doby dovolené, které učitel užil bezprostředně před tím. Tenkrát buď čítán rok teprve od konce služby, konané mezi dvěma obdobími dovolené. Je-li doba aktivní služby mezi dvěma obdobími dovolené kratší, buďte při výpočtu jednoroční dovolené jednotlivé oddíly dovolené hromadně sečteny.

Překročení dovolené pokládá se za rovné vzdálení ze služby o své újmě. (§§ 42—46 z. 319/1917 ř. z.)

2. V příčině dovolené nařizuje arcib. konsistoř v Praze (4. VI. 1919, č. 7570 a znovu 1929, č. 4162), že kromě případu náhlého, těžkého onemocnění — dbáti nadále těchto předpisů:

a) Učitel povinen jest prostřednictvím svého náboženského inspektora podati žádost za dovolenou nejdříve konsistoři, která rozhodne, zda smí podati žádost za dovolenou úřadům školním.

b) Učitel povinen jest setrvati na svém místě, dokud nebude postaráno o sílu výpomocnou.

c) O zástupce postarati se povinen jest především katecheta sám a má vhodnou sílu (třeba laickou) oznámiti konsistoři, která jí udělí kanonickou misi. Nemůže-li tak sám učiniti, nechť o to požádá svého náboženského inspektora.

d) Po uplynutí dovolené nechť učitel ihned nastoupí

svoje místo; ukáže-li se potřeba dovolené další, jest povinen o ni znovu žádati uvedeným způsobem.

e) Učitel, nastoupivší dovolenou, povinen jest konsistoři oznámiti místo, kde se bude zdržovati.

3. *Kvalifikace.* Školní inspektor sestaví o každém učiteli, nad nímž vykonává přímý dozor, kvalifikační popis, kvalifikační popis učitele, který není podřízen dozoru škol. insp., sestaví jeho přímý představený. Kvalifikační komise ustanoví kvalifikaci, prozkoumajší předložený popis.

Služební pragmatika učitelstva národních škol stanoví v § 18. (1) Při určování kvalifikace jest podle upotřebení zvláštního učitele náboženství míti na zřeteli:

pedagogické a odborné vzdělání a pokrok v něm, jakož i znalost služebních předpisů,

zacházení se žáky po stránce didaktické a pedagogické, jakož i služební styk, zvláště se členy učitelského sboru a se stranami,

píli a svědomitost,

úspěchy ve výchově a vyučování,

chování (§§ 23 až 25).

Jeví-li se v jednotlivém případě zvláštní okolnosti (jako znalost řečí, umělecké, vědecké, literární a odborné výkony, technické zručnosti, zvláštní úsilí při péči o některou sbírku učebných pomůcek nebo knihovnu, při tělesném výcviku a výchově žáků, při pěstování hudby, při prakticky odborném výcviku žáků, jmenovitě ve školní dílně, při lidovýchovných pracích), významné pro kvalifikaci, buďte výslovně uvedeny.

Celkový posudek má zníti: »velmi dobře«, »dobře«, »uspokojivě«, »méně uspokojivě« nebo »neuspokojivě«.

Všemi orgány státními i nestátními, povolányi k součinnosti při kvalifikačním řízení, budiž při vykonávání jejich funkce šetřeno přísné svědomitosti, mlčelivosti a ne-

strannosti. Kvalifikační komise dbejte také stejnoměrnosti v posuzování učitelů jak možná největší.

Celkový posudek oznámí se učiteli písemně služební cestou.

Učitel má právo nahlédnouti u úřadu služebně přímo nadřízeného do své kvalifikační tabulky (celkového posudku u jednotlivých bodů) a opsati si ji.

Je-li celkový posudek »uspokojující«, nebo není-li ani »uspokojivý«, může učitel do čtyř týdnů po tom, co jej seznal, podati úřadu služebně přímo nadřízeného stížnost, v které rozhodne kvalifikační komise, zřízená u zemského školního úřadu.

VIII. SLUŽEBNÍ PŘÍJMY.

1. Služné. — 2. Činovné. — 3. Adjutum. — 4. Odměna za vyučování náboženství. — 5. Náhrada cestovní. — 6. Výslužné.

Služební příjmy.

Učitelský zákon ze dne 24. VI. 1926, č. 104 Sb. z. a n.; (k tomu ještě zákon o úsporných opatřeních personálních ze dne 28. XII. 1932, č. 204 Sb. z. a n., prodlužuje se na dobu do 31. XII. 1935 vl. n. ze dne 22. XII. 1933 č. 252 Sb. z. a n. a vl. n. ze dne 22. XII. 1934, č. 275 Sb. z. a n.).

Zvláštním učitelem náboženství, vyučujícím (adjutum, služné, činovné, remunerace za nadpočetné hodiny, nepovinné předměty atp.) jako literním učitelem obecných nebo občanských škol (§ 9).

Služební plat zvláštního učitele náboženství se skládá ze služného a činovného:

1. *Služné* má 11 stupňů a činí u zvláštních učitelů náboženství na obecných školách:

Stupeň	Služební rok započitatelný	Služné ročně Kč
—	1—3	adjutum čekatelovo
1.	4—6	9.000
2.	7—9	10.800
3.	10—12	12.600
4.	13—15	14.400
5.	16—18	16.200
6.	19—21	18.000
7.	22—24	19.800
8.	25—27	21.600
9.	28—30	23.400
10.	31—33	25.200
11.	34 a další	27.600

Postup do vyšších stupňů služného nastane, jakmile učitel dovrší tři roky započitatelné služební doby se služným stupně bezprostředně předcházejícího stupně.

Přestoupí-li učitel, maje zkoušku učitelské způsobilosti pro občanské školy na občanskou školu, byv na ni ustanoven definitivně nebo zatímně, zvyšuje se mu při přestupu služné o částku ročních 780 Kč (tak zv. přestupový přídavek), má-li služné 1. až 6. stupně; a o částku 1080 Kč, má-li služné 7. nebo vyššího stupně. Při druhém postupu do vyššího stupně služného po přestupu na občanskou školu a při každém dalším postupu zvyšují se příslušné postupové částky (t. j. rozdíly mezi jednotlivými stupni služného) vždy o 300 Kč, jde-li o postup až do 7. stupně, a vždy o 600 Kč, jde-li o postup do 8. nebo vyššího stupně.

Zákony o úsporných opatřeních personálních se provádí ze služebních platů předepsaná procentní srážka v měsíčních částkách.

2. Činovné zvláštních učitelů náboženství činí:

V místech skupiny :			
A (Velká Praha, Brno, Bratislava)	B (obce s více než 25 000 obyv. a Karlovy Vary, Mar. Lázně, Slezská Ostrava a Užhorod)	C (obce od 2.000 do 25.000 obyv.)	D (obce pod 2.000 obyv.)
ročně Kč			
4.800	4.080	3.360	2.640

3. Adjutum čekatelů na místa zvláštních učitelů náboženství činí:

	V místech skupiny			
	A	B	C	D
	Kč			
v prvních 18 měsících čekatelské služby	11.100	10.656	10.212	9.768
v dalších 18 měsících čekatelské služby	12.300	11.808	11.316	10.824

Nedosahuje-li řádná učební povinnost zvláštních učitelů náboženství 18 hodin týdně, mají nárok toliko na část služebního platu, který přísluší učitelům plně zaměstnaným, a to po 5.6% za každou týdenní hodinu řádné výměry učebné povinnosti.

Je-li zvláštní učitel náboženství pověřen vyučovati na několika školách, vzdálených od sebe aspoň 1.5 km, přičítá se mu na každý km cesty týdně $\frac{1}{4}$ hodiny do vyučovací povinnosti.

Přestupuje-li zvláštní učitel náboženství z nižší procentuální výměry platu do výměry vyšší (přibylo-li mu hodin), započte se mu z doby, odsloužené v nižší výměře, pro postup platový jen poměrná část, vyjádřená zlomkem, jehož čitatelem je výměra nižší a jmenovatelem výměra vyšší. (§§ 3, 7—9 a 12 zák. z 24. dubna 1926, č. 104 Sb. z. a n.; čl. VI. zák. ze dne 13. července 1922, č. 251 Sb. z. a n.).

4. *Odměna duchovenstva* ve správě duchovní, jakož i *světských učitelů* za vyučování *náboženství* na veřejných školách obecných a občanských (vyjímajíc školy zřízené a udržované církvemi nebo náboženskými společnostmi a soukromými osobami, ať fysickými, ať právníckými, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi) ustanovuje se podle čl. IV. zák. ze dne 13. července 1922, čís. 251 Sb. z. a n. pro školy *občanské* na 6.80 Kč a pro školy *obecné* na 5.70 Kč za každou hodinu, ve kterou bylo vyučováno.

5. *Náhrada cestovní* při přespolních školách, vzdálených nejméně 1.5 km od řádného bydliště učitele náboženství, ustanovuje se na 2 Kč za každý km tam i zpět vykonané. (Zemský úřad honoruje i zbytky, desetiny km jako zlomky.) Je-li ke škole pravidelné spojení vlakové, přísluší učiteli takovému místo této náhrady cestovní jízdné II. třídy osobního vlaku tam i zpět.

Žádost za plat a cestné se podává na konci školního pololetí (zvl. tiskopis, vydaný stát. nakladatelstvím značka ČIAB 80: Výkaz o počtu hodin a cest učitelů náboženství) a berní úřad má ji do měsíce vyřídit. Administrátoru excurrento nebo knězi ze sousední farnosti pověřenému výukou náboženství podle rozhodnutí nejvyššího správního soudu ze dne 15. V. 1930, č. 7417 ai 30 náhradu cestovní při udílení náboženství v cizím farním obvodu podle zákona nutno vždy počítati od řádného bydliště dotyčného

učitele náboženství k školní osadě a ne snad od sídla příslušného farního úřadu.

Usnesením Zemského výboru českého z 9. IX. 1929, č. 379.979-13-4173, zmocněn Zemský úřad, aby též povoloval náhradu cestovní duchovní správě v mimořádných případech, je-li sídlo duchovní správy vzdáleno od školy 3 km tam i zpět, není-li tu pravidelného lidového dopravního prostředku (dráha, autobus a pod.) a nebude-li tím překročen rozpočet. Je-li tudíž v obci od fary škola vzdálena 1.5 km, může duchovní žádati za mimořádnou remuneraci vykonané cesty.

V Praze však (Velká Praha) se cestné členům duchovní správy neplatí, třebaž škola leží v jiné farní osadě, na níž člen duchovní správy vyučuje. (NSS ze dne 8. září 1928.)

Spojování škol při jedné cestě si stanoví kněz duchovní správy sám tak, aby vyhovoval jeho duchovní správě. Má-li duchovní auto své a objede za den více škol spojením jich v jednu cestu, má ovšem nárok jen na remuneraci ujeté cesty. Vydání na auto se mu hradí tím, že vyučuje v krátké době na více školách a urazí větší cestu. Slevy na drahách pro členy duchovní správy, kteří vyučují 16 hodin náboženství týdně, počítajíc v to i ušlé km cesty, činí 33 proc., jako u státních zaměstnanců, a to buď pro jednotlivé případy, nebo na celé prázdniny, t. j. od 15. VI. do 15. IX. běžného roku.

6. *Výslužné*. Nárok na výslužné mají jen zvláštní učitelé náboženství a platí pro ně obecně též pravidla jako pro literní učitele. Platí tudíž i pro katechety zákon ze dne 20. května 1930, č. 70 Sb. z. a n., vl. n. čís. 96/30, a zákony o úsporných opatřeních personálních, jimiž upraveny byly odpočivné a zaopatřovací požitky. Nová pensijní základna stanovena je základním služným bez příbytečného, nenáleží k ní jednotný drahotní přídavek.

Definitivní učitel náboženství má nárok, aby byl dán na trvalý odpočinek, je-li neschopen služby, anebo překročil-li 60. rok života a má již nárok na plné výslužné.

IX. DISCIPLINÁRNÍ ODPOVĚDNOST.

1. Trestání porušení povinností. — 2. Pořádkové pokuty.
3. Disciplinární tresty.

1. Kdokoli na veřejné škole vyučuje náboženství, podroben je stejně jako kterýkoli učitel jiný disciplinárním předpisům školským vůbec. (§ 7 zák. z 20. VI. 1872, č. 86 ř. z.).

Služební pragmatika učitelstva národních škol ze 14. září 1928, č. 162 Sb. z. a n. stanoví (v §§ 78—84):

Učitelé, kteří porušují své stavovské a úřední povinnosti, potrestají se, nehledíc na jejich odpovědnost, podle trestního zákona, pořádkovými nebo disciplinárními tresty podle toho, jeví-li se porušení povinnosti jen jako porušení pořádku, nebo se zřením k tomu, že byly ohroženy nebo poškozeny zájmy státní, zájmy učitelského úřadu, nebo zájmy školní, se zřením k způsobu a k vážnosti poklesku, k opěťování nebo k jiným přitěžujícím okolnostem jako služební přečin.

Vládním nařízením ze dne 14. září 1928, č. 162 Sb. z. a n., není dotčeno právo představeného vyslovovati *výtky* podřízeným služebním místům, vytýkati podřízeným učitelům nepřístojnosti ve výkonu jejich učitelského úřadu nebo v jejich služebním chování, ani oprávnění nadřízeného úřadu ukládati jim podle platných předpisů náhradu nákladů nebo škod.

Je-li učitel na základě služebního poměru odsouzen administrativním nálezem k náhradě škody, může do třiceti

dnů po tom, co administrační nález nabyl právní moci, popíráti nárok ten určovací žalobou proti státu, a to u soudu věcně příslušného, v jehož obvodu má v době doručení nálezu svůj obecný soud ve věcech sporných. Na tuto žalobu vztahují se předpisy článku XXXVIII. uv. zák. k civilnímu řádu soudnímu. Pokud se vyhoví žalobě, pozbývá nález na náhradu účinnosti.

2. *Pořádkové pokuty* jsou:

a) výstraha,

b) výtky.

Právo uložití pořádkový trest přísluší — kromě disciplinární komise — úřadu služebně přímo nadřízenému, jakož i každému jinému nadřízenému úřadu, pokud se týče přednostům všech uvedených úřadů.

Dříve, než se uloží pořádkový trest, buď obviněnému učiteli poskytnuta příležitost, aby se písemně nebo ústně ospravedlnil.

Uložený pořádkový trest oznámí se učiteli písemně s udáním důvodů.

Pořádkové tresty se nezapisují do osobního výkazu.

Proti pořádkovému trestu, který neuložila ani disciplinární komise ani ministr školství a národní osvěty, může učitel podati do čtrnácti dnů stížnost u úřadu služebně přímo nadřízeného skrze orgán služebně přímo nadřízený.

O stížnosti rozhoduje přednosta nejbližší vyššího úřadu s vyloučením dalšího opravného prostředku.

3. *Disciplinární tresty* jsou:

a) důtka, ←

b) vyloučení z dosažení nejbližší vyššího stupně služného (adjuta, odměny), ←

c) vyloučení z postupu do vyšších stupňů služného (adjuta, odměny), ←

d) zmenšení služného (adjuta, odměny), ←

e) přeložení na odpočinek se zmenšeným platem odpovídným, ↵

f) propuštění. ↵

Disciplinární tresty mohou býti uloženy jen nálezem příslušné disciplinární komise na základě řádně provedeného řízení disciplinárního. Disciplinární tresty se zapisují do osobního výkazu. Vymazují se z něho po 3 letech, získal-li učitel za tu dobu nepřetržitě kvalifikaci aspoň »uspokojivě«.

Disciplinární nálezy nemohou býti správním opatřením ani měněny ani zrušeny.

X. INSTANČNÍ CESTA.

1. Zachování instanční cesty. — 2. Stížnosti. — 3. Námitky a odvolání ve věcech platových.

1. *Zachování instanční cesty.* Úřední podání vůbec a zejména žádosti nebo stížnosti a odvolání, svědčící vyšším úřadům, podávati má učitel u úřadu sobě nejblíže nadřízeného, to jest u správy školy, v níž právě působí. Podatel má právo si vyžádati od správy školní potvrzení o tom, že jeho podání a kterého dne bylo od správy školy zasláno. Tato je předkládá okresnímu výboru školnímu jako úřadu druhé instance, od něhož jde podle potřeby k úřadu instance třetí: zemské školní radě, od té k ministerstvu školství a národní osvěty, které v některých určitých věcech předloží spis ministerské radě nebo i presidentu republiky.

Vyřízení úřadu vyššího je zpravidla závislé na zprávě, dobrozdání a návrhu úřadů nižších; proto se jim posílá zpět, jestliže strana nezachovala předepsaného pořadí instančního, a tak se cesta žádosti zdvojnásobí.

V řídkých případech (při stížnosti na samého správce školy), kde by podatel měl pochybnost, zda-li správa školy

spis vůbec předloží nebo zdali jej předloží včas, může učitel podati přímo u správy školy, v obou spisech pak podotknouti, že se tak stalo. Tím se řízení urychlí, poněvadž správce školy takový spis musí dostati k vyjádření.

Žádosti jest kolkovati (5 Kč) a rovněž přílohy (1 Kč), jinak by byl žadatel pokutován.

2. *Stížnost*. Řádným opravným prostředkem je *stížnost* (odvolání, rekurs), jímž se učitel může dožadovati u vyššího úřadu, aby bylo přezkoušeno, změněno nebo zrušeno rozhodnutí nebo opatření orgánu nižšího (nižší instance), jímž bylo porušeno jeho zákonné právo. Stížnost musí býti podána včas a na pravém místě, jak ustanovuje zákon. Obyčejně má stížnost *účinek odkladný*, t. j. zastavuje se jí provedení naříkaného rozhodnutí (opatření) až do té doby, dokud odvolací instance nerozhodne o stížnosti. V některých případech však není odkladný účinek zákonem připuštěn.

Také stížnosti adresovati je úřadu, který je povolán, aby o nich rozhodoval; podávati se mají zpravidla písemně se všemi potřebnými doklady, a to služebním postupem skrze správce školy, pokud zákon výslovně neustanovil jinak.

Podle platných předpisů stížnosti do rozhodnutí místní školní rady třeba adresovati okresnímu školnímu výboru; podávají se prostřednictvím správy školy u místní školní rady do 8 dnů a mají účinek odkladací. Stížnosti do rozhodnutí okresního školního výboru adresují se zemské školní radě a podávají se do 14 dnů prostřednictvím správy školy u okresního školního výboru. Mají většinou odkladací účinek. Proti pokynům a rozkazům okresních školních inspektorů možno podati stížnost k okresnímu školnímu výboru, ale tato je bez odkladacího účinku. — Stížnosti do rozhodnutí zshr. ve věcech národního školství jest adresovati ministerstvu školství a národní osvěty a podati do

14 dnů po tom, co bylo rozhodnutí oznámeno, a to v Čechách u ošv., na Moravě a ve Slezsku u zšr. Stížnosti ty mají v Čechách a ve Slezsku účinek odkládací. Bylo-li o žádosti neb stížnosti rozhodnuto pořadem instancí až u nejvyšší instance (ministerstva školství a národní osvěty), může se učitel ještě domáhati, aby toto konečné rozhodnutí bylo zrušeno nejvyšším správním soudem v Praze. Stížnosti, svědčící tomuto soudu, musí býti podepsány advokátem a podávají se do 60 dnů (2 měsíců) ode dne naříkaného rozhodnutí poslední instance přímo u nejvyššího správního soudu.

3. Námitky a odvolání ve věcech platových. V platových věcech platí tato zvláštní ustanovení:

Byly-li úřadem upraveny služební příjmy učitelovy z úřední moci, může učitel, když byl o tom výměrem vyrozuměn, do 15 dnů podati námitky, o kterých rozhodne úřad, jenž opatření učinil.

Z tohoto rozhodnutí, jakož i z rozhodnutí, které nebylo vydáno z úřední moci, nýbrž na žádost nebo přihlášku učitelovu, může se učitel odvolati do 15 dnů k ministerstvu školství a národní osvěty nebo k úřadu jemu přímo podřízenému, ač byl-li ministerstvem zmocněn, aby v odvolání rozhodl s konečnou platností.

Námitky a odvolání ve věcech platových podávati jest v 15denních lhůtách vždy u úřadu, který rozhodl v první stolici. Lhůta se počíná dnem následujícím po doručení výměru a končí se 15. dnem; připadne-li na neděli nebo na svátek státem uznaný, končí lhůta nejbližším dnem pracovním. Lhůta je dodržena, byly-li námitky nebo odvolání před jejím uplynutím podány buď:

a) u úřadu, jehož přednosta je poslán, aby bezprostředně vykonával na učitele služební dozor (služební úřad), nebo

b) na poštu k dopravě úřadu, který rozhodl v první stolici, nebo služebnímu úřadu.

Byly-li učitelé vypláceny příjmy nižší, než mu náležely, může uplatňovati návrh na doplatek jen za tři roky od splatnosti nesprávně vyplacené částky.

POZNÁMKY.

HLAVA PRVNÍ.

1) *Joh. Lenz*, Jesus Christus nach der Lehre des hl. Gregor v. Nyssa, 1925.

2) Viz *A. Lang*, Otec pouště sv. Jeroným, 1920; část listů jeho od 1. až do 64. přeložil A. L. Stríž, 1917; list Laetě o výchově malé Pauly a list Gaudenciovi o výchově malé Pakatuly přel. Jos. Hronek a vydal Josef Hrachovina 1935.

3) *Schulte*, S. Ioannis Chrysostomi de inani gloria et de educandis liberis (1914); *Seidlmayer*, Die Pädagogik des Joh. Chrysostomus (1926).

4) Z bohaté literatury viz zvláště: *Dr. Eggersdorfer*, Der hl. Augustinus als Pädagog, 1907; *Eising*, Die katechetische Methode vergangener Zeiten, 1905; *Gerg*, Die Erziehung des Menschen nach den Schriften des hl. Augustinus, 1909; *Rentschka*, Die Dekalogkatechese des hl. Augustinus (1905).

Ze starší literatury: *Gruber*, Katechet. Vorlesungen über des hl. Augustinus Buch: Von der Unterweisung der Unwissenden in der Religion, 1844.

5) *J. Jakubec*, Dějiny literatury české: Staročeské skladby obsahu náboženského, str. 41 a násl.

6) Viz *Jakubec*, Dějiny literatury české, str. 77 a násl.; *Souček*, Studie Štítné, 1909.

7) Viz více *Pastor*, Charakterbilder kathoi. Reformatoren des 16. Jahrhunderts, 1924.

8) Viz *Soldát*, »Dějiny pastýřského bohosloví na vysokém učení pražském« v Rádci duch., r. 1894, str. 595 a násl.

9) O životě a díle sv. Jana Bosca: Mons. Carlo *Salotti*, Il Beato Giovanni Bosco, 1929; do němčiny přeložil P. *Leo Schlegel* O. Cist.; *A. Auffray*, La Pédagogie d'un Saint, 1930; *Krlín*, Sv. Jan Bosco, 1934; *Dr. Vašek*, Sv. Jan Bosco, 1934; *Stuchlý*, Sv. Jan Bosco, 1934; *P. Alberti*, Světec Don Bosco, 1935.

10) Viz o tom více v čl. *Beranově* v Čas. katol. duch. 1927, str. 846 a ve Vychovateli 1932 v pojednání *Košákové* »Laický apoštolát a vyučování náboženství«, str. 225.

11) Slovo katechismus odvozeno od slovesa katechein = s zvýšeného místa mluvit, declamare; potom znamená udíletí ústně vyučování. (*Grimm*, Lexicon graeco-latinum; katechéo; *Hagen*, Lexicon biblicum: catechizare). V Novém zákoně se vyskytuje u Luk. 1, 3—4; ve Sk. ap. 18, 25; 21, 21; Řím. 2, 18; Gal. 6, 6: is, qui catechizatur verbo, ei, qui se catechizat). V době osvícenské raženo pro didaktiku a metodiku vyučování náboženského slovo *katechetika*.

12) *Havelka* ve své studii »Husitské katechismy cvičebnicemi náboženskými a literárními« v Ped. rozhl., 1930, str. 28 a násl.

určuje historicky a obsahově devět husitských katechismů a zlomků a roztrídí je do tří skupin: 3 katechismy Husovy, 2 táborské a 4 Mikuláše Dráždanského a jeho stoupenců. Již *Palacký* o t. zv. katechismu Vídeňském (je zachován v rukopise vídeňské Národní knihovny) vyslovil domněnku: »Auctor M. J. Hus esse videatur.« Podle *Golla* napsal tento husitský katechismus některý z Husových žákův. K studii Havelkové, že Hus jest autorem základního katechismu husitského, poznamenává *Václ. Hájek*, že na základě dosud známých faktů se to dokázat nedá. Platí dále Palackého opatrné: »Auctor M. J. Hus esse videatur.« (Čas. Mat. Morav. LVII, 377.)

13) *Kubálek, Hendrich, Šimek*: Naše slabikáře, 1929.

14) O bratrských katechismech psali: *Zerschwitz*, Die Katechismen der Waldenser und Böhmischen Brüder, 1863, a *J. Müller*, Die deutschen Katechismen der böhm. Brüder, 1887.

15) *Podlaha*, Styky bl. P. Canisia s vlastí naší a stručné dějiny českého překladu jeho katechismu, 1897; *Hamršmíd*, Bl. Petr Canisius a Čechy (v čas. Vlast 1897-8); *Braunsberger*, Entstehung und erste Entwicklung der Katechismen des sel. Petrus Canisius, 1893; *Braunsberg*, B. Petri Canisii epistolae et acta, 8 sv., 1896—1923; *Braunsberg*, Petrus Canisius, 1921³; *Bahlmann*, Deutschlands Kath. Katechismen bis zu Ende des 16. Jhdts, 1894; *Thalhofer*, Entwicklung des kathol. Katechismus von Canisius bis Deharbe, 1899.

16) Viz P. Card. *Gasparri*, Catechismus Catholicus, 1930; Appendix I., pag. 264.

17) Dichiarazione do češtiny přeložil *J. Ferus* S. J. pod názvem »Křesťanské učení«, v Praze 1636.

18) Katechismus Overbergův byl v užívání v diecési v Münsteru až do r. 1887 a v Osnabrücku až do r. 1900.

19) P. Card. *Gasparri* jej otiskuje v 1. dodatku svého katechismu, na str. 265.

20) *Linden Mönnichs*, Hilfsbuch zum Einheitskatechismus, 1927³, str. 3.

HLAVA DRUHÁ.

1) *Tůma*, Vyučování prvouce na školách venkovských, 1922, 7. vyd., 35; *Bartoš*, Naše děti, 3. — Jak docela jiný byl svět Němcové v Babičce, nebo rodiny babičky *Kavalírové*, 1920, 2. vyd. — *V. Dědina*, »Když si náš dědeček babičku bral«, 1930. — *J. Kubálek*, Výzkum dětí ve třídě elementární, 1926. *Týž*, Dítě šestileté. 1921. — *Gaudig*, Elternhaus u. Schule als Erziehungsgemeinschaft, 1929.

V dekretu ze dne 12. ledna 1935 kongregace koncilu se vyslovuje politování nad netečností přemnohých rodičů, kteří sami jsou nábožensky nevědomí, nestarají se o náboženskou výchovu. Proto žádá tento dekret, aby biskupové věnovali ještě větší pozornost a péči katechetickému vyučování podle c. 336, 1333,

1336 a 2182 a se souhlasem sv. Otce Pia XI. nařizuje pro všechny diecése: »Faráři a ostatní, jimž je svěřena péče o duše, ať si uvědomí, že katechetické vyučování je základem celého života křesťanského. Veškerá jejich dovednost, studium a práce směřují k tomu, aby toto vyučování se dalo co nejdokonaleji.«

Za tím účelem si přeje sv. Otec:

1. aby v každé farnosti bylo zavedeno kromě bratrstva nejsv. Svátosti oltářní podle c. 711, § 2 *sdržení křesťanského vyučování* (sodalitium doctrinae christianae);

2. aby se konala *křesťanská cvičení pro dospělé věřící* (can. 1332). Podle encykliky *Pia X.* »*Acerbo nimis*« má se užívat k těmto křesťanským cvičením římského katechismu, a to tak, aby se ve 4--5 letech celý probral;

3. aby jednotlivé ordinariáty zřídily *diecéšní radu katechetickou* (»*Officium catechisticum dioecesanum*«), která by obstarávala veškeré náboženské vyučování;

4. aby širší vrstvy náležitě chápaly význam náboženské výchovy a vyučování, doporučuje se konati »*katechetický den*« (dies catechistica). Viz Acta Ap. S. 1935, č. 5.

2) Více o tom viz v knize *B. Vaška*, Rodina dvacátého století, 1924.

3) Říšský zákon — § 20; zák. čl. XXXIII/1868 v § 1; zákon ze dne 13. VII. 1922, č. 226 Sb. z. a n., § 11.

4) *Bernberg*, Zurück zur Erziehungslehre Christi! — 1930.

5) *Göttler*: Erziehen ist Kunst. Man denkt hierbei wieder vorzugsweise an die Schule, also an die Lehrkunst. Was kann hiezu Theorie, die Pädagogik? Alle Kunst ist doch etwas Naturgegebenes. Und wem es nicht gegeben, der wird es nicht erjagen weder durch Vorlesungen noch durch Bücherstudium. Srovnej též *J. Lindworsky*, Erfolgreiche Erziehung, str. 13. kap.: Der Erzieher (Herder, 1933).

6) *Pfliger*: Er ist hilflos den Jungen gegenüber. Der grösste Wirbel ist in der Religionsstunde. Jugend kann grausam sein. Und keine Schwäche nützt sie so gerne aus als die Schwäche des Lehrers.

7) »Die Leistungen der grossen Pädagogen sind Kunstleistungen, Intuitivschöpfungen« — *Bernfeld* »Sisyfos«.

8) »Die erste Voraussetzung für eine produktive Erziehung ist, dass der Erzieher selbst erzogen ist und dauernd an seiner Erziehung arbeitet.« *Ruth Kunkelová* »Wer andere erziehen will, muss selbst erzogen sein.« *Göttler*.

9) *Mauer*, Výbor knih k základ. studiu pedagogiky, 1932; *týž*, Co čísti, 1935; *Hronek*, Knihovna katechetova v Manuale 1933/4.

10) *Damroth*: Die Katechetik ist nur eine spezielle Anwendung der Didaktik oder allgemeinen Unterrichtskunde und Unterrichtskunst, weshalb der Katechet auch mit den Grundsätzen und Regeln dieser bekannt sein muss. Podobně *Willmann*: Die Katechetik weist über sich hinaus auf die Pädagogik.

HLAVA TŘETÍ.

1) Vychovatelské listy přináší pěknou studii *Fr. Tomáška*: Dotazy dětí (1935, str. 41), v níž autor zdůvodňuje psychologii dětské otázky:

1. Je to pedagogický moment k poučení.
2. Přijímající schopnosti dítěte jsou všechny zmobilisovány, připraveny.
3. Jeho zájem je probuzen, zbystřen a zaostřen.
4. Dítě stojí před zajímavým, osobním problémem.
5. Vhodná odpověď se stane osobním poučením.
6. Je v tomto případě menší nebezpečí, že se podávané učivo zapomene.
7. Dítě svou otázkou podniká výzkum ze všeobecného ke zvláštnímu, což je podstatou každého badání.
8. Dítě, které klade otázku, ukazuje, že jeho mysl je připravena pro odpověď, když ne pro celou, alespoň částečnou.

2) Čsl. episkopát nařídil společným pastýřským listem, jenž se předčítal s kazatelen o svátku Zjevení Páně 1935: Pro děti do 12 let budiž založeno ve všech farnostech *Dílo sv. Dětství Ježíšova*. V něm se děti pod ochranou a vedením božského Dítka víc a více zdokonalují a posvěcují, ale také přispívají z lásky k Ježíškovi modlitbou a almužnou k záchraně, pokřtění a křesťanskému vychování pohanských dětí.

Účel Díla sv. Dětství jest tedy dvojitý:

- a) zdokonalení a posvěcení katol. dětí,
- b) záchrana dětí pohanských.

Jest tedy účelem Díla sv. Dětství to nejkrásnější: plniti poslední vůli Páně, získávati Spasiteli duše pohanských dětí a zachraňovati duše dítek domácích i vlastní. Pohanské zahraniční i domácí vnitřní misie. Aby byl Ježíš slávou vlasti i světlem k osvícení pohanů! Zjednávati štěstí a radost pravé víry a milosti Boží sobě i jiným!

Jestliže se vzbudí u dětí živý zájem o nevýslovnou bídu pohanských dětí a veliké dílo našich misionářů, není nesnadno je získati pro členství Díla sv. Dětství a jeho povinnosti.

Tyto povinnosti jsou lehké: denně se modliti jedno Zdrávas s prosbičkou: »Svatá Panno Maria, oroduj za nás i za ubohé dítky pohanské« a věnovati na účel Díla 10 h. měsíčně. Na znamení svého členství dostanou děti diplomky a pro udržení zájmu a horlivosti dostávají za měsíční příspěvky roztomilé nálepky. Ty si mohou ve prospěch Díla také ještě zvlášť kupovati po 10 h. Vše ochotně zašle *prof. Ant. Brand*, řed. Díla sv. Dětství v Praze XII., Chodská 17.

Krásné a požehnané jsou pravidelné pobožnosti Díla sv. Dětství s promluvou, modlitbami, zpěvy (podle příručky), s občasnou ofěrou a požehnáním.

Dílo sv. Dětství není spolkem, jest součástí duchovní správy a Katol. akce a není nutno je hlásiti úřadům.

3) Státní nakladatelství vydává ve formátu 40×58 sbírku *Umění v obrazech*. Z reprodukcí vynikajících děl výtvarného umění lze užít těchto obrazů: Myslbekova sv. Václava, Tintoretovu Poslední večeři, Tizianovu Madonnu, Giottovo Oplakávání Krista, Veronesovu Svatbu v Káni, Michelangelova Mojžíše, obraz katedrály v Amiensu, chrámu sv. Jiří na hradě Pražském a j.

4) Dobré katechese napsali: *K. Bühlmayer*, Kirchengeschichte für den Unterricht in der kath. Volksschule; *W. Jaksch*, Kirchengeschichtliche Katechesen für die Oberstufe der Volksschule.

5) *Schmid-Seipel*, Das katholische Kirchenjahr in Bildern (60 barevných tabulí 28×38 cm); *Abbé Clement Colin*, Le tour de l'an. Jeu liturgique. Hadigny-les-Verrières par Châtel-sur-Moselle (Vosges); *H. Svobody*, Liturg. Wandtafeln für den kath. Religionsunterricht (25 barev. litografií), 2. vyd., 1903.

6) *Willmann* paralelně s trojí činností apercepční na straně žákově: Auffassen — vnímání, Verstehen — chápání, Verarbeiten — zpracování — stanoví trojí činnost učitelovu: Darstellen — ukázati, Erklären — objasňovati, Befestigen — nacvičovati.

6) Viz: *Dr. Uher*, »Vznik testů a jejich význam« ve společné publikaci *Šustal-Uher*, Pozorování žáků na škole národní, Praha 1934; *Čondl*, Testy v praxi školní, Praha 1933; *J. Váňa*, Měření inteligence. Praxe a teorie, Praha 1933. Kriticky k textům se postavil prof. *O. Chlup*, Výzkum duševních projevů u dětí méně schopných, 1925, str. 15, a *Neumann*, Vorlesungen zur Einführung in die experimentelle Pädagogik und ihre psychologischen Grundlagen, 1920, II.

7) *Dvořáček*, Testová zkouška v čas. Nové školy, 1935, VIII, str. 108.

8) a) Viz *Chlup*, Pedagogika, 145.

8) b) Do prvního školního roku spadá také výměna zubů mléčných, jež na čas ztěžuje dětem řeč.

Sem hledí tyto práce: *Chlup*, Pedopsychologie a genetická pedagogika, v *Úchyl. ml.*, 1933; *Hartmann*, Analyse des kindlichen Gedankreises, 1919; *Kubálek*, Dítě šestileté, 1921; *týž*, Výzkum dětí ve třídě elementární, 1926; *Lange*, Der Vorstellungskreis unserer sechsjährigen Kleinen, 1879; *C. a W. Stern*, Die Kindersprache, 1907.

F. Čáda, Studium řeči dětské I./II. (1906, 1908); *týž*, Výzkum žactva, Praha 1912; *týž*, Rozpravy z psychologie dítěte a žáka; *J. Sully*, Studie dětství, 1899; *K. Bühler*, Die geistige Entwicklung des Kindes, 5. vyd. 1929.

Nutno studovati i literaturu pedopathologickou: *A. Heveroch*, Duševní odchylky školní mládeže, 1904; *K. Herfort*, Děti duševně vadné, 1921; *J. Mauer*, Jak poznati duševně úchvlné děti a kterak je učit, 1917; *týž*, Duševně úchylné děti, 1928; *týž*, Výbor knih pro studium pedologie a výchovy duševně úchylné mládeže, 1929; *J. Zeman*, Črty z pedopathologie, 1930.

9) Při této příležitosti upozorňujeme na výbornou knížku prof. Fr. Trávníčka, »Správná česká výslovnost« (Brno 1935), v níž nutno zvláště si všimnouti kapitoly: Mluvidla a její práce; Hlázky v proudu řeči a jejich správná výslovnost a Kapitoly o přízvuku. Odborné poučení fonetické podává studie M. Weingarta, »Zvuková kultura českého jazyka« ve sborníku »Spisovná čeština a jazyková kultura« (Praha 1932).

10) Epidiaskop je projekční přístroj na promítání průhledných obrazů na skle (diapositivů) i na projekci z papíru (z knihy, nebo pohlednic).

11) Vychovatelské listy, 1935, str. 100. Viz tamtéž i druhou stať autorovu: Uplatnění zraku ve vyučování, str. 101.

HLAVA ČTVRTÁ.

1) O Kindermannovi napsal velmi pěknou studii prof. dr. Ed. Winter, »Ferdinand Kindermann Ritter von Schulstein (1740 až 1801), der Organisator der Volksschule und Volkswohlfahrt Böhmens«, 1926.

2) Archiv für katholisches Kirchenrecht, I. p. IV a násl. a Oesterr. Reichsgesetzblatt XLII, 175 z r. 1855.

3) Viz Šíma, Právo konkordátní a konkordáty po světové válce, 1934, str. 64. Rozpadnutím rakousko-uherského státu platnost konkordátu úplně zanikla.

HLAVA PÁTÁ.

1) Zákon ze dne 28. října 1918, č. 11 Sb. z. a n. Den 28. října prohlášen byl za státní svátek zákonem ze dne 14. X. 1919, č. 555 Sb. z. a n. Výnosem mšano ze dne 15. října 1919, č. 45.155 nařízeno, že tento den je jako svátek dnem prázdná na všech školách, a žákům má býti připomenut význam tohoto svátku. Státní formu čsl. státu určilo »Národní shromáždění v ústavní listině z 29. února 1920 § 2.: Stát československý jest demokratická republika, jejíž hlavou jest volený president.

2) Městské okresy pro sebe tvoří: Praha, Liberec, Brno, Olomouc a Opava, na místě okresních školních výborů mají městské školní výbory.

3) Složení, působnost a úřadování místních školních rad stanoví zákon z 9. dubna č. 292 Sb. z. a n. v §§ 17—32; nařízení vládní ze 6. listopadu 1920, č. 605 Sb. z. a n., výnos min. škol. a národ. osvěty ze 4. ledna 1925, č. 725-I.

4) Pro zemi Podkarpatoruskou normy tyto neplatí, platí tam dosud jen zák. čl. XXXVIII/1868, podle něhož (§§ 11, 55, 64 a 74) jest náboženství a mravouka povinným předmětem.

5) Nedodržení lhůty, stanovené pro ohlášení nároku rodičů na osvobození dětí od náboženského vyučování nemá za následek ztrátu tohoto nároku pro běžný školní rok. Předpis § 8, odst. 1, je jen předpisem pořádkovým a neobsahuje jako sankci ztrátu nároku na osvobození. (NSS 13. III. 1929, Boh. 7809).

6) Pěstoun sirotka školou povinného není oprávněn bez sou-

hlasu, tím méně proti vůli jeho poručníka, žádati, aby tento sirotek byl zproštěn povinnosti zúčastniti se vyučování náboženského. (NSS 5. II. 1927, Boh. 6284).

7) Výnos mšano z 15. V. 1925, č. 16.137: Orgány, jimž přísluší schvalovati rozvrhy hodin, jsou povinny přísně dohlížeti, aby se šetřilo § 9 vl. nař. prováděcího. Zejména necht' dbají, aby se podle § 9, odst. 2, tohoto vl. nařízení kladly hodiny náboženství na prázdné půldny nebo dny v týdnu jen tehdy, není-li jinak vůbec možno. Nezbytnost takového výjimečného opatření necht' je správcem školy náležitě odůvodněna. Nedojde-li se při sdělávání rozvrhu hodin podle § 9, odst. 3, vl. n. ke shodě mezi správcem školy a učitelem náboženství z duchovní správy, může učitel náboženství z duchovní správy žádati, aby správce školy předložil věc k rozhodnutí orgánům, uvedeným v § 21 vl. nař., zachovávajíc při tom postup podle § 132, 2 ř. škol. a vyuč.

7) O postupu dětí bez klasifikace z náboženství do vyšší třídy pražský O. L. 1912, str. 131 dává kléru na vědomí, že zemská školní rada *odepřela* výnosem ze dne 25. září 1911, č. I-2943 ai 1911 na základě sborového usnesení několika katolickým dětem v H. *postup do vyšší třídy pro nedostatek známky z náboženství*. — Jinak, jak uvedeno shora, o postupu do vyšších tříd rozhoduje sbor učitelský, při čemž ani »nedostatečné« známce z některého předmětu, náboženství nevyjímaje, nepřislouží rozhodný význam.

8) Místa, která subsidiární učitelé (-ky) světští zastávají, jsou dvojího druhu: a) *místa systemisovaných katechetů se stálým platem*. Laičtí učitelé náboženství náležitě kvalifikovaní dostávají na takových místech stálou měsíční odměnu podle § 3, odst. 4 zák. z 24. června 1926, čís. 104 Sb. z. a n. Učitelé náboženství bez náležité kvalifikace dostávají 75% odměny. Za »náležitě kvalifikované« pokládáni jsou ti, kteří mají středoškolské vzdělání se zkouškou dospělosti. Nemají-li této zkoušky, byť i absolvovali školu střední, dostávají jen 75%. Taci dostávají odměnu měsíčně (buď plnou nebo 75%) ze školních fondů a podléhají nemocenskému i pensijnímu pojištění, které se jim sráží z měsíční remunerace, a příspěvek zaměstnavatelský platí týž příslušný fond; b) *místa, kde laičtí učitelé náboženství vyučují v zastoupení duchovní správy*. V této kategorii dostávají jen remuneraci za hodiny, v nichž skutečně vyučovali (hodiny musí býti zapsány v třídní knize a potvrzeny správou školy), a remuneraci za vykonané cesty podle zákona z 13. VII. 1922, čís. 251 Sb. z. a n., čl. IV. Tato odměna se jim vyplácí přímo ze školních fondů na jejich adresu.

Příspěvky pensijní a nemocenské za výpomocné laické učitele náboženství měl by platiti okresní školní výbor jako jejich zaměstnavatel, nikoli duchovní správce. Nejednotná prakse v této záležitosti žádá si rozhodnutí NSS, které několika spornými případy bylo vyvoláno.

9) Presentaci ještě nenabývá presentovaný práv, ale teprve potvrzením zshr., tak rozhodl NSS, č. 5655/1903.

Z K R A T K Y :

ai = anni = roku.

Boh. = Bohuslavova Sbírka rozhodnutí nejvyššího správního soudu.

č. = číslo.

čl. = článek.

int. = intimát.

mkav = ministerstvo kultu a vyučování (býv. rakouské).

mšano = ministerstvo školství a národní osvěty.

mšr = místní školní rada.

mšv = městský školní výbor.

mšz = Malý školský zákon (č. 226/22).

nař. = nařízení vládní.

NSS = nález nejvyššího správního soudu.

ošv = okresní školní výbor.

oši = okresní školní inspektor.

ř. z. = říšský zákoník (rakouský).

řšav = řád školní a vyučovací (rakouský z 29. září roku 1905, č. 13.200).

řzš = říšský zákon školní ze dne 14. května 1869, č. 62 ř. z. (se změnami podle zákona z 2. května 1883, č. 53 ř. z.).

Sb. z. a n. = Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé.

v. = výnos (ministerstva nebo zemské školní rady).

vl. n. = nařízení vlády republiky Československé.

z. = zákon.

zčl. = zákonný článek uherský.

zši = zemský školní inspektor.

zšr. = zemská školní rada.

z. z. = zemský zákon (český, moravský, slezský).

R E J S T Ě Í K J M E N N Ý.

Abelard 28
 Alkuin 16, 27
 Andrassy 129
 Alberti 237
 Alexandr de Villa Dei 114
 Allers 61
 Anselm 16
 Antoniano Silvio 20
 Apponyi 136
 Arnošt z Pardubic 29
 Auffray 237
 Auger E. 32
 Augustin 14 a násled. 22, 27,
 55, 57, 95, 237.

Bahlmann 45, 238
 Basil 14
 Bělohlávek 79
 Bellarmin 20, 35
 Benedikt XIV. 36, 39
 Beneš 79
 Beran 79, 237
 Bernfeld 239
 Bergmann 24
 Bernard J. 40
 Bernberg 23, 238
 Bindt 96
 Bláha 41
 Blanda 5, 23
 Bopp 79
 Bormann 100
 Bosco 22, 237
 Bossuet 36
 Brand 240
 Braunsberger 238
 Breuner 116
 Brynych 40
 Březina O. 88
 Bühler 241
 Bühlmayer 23, 240
 Burckhard 152
 Bürgel 45, 100
 Busaeus P. 32
 Bušek 138
 Büsching 21
 Buzek 153

Cattel 95
 Cinek 79
 Clary 120
 Clementy 24
 Colin 240
 Collet 30
 Cyprian 14
 Cyril Jer. 13

Čáda 58, 63, 66, 105, 241
 Čermák 105
 Češka 105
 Čondl 96, 240

Damroth 239
 Dědina 50, 238
 Deharbe 40, 238
 Diem 105
 Diessl 59
 Dietenberger 30
 Dobrovský 105
 Donát 114
 Dolch 52
 Doubek 101
 Dunin-Borkowski 61
 Dvořáček 241

Eggersdorfer 52, 237
 Eisenhofer 78
 Eising 237
 Eötvös 136
 Engert 79

Fabri 31
 Fassbender 74
 Felbiger J. J. 21, 37, 118
 Ferus 238
 Feuchtersleben 129
 Filip z Neri 19, 20
 Foerster 61, 74
 Foltynovský 78
 Fleury 20, 35
 František Sal. 19, 20
 František I. 123
 Fugel 101

Galura 21
 Gasparri 33, 42, 43 a násled.,
 238
 Gaudig 238
 Gatterer 22, 45, 79
 Gennari 43
 Gerg 237
 Gerson 14, 28, 77
 Gihř 78
 Göbl 45
 Göll 238
 Göttler 23, 45, 238, 239
 Götzl 24
 Gräffe 21
 Grimm 237
 Grisar 45
 Grosse 100
 Gruber 22, 45, 237
 Grunwald 59

Hagen 237
 Hájek 238
 Haibach 105
 Hamršmíd 238
 Harrach 115
 Hartman 23, 105, 241
 Hasner v. Artha 126, 129
 Havelka 237
 Havelka-Placht 153
 Heiser 79
 Helding 31
 Hellpach 5
 Hendrich 238
 Henschel 100
 Herbert 52
 Herfort 241
 Heveroch 241
 Hezard 45
 Hirscher J. B. 22
 Hlína 32
 Hoffmann 61
 Holzhauser 20
 Hoppe 105
 Hörrmann 24, 105
 Hosius 34
 Hrubý 138
 Hubalt 110
 Huck 79
 Hugo a scto Victore 27
 Hus 29, 238

Hye 125

Chládek 22
 Chlup 56, 58, 96, 97, 240

Jacobus de Ledesma 19
 Jaksch 240
 Jakub de Hayes 32
 Jakubec 237
 Jan de la Salle 20
 Janota 153
 Jedlička 79
 Jeřábek 79
 Jeronym 14
 Ježíš Kristus jako učitel 9 a
 násled.
 Jindra 5, 23
 Josef Kalasanský 116
 Jorio 43, 79
 Jan Zlatoústý 13, 14
 Jedlička 41
 Jokl 15

Kadlec 79
 Kádner O. 50, 89, 137
 Kahle 100
 Kachník 61
 Kanisius P. 31 a násl.
 Karel Bor. 19, 20, 33
 Kašpar Karel, arcibiskup 79
 Kautz 24, 45
 Kehr 100
 Kepřta 170
 Kero 24
 Kindermann 119
 Kliment Alex. 13
 Klement 78
 z Kochemu 78
 Komenský 52, 56, 57, 117
 Krawutzky 45
 Křivánek 153
 Kříž 112
 Košák, 23, 45, 237
 Kratochvil 66
 Krlín 237
 Krones 100
 Krus 52
 Kubálek 66, 238, 241
 Kubíček V. 24, 42

Kufner 15
Kupka 78, 79

Lang 237
Lenz 237
Linden 41
Lindworsky 56, 59
Lohner 20
Lhotský 74
Lukáš br. 30
Luther 26

Manuzio 33
Masaryk T. G. 57, 102
Marie Terezie 21
Mauer 239, 241
Mey 9, 22
Migne 13
Mík 105
Miklík 73
Mikuláš Drážďanský 30
Minichthaler 78
Mönnichs 41
Musil 73

Nečasová 63
Neumayr 20

Overberg B 22, 54
Origenes 13
Ovečka 79
Otfried z Weissenburgu 27

Pantaenus 13
Parkhurstová 87
Parsch 80
Pařízek 21
Pastor 237
Paulsen 50
Pavel ap. 9, 55
Pötsch 74
Pichler 23, 41
Píšek-Scribonius 31
Pius IV. 120
Pius V. 33, 34
Pius IX. 39
Pius X. 24, 42
Pius XI. 49, 54, 239
Poggiani 33
Possevinus A. 20

Prečan L. 32
Preyer 58
Probst 45
Příhoda 66, 89, 96

Quido de M. Rotherii 28
Quido kardinál 112

Raab 24, 45
Rein 24
Rentschka 237
Rhabanus Maurus 16
Rochow 117
Rolloff
Rottenhann 123
Ryckel 17
Řehoř Naz. 27
Řehoř z Nysy 13, 237

Sailer 22
Salotti 237
Scribonius-Píšek 31
Sedlák Jan 29
Seidlmayer 237
Seinig 105
Seipl 240
Schedlbauer 153
Schaeferová 80
Schaller 79
Schlegel 237
Schneider 66
Schmid 21
Schreiner 23
Schubert 24
Schulte 237
Schüssler 24
Skočdopole 5, 23
Soldát 237
de Soto Petr 31
Souček 237
Spieler 24
Stejskal 66, 105
Stern 61, 66
Stieglitz 23
Strakosch 157
Straub 103
Strauch 37
Strnad 79
Stríž 237

Stuchlý 237
Sully 241
Swoboda 23
Sýkora 13

Šafránek 137
Šíma 138, 241
Šimek 328
Šústal 66, 240

Thalhofer 46
Theodor z Mopsuestie 13
Tolstoj 55
Tomáš Aq. 16, 28
Tomáš de Hybernia 29
Tomáš ze Štítného 18
Tomášek 104, 239
Tovaryšstva Ježíšova řád 19,
117
Trávníček 241

Uher 56, 66

Váňa 66
Vandeur 77
Vašek 52, 327
Vašica J. 32

Velinský 88
Vicelius 30
Vierthaler 21
Vincenc de Paula 19
Volf 41
Vrána 81, 89, 95
Vydra 105
Vykoukal 80

Washburne 88
Weber 23, 105
Weigl 24
Weingart 241
Wenzig 126
Wernz 59
Wiklef 29
Willam 73
Willmann 52, 240
Winkler 59
Winter 241
Wundt 103

Zamazal 41, 104
Zeman 241
Zerschwitz 238

Životek 105

R E J S T Ř Í K V Ě C N Ý.

- Acerbo nimis, encyklika Pia X.
239
adjutum 230
agitace náboženská, politická
ve škole 167
- batavská metoda 87
benediktini 110
besedy s rodiči 214 4
bez vyznání žáci 154
bible chudých 17
biblický obraz 99
- bratrstvo škol křesťanského
učení 19
catechisticum officium 25
cesta instanční 235
cestné 231
cíl náboženského vyučování 59
a násl.
cvičení náboženská 156, 239
- čekatelé 206
činovné 229
činná škola 23, 173
- daltonský systém 87
darů přijímání 218
den katechetický 239
Deus humanae salutis auctor,
bulla Pia IX., 126
diecéšní katechetická rada 239
dies catechistica 239
Dílo sv. Dětství Ježíšova 240
disciplinární odpovědnost 232
disciplinární tresty 234
Divini illius Magistri, encykl.
Pia XI. 49
docházka školní 190
dosazování katechetů 205
dovolená 224, 226
dotazy dětí 240
dozor na vyučování:
církvní 151
státní 151, 155
- epidiaskop 241
Etsi minime, konstituce Bene-
dikta XIV., 36
film školní 241
- herbartismus 23
hospitace 58
hry náboženské 17
humanismus 19
humanita a nacionalita 170
- idea, 25, dějiny 26 a násl.
In dominico agro, konst. Kle-
menta XIII., 33
instanční cesta 235
- jesuité 19, 117
josefinismus 120
- kanonická mise 59
katecheta:
jeho právní postavení 196
jeho povinnosti 210
vedlejší zaměstnání 217
katechetické školy 13
katechismus 18 a násl.
katechumenát 9 a násl.
kážeň školní 181
klasifikace žactva 186
konference školní 218
kreslení v hodině náboženské
102
křestní kmotrové 16
kvalifikace 226
kurs pro laické katechety 24
málotřídní školy 177
malý školský zákon 153 a ná-
sledující
materialismus didaktický 175
měšťanské školy 174
metody učebné:
důležitost metody a forma
vyučování 81
formální stupně 82
metody učení:
vlastní metody pedagogické

82; novější metody: m. samoučení 87, m. batarská 87, daltovský systém 87, m. winnetská 88, m. projektová 88
mše sv. školní 224
mravnost a lidství jako ideje výchovné 170

náboženství:

počet hodin 154, 156
oddělení pro vyučování 159, 162, 165
úkony (cvičení) 156
v rozsahu hodin 155, 158
zprošťování 154, 157
náhrada cestovní 231
náslech 58
naturalismus pedagogický 171
nepřítomnost ve službě 215
nesnáze při vyučování náboženském 61

odpověď 93

officium catechisticum 25

officium catechisticum dioecesanum 239

Orbem catholicum, motu proprio z r. 1923, 25

osnova vyučování náboženského 69

osobnost učitele náboženství 53 a násl.

osobní arch 64

osobní výkaz 209

otázka 89 a násl.

Pastoralis, breve Klementa VIII. 36

Pastor aeternus, konstituce Pia IX. 128

patrini catechesis 16

piaristé 116

pobyt učitelův 216

politismus pedagogický 171

postup dětí bez klasifikace z náboženství 242

pozorování dětí na škole národní 64

práce dětí 215

praemonstráti 111

projektová metoda 88

přísaha 208

prostředky při vyučování náboženském 98

psychogram 65

psychologie dítěte 58

quadrivium 111

Quam singulari Pia X. 43

rada zemská školní 147

Ratio educationis 135

remunerace duchovenstva a laických učitelů 230

rodičovská sdružení 214

rodina a škola 49 a násl.

salesiáni 22, 23

sdružení křesťanského vyučování 239

sodalitium doctrinae christianae 239

stížnost 235

služební:

poslušnost 213

přísaha 208

tajemství 213

služné 228

správa školská 146

škola:

farní 112

hlavní 118, 123

katedrální, biskupská 109

klášterní 110

kollegiátní 112

měšťanská 113

občanská 174

obecná 153, 171

normální 118, 123

triviální 118, 123

školní povinnost 190

technika při vyučování náboženství 97

testy v praxi školní 96

Tridentinum 19

trivium 111

trvání školního roku a prázdnin 192

- učebné předměty:
 - biblická dějprava 71, katechismus 73, církevní dějiny 75, misie 76, vyučování liturgické 77, modlitba 79
- učebné osnovy 69
- úkony náboženské 156
 - účast při nich 156
- Unigenitus Dei Filius, ep. Pia XI. 33
- úprava času vyučovacího 192
- výbory okresní (městské) 149
- vychovávací prostředky 184
- výslužné 232
- výstražha 233
- vysvědčení 187
- výtka 233
- vyučování náboženství:
 - ve starověku 9
 - ve středověku 16
 - v novověku 18
- podle mšz 154
- opatřovati 154
- počet vyuč. hodin 154, 156
- osvobození 154, 157
- v rozsahu hodin 155, 158
- výzdoba školních místností 169
- winnetská metoda 88
- zákony školské recipované 141 a násl.
- zásada názornosti 98
- zkoušky náboženské na školách 152
- zkušební řád pro laické učitele náboženství 201
- zkušební řád způsobilosti katechetské pro měšť. školy 197
- zřizování veřejných škol národních 188
- žakovské produkce 183, 185.

O B S A H

Strana

Předmluva	5
---------------------	---

HLAVA PRVNÍ

Z dějin vyučování katolickému náboženství

I. V křesťanském starověku	9
II. Od zániku katechumenátu až do konce středověku	16
III. Vyučování náboženské v novověku	18
IV. Z dějin katechismu	25

HLAVA DRUHÁ

Rodina a škola

I. Domov a škola	49
II. Osobnost učitele náboženství	53
III. Cíl náboženského vyučování	59
IV. Nesnáze při vyučování náboženském	61

HLAVA TŘETÍ

Metodika vyučování náboženského

I. Osnování vyučování náboženského	69
II. Učebné předměty	71
III. Metody učebné	81
IV. Otázka	89
V. Odpověď	93
VI. Řeč při vyučování náboženském	96
VII. Technika při vyučování náboženství	97
VIII. O prostředcích při vyučování náboženství užívaných	98

HLAVA ČTVRTÁ

Z dějin obecného školství

I. Přehled vývoje školství až do století XVIII.	109
II. Školství za Marie Terezie a Josefa II.	117
III. Obecné školství ve století XIX.	122
IV. Obecné školství v zemi Slovenské a Podkarpatoruské v rámci býv. Uher	135
V. Československá škola národní	137

HLAVA PÁTÁ

Přehled právní organizace národního školství v republice Československé

I. Organizace národního školství československého	141
II. Nová zákonná úprava vyučování náboženského na školách národních	153

	Strana
III. Vnitřní organisace národní školy	169
IV. Vnější organisace národní školy	188
V. Právní poměry týkající se učitele náboženství . . .	195
VI. Povinnosti učitele náboženství.	209
VII. Práva	223
VIII. Služební příjmy	227
IX. Disciplinární odpovědnost	232
X. Instanční cesta	234
Poznámky	238
Zkratky	245
Rejstřík jmenný	246
Rejstřík věcný	250

DR. ČENĚK TOMÍŠKO:

DETSKÝM DUŠÍM

Nestačí dnes všimati si dětí jen dvě hodiny týdně ve škole při vyučování náboženství, nebo v kostele při školních bohoslužbách. Jest třeba i mimo školu a kostel pečovati o dětské duše. To se děje v katolických dětských besídkách. Kniha tato jest v první řadě psána pro vedoucí laiky dětských besídek. Účel knihy jest: poskytnouti vhodně uspořádaný a v aplikace rozvedený materiál duchovních rozhovorů pro dětské besídky. Po knize rádi sáhnou i ostatní, jimž svěřena je péče o dítě: rodiče, kněží, katecheti, učitelé a vychovatelé. O potřebě této knihy svědčí, že bylo I. vydání za půl druhého roku rozebráno.

II. vydání. Stran 192. Cena Kč 15.—, váz. Kč 20.—.

U všech knihkupců nebo přímo
v nakladatelství „Vyšehrad“,

MYŠLENKY A ŽIVOT

Knihovna soudobého katolického myšlení.

Řídí Dr. Silvestr M. Brait O. P. a Dr. Reginald Dacík O. P.

Snahou redakce a vydavatelstva bude, aby se v nové knihovně „Myšlenky a život“ důstojně projevovaly všechny obory přítomného i minulého lidského snažení, prochnutého katolickou myšlenkou. Kromě palčivých aktualit politicko-hospodářských a sociálních bude knihovna „Myšlenky a život“ věnována zvláště

n á b o ž e n s t v í, d ě j i n á m, f i l o s o f i i.

Ročně vyjdou nejméně čtyři svazky v rozsahu asi 160 stran. Cena jednotlivých svazků Kč 12.—, při odběru celého ročníku Kč 10.—.

1. svazek: **Mystikovo srdce.**

Vlastní životopis bl. Jindřicha Suso. Přel. P. Silvestr M. Brait.

Dále vyjde:

P. Emilian Soukup O. P.: **Filosofie náboženství.**

Dr. Alfred Fuchs: **Encykliky a demokracie.**

Dr. Jeronym Jurák O. P.: **Dějiny, nauka i život východní církve.**

Za redakce pořadatelů knihovny „Myšlenky a život“ vyjde velmi časová práce skupiny moralistů, našich nejlepších odborníků,

STAVOVSKÁ MORÁLKA

Kapitoly: I. Lidská činnost se stanoviska mravního. II. Učitel. III. Lékař. IV. Právnick. V. Umělec. VI. Politik. VII. Zaměstnavatel. VIII. Zaměstnanec. IX. Publicista. X. Obchodník. Dílo obsáhne asi 300 stran a jeho cena bude asi Kč 24.—.

Objednávky přijímá každý knihkupec nebo přímo nakladatelství „Vyšehrad“, s. s. r. o., Praha II., Václavská 12.